Sena Yapar

Modernleşme Projesinin Mekânı: Taksim Belediye Gazinosu (1939-1967)

LiBRA

Modernleşme Projesinin Mekânı: Taksim Belediye Gazinosu (1939-1967)

Sena Yapar

LiBRA

Sena Yapar

Modernleşme Projesinin Mekânı: Taksim Belediye Gazinosu (1939-1967)

LİBRA KİTAP: 254

TARİH: 241

Sayfa Tasarım: Güler Kızılelma

Kapak Tasarım: Cevdet Mehmet Kösemen

Kapak Görseli: Gökhan Akçura arşivi

1. Basım: 2018
2. Basım: 2018

ISBN 978-605-2380-56-7

Baskı ve Cilt:
Birlik Fotokopi Baskı Ozalit ve Büro Malzemeleri
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Nispetiye Mah. Birlik Sokak No: 2
Nevin Arıcan Plaza
34340 Levent / İstanbul
Tel: (212) 269 30 00
Sertifika No: 20179

Libra Kitapçılık ve Yayıncılık Ticaret A.Ş.
Ebekızı Sokak Günaydın Apt. No: 9/2
Osmanbey / İstanbul
Sertifika No: 15705
Tel: 212-232 99 04/05
Fax: 212-231 11 29
E-posta: info@librakitap.com.tr

Sena Yapar

Modernleşme Projesinin Mekânı: Taksim Belediye Gazinosu (1939-1967)

Sena YAPAR, 1988 yılında İstanbul'da doğdu. Ortaöğretimini Özel Doğuş Lisesi'nde, lisans eğitimini Marmara Üniversitesi İktisat bölümünde tamamladı. Çeşitli dergi ve gazetelerde çalışmanın yanı sıra yüksek lisans derecesini 2014'te İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültürel İncelemeler bölümünden aldı. Lisans üstü çalışmalarına Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı bölümünde devam eden yazar, aynı kurumda yarı zamanlı olarak Türkçe dersleri vermektedir.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
AVM	Alışveriş Merkezi
BM	Birleşmiş Milletler
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
ÇEK	Çocuk Esirgeme Kurumu
IMF	*International Monetary Fund* (Uluslararası Para Fonu)
NATO	*North Atlantic Treaty Organization* (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
OLEYİS	Otel, Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TEŞEKKÜR

Modernleşme Projesinin Mekânı: Taksim Belediye Gazinosu (1939-1967) adlı bu kitap, 2014 sonunda İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültürel İncelemeler bölümünde tamamladığım yüksek lisans tezimin yeniden gözden geçirilmesi ile yayımlandı. Kolektif bir emeğin ürünü olarak değerlendirilmesi gereken bu çalışma dolayısıyla teşekkür borçlu olduğum bazı isimleri anmam gerektiğini düşünüyorum. Tez konusu hakkında danışmanım Prof. Dr. Ayhan Aktar'la görüşmeyi düşündüğümde henüz Taksim Belediye Gazinosu diye bir yerin varlığından haberim yoktu. Aklımda bir şeyler olmasına rağmen çok kararsızdım. Görüşmemiz sırasında kendisi beni sabırla dinledi ve konuşmaya başladığında söylediği ilk cümle, bir yüksek lisans öğrencisinden beklenenin de kafa karışıklığı olacağı yönündeydi. Kendisine bahsettiklerimden yola çıkarak Taksim Belediye Gazinosu'yla ilgili bir çalışma yapmamı önerdi. Hiç bilmediğim bir yer olması dolayısıyla ilk zamanlar bu fikre alışmakta güçlük çektiysem de çalıştıkça konumu sevdim ve elimden gelenin en iyisini yapmaya çalıştım. Ayhan Aktar bu süreçte hiçbir konuşma veya görüşme talebimi reddetmedi. Her defasında beni sabırla dinledi. Yaptığı yorumlarla çalışmalarımı ciddiye aldığını daima hissettirdi ve bu durum tezime karşı duyduğum sorumluluk hissini pekiştirdi.

Konumla ilgili görüşmemin faydalı olacağını düşündüğü kişilerle benim için iletişime geçti. Güçlük çektiğim noktalarda o her zamanki kolaylaştırıcı tavrıyla önümdeki engelleri aşmamı sağladı. Danışmanım olmayı kabul ettiği ve burada sayamadığım daha birçok yardımı ve desteği dolayısıyla kendisine çok ama çok teşekkür ederim.

İsmini mutlaka anmam gereken bir diğer kişi de Gökhan Akçura'dır. İnternet üzerinden kendisiyle iletişime geçtiğim ilk andan itibaren konuma oldukça ilgi gösterdi. Kendisiyle görüşmek istediğim her defasında nezaketini benden esirgemeyen, birden fazla kez İstanbul'daki ev ve ofisine misafir olduğum Akçura, bugüne dek Taksim Belediye Gazinosu'yla ilgili bir araya getirdiği, başta biyografiler ve birçok süreli yayın olmak üzere, elindeki tüm kaynakları benimle paylaştı. Bunun yanı sıra, tezim için faydalı olabileceğini düşündüğü birçok öneride bulundu. Kendisine ne kadar teşekkür etsem azdır; zira, yardımları olmasaydı bu çalışma yapılamazdı.

Vefa Zat, Ruhi Ayangil ve İlham Gencer görüşmelerimiz esnasında nezaket, güler yüz ve hoşsohbetlerini benden esirgemediler. Necip Ertürk ise e-postalar vesilesiyle haftalarca süren görüşmelerimiz boyunca her soruma sabırla ve özenle yanıt verdi. Onlarla görüşebildiğim için kendimi şanslı addediyor ve çalışmamla ilgili benimle paylaştıkları çok değerli bilgiler için teşekkür ediyorum. Ayrıca, İlham Gencer'e ulaşmamı sağlayan Naim Dilmener ve Necip Ertürk'le görüşmemi sağlayan Ahmet Güneş'e de minnettarım.

Beyza Korkmaz, Elif Reis, Hilal Kına, Merve Yapar, Nagihan Uzun, Saliha Merve Kaya ve Sena Müderrisoğlu çalışma boyunca yanımda olup desteklerini benden esirgemediler. Bana olan inançlarını daima hissettiğim, her defasında beni ilgi ve sabırla dinleyen dostlarıma ayrı ayrı teşekkür ederim.

Saygıdeğer Hocam Senail Özkan, entelektüel derinliği ve çalışkanlığıyla her daim ilham kaynağım oldu. Bana olan inancı öz güvenimi

ve çalışmalarıma yönelik sorumluluk hissimi her geçen gün daha da pekiştirdi. Bütün bir çalışma sürecinde adeta bir baba gibi ilgisini ve şefkatini benden esirgemedi. Kendisini tanıdığım ve yanı başında geçirdiğim her dakika için şükürler olsun. Varlığı ve desteği dolayısıyla kendisine minnettarım.

Rahat bir şekilde çalışabilmem için elinden gelen gayreti gösteren ve zaman zaman yaptığım tüm kaprisleri olanca sabrıyla karşılayan yeryüzündeki en kıymetli varlığım, kardeşim Mehmet Oğuz Yapar'a ve bu güne dek yapmış olduğum tüm seçimlerde maddi ve manevi olarak beni destekleyen, bundan sonra alacağım kararlarda da daima yanımda olacağını hissettiğim, çalışkanlığıyla beni en çok etkileyen kişilerin başında gelen babam Uğur Yapar'a çok teşekkür ederim.

Son olarak, bundan sonraki muhtemel tüm çalışmalarımda olacağı gibi bu çalışmayı da annem merhum Selma Yapar'ın kıymetli hatırasına ithaf ediyorum; zira, daima benimle olduğu düşüncesinin verdiği güç olmasa bu çalışma yapılamazdı.

1.
GİRİŞ

Geriye dönüp bakıldığında 2013'te Türkiye gündemine damgasını vuran başlıca olay Gezi Parkı protestolarıydı. Gezi Parkı İstanbul'un Beyoğlu ilçesinde bulunmaktadır ve yalnızca umumi hizmette kullanılmak suretiyle tapusu İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne tahsis edilmiştir. Taksim Yayalaştırma Projesi kapsamında Taksim Meydanı'nın araç trafiğine kapatılması ve Gezi Parkı yerine de 1939'da yıktırılan Topçu Kışlası'nın yeniden inşası düşünülmekteydi. İki Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, Topçu Kışlası'nın yeniden inşası kararını reddetmiş; Kültür Bakanlığı'nca atanan yedi kişiden oluşan kurul, söz konusu projeye dair yeterli bilgi ve belgenin olmadığını belirtmiştir. Gezi Parkı dikkate alınarak Taksim Meydanı ve çevresiyle çok daha uyumlu alternatif projelerin dikkate alınabileceğinden bahsedilen kararda, Gezi Parkı için de "60-70 yıllık kullanım değeri ile tarihe belgelik eden bir nitelik kazanmış" ve "İstanbulluların kolektif belleğinde yer etmiş" ifadeleri kullanılmıştır.[1]

1 Elif İnce, "Kışlaya onay yok!" *Radikal Hayat*, 17 Ocak, 2013, erişim 20 Mayıs, 2014, http://www.radikal.com.tr/hayat/kislaya_onay_yok-1117393.

İki Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun ret kararına rağmen 27 Mayıs 2013'te iş makinelerinin Gezi Parkı'na girmesi üzerine bir grup insan bu duruma tepki göstermiş ve karşılığında şiddetli polis müdahalesine maruz kalmıştır. Bu durumun kamuoyunda yarattığı rahatsızlık dolayısıyla protestolar giderek büyümüş ve İstanbul sınırlarını aşarak tüm Türkiye'de kendini göstermiştir. 15 Haziran 2013 akşamı Gezi Parkı'nda bulunan kalabalığın polis müdahalesiyle dağıtılması neticesinde protestolar fiili olarak sona erse de, nihayetinde Topçu Kışlası inşasından vazgeçilmiştir. Gezi Parkı protestoları muhtevası yönünden Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihindeki kırılma noktalarından biridir ve doğrudan demokrasi deneyimi bağlamında ülke tarihinde oldukça özgün bir yerde durmaktadır.

Bilhassa Gezi Parkı protestoları sonrasında kentsel politika veya kentsel direniş aktüel siyasetin içerisinde giderek daha geniş bir yer kaplamaya başlamıştır. Bu elbette ki global bir eğilimin uzantısı olarak da düşünülebilir. Yüzyıllardır kentler iktidarlar tarafından araçsallaştırılıp iktidarların kendi kimlikleri doğrultusunda yıkılıp yeniden inşa edilmektedir. Bu uygulamanın Roma İmparatorluğu'ndan günümüze dek geçerli olduğunu belirten Richard Sennett, "Roma İmparatorluğu görsel düzen ile imparatorluk iktidarını birbirinden ayrılmaz şeyler haline getirmişti: İmparator iktidarının anıtlarında ve kamu binalarında *görülmesini* sağlamak zorundaydı. İktidarın taşa ihtiyacı vardı." demektedir.[2] Buna ilaveten, görsel düzenin imparatorlar nezdinde bir meşruluk talebi manasına geldiğini söyleyen Sennett, bir imparatorun kendi dönemindeki en önemli eylemlerinden birinin "hem kendi prestiji hem de imparatorluk için göz korkutucu, etkileyici binalar yapmak" olduğunu ve bu binalar sayesinde tebaasının gözünde kendi meşruiyetini inşa ettiğini ifade etmektedir.[3] Kentlerin iktidarlar tarafından araçsallaştırılması

2 Richard Sennett, *Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir*, çev., Tuncay Birkan (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 76.

3 Sennett, *Ten ve Taş*, 81.

bağlamında Türkiye'de de benzer bir durumun yaşandığı söylenebilir. Ancak Batı ülkelerinden farklı olarak, bilhassa milliyetçi ve modernleşmeci söylemin geçerlilik kazandığı 1930'lardan 1950'lere kadar olan dönemde, kent alanındaki planlama veya uygulamaların halkın yanı sıra ve hatta halktan daha çok Batı'ya yönelik bir meşruluk talebiyle gerçekleştirildiği öne sürülebilir. Sennett, yukarıda da alıntı yapılan *Ten ve Taş* adlı kitabında, Batı uygarlığında beden ve toplum arasındaki ilişkiler ile kentsel planlamaların, bedenin çağlar içerisindeki algılanışıyla doğrudan alakalı olduğunu belirtmektedir. Söz gelimi, kan dolaşımına bağlı olarak kadın ve erkek bedenine yönelik algının tamamen değişmesiyle, serbest piyasa ekonomisinin, yani bir anlamda emeğin ve malların piyasada serbestçe dolaştığı bir ortamın koşullarının oluşturulması birbirine paralel gelişmelerdir. Yine bununla bağlantılı bir biçimde, 19. yüzyılda tüm gelişmiş Batı ülkelerinin kırsal kesimlerinin uluslararası ticaretin adeta bombardımanı altında kaldığı ve buradaki nüfusun kentlere akın ettiği görülmektedir. Kentlerde ise, aynen emeğin ve malların piyasada serbestçe hareket etmesinin koşullarının oluşturulmasında olduğu gibi, bireylerin örgütlü kalabalıklar hâlinde hareket etmelerinin veya kalabalıklar tarafından uyarılmalarının engellenmesi ve serbestçe hareket edebilmelerinin sağlanması gibi konular 19. yüzyıl kent planlamacılarının başlıca gündemini oluşturmuştur. Bununla ilgili olarak Sennett şunları söylemektedir:

> Aydınlanma şehircileri bireylerin şehrin kalabalıkları içinde dolaşmaktan uyarımlar alacağını tahayyül etmişlerdi; on dokuzuncu yüzyıl şehircileri ise bireylerin hareket yoluyla kalabalıktan korunacağını tahayyül ediyordu. Yüzyıl boyunca bu değişime damgasını vuran üç büyük inşaat projesi olmuştur. On dokuzuncu yüzyılın başlarında Londra'da Regent's Park ve Regent Street'in inşa edilmesi; yüzyılın ortalarında Baron Haussmann döneminde Paris caddelerinin yeniden yapılması ve yüzyıl sonunda Londra Metrosu'nun yapılması. Bunların üçü de muazzam işlerdi.[4]

4 Sennett, *Ten ve Taş*, 290-291.

Bütün bu devasa projeler dolayımında yeniden şekillen kent, milliyetçilikler çağında pompalanan "ortak kader" anlayışını yanlışlamıştır denebilir; zira, serbestçe hareket eden birey, çevresindeki kalabalığın kaderine gittikçe daha da yabancılaşmaktadır.

> Modern dünyada, ortak bir kadere duyulan inanç ilginç bir bölünme yaşadı. Milliyetçi ideolojiler insanların ortak bir kaderi olduğunu ileri sürmüşlerdir, keza devrimci ideolojiler de öyle; gelgelelim şehir bu iddiaları yanlışlamıştır. On dokuzuncu yüzyıl boyunca, gelişen kent, kalabalıkların taleplerine direnmek ve bireylerin taleplerine ayrıcalık tanımak için hareket, kamu sağlığı ve özel konfor teknolojilerini, piyasanın işleyişlerini, cadde, park ve meydanların planlarını kullandı. Söz konusu bireyler Tocqueville'in gözlemlediği gibi, kendilerini "birbirlerinin kaderlerine yabancı" hissediyorlardı.[5]

Tam da buradan Türkiye bağlamındaki gelişmelere bakmak oldukça uygun olacaktır. Türkiye'de büyükşehir belediyesi uygulamasının ilk kez faaliyete geçtiği 1984'te, İstanbul'un ilk büyükşehir belediye başkanı olan Bedrettin Dalan'la ilgili olarak Kent aktivisti, Mimar Korhan Gümüş, Dalan'ın İstanbul'u seyirlik bir nesne veya bir gösteri mekânı olarak algıladığını söylemektedir. Bilindiği gibi, 1980'lerin akabinde Türkiye ve bilhassa da İstanbul başta olmak üzere ülkedeki diğer büyük kentler uluslararası sermayenin cazip birer merkezi hâline gelmiştir. Tarihî ve kültürel özelliklerinin yanı sıra başka birçok bakımından bir dünya şehri olma niteliğini haiz İstanbul ise, kent topraklarının rant değerlerini giderek daha fazla kontrol etmeye başlayan uluslararası sermayenin eğilimleri doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır. Kentin bütün bir dokusuna aklı selim olmayan projeler tarafından "saldırılan" böyle bir dönemde, iktidar veya onunla bağlantılı olarak çeşitli sermaye gruplarınca araçsallaştırılan İstanbul, burada yaşayanlar tarafından üretilen bir yer olmaktan çıkmakta, burada yaşayanlar ise ancak söz konusu projelerin hizmet ettiği bir "misafir" ya da bir biçimde bu projelerden etkilenen pasif kişiler olmak durumundadırlar. Gümüş'ün konu hakkındaki satırları şu şekildedir:

---

5 Sennett, *Ten ve Taş*, 332.

> Bugün şehirsel faaliyetlere katılım yalnızca bir "tercih belirtme" olarak veya daha kötüsü gerçekleşen değişikliklerden etkilenme olarak görülüyor. Bir şehrin bu şekilde iktidar aracı olarak kullanımı, şehri yaşayanlar için bir gösteri mekanına dönüştürüyor. Dalan İstanbul'un kendisini değil, hayalini görüyor. Dalan İstanbul'u herhalde hep otomobilden görüyor olmalı. Çünkü İstanbul'u ya ulaşım açısından bir araç, ya da yalnızca seyirlik bir nesne olarak tanımlıyor. Bu bakımından Dalan'ın söz ettiği İstanbul farklı bir İstanbul. Gerçek şehirden değil, hakim olabileceği hayali bir şehirden söz ediyor. Şehirle ilgili biçimlerin başka şeylerin boyunduruğu altına girmesi sonucu şehir yalnızca "seyirlik" veya "hizmet eden" nesneye dönüşüyor. Şehrin kendine ait biçimleri ortadan kalkıyor. Şehrin araçsallaşması şehirlilere karşıdır. Çünkü ona "hizmet eder" gibi gözüken şehir, aslında onun "misafir" olduğu bir mekana dönüşüyor, onun bir üretimi olduğu görülmüyor.[6]

Aynı şekilde, edebiyat eleştirmeni, yazar Nurdan Gürbilek de aynı dönemde kaleme aldığı bir yazısında, Korhan Gümüş'e de atıfta bulunarak, "Epeydir vitrinde yaşıyoruz hepimiz." demekte ve o yıllarda Bedrettin Dalan'ın gözleri ve Haliç'in rengi arasında kurulan analojiye de değinerek şu satırları yazmaktadır:

> Haliç'in rengiyle Dalan'ın gözlerinin rengi arasındaki benzerlik boşuna kurulmuş olamaz. Dalan'la birlikte şehir "hiçkimse" nin seyri olan bir mekâna dönüşürken, göz de görenin değil görülenin, seyredilenin metaforu oldu. Şehir, Dalan'ın gözlerinin simgelediği bir vitrine dönüştü. Şehirde yaşayanlardan beklenense, ya bu vitrinde değer kazanmayı beklemek, ya da yaşadıkları şehre bir turistin gözünden, "dışardan" bakmak. Gerçi yabancı, eskiden de önemliydi bu toplum için; ama daha çok öykünülen, ulaşılmaya çalışılan bir model olarak. Bugünün farkı burada: Artık yaranılmaya çalışılan bir bakış, bir turist oldu yabancı.[7]

"Vitrin" benzetmesinin bugün dahi kentsel terminolojide oldukça yaygın bir şekilde kullanıldığı söylenebilir. Söz konusu benzetmesi de dahil olmak üzere, genel olarak kentteki gelişmeleri kendi

6 Korhan Gümüş, "Dalan İstanbul'u Nasıl Görüyor?" *Defter* 6 (Ekim-Kasım 1988): 183.
7 Nurdan Gürbilek, "Vitrinde Yaşamak," *Vitrinde Yaşamak: 1980'lerin Kültürel İklimi* içinde (İstanbul: Metis Yayınları: 2011), 29-30.

döneminde oldukça etkili bir biçimde yorumlayan Gürbilek'in, yukarıdaki alıntıda da yer verilen, kentsel bağlamda geçmişte yabancılarla kurulan ilişki üzerine söyledikleriyle yeterince hemfikir olunmamakla birlikte, bu konuya bir açıklık getirilmesi için 1980'lerden geçmişe, Cumhuriyet'in erken dönemlerine bakılması öngörülmüştür.

Bilindiği gibi, Cumhuriyet'in ilanının akabinde, "Anadolu'ya medeniyet götürme" misyonuyla Ankara başkent ilan edilmiş ve eş zamanlı olarak kentte yoğun bir imar faaliyetine başlanmıştır. İstanbul'un imarı ise çok daha sonraki yıllara, söz gelimi, 1930'ların sonuna denk gelecektir. "Rejimin kurucu babası" olarak nitelendirilen Atatürk ölmüştür ve yeni cumhurbaşkanı İsmet İnönü olmuştur. Devlet tarafından İstanbul valisi ve belediye başkanı olarak atanan Lütfi Kırdar, göreve gelir gelmez İstanbul'un imarı işini ele almıştır ve bu iş için de Atatürk'ün sağlığında Türkiye'ye davet edilen Mimar ve Şehir Plancı Henri Prost ile çalışılması öngörülmüştür. Kent nüfusu henüz kalabalık olmamakla birlikte II. Dünya Savaşı kapıdadır ve dolayısıyla ekonomik anlamda çeşitli sıkıntılar söz konusudur. Yine de merkezdeki karar alıcılar tarafından İstanbul gibi tarihî ve coğrafi önemi haiz bir kent için bu planlamanın zaruri olduğu dile getirilmiştir. İstanbul'un imarı kapsamında yalnızca Taksim'de yapılanlar dahi kentin bir "gösteri mekânı" veya bir "vitrin" olarak algılandığını açık bir biçimde göstermektedir. Ancak, önceki satırlarda da belirtildiği gibi, burada İstanbul'un daha çok yabancı ya da daha doğrudan bir hedef olması itibarıyla, Batılı gözlerin seyrine sunulan bir vitrin olarak şekillendirildiği anlaşılmaktadır. Dönemin iktidarının kent üzerindeki söz konusu tasarrufunun başlıca amacı, Batı'ya yönelik bir meşruluk talebidir. Taksim Belediye Gazinosu'nun inşası da bundan maada değildir ki kendi döneminde yapımının gereksiz olduğu yönünde birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Tüm bu eleştiriler de aslında Taksim Belediye Gazinosu'nun halka yönelik bir "hizmet" olmaktan ziyade, Batılı gözün onayına veya beğenisine sunulmuş bir mekân olduğunu anlatmaktadır.

İstanbul'un 1940'larda yeniden imarı ve bunun bir uzantısı olarak Taksim Belediye Gazinosu'nun inşası, Türkiye'nin modernleşme sürecine dair oldukça belirgin birtakım fikirler vermektedir ki bu çalışmanın başlığında Taksim Belediye Gazinosu için kullanılan "Modernleşme Projesinin Mekânı" nitelendirmesi de ilhamını bu düşünceden almaktadır.[8] Tam da bu noktada Meltem Ahıska'nın *Toplum ve Bilim*'de yayımlanan "Hayal edilemeyen toplum: Türkiye'de 'çevresiz merkez' ve Garbiyatçılık" adlı makalesinin oldukça açıklayıcı bir çerçeve sunacağı düşünülmektedir. Söz konusu makalede, Türkiye'de modernleşmenin ikizi olarak anlaşılan Batılılaşma sorunsalı merkez-çevre ikiliği ile birlikte tartışılmaya çalışılmış ve bu tartışma da Garbiyatçılık çerçevesinde yürütülmüştür. Batı dışı toplumların modernleşme süreçlerinin öznelliklerini ayırt etme noktasında oldukça kullanışlı bir repertuvar sunması bakımından, meselenin Garbiyatçılık üzerinden değerlendirilmesinin gayet isabetli bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir. Türkiye gibi modern ama aynı zamanda milliyetçi bir toplumun inşası sürecinde Batı, hem kendisine öykünülen bir arzu nesnesi iken bir yandan da saldırgan bir nefretin hedefi hâline gelmektedir. Tam da bu noktada Ahıska, tartışmada, Ziya Gökalp tarafından teorize edilen ve merkezî aydınları veya politik ve kültürel seçkinleri de oldukça etkilemiş olan uygarlık-kültür ikiliğini devreye sokmaktadır. Bu ikilik uyarınca, potansiyel öznesi halk olan kültür zorunlu ve özsel iken, uygarlık ise iradi ve dışsaldır. Kültür, inşa edilecek yeni Türk kimliğinin manevi alanını, bilgi ve teknik olarak algılanan uygarlık

8 Meltem Ahıska, *Radyonun Sihirli Kapısı: Garbiyaçılık ve Politik Öznellik* adlı kitabında, Türkiye'de milliyetçiliğin ve modernliğin Batı'da olduğu gibi bir "süreç" olarak yaşanmayıp merkezdeki yönetici elit tarafından bir model olarak benimsenerek yukarıdan aşağı bir şekilde topluma dayatılan bir "proje"ye dönüştürüldüğü yönündeki eleştirileri, Cumhuriyet seçkinlerini ya da Kemalizmi eleştirseler de, proje kavramına vurgu yaptığı ölçüde Türk milliyetçiliğini ve modernleşmesini "tarihdışı" ve hatta "sosyoloji dışı" olgular olarak ele aldıklarına dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın başlığında da Türk modernleşmesi ima edilerek modernleşmeden bir proje olarak bahsedilse de, Ahıska'nın açtığı bu çok verimli tartışma çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Meltem Ahıska, *Radyonun Sihirli Kapısı: Garbiyatçılık ve Politik Öznellik* (İstanbul: Metis Yayınları, 2005), 37.

ise maddi alanını oluşturacaktır. Cumhuriyet'in kurucu eliti tarafından Batı'nın uygarlık alanındaki üstünlüğü kabul edilmiştir, ancak Batılılaşma sürecinde yeni araç ve tekniklerle birlikte topluma sızacak yabancı veya Batılı kültürün "öz kültürümüzü" yozlaştıracağı endişesi taşınmaktadır. Söz konusu endişenin ya da arada kalma hâlinin merkezdeki karar alıcıların politik öznellikleri bağlamında kurucu bir rolü olduğunu öne süren Ahıska şöyle demektedir:

> Bir anlam ve iş görme haritası olarak Garbiyatçılık, Batılı modelin egemenliği altında ve ona referansla bir iktidar kurma alanı oluşturur. Bu çerçevede kültür ile uygarlık arasındaki ayrımları tartacak, pazarlığı ulus ya da 'halk' adına yürütecek olan, Tanrıöver'in alaycı ifadesiyle sınırdaki komisyon, tam da 'merkez' deki seçkinlerdir.[9]

Cumhuriyet'in "büluğ çağı" olarak nitelendirdiği 1940'larda, çeşitli gazete yazılarından yola çıkarak, bilhassa sinema ve müzikle ilgili tartışmalar üzerinden Türkiye'deki gündelik yaşamı değerlendirdiği çalışmasında Levent Cantek, söz konusu merkezdeki seçkinler için, çalışması boyunca "denetleyici kuşak" tabirini kullanmakta ve bu kuşak için şunları söylemektedir:

> Her toplum "yabancılarını" yaratır, ama bu yabancılar her toplumun kendine özgü koşulları ve gelişmeleriyle doğrudan ilgilidir. Züppelik, Bihruz Bey ya da Bobstil olmak, kültürünü inkar etmektir ki, bu vatana ihanettir ve "felaketi" getirir. Bunu gören, uyaran ve toplumsal ahlakı temsil eden entelektüeller (denetleyici kuşak) bir üst-ben gibi hareket etmektedirler.[10]

Yukarıda Ahıska'dan yapılan alıntıda Tanrıöver denilerek kastedilen kişi Hamdullah Suphi Tanrıöver'dir. Uzun yıllar Türk Ocakları'nın başkanlığını yapmış ve İstanbul milletvekilliği gibi görevlerde bulunmuş olan Tanrıöver, söz konusu merkezdeki seçkinler ya da denetleyici kuşak bağlamında oldukça iyi bir örnek teşkil etmektedir.

---

9 Meltem Ahıska, "Hayal edilemeyen toplum: Türkiye'de 'çevresiz merkez' ve Garbiyatçılık," *Toplum ve Bilim* 105 (2006): 23.

10 Levent Cantek, *Cumhuriyetin Büluğ Çağı: Gündelik Yaşama Dair Tartışmalar (1945-1950)* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008): 102.

Taksim Belediye Gazinosu'nu uzun yıllar Batılı bir eğlence mekânı olarak işleten Rumen Yorgulesku da Lütfi Kırdar'ın daveti ve Bükreş büyükelçiliği yaptığı sırada Hamdullah Suphi Tanrıöver'in yardımı ile Türkiye'ye gelmiştir. Tanrıöver'in adının geçtiği alıntıda denetleyici kuşağa atıfla sınırdaki komisyon denilerek, kültür ve uygarlık arasındaki pazarlık bahsinde oldukça açıklayıcı bir örnek olması bakımından, 1925'te İstanbul Milletvekili Tanrıöver ile Erzurum Milletvekili Ziya Hoca arasında geçen konuşma ima edilmektedir. Söz konusu konuşmayla ilgili kısımları Tarık Zafer Tunaya'dan aktaran Ahıska, konuyla ilgili olarak şunları yazmıştır:

> Ziya Hoca geçmişin değerlerinin aşırı Batılılaşma ve modernleşme nedeniyle tehdit altında olduğunu düşünmektedir. Medeniyetin iyi yanlarıyla birlikte yoz şeylerin de ithal edildiği fikrindedir. Hamdullah Suphi ise buna karşı ironiyle cevap verir. Medeniyet bir kıtadan diğerine geçerken sınırda duracak mıdır, burada bir komisyon tek tek gelen şeylere bakacak ve değerlendirecek midir? "O gelen ne? Lokomotif... Buyursun içeri. Bu gelen ne? Dans... Kabul etmiyoruz, kapı dışarı..." Tanrıöver'in "dans" örneğine ek olarak verdiği daha "tehlikeli" örnek sınıfsal mücadeleye ilişkindir. Tanrıöver'e göre fabrikalar geldiğinde, "amele-patron" mücadelesi de girecektir: "Fabrika girdi mi, sosyalist akideleri de içeri girer, mani olamayız." Dolayısıyla tartışmadaki can alıcı mesele, fabrikayı teknik sayarken bu teknik alanın ürettiği toplumsal ilişkiyi, yani "amele-patron" ilişkisini dışarda bırakmaya çalışmasıdır.[11]

Kültür ile uygarlık arasındaki pazarlığı yürüten denetleyici kuşağın, tüketim veya daha genel olarak kapitalizmle ilgili bir sorunu olduğu gözlenmemektedir; zira, yukarıdaki örnekte de görülebileceği gibi, endişenin kaynağı Batılılaşma sürecinde "mahalle ahlakı"nın bozulacağı yönündedir. Benzer bir duruma dikkat çeken Cantek, Kurtuluş Kayalı'ya atıfla, dönemin politik ve kültürel seçkinleri için, "(...) bütün akıl yürütmeleri kültür temellidir, dönem boyunca iktisadi kalkınmanın nasıl olması gerektiğine dair bir yorum yapmamışlardır.

11 Ahıska, "Hayal edilemeyen toplum," 22-23.

Kapitalizmin biçimlendirdiği her türlü olgu ve değişimi ahlaken anlamlandırmaktan öteye gidememişlerdir." demektedir.[12]

Tüm bu anlatıların ışığında, Taksim Belediye Gazinosu üzerinden genel olarak anlaşılması gereken şudur: İmar hareketleriyle birlikte, İstanbul'un adeta bir vitrin gibi, Türk kimliğinin inşası sürecinde daima dikkate alınan Batılı gözler karşısında sergilendiği bir dönemde, İstanbul Belediyesi tarafından son derece modern bir bina inşa ettirilmiştir. Batılı bir eğlence mekânı olarak işletilmesi için bizzat belediye başkanının davet ettiği bir müstecir İstanbul'a getirtilmiştir ki bu durum denetleme mekanizmasının bir uzantısı olarak anlaşılmaya oldukça müsaittir. Buraya kadar her şeyin tüm bir Batılılaşma sürecine ve Batılı gözün beğenisine uygun bir şekilde yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Ancak tam da Garbiyatçı bir çerçeveden yorumlanmaya oldukça müsait ya da diğer bir deyişle, modernleşme sürecinin Türkiye'ye özgün tarafını açığa çıkaran diğer bir boyut daha mevcuttur ki o da şöyledir: Taksim Belediye Gazinosu bir eğlence mekânı olmanın yanı sıra, kendi döneminde resmî makamlarca düzenlenen üst kültürel faaliyetler başta olmak üzere başka birçok etkinliğe de ev sahipliği yapmıştır. Örneğin, bir dönem İstanbul Belediye Konservatuvarı tarafından bir hafta klasik Batı müziği konserinin yanı sıra bir hafta da Türk müziği konseri verilmektedir. Özellikle 1930'lardan itibaren Türk müziğine yönelik baskı ve sansür uygulamaları göz önünde bulundurulduğunda, bu konserlerin Türk müziğinin kaybolup gitmesinin önünde ne denli önemli bir engel teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Bir diğer örnek de defileler üzerinden verilebilir. Yerli ve yabancı birçok modacı veya modaevi tarafından Taksim Belediye Gazinosu salonlarında düzenlenen defilelere kentin en varlıklı kesiminden bilhassa da kadınlar oldukça rağbet göstermektedir. Ama aynı zamanda ve aynı salonlarda Olgunlaşma Enstitüsü gibi kurumların da defileleri yapılmaktadır. Bu defilelerde kıyafetler başta olmak üzere, geleneksel yerli

12 Cantek, *Cumhuriyetin Büluğ Çağı*, 26.

kültürün birçok ürünü sergilenmekte ve defileler hakkında yapılan yorumlarda, bu ürünlerin yapımının kişilerin özel hayatında örnek alınması durumunda harcamaların giderek azalacağı belirtilerek adeta ev ekonomisi dersleri verilmektedir. Benzerlerinin çoğaltılabileceği birçok etkinliğin gerçekleştiği bir mekân olarak Taksim Belediye Gazinosu'nun Türkiye'nin modernleşme veya Batılılaşma sürecinde oldukça özgün bir yerde durduğu düşünülmekte ve tam da bu yüzden "Modernleşme Projesinin Mekânı" olarak nitelendirilmesi uygun bulunmaktadır.

Bu bölüme son verilmeden evvel belirtilmek istenen son bir husus da şudur: Gezi Parkı protestoları akabinde Tarihçi Cemal Kafadar kendisiyle yapılan bir röportajda şunları dile getirmiştir:

> Bir yerin yerlisi olmak demek oraya yer olarak bakmak demektir. Yer olarak bakmak demek orada kendine ait hatıralar ile gelecek tasavvurunun kavuştuğu bir yaşam alanı bulmak demektir. 'No place' diye nitelenen herhangi bir yere dönüşüyor her yer. İstanbul, Bursa gibi dünya tarihinin çok önemli estetik, kültürel değerlerinin beşiği olan şehirlerin herhangi bir yere benziyor olması insanların canına tak etti. Taksim çok önemli bir yer. Bazı noktalar hariç güzel bir yer olduğunu söylemek zor ama milyonlarca insan için güzel anılarla dolu bir yer. Osmanlı-Türk çağdaşlaşma tarihinde birkaç kuşağın ortak hafızalarının oluştuğu yerler arasında özel bir yer. Kendini İstanbul'un yerlisi addeden nice insan için Taksim İstanbul'u bir yer yapan yer. Orada radikal değişiklikler düşünülüyor. Bunlar yüksek makamların iki dudağının arasından bize tebliğ ediliyor. En iyimser ifadeyle bir müjde olarak sunuluyor. Bize müjde mi bakalım?[13]

Kafadar'ın da söz ettiği gibi, bir yerin yerlisi olabilmenin ön koşullarından biri de oraya dair anılarınızın olmasıdır. Anılarla dolu bu yerlerin, "yüksek makamların iki dudağının arasından tebliğ edilen" kararlarla yıktırılması, zamanla kolektif bellekten de yitirilmeleri manasına gelir. Geçmişin daha az hatırlanması ve dolayısıyla onunla

---

13 Serkan Ayazoğlu, "Şehirlülerin Devletlülere 'Kent Hakkı' Ayaklanması: Vaka-i Geziyye," Cemal Kafadar'la söyleşi, 4 Kasım, 2013, erişim 20 Mayıs, 2014, http://www.arkitera.com/soylesi/566.

daha az yüzleşilmesi durumunda tarih ve toplum arasındaki süreklilik de sekteye uğramış olur. Alternatif bir kolektif bellek yaratmanın bir yolu da inadına hatırlamaktır denebilir ki Türk modernleşme tarihi açısından oldukça özgün bir niteliği haiz ve anılarla dopdolu bir mekân olan Taksim Belediye Gazinosu üzerine bir monografi olarak da değerlendirilebilecek bu çalışma, söz konusu "inadına hatırlama" çabasının bir ürünü olarak da okunabilir.

2.
MEKÂNIN İZİNİ SÜRMEK:
MEZARLIKTAN BELEDİYE GAZİNOSUNA

2.1 Katolik ve Protestan Mezarlığı

Çelik Gülersoy, *Taksim: Bir Meydanın Hikâyesi* adlı kitabında Taksim alanının yüzyıllar boyunca bir boşluk ve kırlık görünümünden ibaret olduğunu ve su ayrım binasının ötelerinde hiçbir şey olmadığını yazar.[1] Ancak, hem bahsi geçen eserde hem de başka birçok çalışmada, sonraki yüzyıllarda alanın ve hatta bugün Harbiye'deki Askerî Müze'den başlayıp Dolmabahçe'ye kadar uzanan aksın mezarlık olarak kullanıldığı görülmektedir. Bugünkü Atatürk Kültür Merkezi binasından Alman Başkonsolosluğu binasına kadar uzanan kısımda Müslüman mezarlığı yer alırken; onun solunda, Harbiye'ye doğru uzanan kısımda ise çeşitli mezheplerden Hristiyan mezarlıkları yer almaktaydı. Gülersoy, "İstanbul'un topografyası üzerine güvenilir, yerli ve eski bir kaynak" olarak nitelendirdiği Cossimo Comidas de Carbognano'nun *Descrizione Topografica dello Stato Presente di*

1 Çelik Gülersoy, *Taksim:Bir Meydanın Hikâyesi* (İstanbul: İstanbul Kitaplığı, 1986), 104.

Constantinopoli adlı çalışmasında, burada, "Ermeni Gregoryen, Ermeni Katolik, Rum Ortodoks, Avrupalı Protestan ve Latin Katolik" mezarlıklarının bulunduğunun söylendiğini yazmıştır.[2]

Taksim Belediye Gazinosu, bugünkü Gezi Parkı'nın bitişiğindeki Intercontinental Oteli'nin yerinde, o zamanlar Taksim Bahçesi veya Taksim Belediye Bahçesi olarak anılan yerin içerisindeydi. Bir sonraki bölümde detaylı biçimde anlatılacağı gibi, Taksim Bahçesi 1870'te Altıncı Daire-i Belediye tarafından yaptırılmış; yıllar içerisinde birçok değişime uğramakla birlikte, Cumhuriyet döneminde, yine sonraki bölümlerde söz edileceği gibi, Henri Prost'un 1939'da yürürlüğe konan İstanbul İmar Planı kapsamında yeniden tanzim edilmiş ve içerisine Taksim Belediye Gazinosu inşa edilmiştir. Çalışma boyunca incelenen kaynakların birçoğunda görüldüğü gibi, Taksim Bahçesi'nin 1870'teki inşasından önce burada Katolik ve Protestan mezarlığı bulunmaktadır. Konuyla ilgili olarak, Mustafa Cezar'ın *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu* adlı çalışmasında şu satırlar yer almaktadır:

> Hicri 1269 (1853) yılına ait beş parçalık bir arşiv belgesinde, Beyoğlu kışlası bitişiğindeki Katolik ve Protestan mezarlığının başka yere nakline karar verildiği, bunun için kırk üç bin arşınlık arsa satın alınıp parasının devletçe ödendiği, bu arsanın mezarlık olarak tescil edildiği belirtilir. Belgede mezarlığın başka yere naklinden kazanılacak arsanın ne amaçla kullanılacağından söz edilmemiştir. Ancak 1269 ve 1270 tarihli diğer iki belgede, Mecidiye Kışlası inşaatının devam ettiği kaydedilmektedir. Bu duruma göre Protestan ve Katolik mezarlıklarının başka yere naklinden kazanılan arsalar Mecidiye Kışlası için inşaat ve eğitim alanı olarak tahsis edilmiş olsa gerektir. Bundan daha güçlü diğer bir olasılık da, mezarlığın kaldırılmasından elde edilen yerin, daha sonraları Belediye Bahçesi (Taksim Belediye Bahçesi) adını alacak park sahasını meydana getirmiş olabileceğidir.[3]

---

2 Gülersoy, *Taksim: Bir Meydanın Hikâyesi*, 104.

3 Mustafa Cezar, *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu* (İstanbul: Ak Yayınları Kültür ve Sanat Kitapları, 1991), 137. Buradaki alıntıda söz edilen tüm belgeler Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden alınmıştır. Ayrıca, Beyoğlu Kışlası derken, yerine Gezi Parkı'nın yapıldığı Topçu Kışlası kastedilmektedir. Mecidiye Kışlası ise bugün İstanbul Teknik Üniversitesi'nin Mimarlık Fakültesi olarak kullandığı Taşkışla binasıdır.

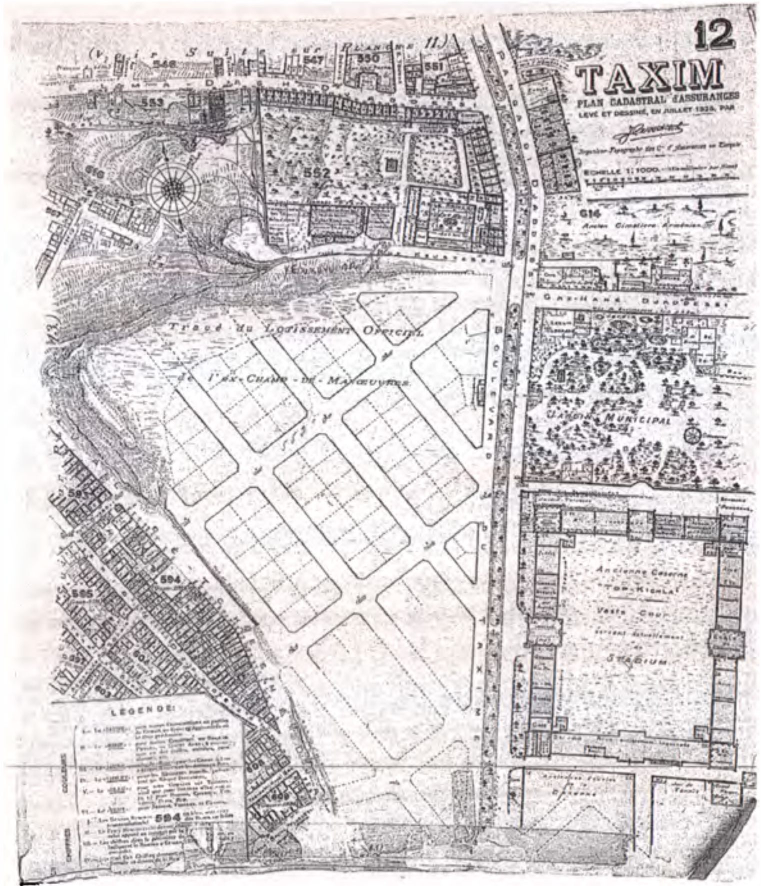
Nuran Yıldırım da *Toplumsal Tarih* dergisinde yayımlanan Taksim Topçular Hastanesi hakkındaki yazısında ilgili konudan bahsetmiş ve şunları söylemiştir:

> Taksim Kışlası'nın çevresi mezarlıktı. İstanbul'da 1560 yılında çıkan veba salgınında ikamete açık yerlerde defin işlemi yasaklanınca, bugün Askerî Müze'nin bulunduğu yerden Gezi Parkı'na kadar uzanan arazi Ermenilere mezar yeri olarak verilmiştir. Kışla ise Latin ve Protestan mezarlığının hemen yanına yapılmıştı. Taksim'de ayrıca geniş bir Müslüman mezarlığı da bulunuyordu. Mezarlık alanı olduğu için Fransızlar tarafından *Grand-Champs des Morts* adı verilen Taksim aynı zamanda yerleşim bölgesine dönüştü. 1865 yılının yaz aylarında yaşanan büyük kolera salgını sırasında buradaki mezarlıklara defin işlemi yasaklandı. Ermenilere Şişli sırtlarında günümüzde de kullanılmakta olan mezarlık arazisi verildi. Topçu Kışlasına bitişik Latin ve Protestan mezarlığı ise tanzim ve tesviye edilerek bahçe yapıldı.[4]

Yukarıdaki satırlarda, Harbiye'den Gezi Parkı'na kadar uzanan arazinin Ermeniler'e mezarlık yeri olarak verildiği ve devamında da Latin ve Protestan mezarlığının ise Topçu Kışlası'na bitişik olduğu söylenmiştir. Gezi Parkı, Topçu Kışlası arazisi üzerine inşa edildiğine göre, bu satırlardan, Latin ve Protestan mezarlığı ile Ermeni mezarlığı arazisinin kesiştiği anlamı çıkmaktadır. Ancak bu doğru değildir. Buradaki yanlış anlaşılma, Gezi Parkı'nın sınırlarıyla ilgilidir. Henri Prost'un İstanbul İmar Planı adlı bölümde daha geniş yer verileceği üzere, Topçu Kışlası'nın kapladığı arazi Taksim Bahçesi'ni kapsamamaktadır. 1939 tarihli İmar Planı'na göre, Topçu Kışlası yıkılarak Gezi Parkı inşa edilmiş; hemen bitişiğindeki Taksim Bahçesi ise yeniden düzenlenerek tamamen halka açılmıştır. Dolayısıyla, bu iki yer yan yana olmakla birlikte, birbirinden ayrıdır. Taksim Bahçesi, bugünkü Asker Ocağı Caddesi ve Gezi Parkı ile Mete ve Cumhuriyet Caddeleri arasında yer almaktadır. Bahsedilen Ermeni mezarlığı ise buradan aşağıda, Harbiye yönüne doğru uzanan arazidedir.

---

4 Nuran Yıldırım, "Taksim Topçular Hastanesi," *Toplumsal Tarih* 235 (Temmuz 2013): 45.

1925 tarihli bu haritada, sağ alt köşede, o yıllarda avlusu stadyum olarak kullanılan Topçu Kışlası ve hemen arkasında da 1870'te bahçe olarak açılışı yapılan Katolik ve Protestan mezarlığı arazisi görülmektedir. Gazhane Caddesi'nden Harbiye'ye doğru uzanan aksta ise Ermeni mezarlığı bulunmaktadır. Jacques Pervititch, Sigorta Haritalarında İstanbul (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2000), 81

Gülersoy, yukarıda da bahsedilen çalışması *Taksim: Bir Meydanın Hikâyesi*'nde, 18. yüzyılın sonlarında İstanbul'a gelen, Napolyon'un Mısır'ı işgalinden sonra kurduğu Bilim Heyeti üyelerinden Fransız Doktor Pouqueville'in, Yedikule hapishanelerinde bir süre kaldıktan sonra İstanbul'da yaptığı gezintileri anlattığı kitabında, Taksim'deki gezinti ve seyir yerlerinin "müslüman [Müslüman], ermeni [Ermeni] ve frenk [Frenk] mezarlıkları arasında kalan, boş mesafelerde, geçit yollarında açıldığı"nı, "Taksim alanının deniz yönündeki mezarlıklardan Batı tarafındakinin, yani Ayazpaşa yamaçlarının, müslüman [Müslüman], Doğu, yani, Harbiye-Dolmabahçe kanadının, ermeni [Ermeni], arasının ise, katolik [Katolik] ve protestan [Protestan] olmak üzere frenk [Frenk] kabristanları olduğunu" belirttiğini yazmaktadır.[5] Benzer şekilde, söz gelimi, içerisine Taksim Belediye Gazinosu'nun inşa edildiği Taksim Bahçesi'nin, geçmişte Katolik ve Protestan mezarlığı olmasıyla ilgili ifadelerin bulunduğu bir gazete haberinde ise şu satırlar yer almaktadır:

> Sürp Agop mezarlığı hududunu ve mezarlık arsasının Beyazıt Veli Evkafına dahil olup olmadığını tetkik eden heyeti hakime ve fenniye dün saat onda Evkaf müdiriyetinde toplanmıştır. İçtimada Beyazıt Veli vakfiyesi okunduktan sonra, müderris Ahmet Refik Beyden izahat talep edilmiştir. Ahmet Refik B. vakfiyede münderiç bağların Almanya sefarethanesinin altından başlıyarak Kabataş'ta Avni Ömer Efendi camiine ve Fındıklı dairesinin şarkına kadar imtidat eylediğini, Beyazıt evkafına dahil olan Galata bağları arazisinin bu hudut haricinde ve Taksim havalisinde bulunduğunu, elyevm Taksim Belediye bahçesi yapılan yerin Protestan ve Katolik, Taksim kışlası karşısındaki Talimhane meydanının Rum, Sürp Agop'un da Ermeni kabristanı ve cümlesinin Beyazıt Veli evkafından olduğunu isbat etmiştir.[6]

Bu haberle ilgili belirtilmesi gereken şöyle bir konu bulunmaktadır: Özellikle Gezi Parkı protestoları sonrasında bölgenin tarihi kamuoyunda daha fazla merak edilmekte ve buranın mezarlık geçmişinden de

5 Gülersoy, *Taksim:Bir Meydanın Hikâyesi*, 106-108.
6 "Surpagop ve Ayaspaşa..." *Cumhuriyet*, 20 Mayıs, 1932.

sıklıkla bahsedilmektedir. Bununla birlikte, Gezi Parkı'nın bulunduğu arazinin geçmişte Ermeni mezarlığı olduğu gibi yanlış bir bilginin dolaşımda olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca, bazı kaynaklarda da aynı yanlış bilgiye yer verilmiştir. Söz gelimi, Seza Durudoğan tarafından yazılan *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*'ndeki "Taksim Bahçesi" maddesinde, "Belediye Bahçesi ve Taksim Gezisi'nin yerine inşa edilen Topçu Kışlası'ndan önce, burada geniş bir çayırlık içinde Ermeni mezarlığı ve devamında da servi ağaçlarıyla birlikte büyük bir Müslüman mezarlığı vardı." ifadeleri yer almaktadır.[7] İlknur Taşköprü'nün *Agos*'ta yer alan haberinde görüşlerine yer verilen Taksim'in yerlilerinden Varujan Aslanyan, Ermeniler'e ait mezarlık alanıyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

> Yine hafızamda en çok kalan mekân Divan Oteli'nden TRT Radyo binasına kadar uzanan Ermeni Mezarlığı'dır. Divan Oteli'nin ve Kervansaray Gazinosu'nun arkasında SurpAgop Kilisesi vardı. SurpAgop'tan TRT binasına kadar her yer mezarlıktı. O mezarlığın mezar taşları Gezi parkının, Divan oteli temelinin yapımında kullanıldı. Şimdi koca mezarlığın yerinde yeller esiyor.[8]

Aynı haberde görüşlerine başvurulan bir diğer kişi olan Mimar Zakarya Mildanoğlu ise, "Taksim eskiden mezarlıklar bölgesiydi. Hilton otelinin orası Latin Mezarlığı, Gümüşsuyu'ndan Askerî hastaneye inen bölge Müslüman mezarlığıydı. Divan Oteli, TRT Radyoevi, Harbiye Askeriye müzesine kadar olan bölge de bilindiği gibi Ermeni mezarlığıydı." demektedir.[9]

Yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı üzere, Surp Hagop veya Pangaltı Ermeni Mezarlığı, Taksim'deki diğer mezarlıklar gibi,

---

7 Seza Durudoğan, "Taksim Bahçesi," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1994 bas.

8 İlknur Taşköprü, "Gezi Parkı 'Taksim Bahçesi'yken Beyoğlu'nda Ermeniler," *Agos*, 19 Ağustos, 2013, erişim 20 Mayıs, 2014, http://www.agos.com.tr/haber.php?seo=gezi-parki-taksim-bahcesiyken-beyoglunda-ermeniler&haberid=5556.

9 Taşköprü, "Gezi Parkı 'Taksim Bahçesi'yken Beyoğlu'nda Ermeniler."

günümüzde mevcut değildir.[10] Oldukça geniş bir alanı kaplayan ve bugün hayli işlek olan bir bölgede yer alan mezarlığın tarihi ve özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında uğrunda verilen hukuk mücadelesi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin azınlıklara yönelik tutumu bağlamında hayli öğretici niteliktedir. Kaynakların bir kısmında Pangaltı Ermeni Mezarlığı'nın geçmişiyle ilgili şöyle bir anlatı mevcuttur: Kanuni Sultan Süleyman'ın Budin'i işgal etmesi üzerine kendisini zehirlemek isteyen Almanlar, bu işi gerçekleştirmesi için padişahın aşçısı Vanlı Manuk Karaseferyan'a teklifte bulunurlar. Ancak, Karaseferyan bu teklifi kabul etmediği gibi, durumu padişaha anlatır. Padişahın kendisini ödüllendirmek istemesi üzerine, Karaseferyan da Ermeniler için bir mezarlık alanı tahsis edilmesini ister ve bunun üzerine padişah, ilgili araziyi mezarlık olarak kullanılması için Karaseferyan'a hediye eder.[11] Bu anlatı birçok kaynakta yer alsa da gerçek olmadığı düşünülmektedir; zira, ilgili makalesinin dipnotlar kısmında bu anlatıya yer veren Miroğlu'nun aynı çalışmasında, Pangaltı Ermeni Mezarlığı'nın İstanbul'un fethinden beri Ermeni cemaatine ait olduğunu kanıtlayan bir belge de yer almaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren mezarlık arazisi Şehremaneti ve sonrasında İstanbul Belediyesi ile Ermeni cemaati arasında çeşitli davalara konu olmuştur. Mezarlığın tamamen istimlak edildiği 1939'dan önce açılan son davada İstanbul Belediyesi, mezarlık

10 Konuyla ilgili incelenen kaynakların neredeyse tamamında mezarlık hakkında birbirinden farklı- kullanılan kelime ya da yazılışı bakımından- adlar kullanılmaktadır. Bu çalışmada ise Armaveni Miroğlu'nun ilgili makalesinde kullandığı adlar tercih edilmiştir: Armaveni Miroğlu, "Tarihi 16. Yüzyıla Uzanan Pangaltı Ermeni Mezarlığı (Surp Hagop Mezarlığı)," *Toplumsal Tarih* 187 (Temmuz 2009): 34-38.

11 Söz konusu anlatı, şu kaynaklarda geçmektedir: Abdullah Muradoğlu, "Kafanızın arkasında çıkıntı var mı?" *Yeni Şafak*, 5 Şubat, 2007, erişim, 20 Mayıs, 2014, http://yenisafak.com.tr/yazarlar/AbdullahMuradoglu/kafanizin-arkasinda-cikinti-var-mi/3702; Miroğlu, "Tarihi 16. Yüzyıla Uzanan," 34-38; Tamar Nalcı ve Emre Can Dağlıoğlu, "Bir Gasp Hikâyesi," 27 Ağustos, 2011, erişim 20 Mayıs, 2014, http://bianet.org/bianet/azinliklar/132420-bir-gasp-hikâyesi; "Pangaltı Surp Hagop Ermeni Mezarlığı," erişim 20 Mayıs, 2014, http://www.istanbulermenivakiflari.org/tr/istanbul-ermeni-vakiflari/vakif-listesi/beyoglu-uc-horan-yerrortutyun-ermeni-kilisesi-vakfi/24.

arazisinin Beyazıd-ı Veli adlı bir vakfa ait olduğunu iddia etmiştir. Cemil Koçak'ın konuyla ilgili yazısında, belediyenin iddialarına karşılık Ermeni cemaatinin, "arazinin Fatih Sultan Mehmet zamanında Patrikhaneye verildiğini ve patriğin de araziyi mezarlık olarak kullanması için cemaate teslim ettiğini, mezarlığın vakıf mülkü olduğunu ileri sürdüğü" belirtilmektedir.[12] Koçak'ın bu yazısı, yukarıda alıntılanan *Cumhuriyet*'teki haberle birlikte okunmalıdır; zira, söz konusu yazı, haberde adı geçen tarihçi Ahmet Refik Altınay'ın da altında imzası olan, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden edinilen bilirkişi raporundan derlenmiştir. Sekiz yıllık uzun bir mücadele sonrasında Surp Hagop Mezarlığı, belediye tarafından tamamen istimlak edilmiştir. Bugün mezarlık arazisi üzerinde Divan İstanbul, Hyatt Regency Oteli, TRT İstanbul Radyosu, Hilton Oteli, Askerî Müze'nin bir kısmı ve çeşitli yapılar bulunmaktadır. Son olarak, mezarlıkla ilgili yapılan icraati dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar[13] şöyle anlatmaktadır:

> Belediyeye ait olduğu anlaşılarak şehre intikal eden eski Sürpağop Mezarlığı, şehrin en mamur kısmı haline gelmek üzeredir. Bu metruk mezarlığın mezarları ve kırık dökük taşları kaldırılarak başka bir yere nakledildi. Kalın, sakil duvarları yıkılarak yol genişletildi. Mezarlığın önündeki yaya kaldırımlarına çiçek tarhları yapıldı. Mezarlık sahası parsellere ayrılarak arsaların ön tarafı muvakkaten ağaçlandırıldı. Şimdi satılan arsalara büyük apartımanlar yapılmaktadır. İstanbul Rdyo [Radyo] Evi de burada yapılmaktadır.[14]

---

12 Cemil Koçak, "Taksim'deki Surp Agop Ermeni mezarlığı Beyazıd-ı Veli Vakfı'nın Mıydı?" *Star*, 3 Ağustos, 2013, erişim 20 Mayıs, 2014, http://haber.stargazete.com/yazar/taksimdeki-surp-agop-ermeni-mezarligi-beyazidi-veli-vakfinin-miydi/yazi-778485.

13 1930'da yürürlüğe konan Belediye Kanunu ile valilik ve İstanbul kent hizmeti birleştirilmiş; böylelikle de vali ve belediye başkanı olarak hükumet tarafından aynı kişi atanmaya başlamıştır. Lütfi Kırdar da 1938-1949 arasında İstanbul valisi ve belediye başkanı olarak görev yapmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde kendisinden sıkça söz edilecektir.

14 *Yenileşen İstanbul: 1939 başından 1947 sonuna kadar İstanbul'da neler yapıldı?* (İstanbul: 1947), 34.

Pangaltı Surp Hagop Ermeni Mezarlığı'nın 1930 yılındaki görünümü. Mezarlık arazisinin üzerinde, günümüzde Hyatt Regency, Divan ve Hilton Otelleri ile TRT İstanbul Radyosu binası bulunuyor.
Erişim, 20 Mayıs, 2014,
http://www.istanbulermenivakiflari.org

2.2 Taksim Bahçesi

Yukarıdaki satırlarda da söz edildiği gibi, bugün Harbiye'deki Askerî Müze'nin bulunduğu kısımdan Dolmabahçe'ye kadar uzanan, Taksim'i de kapsayan alan Müslüman ve çeşitli mezheplerden Hristiyan mezarlıklarından oluşmaktaydı. Bahsedilen bölgenin tarihine bakıldığında, birkaç yüzyıl öncesinde buradaki mezarlıklarda İstanbul'un Avrupa yakasındaki en popüler gezinti ve seyir yerlerinin oluşmaya başladığı da görülmüş olur. Mezarlıkların kent merkezinin giderek çeperine itildiği ve dolayısıyla gündelik yaşamın bir parçası olmaktan koparıldığı günümüzde, bu durum başlangıçta kulağa oldukça tuhaf gelmektedir. Ancak, iki, üç yüzyıl öncesinde İstanbul'daki gündelik yaşam ve dahası Taksim çevresindeki fiziki

koşullar göz önüne alındığında, bu gelişmenin son derece doğal olduğu anlaşılmaktadır. Söz gelimi, Gülersoy, Taksim üzerine yazdığı kitabında, mezarlıklar alanının bir gezinti ve seyir yeri olarak gelişmesini, Müslüman ülkelerde mezarlığın gündelik yaşamın herhangi bir parçası olması ve özelde de Taksim'deki bu mezarlıkların Beyoğlu'nun dar sokaklarının hemen yanı başında, harikulade bir manzara karşısında, servi, çınar gibi ulu ağaçların altında insanların nefes alıp hoşça vakit geçirebilecekleri bir alan olmasıyla ilişkilendirmiştir.[15]

Gülersoy'un bilhassa yabancı yazarlardan alıntıladığı gezi yazıları ve romanlardan anlaşıldığı üzere, Taksim'deki mezarlık alanının karşıdaki manzaraya en hâkim bölgelerinde, söz gelimi, bugünkü Taksim Belediye Gazinosu'nun yerinde bulunan Intercontinental Oteli, Gezi Oteli ve Atatürk Kitaplığı civarı bundan birkaç yüzyıl öncesinde insanların yalnızca vakit geçirmek için gittikleri bir yerdi. Hatta, o döneme dair çeşitli gravürler vesilesiyle, en azından 18. yüzyıldan bu yana, gelenlere hizmette bulunulan ve oturmaları için küçük hasır taburelerin verildiği, üstü kapalı ancak etrafı açık bir kır kahvesinin o yıllarda var olduğu görülebilmektedir. Bu kır kahvesinden isteyene kahve ve nargile verildiği bilinmektedir.[16] Burayı işletenler ise Saray'a bağlı bostancıbaşılardır. Bostancıbaşılar, padişahın bağ, bahçe ve bostanlarını korumak ve işletmekle görevli oldukları gibi, emirlerindeki kalabalık bir bostancı grubuyla kentin kıyılarının ve köylerinin güvenliğini sağlamakla da yükümlüdürler. Bu tür kahvelerin işletilmesinden gelen gelir de onların kesesine gitmektedir.[17]

Daha sonra içerisine Taksim Belediye Gazinosu'nun inşa edileceği Taksim Bahçesi'nin, birkaç yüzyıl öncesinde mezarlıklar arasında oluşan bu seyir ve dinlenme yerinden zamanla dönüşerek meydana

---

15 Gülersoy, *Taksim:Bir Meydanın Hikâyesi*, 104-106.

16 Durudoğan, "Taksim Bahçesi."

17 Gülersoy, *Taksim: Bir Meydanın Hikâyesi*, 108.

geldiği anlaşılmaktadır. Seyir yeri demişken, buranın manzarasına da değinmek gerekir. Geçmişte kır kahvesinin bulunduğu, sonrasında Taksim Bahçesi'nin yer alacağı bu alandan Boğaz, karşıda Üsküdar ve sağda Adalar ve Topkapı Sarayı'na kadar kesintisiz bir manzara izlenebilmektedir. Hatta, Gülersoy'un Yunan yazarların eserlerinden alıntıladığı üzere, güneş batmadan önce buradaki evlerin camlarına vuran kızıl ışınların yarattığı görüntü dolayısıyla Üsküdar'dan *Hrisopolis* (veya *Hrisupoli*), yani Altın Şehir diye bahsedildiği görülmektedir.[18]

II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağı'nı lağvetmesinin ardından şehir işlerinin yönetilmesi için 1826'da İhtisab Nezareti kurulmuş; söz konusu Nezaret, 1855'te Şehremaneti'nin kurulması ile tarihe karışmıştır. Şehremaneti ise, Batılı anlamda belediye teşkilatının oluşumu açısından oldukça önemli bir aşama olmuştur. Bugünkü anlamda, "şehremaneti" belediye, "şehremini" ise belediye başkanı olarak anlaşılabilir. O yıllarda kurulan Şehremaneti teşkilatı karar alma ve yürütme organlarından, yani şehremini ve şehir meclisinden oluşmaktadır. Teşkilatın kuruluşunda hazırlanan Şehremaneti Nizamnamesi'ne göre, şehremini padişah tarafından belirlenecek ve iki yardımcısı olacaktır. Şehir meclisi ise on iki kişiden oluşmaktadır. Yüzyıllarca merkeziyetçi bir biçimde yönetilen bir imparatorlukta, şehremininin padişah tarafından belirlenmesi görece anlaşılabilir bir durumken, Cumhuriyet Türkiyesi'nde, aynı zamanda şehremanetini de ortadan kaldıran 1930 Belediye Kanunu gereğince, valilik ve kent hizmetlerinin birleştirilmesi ve dolayısıyla, belediye başkanlığı görevini sürdürecek kişinin devlet tarafından atanması ve Türkiye'de bir belediye başkanının ilk kez 1963'te seçimle iş başına gelmesi oldukça manidardır.

1855'te kurulan Şehremaneti on dört belediye dairesine ayrılmış ve örnek belediye uygulamasına Beyoğlu-Galata bölgelerini

18 Gülersoy, *Taksim:Bir Meydanın Hikâyesi*, 110-111.

kapsayan altıncı daireden başlanmıştır. 1857'de kurulan Altıncı Daire-i Belediye, kurulduğu günden itibaren bilhassa yol genişletme faaliyetiyle ilgilenmiştir. Hatta bu çabaları doğrultusunda, Belediye Meclisi tarafından alınan kararın Meclis-i Tanzimat tarafından onaylanması sonrasında Türkiye tarihinde ilk kez belediye tarafından istimlaklar yapılmaya başlanmıştır ki bu da şehircilik tarihi açısından oldukça önemli bir gelişmedir.[19] Taksim Bahçesi de şimdiki Tepebaşı, Meşrutiyet Caddesi üzerinde bulunan Tepebaşı Bahçesi ile birlikte ki burası da *Petit Champs des Morts*, yani "Küçük Mezarlık Alanı" olarak bilinen Müslüman mezarlığından bahçeye çevrilmiştir, Altıncı Daire-i Belediye tarafından, halkın faydalanması için düzenlenmiştir. Yapımını M. Deroin'in üstlendiği bahçe, 1870'te açılmıştır ve açılışıyla ilgili dönemin *Basiret* adlı gazetesinin 9 Receb 1287, yani 5 Ekim 1870'teki nüshasında şu haber yer almıştır:

> Beyoğlu'da Taksim civarında derdest-i inşa olan umum bahçesi evvelki gün küşad olunmuştur. Mezkur bahçenin orta yerinde İsviçre tarzında güzel bir daire yapılıp, sair tertibatı dahi yolunda bulunmuştur. Vakıa kahve ve meşrubat ve saire pahalıca ise de bir takım tulumbacılar gelemiyecekleri cihetle pahalılığı pek isabetli olmuştur.[20]

Taksim ve Tepebaşı Bahçesi yalnızca halkın yararlanması amacıyla İstanbul'da düzenlenen ilk bahçelerdir. Ancak, bu iki bahçe de başından itibaren bir müstecire kiralanmak suretiyle işletilmektedir. Dolayısıyla içeriye girebilmek için duhuliye, yani bir giriş ücreti ödemek gerekmektedir. Taksim Bahçesi, bugünkü Mete ve Cumhuriyet Caddesi ile Asker Ocağı Caddesi ve Gezi Parkı arasındaki alanda bulunmaktadır. Tek bir girişi vardır ve bu giriş Cumhuriyet Caddesi üzerinde yer almaktadır. Kiralanmak suretiyle işletilen bir yer olması dolayısıyla çevresi duvarlarla çevrilidir ve hatta ön cephesinde demir parmaklıklar bulunmaktadır. Yaptırıldığı

19 Cezar, *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu*, 153.
20 Cezar, *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu*, 186.

günden itibaren defalarca müstecir değiştirmesi muhtemel olan bahçenin, Gülersoy'un aktardığı belediye tutanağından anlaşıldığı kadarıyla Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki müsteciri Lehman'dır.[21] Özdamar'ın aktardığına göre ise daha sonraki yıllarda, "Nereden gelip nereye gittiği artık unutulmuş Mösyö Lehman'ın yerini Rupen Babikyan alacaktır.[22] Daha önce Tepebaşı Bahçesi ve burada yer alan Gardenbar'ı da işletmiş olan Lehman, Fransız uyruklu olduğu için, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla askerliğini yapmak üzere Fransa'ya gitmiştir. İstanbul'a dönüp Taksim Bahçesi'ni işletmeye başlaması da savaştan hemen sonraki bir tarihte olmalıdır.

Bu başlık altında Taksim Bahçesi'yle ilgili toplanan bilgiler, genel olarak edebi ve anı türlerindeki yazılardan derlendiği için, bahçenin hangi tarihlerde nasıl bir görünüm sergilediği, ne tür değişimler geçirdiği vs. gibi sıralı ve sistematik bilgiye ulaşmak ne yazık ki mümkün olmamıştır. Örneğin, kaynakların bir kısmında, Taksim Bahçesi girişinde karşılıklı iki gişe bulunduğu ve bu gişelerin de iki Rum tarafından tutulduğu belirtilmektedir.[23] Tarih belirtilmeksizin birçok kaynakta geçen bir diğer bilgi de, duhuliye ücretinin, Tepebaşı Bahçesi'nde olduğu gibi, yetişkinler için kırk para, yani bir

21 Çelik Gülersoy, *Tepebaşı: Bir Meydan Savaşı* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1993), 29-30. Bu tutanakta, daha önce belediyeye yılda kırk beş bin lira kira ve on dokuz bin lira vergi geliri sağlayan Taksim ve Tepebaşı Bahçesi'nin, Lehman'a on yıllığına iki yüz bin liraya kiralandığı ve ayrıca, Lehman'ın tüm vergilerden muaf tutulduğu bildirilmiş ve yolsuz olduğu gerekçesiyle bu muamelenin iptal edilmesi talep edilmiştir.

22 M. Ali Özdamar, *Beyoğlu 1930: Selahattin Giz'in fotoğraflarıyla 1930'larda Beyoğlu* (İstanbul: Çağdaş Yayıncılık, 1992), 92.

23 Sadi Borak, *Ata ve İstanbul* (İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, 1983), 30-31. İlgili bilgi, Sermet Muhtar Alus'un 27 Kasım 1938'de *Akşam* gazetesinde yer alan "Eski Taksim Bahçesi" başlıklı yazısında yer almaktadır ve söz konusu yazı şurada aynen alıntılanmaktadır: Necdet Sakaoğlu ve Nuri Akbayar, *Binbir Gün Binbir Gece: Osmanlı'dan Günümüze İstanbul'da Eğlence Yaşamı* (İstanbul: Creative Yayıncılık, 1999),144-145. Vefa Zat da aynı bilgiyi verir ve Alus'un yazısının bir kısmını o da şurada alıntılamaktadır: Vefa Zat, *Eski İstanbul Meyhaneleri* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 150-153.

kuruş, çocuklar için yarım kuruş ve bebekler içinse ücretsiz olduğudur.[24] Taksim Bahçesi, manzara bakımından Tepebaşı Bahçesi'ne oranla daha tercih edilebilir bir yerdir; zira, Tepebaşı Bahçesi'nden Haliç seyredilebiliyorken, Taksim Bahçesi'nden, önceki satırlarda da belirtildiği gibi, solda Boğaz'ın başlangıç kısımları ile tam karşıda Üsküdar ve sağda Adalar'a kadar harikulade bir manzara seyredilebilmektedir. Bununla birlikte, Tepebaşı Bahçesi yazın adeta dolup taşan bir yerken, Taksim Bahçesi daha çok bahar aylarında rağbet görmektedir.

Taksim Bahçesi'nde girişin hemen solunda bir havuz bulunmaktadır. İleride, meydanın tam karşısında ahşap bir bina yer almakta ve gelen müşterilerin siparişleri garsonlar tarafından bu binadan verilmektedir. Garsonlar ise son derece iyi görünümlü, temiz ve müşterilere karşı saygılı kimselerdir. Söz konusu ahşap binanın solunda, etrafı açık, üstü kapalı, ahşaptan, yüksekçe bir yapı bulunmakta ve burası Mızıka Köşkü diye anılmaktadır; zira, burada devamlı olarak bir orkestra bulunmaktadır. Bu yapının daha da ilerisinde, yine ahşaptan bir gazino binası yer almaktadır. Bu ahşap gazino binasının terası, bahçenin karşıdaki manzaraya en hâkim yeridir. Buranın uzun yıllar şehreminliği yapmış Rıdvan Paşa, Ahmet Rasim vb. gibi müdavimleri bulunmaktadır. Bir sonraki bölümde daha detaylı açıklanacağı üzere, Henri Prost'un İstanbul İmar Planı doğrultusunda, Taksim Bahçesi'nin de yeniden düzenlenmesiyle birlikte yıkılan yapılardan biri de burasıdır ve yerine Taksim Belediye Gazinosu inşa edilmiştir. Karşıdaki eşsiz manzarayı seyretme imkânı da bu defa çok daha modern bir yapı olan Taksim Belediye Gazinosu'nun terası sayesinde devam etmektedir. Sonraki yıllarda Taksim Bahçesi'nin

---

24 Semih Mümtaz S., "Eski Tepebaşı ve Taksim bahçeleri," *Tarih ve Edebiyat Mecmuası* 6 (Haziran 1982), 70; Borak, *Ata ve İstanbul*, 30. Gülersoy, aynı bilgiyi, Yorgos Theotokas'ın, anılarından yola çıkarak yazdığı *Leonis* adlı romandan alıntılayarak vermiştir. Gülersoy, *Taksim:Bir Meydanın Hikâyesi*, 111. İlgili bilgi, Alus'un yukarıda söz edilen yazısında da geçmekte olduğundan, onu alıntılayan yazarlar da bu bilgiyi vermektedirler.

Gökhan Akçura'nın arşivinden...

içerisine alaturka müzik çalınan, saz veya saz gazinosu diye anılan bir yapı ile alafranga müzik çalınan ve varyete yapılan başka bir yapı daha inşa edilmiştir ve haftanın belirli günleri buralarda farklı türlerde konserler verilmeye başlanmıştır. Taksim Bahçesi'nin görünümüyle ilgili bahsedilmesi gereken bir diğer konu da buradaki yürüyüş yollarıdır. Bahçenin girişinden itibaren, sağ ve solda olmak üzere, meydana dek uzanan yürüyüş yolları mevcuttur ve ayrıca, yukarıda bahsedilen tüm yapılar bu yollar vasıtasıyla birbirine bağlanmış durumdadır. Bahçe müşterileri yerlerine geçip oturmadan önce bu yollarda en az bir defa gezinmekte ve böylece kendilerini etrafa göstermiş olmaktadırlar. Böylesine kamusal işlevi haiz bir mekânda, erkek veya kadın tüm yetişkinler ve dahi çocuklar, dönemin

görgü ve terbiye anlayışı doğrultusunda davranışlarına son derece dikkat etmek durumundadırlar. Tam da bu yüzden, Semih Mümtaz S., Taksim ve Tepebaşı Bahçesi'nden "tertip ve terbiye yerleri" diye bahsetmiş ve şunları söylemiştir:

> Kırk para dühuliyeyi verip içerilerine girdikten sonra bizi mektebe götürüp getirmeye ve gezdirmeye memur olan lalalarımız "Bu bahçelerde koşulmaz; hızlı lakırdı edilmez; bir şey içerken veya yerken ağız şapırdatılmaz; dirsekler masalara dayanmaz; ıslık çalınmaz; şunun bunun yüzüne fazla bakılmaz; aman dikkat edin, sonra adama terbiyesiz derler" derlerdi. Çocukluktan uzaklaşmaya başladığımız zamanda da kendi kendimize ve hareketlerimize çekidüzen verir; üzerimize dikkati çekmemeye, pot kırmamaya çalışırdık.[25]

Olası "aşırı" durumlara yer verilmemesi için de bahçe içerisinde belediye zabıtaları görev yapmaktadır. Yürüyüş yolları bahsini geçmeden önce, bu yolların aralarında ve bahçenin kenarlarına doğru sık ağaçların ve tarhların bulunduğu da belirtilmelidir; zira, bahçenin yeşillikler içerisindeki bu görünümü, manzarasıyla birlikte en belirgin özelliklerinden biridir. Bahçe, sonraki yıllarda oldukça ihmale uğramış ve ağaçları giderek azalmıştır. Ancak, daha sonra, bahçenin yeniden düzenlenip tamamen halka açılacağı sırada, buraya fazla sayıda ağaç diktirilmiştir.

Her ne kadar kentteki seçkinlerin bir dönem müdavimi olduğu yerlerden biri olsa da, Taksim Bahçesi girişteki duhuliyeyi ödeyen herkese açıktır ve içerisinde de herhangi bir ayrım bulunmamaktadır. 16. yüzyıldan itibaren Pera diye anılan İstiklal Caddesi boyunca, Avrupa ülkelerinin konsoloslukları açılmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu tarihten itibaren Pera çevresinde yabancıların nüfusu giderek artmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra, konsolosluklarda çalışacak yerli kesim, yabancı dil bilmeleri ve Avrupa'yla olan ticaret, kültür vs. gibi bağları dolayısıyla daha çok kentteki azınlıklar ve levantenlerden oluşmakta ve onlar da giderek bu çevreye

---

25 S., "Eski Tepebaşı ve Taksim bahçeleri," 70.

yerleşmeye başlamaktadır. Galata bölgesi ise öteden beri bu kesimden oluşmaktadır. Hâl böyle olunca, 19. yüzyılda açılan böyle bir bahçenin müşterileri de daha çok yakın çevreden gelen yabancılar, azınlıklar veya levantenlerden oluşmaktadır. Örneğin, Taksim ve çevresinde yoğun olarak yaşayan Ermeniler, Taksim Bahçesi'nin vazgeçilmez müşterilerindendir. Ermeni alfabesinin oluşturulmasının 1500. ve Ermeni matbaasının kuruluşunun 400. yıl dönümü dolayısıyla, 1913'te, Taksim Bahçesi'nde görkemli kutlamalar yapılmıştır.[26] Beyoğlu'ndaki Müslümanların sayısı ise 1850'lerden sonra artmaya başlamıştır. Ancak, bu artışı oraya yerleşenler değil de, Cezar'ın deyişiyle, "Tıbbiye, Mühendishane, Harbiye, Askerî İdadiler öğrencileri ile Galatasaray Lisesi ve Batı dillerinde eğitim yapan okullardaki Türk öğrenciler gibi genç gruplar, bir de ticaret, alışveriş, eğlenmek, gezmek, çapkınlık yapmak için günübirliğine gelip dolaşanlar" oluşturmaktadır ki bu kişiler de Taksim Bahçesi'ndeki Müslüman nüfusu arttırmaya başlamıştır.[27] Örneğin, Asker ve Siyasetçi Ali Fuat Cebesoy anılarında, Harbiye'deyken sınıf arkadaşı olan Atatürk'le beraber tatil günlerinde Taksim Bahçesi'ne gittiklerini ve burada başlarından geçen kimi maceraları anlatmaktadır.[28] Her ne kadar sonraki yıllarda Müslüman nüfusun arttığı söylense de bu artışın genel olarak erkeklerle ilişkilendirilmesi gerektiği belirtilmelidir. Söz gelimi, 1913'ten 1921'e dek yayımlanan *Kadınlar Dünyası* dergisinin 1914'teki iki ayrı sayısında Taksim Bahçesi'nden söz edilmektedir. Söz konusu yazıların ilkinde, bahçe hakkındaki hemen her betimlemeye, "Erkeklerimizden işitiyoruz ki", "Erkeklerimizin rivayetine nazaran" ve "Erkeklerimiz rivayet ederler ki" gibi ifadelerle başlanması dolayısıyla, bahçenin müdavimlerinin erkekler olduğu anlaşılmaktadır.[29] Nimet Cemil imzalı

---

26 Taşköprü, "Gezi Parkı 'Taksim Bahçesi'yken Beyoğlu'nda Ermeniler."

27 Cezar, *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu*, 174-175.

28 Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk* (İstanbul: Temel Yayınları, 2000), 77-81.

29 "Taksim Belediye Bahçesi," *Kadınlar Dünyası*, 22 Mayıs, 1914, erişim 20 Mayıs, 2014, http://ctarih.com/index.php/yazarlar/erol-koemuer-basyazi/531-taksim-belediye-bagcesi-bahcesi-yuezy-l-oencesinden-bir-makale.

bir yazıda ise, Fransız ve Rum iki kadın arasındaki diyaloga yer verilmiştir. Rum olan kadın, "maarif ve medeniyet düşmanı" olarak nitelendirdiği Türkler'in bu yönünü kadınlarına yönelik tutumlarıyla ilişkilendirmekte ve bunu da Türk kadınlarının Taksim Bahçesi'ne gitmemesi üzerinden örneklendirmektedir. Fransız kadın da bu anlatılanları Nimet Cemil'e aktarmaktadır.[30] 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan savaşlar ve ardından, 1923'te Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Taksim Bahçesi giderek sönükleşmeye başladığı gibi, buranın daha çok yabancı ve azınlıklardan oluşan müşterilerinin yerini yerli Müslüman nüfus almaya başlamıştır. Henri Prost'un İstanbul İmar Planı doğrultusunda etrafındaki duvarlar ve içerisindeki ahşap yapılar yıkılarak yeniden düzenlenen bahçe, 1939'da tamamen halka açılmıştır. İçerisine çok sayıda ağaç dikilen ve kimi heykellerle süslenen bahçedeki eski ahşap gazino binasının yerine ise Taksim Belediye Gazinosu inşa edilmiştir.

2.3 Henri Prost'un İstanbul İmar Planı

Taksim Belediye Gazinosu'nun izinin sürüldüğü bu bölümde, bir sonraki başlığa konu olan gazinonun yaptırılma amacına geçmeden önce, gazinonun inşa sürecinden bahsetmek yerinde olacaktır. Bu durumda, Henri Prost'un İstanbul İmar Planı'ndan söz edilmesi kaçınılmazdır; zira, Taksim Belediye Gazinosu'nun inşası, Prost'un İstanbul İmar Planı'nın Taksim'le ilgili kısmının bir uzantısıdır denebilir.

Fransız Mimar ve Şehir Plancı Henri Prost, İstanbul'a ilk kez 1902'de gelmiştir. Prost, Paris'teki mimarlık tahsilini tamamladıktan sonra stajını yapmak üzere gittiği Roma'da geçirdiği dört yılın ardından, Ayasofya'daki mimari süslemeleri tetkik etmek üzere

30 Nimet Cemil, "Taksim Bahçesi Kimindir?" *Kadınlar Dünyası*, 18 Temmuz, 1914, erişim 20 Mayıs, 2014, http://etarih.com/index.php/yazarlar/erol-koemuer-basyazi/532-taksim-gezi-park-yuezy-l-oence-de-tart-smalar-n-odag-ndayd-taksim-bahcesi-kimindir-nimet-cemil.

İstanbul'a gelmiş ve bu vesileyle on sekiz ay İstanbul'da kalmıştır. Henri Prost'un Türkiye'ye ikinci gelişi ise 1926'da, İzmir Nazım Planı üzerinde çalışan Danger ekibiyle çalışmak üzere kendisine yapılan davet sonucu olmuştur. İstanbul'un imarıyla ilgili çalışmalar yapmak üzere 1935'te İstanbul'a gelişi ise Atatürk'ün kendisine özel olarak yazdığı mektupla gerçekleşmiştir. 1935'te İstanbul'a gelen ve çalışmalarına başlayan Prost'un kentten ayrılması 1951'de olmuştur.

Ankara, 13 Ekim 1923'te yeni kurulacak Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti ilan edilmiş ve "yeni ve bütünüyle modern bir millet yaratmaya yönelik arzunun en güçlü görsel simgeleri"[31] olan modern mimari ve şehircilik gereği, bir nevi vitrin işlevi görecek olması dolayısıyla sıfırdan imar edilmeye başlanmıştır. İstanbul'un imarına ise çok sonra geçilmiştir. Ancak "asrileşmek", "modern şehircilik" ve "modern belediyecilik zihniyeti" gibi kavramlar buradaki imar politikasının da anahtar kavramları olmuştur. Bu bölümde, çalışmanın gerektirdiği doğrultuda, Prost'un İstanbul İmar Planı'nın Taksim'le ilgili kısmından bahsedilecek; Taksim Belediye Gazinosu'nun inşası da planla ilişkilendirilecektir.

Taksim'in birkaç yüzyıl öncesinde mezarlık ile tarla ve bostan gibi yeşil alanlardan oluştuğundan önceki başlıklar altında söz edilmiştir. 19. yüzyılla birlikte burada birtakım inşa faaliyetleri başlamıştır. Örneğin, III. Selim döneminde bugünkü Gezi Parkı'nın yerine Topçu Kışlası, sonraki yıllarda da onun hemen bitişiğine Altıncı Daire-i Belediye tarafından Taksim Bahçesi inşa edilmiştir. Kentin Cumhuriyet Meydanı'na dönüştürülen bu alana, 1928'de İtalyan Heykeltraş Canonica'ya yaptırılan Cumhuriyet Anıtı dikilmiş; ancak, uzun bir süre çevre düzenlemesi yapılmamıştır. Meydan bahsinde söz edilmesi gereken şöyle önemli bir nokta bulunmaktadır: Prost'un, 1937'de Belediye Matbaası'nca basılan ve Belediye Yapı ve İmar İşleri Reisliği'nce 30 Haziran 1939'da tetkik ve tasdik edilen

31 Sibel Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiyesi'nde Mimari Kültür*, çev., Tuncay Birkan (İstanbul: Metis Yayınları, 2008), 78.

İstanbul'un Nazım Planını İzah Eden Rapor başlıklı metninde, "Kadim Atmeydanı'nın (Hipodrom) cenup ucundaki binalar kaldırılarak büyük Cumhuriyet meydanı olacaktır." denilerek Cumhuriyet Meydanı olması için Beyazıt'taki meydandan bahsedilmiş ve "Bu meydan büyük askerî geçit resimlerine müsait olacak şekilde tanzim edilecektir. Meydana hem Marmara'dan hem Boğaz'dan görülecek kadar yüksek bir Cumhuriyet sembolü abide dikilecektir. Meydanın civarında Adliye Sarayı ve diğer devlet binaları yapılacaktır." denmiştir.[32] Raporda, Taksim Meydanı içinse "Bu meydan büyük mikyasta genişletilecek, bir tarafında tiyatro, konferans salonu, sergi salonları, içtima salonları, maç salonları, kulüpler, posta otobüs garları, otomobil parkları bulunacaktır." ifadeleri yer almaktadır.[33]

1938'de yine İstanbul Belediye Matbaası'nca iki fasikül hâlinde yayımlanan ve Prost'un İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar'a hitaben İstanbul İmar Planı'nı otuz beş madde hâlinde detaylı bir biçimde açıkladığı *İstanbul Hakkında Notlar* adlı metinde de tarihî At Meydanı'nın "hakiki bir Cumhuriyet meydanı" olması için yapılması (ve aynı zamanda yapılmaması) öngörülen değişiklikler hakkında detaylı açıklamalar yer almaktadır. Aynı notlarda, Taksim Meydanı'nın Cumhuriyet Meydanı'na dönüştürülmesine yönelik bir niyete dair herhangi bir ifade bulunmamakta, aşağıda daha detaylı bahsedilecek olan İki Numaralı Park olarak adlandırılan alanda yapılması öngörülen işlerden bahsedilmekte ve Taksim Kışlası'nın yerine yapılması muhtemel muhtelif müesseselerden, bugün yerinde İnönü Stadyumu bulunan Dolmabahçe'deki havagazı fabrikasının yerinin değiştirilmesi gerektiği vs. gibi değişikliklerden söz edilmektedir.[34] Mustafa Cezar, *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu*'nda,

32 Henri Prost, "İstanbul Nazım Planını İzah Eden Rapor," *İstanbul Araştırmaları* 2 (Yaz 1997), 254.

33 Prost, "İstanbul Nazım Planını İzah Eden Rapor," 255.

34 Henri Prost, "İstanbul (Nazım Plan Raporu) Hakkında Notlar," *İstanbul Araştırmaları* 3 (Güz 1997): 205-264. Bu metinde Prost, Topçu Kışlası için önce, "Taksim Kışlası yerinde yakında meskenler ve muhtelif çok modern, cazibeli müesseseler yapılacaktır." demiş; ilerleyen satırlarda da içerisinde sergi salonları, konferans salonu,

Cumhuriyet Anıtı dikilmeden önce Taksim Meydanı'nın pek de meydan özelliği taşımadığını, Beyazıt'ta bu düzenleme için çok daha uygun bir alanın bulunduğunu ve Osmanlı döneminde bu yönde çalışmalar olduğunu söylemiş ve "Ancak laik devletin Cumhuriyet anıtının, Beyazıt camiinin hemen önündeki bir alan yerine Taksim'e dikilmesi haklı olarak daha uygun görülmüştü." diye de eklemiştir.[35] Yukarıda da görüldüğü üzere, Cumhuriyet Anıtı çok daha önceleri Taksim'e dikildiği hâlde Prost, İstanbul'un imarına yönelik tasarılarını anlattığı raporunda, kentin Cumhuriyet Meydanı olması açısından Beyazıt'taki meydanın daha uygun olduğunu belirtmektedir. Ancak, bilindiği üzere bu gerçekleşmemiştir ve bu bağlamda da Cezar'ın ilgili yorumu da oldukça dikkate değerdir.

İmar planında İki Numaralı Park olarak belirtilen alan, Harbiye ile Dolmabahçe arasındaki alandır. Burası için Prost, imar planını detaylı bir biçimde açıkladığı notlarında, "Ermeni Mezarlığı arsası fevkal'ade güzel bir araziye hakimdir ve bu arazi Dolmabahçe'de Vali Hazretlerinin seyyahlar için iskele tesis etmek istediği yere kadar devam eder." demekte ve Ermeni mezarlığının, mezarlığın gerisinde ve ondan alçakta olan, Harbiye Okulu'nun doğusunda kalan yüz elli metrelik bir arazi ile birleştirilerek tanzim edilmesi hâlinde, buradan Dolmabahçe'ye kadar uzanan arazi üzerinde Taksim'in "Bua dö Bulony"ununun yapılabileceğini söylemektedir.[36] Burada söz edilen Paris'in batısında yer alan *Bois de Boulogne* adlı park, 1852 ve 1856 arasında yeniden düzenlenmiştir ve sekiz yüz yetmiş üç hektarlık bu

tiyatro ve konser salonu, komisyon salonları ve muhtelif kulüplerin büroları ile açık hava sergileri ve panayırların yer alacağı bahçelerin bulunacağını söylediği Sergi ve Festival Sarayı'nın yeri için, "Bu saray, Taksim Kışlası'nın bulunduğu yerde Taksim bahçesi ile Taksim meydanı arasında geniş ve yüksek sahada yapılır." demiştir. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, Prost'un İstanbul İmar Planı'nı açıklayan bu notlarda, bugün Gezi Parkı olarak bilinen ancak geçmişte İnönü Gezisi veya İnönü Gezgisi olarak anılan alanın inşasından söz edilmemekte ve burada bir Sergi ve Festival Sarayı'nın yapılacağından bahsedilmektedir

35 Cezar, *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu*, 143.

36 Prost, "İstanbul (Nazım Plan Raporu) Hakkında Notlar," 205-264.

devasa alanda ünlü Longchamp ve Auteuil Hipodramları da bulunmaktadır.[37]

Yedi yüz bin kişilik bir kentte hiçbir nüfus, konut ve ulaşım sıkıştırması olmadığı hâlde, sıkışan şehirlere nefes aldırmak için o sıralarda Avrupa kentlerinde yapıldığı gibi park alanları tasarlanmaktadır.[38] Bugün Aksaray'da Atatürk Bulvarı'nın olduğu yer "Bir Numaralı Park Alanı" olarak belirlenmiş ve imar planına göre, Atatürk Bulvarı'nın deniz kenarına inmesi ve bulvarın iki yanının da çok büyük bir park hâline getirilmesi düşünülmüştür. Böylelikle de İstanbul'un en büyük parkı yapılmış olacaktır.

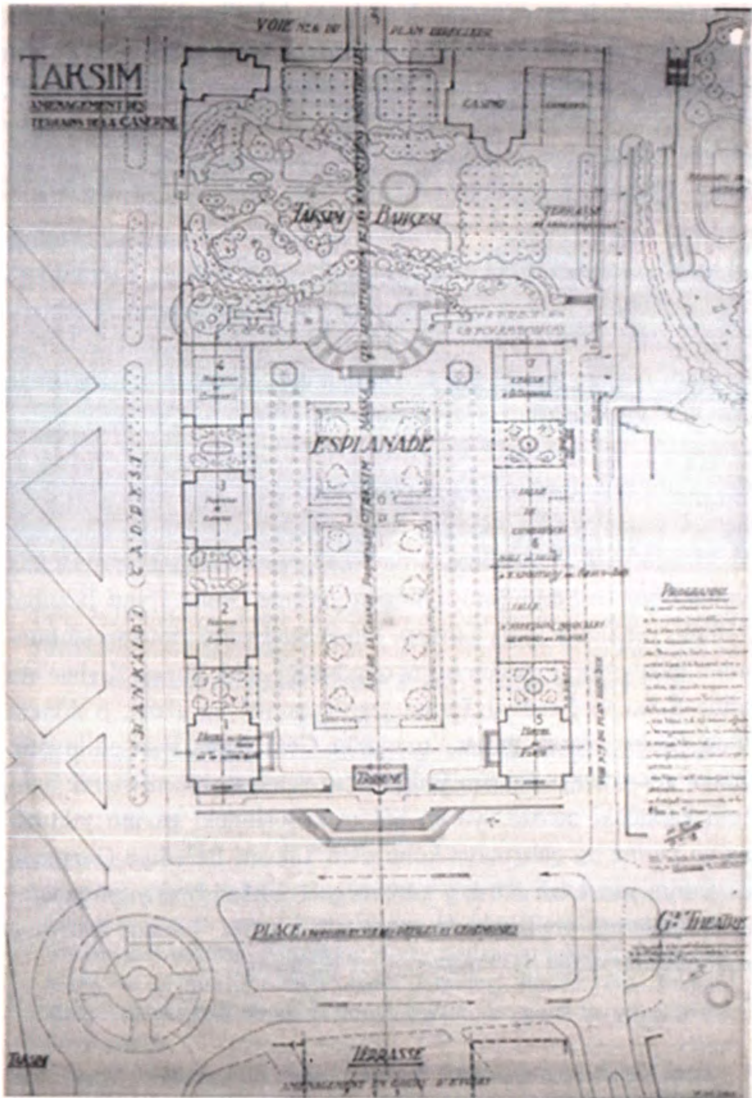
İki Numaralı Park Alanı ise, yukarıda bahsedildiği gibi, Harbiye, Maçka ve Taksim arasındaki alanı kapsamaktadır. Bu bölgenin kesintisiz bir park alanı hâline getirilmesi için yapılan başlıca işlerden biri Topçu Kışlası'nın yıktırılmasıdır. Gezi Parkı protestoları ile yakından ilişkili olması ve bu satırların yazıldığı günlerde yeniden inşasına yönelik verilen kararların sürekli değişmesi dolayısıyla gündemden düşmemesi üzerine, Topçu Kışlası'na dair birtakım açıklamalar yapmanın yerinde olacağı düşünülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından kamuoyuna sunulan ve "Taksim Yayalaştırma Projesi" adıyla anılan proje kapsamında yer alan kararlardan biri de, Taksim'deki Topçu Kışlası'nın yeniden inşasıdır. Projenin açıklandığı ilk günlerde başbakan, kışlanın avlusu olan alanın park olarak kalacağını ifade etse de kışla binasının hangi amaçla kullanılacağını açıklamamıştır.[39]

---

37 "Bois de Boulogne," *Britannica Ansiklopedisi*, erişim 20 Mayıs, 2014, http://global.britannica.com/EBchecked/topic/75566/Bois-de-Boulogne#md-media-strip-tab-image-content.

38 Her ne kadar bu satırda yuvarlanarak yedi yüz bin denmişse de, İstanbul'un 1935'teki nüfusu 741.148 olarak belirtilmiştir. *Cumhuriyet'in Devraldığı İstanbul'dan Bugüne*, ed. ve yay. dan., Çelik Gülersoy (İstanbul: Creative Yayıncılık ve Tanıtım, 1999), 12-13.

39 "Taksim'e Topçu Kışlası yapılacak," *Radikal*, 2 Haziran, 2011, erişim 20 Mayıs, 2014, http://www.radikal.com.tr/turkiye/taksime_topcu_kislasi_yapilacak-1051458.

17 Kasım 1939 tarihli Taksim planı. Yıktırılan Topçu Kışlası yerine yapılan İnönü Gezisi veya Gezi Parkı. Hemen arkada, sağ üst köşede, Taksim Bahçesi içerisinde yer alan Taksim Belediye Gazinosu'nun şekli bulunuyor.

Erişim, 20 Mayıs, 2014,

http://www.citechaillot.fr/ressources/expositions_virtuelles/prost/07-CHAPITRE-07-DOCUMENTS-03.html.

Daha sonra kışla ve avlusunun hangi amaçla kullanılacağına yönelik çeşitli olasılıklardan söz edilmekle birlikte (Söz gelimi, bir dönem avlunun buz pateni pisti olarak kullanılacağının söylenmesi gibi...), zaman içerisinde birtakım derneklerin ve kurumların açtığı davalar sonucu kışlanın yapım kararı önce reddedilmiş; bu çalışmanın yapıldığı günlerde çıkan haberlerden, kışlanın inşasına yeniden onay verildiği öğrenilmiştir.[40] "Fethedilmesi gereken bir plato, potansiyel bir iktidar vitrini olarak bellenmiş"[41] olan Taksim, Cumhuriyet tarihi boyunca, "Kalıcı iktidarların müdahale etmekten kendilerini alamadıkları"[42] bir yer olagelmiştir. 1938'de İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı olan Lütfi Kırdar, göreve gelir gelmez Taksim'in imarıyla ilgili çalışmalara başlamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan hemen önce başlayan bu çalışamalar, ilerleyen yıllarda yaşanan ekonomik güçlüklere rağmen bir şekilde sürdürülmüştür. İki Numaralı Park Alanı üzerinde kamu yararına dönük birçok yer yapılmıştır. Açık Hava Müzesi, bugün Lütfi Kırdar Kongre ve Sergi Sarayı olarak bilinen Spor ve Sergi Sarayı, bugün yerinde Grand Hyatt İstanbul Oteli'nin yer aldığı Tenis Kulübu, İnönü Stadyumu gibi yapılar bunlardan bazılarıdır. Prost'un başta öngördüğü gibi, Topçu Kışlası'nın yerine Sergi ve Festival Sarayı yapılamamış; bu alana, o dönem İnönü Gezisi olarak anılan, bugünün Gezi Parkı inşa edilmiştir. Hemen arkasındaki Taksim Bahçesi ise yeniden düzenlenerek bahçenin karşıdaki manzaraya en hâkim köşesindeki gazino yıktırılmış ve yerine bu çalışmaya konu olan Taksim Belediye Gazinosu inşa edilmiştir. Lütfi Kırdar, göreve geldiğinden beri yaptığı icraatleri açıkladığı *Yenileşen İstanbul* adlı kitapta, Taksim Belediye Gazinosu'nun inşası hakkında şunları yazmıştır:

---

40 "Topçu Kışlası onayı uygundur," *Radikal*, 12 Mart, 2014, erişim 20 Mayıs, 2014, http://www.radikal.com.tr/turkiye/topcu_kislasi_onayi_uygundur-1180789.

41 Ömer Kanıpak, "Topçu Kışlası'nı diriltmek ne anlama geliyor?" 16 Mart, 2012, erişim 20 Mayıs, 2014, http://www.arkitera.com/gorus/278.

42 İhsan Bilgin, "Rüküş, israfkâr, görgüsüz," *Taraf*, 19 Şubat, 2012, erişim 20 Mayıs, 2014, http://www.taraf.com.tr/haber-rukus-israfkar-gorgusuz-87037/.

Tarih belirtilmeyen, ancak yeni dikilen ağaçlardan anlaşıldığı kadarıyla 1940'ların başında çekilmesi muhtemel bu fotoğrafta, Gezi Parkı'nın bir kısmı ve sağ üst köşede Taksim Belediye Gazinosu görülüyor.
Erişim, 20 Mayıs, 2014,
http://www.citechaillot.fr/ressources/expositions_virtuelles/prost/07-CHAPITRE-07-DOCUMENTS-09.html.

> Tepebaşı Bahçesindeki "Garden Bar" gibi Taksim Bahçesinde de bir salaş gazino vardı. Bir zamanlar, İstanbul Belediyesini bir salaş sevdası sarmıştı. Muvakkat diye yapılan bu salaşlar, birer çirkinlik ve zevksizlik örneği olarak daimileşir kalırdı. Biz, Taksim Bahçesindeki eski ahşap gazinoyu yıktık ve yerine bu güzel gazinoyu yaptık.[43]

Yenileşen İstanbul'da 1939 ve 1947 arasında neler yapıldığını tek tek başlıklar hâlinde açıklayan Kırdar, "harap ve metruk" olarak

43 *Yenileşen İstanbul*, 33.

nitelendirdiği Topçu Kışlası'nın, hemen önünde geniş bir alanı kaplayan uzantılarıyla birlikte o tarihlerde nasıl bir görünüm sergilediğini belirttikten sonra, kışlanın yıkımıyla ilgili olarak sadece, tüm bu saydığı yapıları kaldırdıklarını ve Taksim Meydanı'nı Ayaspaşa'ya doğru genişlettiklerini yazmaktadır.[44] İmar planı doğrultusunda hızlıca karar alınıp bu kararların aynı hızla uygulanmasında olduğu gibi, Topçu Kışlası gibi heybetli ve tarihî önemi haiz bir yapının yıktırılması da Kırdar tarafından iki satırla geçiştirilmiştir. Konuyla ilgili olarak Gülersoy şöyle bir yorum yapmıştır:

> Bina harap olmuştu, göze hoş gözükmüyordu. Fakat onarılabilirdi. Binanın, yeni ve geniş bir alana imkân bırakmayan kısmı, asıl anıtsal kışla yapısı değildi. Bugün Operanın önüne gelen yeşillik bölümü işgal etmekte olan, ahırlar kısmı idi. Sadece bu ahırlar kaldırılıp alan açılabilir, Kışla bırakılabilirdi.
> Kışla, bugünkü İnönü Gezisi parseline isabet ediyordu. O bina kalsa idi, ortası pekala bir park olarak kullanılabilirdi. Dört cephesini kuşatan bina dilimleri restore edilir, orta bahçede oturan halk, hem tabiat güzelliği, hem de tarih zenginliği ortamı içerisinde yer almış olurdu. Venedik'te San Marco Meydanı gibi, mesela... Üstelik orada yeşillik de yok.
> Bugün Taksim'de resim sergilerini barındıracak yer sıkıntısı çekiyoruz. Konser mekanları yetmiyor. Yerli ve uluslararası kongrelere, konferanslara kafi yer yok. Kışla bunların hepsine alasından cevap verebilirdi. Otel bile olurdu. Bütün bu kavramlar, 1940'lı yıllar Türkiye'sinde henüz bilinmediği için, Kışlayı ortadan kaldırmak, "başarılı bir imar hareketi" sayıldı. Bugün de öyle görülür.[45]

İhsan Bilgin, "1940'ların sakarlığıyla ortalığı temizlemek uğruna" alelacele yıktırıldığını söylediği, "iri cüssesi ve modüler kurgusuyla birçok farklı işlevi barındırabilecek bir kapasiteye sahip" olarak nitelendirdiği Topçu Kışlası'nın yıktırılmasının o dönem için "anlamsız ve faydasız" olduğu gibi, "bugün replikasının yeniden-inşası da alternatif çözümlere oranla daha otomatiğe bağlanmış, yaratıcılığa

44 *Yenileşen İstanbul*, 29.

45 Gülersoy, *Taksim:Bir Meydanın Hikâyesi*, 81. Alıntının ilk paragrafında "Opera" olarak bahsedilen yer, Taksim Meydanı'ndaki Atatürk Kültür Merkezi'dir.

ve mimarlığa uzak bir düşüncesizlik örneğidir." demektedir.[46] Aynı yazısında, şehrin yöneticiler tarafından mimariden ve aklıselim sahibi planlama pratiklerinden kaçırıldığını söyleyen Bilgin'in şu satırları da üzerinde düşünmeye oldukça değer görülmektedir:

> Restorasyonun ve yeniden kullanımın, mimarinin ve planlamanın konusu olacağı durumda bina yıkılıyor, tam da yeni bir yorumla inşa edilmesinin mimarinin ve planlamanın içinde kalacağı durumda tedavülden çıkmış inşaat tekniklerinin ve artizanal pratiklerin sırtına yüklenerek, önceki dönemin inşaatını yapmanın maliyetleri ve teknik zorlukları apaçık ortadayken her şey göze alınarak replikasının yeniden inşası yoluna gidiliyor; yine aynı soru: peki ne uğruna?
> En azından İstanbul'un yegâne tasarlanmış modern kentsel peyzajı olan ve Taksim'in tamamına çeki-düzen vermek bakımından kışladan çok daha kullanışlı olabilecek Gezi Parkı'nın restorasyonu ve yeni bir yorumu için ayrılabilecek kaynağı, devri geçmiş, gazı kaçmış bir hayalet imgeyi taklit ederek diriltmek için kullanmak uğruna...[47]

Yukarıdaki satırlarda yer alan "ne uğruna?" sorusuna yanıt arama noktasında Bilgin ve Kanıpak'ın konuyla ilgili yazılarını birlikte okumak oldukça aydınlatıcı olmaktadır; zira, Kanıpak, "Topçu Kışlası'nı diriltmek ne anlama geliyor?" adlı yazısında, "Mimarlığın büyülü cazibesi ile iktidarlarını ve egolarını parlatmak isteyen diktatörlerin, cumhurbaşkanlarının, başbakanların, devasa şirketleri yöneten iş adamlarının ilginç hikâyeleri"nin yer aldığını belirttiği, ünlü Mimarlık Eleştirmeni Deyan Sudjic'in *Edifice Complex* (Gösterişli Yapı Kompleksi) adlı 2005'te yayımlanan kitabından argümanlar getirerek aynı sorunun yanıtını aramakta ve kitaba konu olan kişi ve kurumların serüveniyle Adalet ve Kalkınma Partisi Hükumeti arasında bir ortaklık kurmaya çalışmaktadır.[48]

46 Bilgin, "Rüküş, israfkâr, görgüsüz."
47 Bilgin, "Rüküş, israfkâr, görgüsüz."
48 Kanıpak, "Topçu Kışlası'nı diriltmek ne anlama geliyor?" AKP Hükumeti'nin kendi iktidarını "parlatmak" için başta Haliç Metro Köprüsü ve Zeytinburnu'na yapılan 16/9 gökdelenleri olmak üzere, genel olarak İstanbul'la ilgili geliştirdiği "çılgın

1939'da yıkılan Topçu Kışlası'nın yerine, "halkın yorgunluk ve nefes almasını temin eden bir gezinti yeri" olan İnönü Gezisi inşa edilmiştir.[49] Yukarıda da söz edildiği gibi, Avrupa'nın nüfus, ulaşım ve konut bakımından sıkışan kentleri için yapılan bu türden alanlar, "modern şehircilik" gereği İstanbul'da da inşa edilmeye başlanmıştır. Nitekim bu koşutluktan Kırdar da söz etmekte ve şunları söylemektedir:

> Burası büyük garp şehirlerindeki 'promende' denilen gezinti bahçeleri nev'indendir. Nitekim Pariste böyle birçok gezinti bahçeleri vardır. Bunların en meşhuru Tuileries bahçesidir. Yine Paristeki Luxenbourg Bahçesi, Trocadero denilen büyük binanın bahçesi de İnönü Gezisi kabilinden gezinti bahçeleridir.[50]

Gülersoy, kışlanın yıkılıp yerine İnönü Gezisi'nin yapılması hakkında, "Halbuki Kışla gibi müstesna bir eser korunabilmiş olsaydı, İstanbul'un sentezci atmosferine ve kişiliğine daha uygun bir iş yapılmış olurdu diye düşünürüm. Dümdüz bir boşluk yerine, şahsiyetli bir alan çıkmış olurdu." demektedir.[51] Gülersoy, İnönü Gezisi için "dümdüz bir boşluk" diyerek Lütfi Kırdar döneminde uygulanmaya çalışılan "modern belediyecilik zihniyeti"ni hafife alıyor gibidir; zira, bu dümdüz boşluk, söz konusu zihniyetin başlıca marifetlerinden biridir. Öyle ki kendi döneminde Taksim'de yapılan yeniliklerden biri olan meydandaki su haznesinin önündeki tuvaletlerin kaldırılması bahsinde Kırdar şunları söylemektedir:

---

projeler" hakkında Ezgi Başaran'ın Cemal Kafadar'la yaptığı şöyle harikulade bir röportaj bulunmaktadır: "Türkiye'nin emperyal bir projesi olduğu konuşuluyor", *Radikal*, 2 Ocak, 2012, erişim 20 Mayıs, 2014, http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ezgi_basaran/turkiyenin_emperyal_bir_projesi_oldugu_konusuluyor-1074256. Bu röportajda Kafadar, Haliç Metro Köprüsü'yle ilgili bahiste, "Korkarım İstanbul'a imza atma mantığı var. Halbuki böyle bir şehir tevazu ister." demiştir.

49 *Yenileşen İstanbul*, 31.

50 *Yenileşen İstanbul*, 31. "promende" kelimesi yanlış yazılmıştır. Doğrusu, gezinti yeri, mesire gibi anlamlara gelen "promenade" olacaktır.

51 Gülersoy, *Taksim:Bir Meydanın Hikâyesi*, 38.

> Helalar kaldırılınca bunların arkasındaki tarihi su haznesi tamamiyle meydana çıktı. Önü çeşmeler, sarmaşıklar, çiçeklerle güzel bir bahçe haline getirildi. Bu şehrin en büyük eksiklerinden biri de ağaç ve yeşilliklerdi. Bütün bu yeşillikler ve çiçekler meydana ve su haznesine ne kadar güzellik veriyor. Bu küçük yeşillikler, büyük bir şey değildir ama, modern şehirciliğin yeşilliğe, ağaca, çiçeğe verdiği kıymet ve ehemmiyetin bizde de anlaşılmış olduğunun bir ifadesidir. Şehrin tabiatın en büyük ihsanı olan yeşilliklerle süslenmesi, İstanbul'un zevki selim sahibi modern bir belediyecilik zihniyetinin olduğunu gösteriyor.[52]

Yukarıdaki alıntıdan anlaşılabileceği gibi, "şehrin en büyük eksikleri" olarak nitelendirilen yeşilin, ağacın ve çiçeğin arttırılması çevreci bir anlayışla değil, ki böyle bir iddia da yoktur zaten, "modern şehircilik" ve "modern bir belediyecilik zihniyetinin" uzantısı olarak, "zevki selimi" hoş edecek, "süsleme" amacıyla yapılan şeylerdir. Dolayısıyla, aslolan görüntüdür. "Tabiatın en büyük ihsanı" olarak sunulan yeşillikler de aynen "kıyafetle medeniyet taşıma" algısında olduğu gibi, bir nevi gösteriş unsuru olarak kullanılmaktadır.[53] Bugünden bakıldığında, o yıllardaki şehircilik anlayışının kamu yararı bakımından çok daha ileri düzeyde olduğu savunulabilir. Söz gelimi, çalışma kapsamında incelenen *Cumhuriyet*'teki yazısında Oktay Ekinci, Taksim Kışlası'nın yıktırılmasının büyük bir kayıp olduğunu söylemiş; bununla birlikte, "(...) 'bugünkü imar politikasıyla' kışlanın yerine büyük rant tesisleri inşa etmek dururken, tam tersine güzel bir 'yeşil alanın' düzenlenmiş olması da o yıllardaki 'kamu yararı' anlayışının şimdikinden daha ilerde olduğunu gösteriyor." diye de eklemiştir.[54] Aynı şekilde, Leyla Tavşanoğlu'nun Lütfi Kırdar'ın oğlu Üner Kırdar'la yaptığı bir röportajda Kırdar, "Yeşil Sahacı" olarak da anılan babası Lütfi Kırdar döneminde Taksim'de yapılanlar için şunları söylemiştir:

---

52 *Yenileşen İstanbul*, 28.

53 Kıyafet meselesine çalışmanın dördüncü bölümünde detaylı biçimde yer verilecektir.

54 Oktay Eki "Taksim: Cumhuriyetin Zafer Meydanı," *Cumhuriyet*, 28 Temmuz, 1994.

O dönem, Türkiye'nin en sıkıntılı dönemlerinden birisi olan İkinci Dünya Savaşı dönemiydi. Buna karşın, İstanbul Operası ve Açıkhava Tiyatrosu'nun yapılması düşünülmüştü. İstanbul Operası (Atatürk Kültür Merkezi) kışlık tiyatro, Açıkhava Tiyatrosu da yazlık tiyatro olarak kullanılacaktı. Spor Sergi Sarayı yapılmıştı, biraz altta insanlar Taksim ya da İnönü Gezisi'nde nefes almaya çıkarlardı. Bugün İnönü Gezisi diye bir şey kalmadı. Oysa bu gezi, parkın bir parçasıydı.
Çok eskilerden gayet iyi hatırlıyorum. O civarın hanımları, çocuklarını İnönü Gezisi'nde çocuk arabalarıyla dolaştırmaya çıkarırlardı. Bugün ise artık orası parktan başka her şey.[55]

Lütfi Kırdar için kullanılan "Yeşil Sahacı" tanımlaması kabul edilebilir olduğu gibi, bugünün rant odaklı, çevreyi ve insanı hiçe sayan kent planlamalarına oranla o yılların şehircilik anlayışının kamu yararı bağlamında görece daha ileri düzeyde olduğu araştırmaya değer bir argümandır.[56]

---

55 Leyla Tavşanoğlu, "İstanbul halkına saygı duymuyor," *Cumhuriyet*, 16 Haziran, 1996. Bu röportajda, geçmişte "İki Numaralı Park" diye anılan alanın artık "Habitat Vadisi" olarak anıldığından bahsedilmektedir. Korhan Gümüş ise konuyla ilgili olarak, 1940'larda "rekreasyon ve kültür vadisi" olarak anılan alanın, 1996'da düzenlenen BM Habitat Konferansı sonrası "kongre vadisi" olarak anıldığından; "İstanbul'un NATO ve IMF konferanslarına ev sahipliği yapmasıyla vadide yeni imar operasyonları gerçekleştirildiği"nden bahsetmiştir. Korhan Gümüş, "Başbakan'ın Taksim projesi," *Radikal 2*, 23 Ocak, 2011, erişim, 20 Mayıs, 2014, http://www.radikal.com.tr/radikal2/basbakanin_taksim_projesi-1037787.

56 Sezai Ozan Zeybek, 7 Haziran 2013'te, tam da Gezi Parkı protestoları sürerken, 5 Haziran Dünya Çevre Günü dolayısıyla belediyelerin çevrecilik anlayışlarını eleştirdiği son derece anlamlı yazısında şu satırları yazmıştır: "Nasıl anlatmalı, nereden başlamalı? Ağaçları yan yana dikmekle orman olmaz mı demeli mesela? Orman bir ekosistemdir. Zaman alır. AKP'nin sürat siyaseti ormanın temel anlayışına zaten terstir. 'AVM önüne, yol kenarlarına ağaç dikmek bir çevre düzenlemesidir, çevrecilik değildir' mi demeli? Çevrecilik (illa bu kelimeye sadık kalacaksak) kullandığın enerjiden ne yediğine, nerede yaşadığından nasıl hareket ettiğine pek çok mevzuyu içerir." Sezai Ozan Zeybek, "5 Haziran Dünya Çevre Günü ve belediyelerin sefaleti," 7 Haziran, 2013, erişim 20 Mayıs, 2014, http://yesilgazete.org/blog/2013/06/07/5-haziran-dunya-cevre-gunu-ve-belediyelerin-sefaleti-sezai-ozan-zeybek/. Dolayısıyla, Lütfi Kırdar'a "çevreci" demek; Gezi Parkı protestolarında yer alan ve bu protestoları destekleyenleri de "Lütfi Kırdar'ın yeşil modernizminin bayrağını devralan gençler" olarak nitelendirmek ferasetten oldukça uzak bir yaklaşımdır. Ulaş Başar Gezgin, "Gezi Parkı' ı Savunmak, Mustafa Kemal'i ve Menderes'i Savunmaktır," 15 Haziran, 2013, erişim 20 Mayıs, 2014, http://bianet.org/biamag/kent/147574-gezi-parki-ni-savunmak-mustafa-kemal-i-ve-menderes-i-savunmaktir.

Kasım 1944'te Taksim Bahçesi'nde çekilen bir fotoğraf...
Erişim, 20 Mayıs, 2014,
http://www.citechaillot.fr/ressources/expositions_virtuelles/prost/07-CHAPITRE-07-DOCUMENTS-11.html

Taksim'in imarıyla ilgili ilk yara, 1950'lerde Hilton Oteli'nin inşasıyla gerçekleşmiştir; zira, otel, İki Numaralı Park alanını ortadan ikiye bölmüştür. Bu konuya ilişkin Ahmet Arpad *Cumhuriyet*'teki köşesinde şunları yazmıştır:

> 1950'li yıllarda İstanbul Radyoevi arkasındaki park alanına inşaat iznini koparan Amerikan otelcilik kuruluşu, Viyana'da oturduğum şu parka da bir zamanlar otelini dikmek istemişti. Kent halkı bu plana karşı çıkmış, belediye de Amerikalılara Ring Caddesi'nin bitiminde başka bir yer göstermek zorunda kalmıştı. Parkın arkasında, apartmanların yanındaki bu yeri beğenmeyen ünlü otelci yıllarca inat etmiş, fakat sonunda Viyanalıların dediğini kabullenmek zorunda kalmıştı.

İstanbul'da ise 1940'lı yıllarda oluşturulan, Taksim'den başlayıp Maçka'da biten 2 numaralı park alanı, otelcilik kuruluşlarına peşkeş çekilmiş, kent içindeki bu en son yeşil alan 30 yılda yok edilmiştir.[57]

Her ne kadar "Ben İstanbul'un imarı hakkında söz söylemiye salahiyattar değilim. İstanbul'u imar edecek ekselans Vali Doktor Kırdar'dır." dese de, İstanbul'un ve dolayısıyla da Taksim'in bugünkü çehresini aşağı yukarı şekillendirmiş olan kişi Henri Prost'tur.[58] İstanbul'un tarihî dokusu bağlamında oldukça önemli olan ahşap binaların büyük bir bölümünün yıktırılması, Prost'un imar planının en fazla eleştirilen kısımlarından biridir. Konuyla ilgili olarak, Sibel Bozdoğan'ın Le Corbusier hakkında yazdığı şu satırlar çarpıcıdır:

Le Corbusier'nin, Türk hükümetinin İstanbul'un eski ahşap evlerine herhangi bir modern müdahalede bulunmamasını önerdiği için Türkiye'deki önemli bir ihaleyi kaybetmiş olması, bu cumhuriyetçi hislerin gücünü göstermektedir. Le Corbusier kendisiyle çok sonra yapılan bir mülakatta şunları hatırlar: "Eğer hayatımın en büyük gafı ve en büyük teknik hatası Atatürk'e yazdığım mektup olmasa idi bugün büyük rakibim Prost yerine güzel İstanbul şehrinin imarıyla ben uğraşacaktım. Bu mektupta, inkılap yapmış bir milletin en büyük inkılapçısına İstanbul'u eski haliyle asırların tozu toprağı ile bırakmasını tavsiye ediyordum. Ne büyük hata ettiğimi sonradan anladım."[59]

---

57 Ahmet Arpad, "Kent İnsanın Doğa Sevgisi," *Cumhuriyet*, 11 Haziran, 1995. Arpad bu yazısında, alıntıda da bahsi geçen, terasında otuduğu, Viyana'daki kent parkında yer alan kahveyi Taksim Belediye Gazinosu'na benzetmekte ve buraya dair anılarını sıralamaktadır. Sonraki bölümlerde bahsedileceği gibi, Taksim Belediye Gazinosu yıkılıp yerine Sheraton Oteli yapılmıştır. Bugün aynı bölgede Intercontinental Oteli bulunmaktadır.

58 Aslan Tufan, "İstanbul'un Mukadderatını Ellerinde Tutanlar: Prost'la Konuşma," İstanbul Araştırmaları 6 (Yaz 1998): 266. İlk olarak, *Yeni Mecmua* adlı derginin 21 Temmuz 1939 tarihli on ikinci sayısında yer alan bu yazı, Tufan'ın Prost'la bir araba gezintisi sırasında yaptığı konuşmadan derlenmiştir.

59 Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşası*, 78-82. Le Corbusier mülakatıyla ilgili alıntı, *Arkitekt* adlı derginin 11-12 numaralı sayısında yer alan "Le Corbusier ile Mülakat" adlı yazıdan yapılmıştır.

Tarih belirtilmeyen bu fotoğrafta İki Numaralı Park alanının yapımı sırasında Prost (sol önde) ve Lütfi Kırdar (Prost'un sağında) bir aradalar.
Erişim, 20 Mayıs, 2014,
http://www.citechaillot.fr/ressources/expositions_virtuelles/prost/07-CHAPITRE-07-DOCUMENTS-19.html

İstanbul'un tarihî dokusunun "asırların tozu toprağı" olarak nitelendirilmesi, üzerinde düşünülmeyi fazlasıyla hak eden bir meseledir. Konuyla ilgili bir anısını da Çelik Gülersoy şöyle anlatmaktadır:

> Kurum'a- ve de bu binaya- ilk girdiğim yıldı. 1948 Nisanında burada genel kurulu yaparken, sahnedeki çelişki kadar beni şaşırtmış olan bir olay da yaşadım: Şehrin hemen bütün ünlüleri hazırdı. Vali Dr. Kırdar da. Hatta garip bir şey, vali, frak ve silindir şapka ile gelmişti. Başka bir yere daha mı gidecekti, bilmiyorum. Ama içi kırmızı atlasla kaplı pelerini ile, zaten heybetli adam, resmi bir anıt gibi oturdu.
> İstanbul'un imarının hızını bitirmiş dönemiydi. Halk ve basın, -daha sonraları olacağı gibi-, görüntüyü beğenmişti. Batı'da bu işlerin böyle yapılmadığını ve asfalt cadde uğruna binlerce güzel ahşap evin kurban verilmediğini bilen bir azınlık ise, kırgındı. Onlar da bizim-

kiler. Raporda bunu "münasip bir dille" belirtmişler. Bu kadarı bile, heybetli valiyi küplere bindirmeğe yetti. Söz alarak, İstanbul'un "asrileşmek" ihtiyacından anlamayanlara bir güzel bindirmekle kalmadı, Kurum'un bu kısmının feshinden bile bahsetti. Benim, nerede ise dudağım uçuklayacaktı. Fakat gök gürültüsünü andıran bu konuşma, 40 yıllık diplomatlık yaşamında buna gelinceye kadar daha nice badireler atlatmış olan Reşit Saffet Bey'in manevrası ile tatlıya bağlandı. Vali ile Başkan, kol kola büfeye yürürlerken, ben de Hukuk'tan önce, hayat üniversitesine ilk adımımı atıyordum. [60]

"Yaşadığı şehrin geçmişine onun kadar bağlı az adam bulunur." diyerek "fena fi'l- İstanbul olmuş bir çeşit mistik" diye nitelendirdiği Gülersoy'un bu anısıyla ilgi olarak Beşir Ayvazoğlu da, "Eski İstanbul'un 1940'lardan itibaren imar adı altında işlenen cinayetlerle yok edildiğini" ve "iri cüssesi, giydiği frak, tepesine geçirdiği silindir şapka ve içi parlak kırmızı atlastan kara peleriniyle bir tehdit gibi oturmakta" olan Kırdar'ın da, "Tek Parti zihniyetini kusursuz bir biçimde temsil ettiğini" söylemektedir.[61]

2.4 Taksim Belediye Gazinosu'nun Yaptırılma Amacı

Yukarıdaki satırlarda da değinildiği gibi, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar, göreve başladığı 1939'da ilk olarak İstanbul'un yeniden imarı işini ele almıştır. Fransız Mimar ve Şehir Plancı Henri Prost'un hazırladığı plan doğrultusunda Taksim'de de büyük bir imar faaliyeti başlamıştır. Topçu Kışlası yıkılmış ve yerine İnönü Gezisi yapılmıştır. Topçu Kışlası'nın hemen arkasındaki Taksim Bahçesi de içerisine yeni ağaçlar, çiçekler ve tarhlar eklenilmesi suretiyle yeniden düzenlenmiş; geçmişte duhuliye, yani giriş ücreti ödenerek

60 Çelik Gülersoy, *Beyoğlu'nda Gezerken* (İstanbul: İstanbul Kütüphanesi Yayınları), 101-102. Gülersoy'un burada bahsettiği kurum, sonraları uzun yıllar genel müdürlüğünü yaptığı Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'dur. Binadan kastettiği yer ise, kurumun birçok etkinliğine ev sahipliği yapmış olan Taksim Belediye Gazinosu'dur. Reşit Saffet Bey de kurumun kurucularından biri olan, Diplomat Reşit Saffet Atabinen'dir.

61 Beşir Ayvazoğlu, *Defterimde 40 Suret* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1996), 94-96.

girilen bir yerken, tamamen kamusallaştırılmıştır. Bahçenin içinde yer alan oldukça yıpranmış yapılar ise yıkılmıştır. Bahçenin kuzey batı ucunda, Boğaz manzarasına nazır köşesinde bulunan ahşap gazino binası da yıkılan yapılardan biridir ve yerine Taksim Belediye Gazinosu inşa edilmiştir. Taksim ile Harbiye arasındaki yolun asfaltlanması, Ayaspaşa yolunun ise genişletilerek Dolmabahçe'ye kadar uzatılması ve dolayısıyla, Harbiye ile Dolmabahçe arasında oluşan ve İki Numaralı Park olarak adlandırılan bu arazinin, içerisinde kamusal işlevi haiz yapıların bulunduğu, şehrin en mamur alanlarından biri olması tasarlanmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan hemen önce başlatılan imar programı, dönemin ekonomik koşullarına rağmen büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir.

Taksim Belediye Gazinosu'nun inşasını da her şeyden önce çevresindeki diğer gelişmelerle birlikte değerlendirmek gerekir. Mimarî anlamda oldukça modern bir yapı olan Taksim Belediye Gazinosu'nun mimarı Rükneddin Güney'dir. Güney, aynı zamanda Kadıköy Halkevi ve Florya Tesisleri'nin de projelerini yapmıştır.[62] Belediye tarafından yaptırılan gazino, yaklaşık dört yüz bine mal olmuştur.[63]

"Çevresindeki diğer gelişmelerle birlikte değerlendirmek" derken kastedilen şudur: Gülersoy, hiçbir nüfus, konut ve ulaşım sıkıştırması olmayan İstanbul'da uygulanan böylesine bir imar hareketinin ya da kendisinin deyimiyle "yenileşme hamlesi"nin, yalnızca

62 Burhan Arpad, "İstanbul'a Acıyın," *Cumhuriyet*, 5 Ocak, 1982. Ayrıca, Sibel Bozdoğan da "modernist estetiği en iyi temsil eden bir örnek" olarak tanımladığı Kadıköy Halkevi'nden bahseder. Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşası*, 112-113.

63 Rükneddin Güney *Arkitekt*'teki yazısında, bahçesindeki elektrik tesisatıyla birlikte Taksim Belediye Gazinosu'nun dört yüz bin liraya mal olduğunu söylemiştir. Rükneddin Güney, "Taksim Belediye Gazinosu," *Arkitekt* 7-8 (1943): 145. *İstanbul Belediye Mecmuası*'nda da "(...) Belediye parası ile yaptırılan bu gazino ve bahçedeki havuz ve saireye 386.767 lira sarfedilmiştir." yazmaktadır. "Taksim Belediye Gazinosu," *İstanbul Belediye Mecmuası* 183-184 (Ağustos-Eylül 1940): 146. Arpad ise, yapının maliyetiyle ilgili olarak, "O günlerin parasıyla 367.214 liraya çıktı." der. Burhan Arpad, "İstanbul'a Acıyın."

"modernizm-kübizm hevesi"nden kaynaklandığını söylemektedir.[64] Haklılık payı olmakla birlikte, genelde İstanbul'un, özelde ise Taksim'in yeniden imarına bir hevesten fazlası, söz gelimi, yeni Cumhuriyet Türkiyesi'nin benimsediği Batılılaşmacı, modernist anlayışın yön verdiği söylenebilir. Üstelik, Cumhuriyet Anıtı da Taksim'e dikilmiş ve sonrasında anıt çevresine meydan özelliği kazandırılmasıyla burası Cumhuriyet Meydanı olarak anılır olmuştur. Hâl böyleyken, Taksim'in de yeni rejimin adeta bir vitrini gibi algılanması doğaldır. Lütfi Kırdar, yapıldığı dönemde Taksim Belediye Gazinosu için "Kel başa şimşir tarak!" dendiğini ve "Efendim, başka bir çok ihtiyaçlar dururken gazino yapmanın manası mı vardır?" şeklinde eleştiriler yapıldığını söylemekte ve "İstanbul gibi büyük bir şehre, bir tek Belediye Gazinosunu çok görmek demagojiden başka bir şey değildir." demektedir.[65] İstanbul, "(...) bir milyona yakın nüfusu, ticaret ve iktisat sahasındaki önemi, Avrupa ile Asyanın geçit noktasında bulunması hem bir seyyah memleketi, hem de modern hayat sürülen bir servet kaynağı ve bir fikir ülkesi" olması dolayısıyla böyle bir gazinoya fazlasıyla ihtiyaç duymaktadır; zira, "Bugünkü yaşayış tarzının bir icabı olarak resmi ve hususi teşkiller tarafından verilecek çaylar, ziyafetler, balolar, için koca İstanbulda münasip bir bina bulunmadığı gibi kibar, temiz, güzel manzaralı, geniş bir eğlence yeri de yok"tur.[66] Her ne kadar İstanbul Belediyesi tarafından yayımlanan *Güzelleşen İstanbul*'da o günkü yaşayış tarzının icapları bu şekilde sıralanmış olsa da, Kırdar da yine belediye tarafından yayımlanan *Yenileşen İstanbul*'da gazinonun kent yaşamında doldurduğu boşlukları şu şekilde sıralamıştır:

> Cumhuriyet Bayramının suvareleri burada veriliyor. Şehre gelen ecnebi misafirler şerefine tertip edilen resmi ziyafetler burada veriliyor. Balo mevsiminde her cumartesi akşamı, burada hayır cemiyetleri, spor kulüpleri adına muhakkak bir balo vardır. Başka

64 Gülersoy, *Beyoğlu'nda Gezerken*, 101.

65 *Yenileşen İstanbul*, 33.

66 Abidin Daver, Mazhar N. Resmor ve Safa Günay. *Güzelleşen İstanbul* (İstanbul: İstanbul Belediyesi, 1943). Sayfa numarası bulunmamaktadır.

günlerde de bir çok [birçok] çay ziyafetleri burada verilmektedir. İstanbul Konservatuvarının korosu burada konserler verdi. Zengin ve hali vakti yerinde ailelerin düğünleri de buradaki salonlarda yapılır. Önceden pek fazla sanılan bu salonlar, şimdi ihtiyaca kafi gelmiyor.
Taksim Gazinosu, hem büyük bir medeni ihtiyacı karşıamış [karşılamış], hem de Belediye için bir gelir kaynağı olmuştur.[67]

Çay, balo, suare vs. düzenlemek suretiyle bir araya gelmek veya kutlama yapmak, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde başlayıp Cumuriyet'le birlikte sistematik bir hâl alan Batılılaşma temayülünün gündelik yaşam üzerindeki tezahürüdür. Taksim Belediye Gazinosu'nun İstanbul Belediyesi tarafından yaptırılma amaçlarının başında da bu etkinliklere ev sahipliği yapacak olması gelmektedir. Tüm bu "medeni ihtiyaçlar"ı karşılayan bir mekân olarak, mimari anlamda döneminin en modern yapılarından biri olması da elbette kaçınılmaz olmaktadır. Bunlara paralel olarak, servise sunulan yemeğin ve içkinin gramajı ve fiyatının belirlenmesi ve onaylanması bağlamında İstanbul Belediyesi tarafından "lüks" ve "turistik" olarak sınıflandırılan Taksim Belediye Gazinosu, kimi yerlerde hakkında yapılan "yemek, içmek her bütçeye elverişli"[68] ya da "aydın orta sınıfın aradığı ve mutlu saatler geçirdiği lokal"[69] gibi tanımlamaların aksine, sınıfsal anlamda üst kesimden insanlara hitap etmektedir; zira, Gülersoy buradan, " (...) 'şehrin şanına layık', ama aslında rahat yaşayan azınlık için" diye bahsetmiş ve "İstanbul sosyetesi, 30 yıl, burada iyi keyif etti." demiştir.[70] Taksim Belediye Gazinosu'nun mekânsal özellikleri, içerisinde düzenlenen ve bilhassa da adeta burayla özdeşleşmiş olan etkinlikler, mutfağı ve servis koşulları ve son olarak, buraya gelen müşteriler hakkında detaylı bilgi ilerleyen bölümlerde verilecektir.

---

67 *Yenileşen İstanbul*, 33.

68 Çelebi, "İstanbul'un Eğlence Yerleri," *Radyo Haftası* (10 Mart 1953): 47.

69 Arpad, "İstanbul'a Acıyın." Ayrıca, "Müzikli akşam yemekleri, beş çayları, varyete ve konserleri ile İstanbul'un aydın ve orta sınıfının aradığı ve övündüğü bir yerdi." cümlesi de Ahmet Arpad'a aittir. Arpad, "Kent İnsanının Doğa Sevgisi."

70 Gülersoy, *Beyoğlu'nda Gezerken*, 101.

Taksim Belediye Gazinosu'nun yaptırılmasındaki başlıca amaçlardan biri de turistik ihtiyacı karşılayacak olmasıdır. *İstanbul Belediye Mecmuası*'nın devamı olarak 1960'larda yayımlanan *İstanbul Belediye*'de yer alan şu satırlar, bahsedilen konu bağlamında oldukça açıklayıcıdır:

> Batılılaşma diyoruz. Pekiy, nasıl olacak bu?. Batılılaşma, Batılı gibi görmek, anlamak, düşünmek ve iş yapmaktır. Bu konu, tek yönlü olamaz elbet. Bir bütündür bu. O kadar ki, Batılı ile Doğulunun eğlenceleri, eğlence anlayışları bile ayrıdır. Bir Batılı memleketimize gelince, kendi yurdunda alıştığı şartları burada bulmak ister. Batılılaşmış bir Türk, görgüsüne göre eğlenmek ihtiyacındadır. Batı memleketlerinde tahsil gören, yahut seyahatlerle Batıyı anlayan, benimseyen kimse, zevkine uygun eğlence bulamazsa, huzursuz kalır.[71]

Yukarıdaki paragraftan da anlaşılacağı üzere, "turistik ihtiyaç" derken kastedilen turist, Batılı ülkelerden gelen yabancılardır. Taksim Belediye Gazinosu açıldığı günden itibaren uzun yıllar, söz gelimi, 1960'lara dek Batı tarzı işletilen bir mekân olma özelliğini korumuş; gazinonun programında da alafranga ağırlıklı müzik ve varyete yer almış ve dolayısıyla da Batılılara veya daha genel olarak, Batı tarzı eğlence, servis, yemek vs. tercih edenlere hitap etmiştir. Ümit Deniz, *Milliyet*'teki köşesinde "alafranga müzikli lokal" dediği Taksim Belediye Gazinosu için, "Fazla paralı ve Frenk diyarını gezmiş vatandaşlarla, turistlerin devam edebileceği bir yer olarak inşa edilmiş olan Taksim Belediye Gazinosunu, isminden de anlaşılacağı veçhile İstanbul Belediyesi inşa ettirmiş ve kiraya vermiştir." demiş ve devamında da şunları söylemiştir:

> Buraya daha ziyade zenginler ve ecnebiler devam ederler, çünkü bahçede olduğu gibi ucuz tarife buraya tatbik edilmez. Turistik imkân göz önünde tutularak inşa edilmiş olan binanın müstecirleri de turistlere göre yemek ve içki hazırlarlar. Eğer lisan bilmiyor, diyarı küfr'de de seyahat etmemiş bulunuyorsanız tavsiye etmeyiz yemeği orada yemeyiniz çünkü ne seçeceğinizi pek bilemezsiniz.[72]

---

71 "Taksim Gazinosu ve Pavyonu," *İstanbul Belediye* 5 (Ekim 1961): 25.

72 Ümit Deniz, "Nereye gidelim ve kimleri seyredelim?" *Milliyet*, 3 Kasım, 1952. Deniz'in alıntının başında "Buraya" diye bahsettiği yer, gazinonun büyük salondur.

Modern anlamda toplanma biçimlerine ev sahipliği yapması ve kentteki turistlerin eğlence, yemek ve servis bakımından taleplerine karşılık bulabileceği, belediyenin yaptırdığı böylesi çok işlevli bir mekân olarak Taksim Belediye Gazinosu, oldukça temsilî bir nitelik arz etmektedir. Türkiye Turizm Kurumu'nun çeşitli ülkelerden gelen turistler arasında yaptığı anket sonucunda, turistlerin Taksim Belediye Gazinosu'ndaki yemeklerden, servisten ve pahalılıktan şikâyetçi olduğunun belirtildiği *Milliyet*'te yer alan bir haberdeki şu satırlar oldukça dikkat çekmektedir:

> Belediye gazinoları ve Belediye lokantaları her şehirde, o memleketin örnek işletmeleri sayılır. En iyi yemekler, en iyi içkiler, en iyi servis onlarda bulunur. Mesela, bilindiği üzere Viyana, Münih, Frankfurt şehirlerinin belediye lokantaları birer dünya şöhretine maliktirler. Biz Taksim Belediye Gazinosunun da böyle temsili bir mahiyet taşımasını isteriz. Zaten onun yapılışındaki maksat da bu idi. Sayın Belediye Reisimizden Taksim Belediye Gazinosunun İstanbula şeref verecek her bakımdan örnek bir müessese haline getirilmesini rica ediyoruz.[73]

Pahalılıktan şikâyet eden turistlerden söz edilmişken, Taksim Belediye Gazinosu'nun ilerleyen zamanlarda da yukarıda bahsedilen temsilî imajı zedeleyici nitelikte, pahalılıkla ilgili benzer konularda gündeme geldiği belirtilmelidir. Örneğin, İstanbul'da ve bilhassa da Beyoğlu'nda yerli ve yabancı müşterilerden tarife harici para alan müesseselerle ilgili şikâyetlerin belirtildiği bir haberde, Otel, Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası tarafında yapılan bir ihbarda, "350 kuruşa satılması icabeden bir viskinin, turistlere 600 kuruşa satıldığı" belirtilerek Taksim Belediye Gazinosu hakkında kanunî takibat yapılmıştır.[74] Fiyatlar konusunda belediye nizamlarına uymadığı gerekçesiyle daha sonraki yıllarda gazinonun bir

"Sahnedeki atraksiyonu ve caz orkestrasını seyre gelen halk"ın, dondurma yiyerek "iki üç saatlik hoşça bir vakit" geçirdiğini söylediği bahçe de "halk bahçesi" olarak anılan yer olmalıdır. Buranın akıbetiyle ilgili detaylı bilgi ileride verilecektir.

73 "Yabancıların gözile İstanbulun eksiği," *Milliyet*, 26 Mayıs, 1950.

74 "Tarife Harici Para Alan Gazinolar," *Milliyet*, 2 Mayıs, 1952.

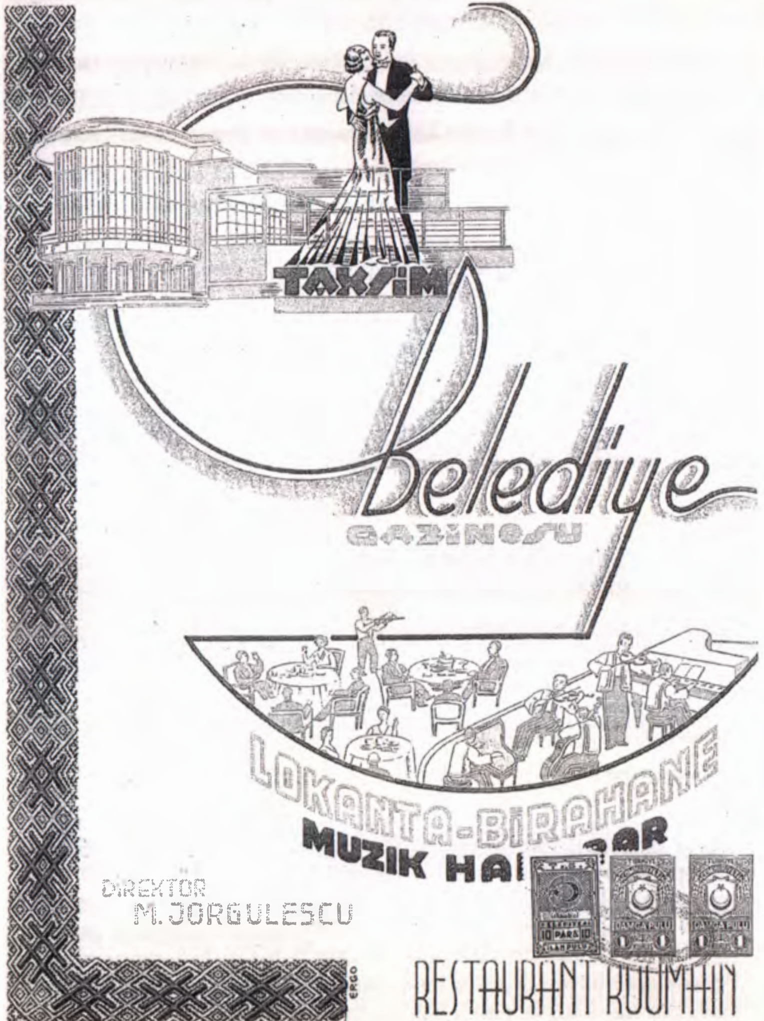
süreliğine kapatıldığı dahi olmuştur.[75] Temsiliyet bahsinde, Taksim Belediye Gazinosu'nun Avrupa'nın diğer kentlerindeki muadilleriyle karşılaştırılmasıyla ilgili olarak Ahmet Arpad'ın şu satırları da dikkat çekmektedir:

> Kahramanlar Alanı'yla Burg Tiyatrosu arasındaki Volksgarten'de dinlenirken, belediye parkındaki güzel Steirermark'ın terasına oturup tarihi salondan kulağa hoş gelen piyano müziğini dinlerken 1950'li yılların İnönü Gezisi'ni, Taksim Belediye Gazinosu'nu, Boğaz manzaralı bahçe lokantasını düşünmeden edemez insan.[76]

Bu bölümde bahsedilmesi gereken bir diğer konu da eğlence hayatıyla ilgilidir. Taksim Belediye Gazinosu, belediye tarafından yaptırılan bir yapı olmakla birlikte, inşasından kısa bir süre sonra bir müstecire kiralanmak suretiyle işletilmeye başlamıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha detaylı olarak söz edileceği gibi, gazinonun yazlık ve kışlık olmak üzere pavyon kısımları da bulunmaktadır. Taksim Belediye Gazinosu, resmî ve özel birçok etkinliğin gerçekleştirildiği bir yer olmanın yanı sıra, gerek gazino gerekse pavyon kısmının düzenli bir programa sahip olduğu ve bu program kapsamında müzik dinlenilen, dans edilen ve çeşitli sahne

75 Bu konuda *Cumhuriyet* ve *Milliyet*'te şu haberler yer almıştır: "Taksim Belediye Gazinosu bir hafta kapatılacak," *Cumhuriyet*, 1 Temmuz, 1955; "Belediye Gazinosu bir hafta müddetle kapatılıyor," *Milliyet*, 2 Temmuz, 1955; Rüçhan Ünver, "Kapatıldı," *Milliyet*, 3 Temmuz, 1955.

76 Ahmed Arpad, "AVM'ler yeşil alanı sıcak ve sevecen yapar!" *Cumhuriyet*, 13 Ocak, 2013. Arpad, daha önceki bir yazısında, yine Viyana'daki aynı mekândan bahsederek, buranın terasından az ötedeki "Johann Strauss ve Beethoven yontuları"nın göründüğünü yazar. Arpad, "Kent İnsanının Doğa Sevgisi." Söz konusu yontular, yazarın kulağına gelen piyano müziği ve karşıdaki bahçe manzarasıyla uyum içinde bir görüntü sergilemektedir. Arpad'ın bu ifadeleri, eşsiz teras manzarası bir yana, Taksim Belediye Gazinosu'nun camlı kısmı ve bahçe girişinin bulunduğu tarafın hemen önündeki İnönü Gezisi'nin başlangıcında bulunan, bir türlü dikilemeyen at üstündeki devasa İnönü Heykeli için yaptırılan kaideyi akla getirmiştir. Kaide, 1940'larda yaptırılmasına karşın, heykel diktirilememiş; "1950'de iktidar el değiştirdikten sonra da, atlı heykel uzun süre bir depoda bekletilmiş, sonunda kaide söktürülmüş, heykel bu parka değil, Maçka'daki Taşlık Parkı'na dikilmiştir." Faik Yaltırık, "Taksim Gezisi," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1994 bas.

Gülersoy, Beyoğlu'nda Gezerken, 102.

gösterilerinin izlendiği bir mekân olmuştur. Gazino, bu yönüyle de kendi döneminin temsilî mekânlarından biridir; zira, kadınla erkeğin bir arada bulunduğu, eğlenmek için gidilen, içerisinde alkol tüketilen ve geç saatlere kadar program yapılan bir yer olmasına rağmen, açıldığı günden itibaren nezih bir mekân olma özelliğini sürdürmüş; kendinden sonra açılan mekânlara da daima örnek teşkil etmiştir. Daha önce bütün bu nitelikleri haiz, resmî kurumlarca yaptırılmış başka bir mekân olmadığı için, Taksim Belediye Gazinosu'nun örneği de Romanya'dan alınmıştır. Lütfi Kırdar'ın bir Romanya gezisinde tanıştığı Rumen Yorgulesku, o sıralar Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver'in desteğiyle İstanbul'a gelmiş ve uzun yıllar Taksim Belediye Gazinosu'nun işletmeciliğini yapmıştır.[77] Kendi alanında oldukça deneyimli olan ve Taksim Belediye Gazinosu'ndan sonra da İstanbul'da eğlence mekânı işletmeciliğini sürdüren Yorgulesku'ya ilerleyen bölümlerde de değinilecektir.

Genel olarak 19. yüzyılla beraber Batılı eğlenme biçimleri ve Batı tarzı işletilen mekânlar İstanbul kent yaşamında boy göstermeye başlamıştır. Bu tür mekânların yoğun olarak bulunduğu yerler ise o günün Perası, yani bugün Beyoğlu'nda bulunan İstiklal Caddesi ve çevresi ile Galata'dır. Vefa Zat, Tanzimat'la birlikte, o döneme kadar gece eğlence hayatına egemen olan geleneksel meyhane türlerine alternatif olarak Batı tarzı işletilen yerlerin açılmaya başladığını söyler ve ekler:

> (...) o dönemin Beyoğlu'su, daha doğrusu Pera'sı, lüks otelleri, kafeşantanları, kabareleri, lüks birahaneleri ve tiyatroları ile adeta küçük bir Paris durumuna gelmişti. Kurtuluş'ta (Tatavla), özellikle gazinolarda gece eğlence hayatı bütün renkliliği ile sürerken, gece alemlerinin en hızlıları Galata'da bulunan 'baloz'larda yaşanıyordu. Pera'da gece hayatı bununla da kalmaz, özellikle karnavallar süresince çok hareketli ve renkli balolar da düzenlenir.[78]

---

77 "Eğlence Hayatı Taksim Belediye Gazinosu'nda.." *Milliyet*, 23 Kasım, 1983.
78 Vefa Zat, *Eski İstanbul Otelleri* (İstanbul: Bilge Karınca, 2005), 50.

Bu satırlardan anlaşıldığı üzere, o yıllarda kafe şantan (*café chantant*), kafe konser (*café concert*), tiyatro, kabare, birahane gibi mekânlar açılmaya başlamıştır. Türkiye'de gazinoların da ilk olarak 19. yüzyılda açıldığı bilinmektedir ki bu konuya ilgili başlıkta değinilecektir. Ayrıca, yukarıdaki satırlarda görülebileceği gibi, Zat, "gece eğlence hayatı" ve "gece âlemi" olmak üzere iki ayrı kavram kullanmıştır. Bu farklılık boşuna değildir ve kendisi bu farklılığı şöyle açıklamaktadır:

> Şimdi, gece âlemiyle eğlence hayatı arasında çok ince bir çizgi vardır. O çizgiyi bir adım bu tarafa geçtiğiniz takdirde, yani gece eğlence hayatının çizgisini bir adım bu tarafa geçtiğiniz takdirde, gece âleminde bulursunuz. Gece âleminin de en büyük özelliği, kadın erkek ilişkilerinin paraya dayalı olması. Yani, şimdi, burada çok büyük bir fark var. Bir tanesinde aileler var, genç kızlar var, nişanlı çiftler var. Bir tarafta da paraya dayalı kadın erkek ilişkisi var. Yani, arada çok muazzam bir fark var.[79]

Tam da buradan meselenin özüne geçilebilir: Zafer Toprak, I. Dünya Savaşı ile birlikte İstanbul'un servet ve sefaleti bir arada yaşadığını; "harp tüccarı", "spekülasyon erbabı", "331, 332, 333 zengini" veya "muhtekir" diye anılan savaş zenginlerinin kent yaşamına yeni bir boyut kazandırdığını ve o dönemde alkol kullanımının, kumarın ve fuhuşun yaygınlaştığını söylemekte ve devamında şunları eklemektedir:

> Bundan böyle İstanbul servet ve sefaletin kaynaştığı bir kenttir. Mütareke döneminde İstanbul'un işgali bu çarpıklığı daha da belirginleştirir. İşgal kuvvetlerince harcanan para sefahat hayatını besler. Kent her geçen gün yozlaşır. Yakup Kadri'nin *Sodom ve Gomore*'si böyle bir kentten esinlenir.[80]

19. yüzyılda kentte, özellikle de Pera ve Galata bölgesinde eğlence mekânları çeşitlenmiş; Batı tarzı işletilen mekânların artmasıyla

79 Vefa Zat ile 24 Mayıs 2013 tarihinde yapılan görüşme.

80 Zafer Toprak, "İstanbul'da Fuhuş ve Zührevi Hastalıklar 1914-1933," *Tarih ve Toplum* 39 (Mart 1987): 31.

kadın- erkek bir arada bulunulan yerlerin sayısı da giderek artmıştır. Toprak'ın satırlarından anlaşıldığı üzere, savaş yılları ve sonrasında, Mütareke döneminde İstanbul'un işgaliyle birlikte kentteki sefahat giderek artmıştır. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, özellikle 1930 sonrası bu durumu ortadan kaldırmak maksadıyla çeşitli önlemler alınmıştır. Bunlardan biri, 12 Nisan 1930'da yayımlanan "Fuhuşla Mücadele" hakkındaki tamimdir. Toprak'ın aktardığına göre, bu konuyla ilgili 1915'te çıkarılan mevzuat, yasaklayıcı olmaktan çok düzenleyici bulunmuştur. Dolayısıyla bu mevzuat terk edilmeli ve fuhuşu ceza tehdidi altında kesin suretle yasaklayan yeni bir mevzuat çıkarılmalıdır. Zaten tüm dünyada da benzer gelişmeler yaşanmaktadır. Fuhuşu önlemenin yanı sıra, zührevi hastalıklara karşı da ciddi bir mücadele başlatılmıştır.[81] Tamim kapsamında fuhuş yapan, fuhuşa aracılık eden ve umumhane işleten yabancıların da sınır dışı edilmeleri kararlaştırılmıştır.[82] Münir Nurettin Beken'in Giovanni Scognamillo'dan aktardığına göre, söz konusu tamim dolayısıyla fuhuşla ilgili herhangi bir şüphe dahi eğlence piyasasında çalışan yabancıların sınır dışı edilmelerine yetmiştir ve bu da eğlence mekânlarında Türkiye vatandaşlarının daha fazla istihdam edilmesini ve alaturka gazinoların eğlence piyasası içerisinde giderek daha baskın bir rol oynamasını sağlamıştır.[83]

Önleyici olması bağlamında o yıllarda alınan bir diğer tedbir de, 14 Temmuz 1934'te çıkarılan 2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'dur. Bu kanun kapsamında "umuma açık istirahat ve eğlence yerleri" tanımlanmış ve bu yerlerin öncelikle bağlı oldukları

81 Toprak, "İstanbul'da Fuhuş ve Zührevi Hastalıklar," 40.

82 Tamim'in üçüncü maddesi şu şekildedir: "Müzikhol, Bar, Kafeşantan gibi yerlerde artist ve şantöz sıfatiyle çalışanlardan fuhuşla meluf olanlar varsa ecnebi tabiiyetindekilerin hudut haricine çıkarılmak üzere isim, hüviyet ve çalıştıkları yerlerin vekalete bildirilmesi ve Türk tabiiyetinde olanların da bu gibi yerlerde çalışmaktan menedilmeleri." Münir Nurettin Beken, "Musicians, Audience And Power: The Changing Aesthetics In The Music At The Maksim Gazino Of Istanbul," (doktora tezi, Maryland Üniversitesi, 1998), 47-48.

83 Beken, "Musicians, Audience and Power," 48.

kolluk kuvvetlerine başvurduktan sonra, uygun görülmesi hâlinde dahil oldukları belediyelere ruhsat, yani çalışma izin belgesi için başvurmaları gerekmektedir ve bu belge olmaksızın çalıştırılmaları mümkün olmamaktadır.[84] Ayrıca, söz konusu kanunla birlikte, ruhsatla çalıştırılan bu yerler üzerindeki denetim, kollluk kuvvetleri marifetiyle arttırılmıştır.

Görüldüğü üzere, Cumuriyet'in ilanıyla birlikte ve özellikle de 1930'larda, ülkedeki eğlence hayatına çeki düzen vermek amacıyla birtakım kanuni tedbirler alınmaya başlamıştır. Belirli koşulların oluşmasıyla, böylesi bir mekâna oldukça ihtiyaç olması gerekçesiyle, Batı tarzında işletilecek ve kendinden sonra açılacak benzer mekânlara da örnek olması düşünülerek belediye tarafından Taksim Belediye Gazinosu yaptırılmıştır. Burası, belediyenin ve dahası devlet aklının ülkedeki benzer mekânlar hakkındaki tasarrufunun doğrudan tezahür ettiği bir yerdir ve ilerleyen bölümlerde de söz edileceği üzere, çeşitli uygulamaların burada başlatılıp ülke geneline yayılması gibi bir amaca da hizmet etmiştir.

2.5 Taksim Belediye Gazinosu'nun Açılışı

Taksim Belediye Gazinosu hakkındaki kaynaklar incelendiğinde, buranın açılışıyla ilgili birbirinden farklı tarihlerden söz edildiği hemen göze çarpmaktadır. Bu başlık altında da söz konusu duruma bir netlik kazandırmak amaçlanmaktadır.

Taksim Belediye Gazinosu'nun mimarı Rükneddin Güney'in imzasıyla *Arkitekt*'te yayımlanan bir yazıda, burası için, "1939 senesinin temmuzunda inşaata başlanmış, üç buçuk ay gibi çok kısa bir zamanda ikmal edilerek Cumhuriyet bayramında açılmıştır." denmektedir.[85]

---

84 Söz konusu kanunun 7 ve 8. maddeleri eğlence yerleri hakkındaki yeni düzenlemeyle ilgilidir: "Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu," erişim 21 Mayıs, 2014, www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2559.doc.

85 Güney, "Taksim Belediye Gazinosu," 145.

Bununla paralel olarak, İstanbullu bir levanten olan Willy Sperco da buranın 29 Ekim 1939'da Cumhuriyet'in yıl dönümü dolayısıyla yapılan bir baloyla açıldığını söylemektedir.[86] *İstanbul Belediye Mecmuası*'nda ise "1939 yılı içinde Belediye parası ile yaptırılan bu gazino"nun, "4 Ağustos pazar günü Reisicumhurumuz Milli Şef İsmet İnönü'nün yüksek huzurlarile" halka açıldığı yazmaktadır.[87] 1939 tarihi *Güzelleşen İstanbul*'da da geçmekte ve "4 Ağustos 1939 tarihinde halka açılan bahçe ve gazino büyük bir şehrin medeni ihtiyaçlarına tam manasiyle cevap verebilecek bir haldedir." denmektedir.[88] Bunların yanı sıra, Taksim Belediye Gazinosu'nun 1940'ta açıldığından söz edilen kimi kaynaklara da rastlanmaktadır. Örneğin, 29 Aralık 1939'da *Cumhuriyet*'te yer alan bir haber şöyledir:

> Taksim Belediye kazinosunun yılbaşında açılabilmesi için azami gayretle çalışılmaktadır. Noksan yerler tamamlanmış ve Belediyeye teslim edilebilecek bir hale gelmiştir. Yılbaşı gecesi beş yüz kişinin yemek yiyebilmesi için lazım gelen ihzarat tamamlanmıştır. O gecenin tamamen neş'eli geçmesini temin için bazı eğlenceler tertibi düşünülmektedir.[89]

Vefa Zat, "Taksim Belediye Gazinosu 1940 yılında Romen Yorgolesku (Jorgolescu) tarafından hizmete açılmıştır." derken,[90] Seza Durudoğan ise "1940'ta açılan gazinonun ilk yöneticisi, Lütfi Kırdar'ın bir Romanya gezisinde tanışıp getirdiği Romen Jorgulescu'ydu." demektedir.[91] Aynı şekilde, *Rakı Ansiklopedisi*'nde de "1940'ta, vali ve belediye başkanı Lütfi Kırdar'ın davetiyle İstanbul'a gelen Rumen Jorgolescu tarafından alafranga müzik

86 Willy Sperco, *Istanbul Indiscret: Ce Que les Guides ne Disent Pas* (İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu), 90. Fransızca'dan Türkçe'ye yaptığı çeviri için Hatice Öztürk'e teşekkür ederim.

87 "Taksim Belediye Gazinosu," *İstanbul Belediye Mecmuası*, 146.

88 Daver, vd., *Güzelleşen İstanbul.*

89 "Taksim Belediye Gazinosu yılbaşında açılıyor," *Cumhuriyet*, 26 Aralık, 1939.

90 Vefa Zat, *Eski İstanbul Barları* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1999), 111.

91 Seza Durudoğan, "Taksim Belediye Gazinosu," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1994 bas.

ağırlıklı bir gazino kimliğiyle hizmete açıldı." yazmaktadır.[92] Çelik Gülersoy da buranın 1940'ta açıldığını belirtmiştir.[93] Son olarak, Taksim Belediye Gazinosu'nun açılışıyla ilgili en detaylı malumat, *Milliyet*'teki bir haberde şu şekilde yer almaktadır:

> Gazino 1940 yazında açıldı. Belediye mayıs ayında gazinonun işletmesini yılda 16 bin 300 liraya ve üç sene müddetle Romanyalı Yorgopulos'a ihale etmişti. Gazetelerin yazdığına göre, "bu zat Romanya'da uzun müddet gazino vesair eğlence yerleri idare etmişti" ve gazino eşyası Romanya'dan getirilecekti. O sıralar Bükreş "Balkanlar'ın Paris'i" diye bilinirdi.
>
> MİLLİ ŞEF GELİYOR
> Açılış 4 Ağustos günü saat 17'de "güzide bir davetli kütlesi huzuru"nda yapıldı. Kimler yoktu ki?.. Ama gazino asıl büyük şerefini o gece kazandı.
> "Milli şefimiz Reisicumhur İsmet İnönü, dün akşam saat 20.45'te Belediye Gazinosu'nu şereflendirmiştir. Milli Şef'i Başvekil, Maarif ve Maliye vekilleriyle vali gazinonun kapısında karşılamışlardır. Reisicumhur kısa bir istirahati müteakip, şehircilik pavyonunu gezmiş ve valinin maketleri hakkında verdiği izahati büyük bir alaka ile dinlemiştir. Milli Şef, akşam yemeğini Başvekil ve vekillerle beraber Belediye Gazinosu'nda yemiş ve gece tekrar Florya'ya avdet buyurmuştur."[94]

Yukarıdaki satırlardan da anlaşılabileceği gibi, açılış tarihi bahsinde, 29 Ekim 1939 ve 4 Ağustos 1940 tarihleri öne çıkmaktadır. Bu noktada başvurulan bir diğer kaynak da İstanbul Umumi Meclisi Daimî Encümen Kararları olmuştur. 23 Kasım 1939'daki bir encümen kararında, "Cumhuriyet bayramında küşad resmi icra edilen Ayaspaşa asfalt yolu, Gazi Köprüsü, Taksim Bahçe ve Gazinosu için verilen açılış nutuklarının neşri için yaptırılması tensip edilen Oparlör ve Amplifikadör tesisatının Türk Filips Limited Şirketine bağlı faturalar mucibince 414 lira bedelle yaptırıldığı" belirtilmektedir.[95]

---

92 "Taksim Belediye Gazinosu," *Rakı Ansiklopedisi*, 2011 bas.
93 *Cumhuriyetin Devraldığı İstanbul'dan Bugüne*, 12-13.
94 "Eğlence Hayatı Taksim Belediye Gazinosu'nda.." *Milliyet*, 23 Kasım, 1983.
95 23.11.1939 tarihli İstanbul Umumi Meclisi Daimî Encümen Kararı.

24 Ekim 1939'daki başka bir encümen kararında ise şu ifadeler yer almaktadır:

> Cumhuriyet Bayramı münasebetile Taksimde Şehir gazinosunda verilecek olan Cumhuriyet balosunun büfesine lüzumu olan Şampanya ve Viski %10 iskontodan istifade edilecek olan Tokatliyan oteli sahibi Medoviç'e aldırılacağından gerek içki bedellerine ve gerekse balo için muktezi Piyano ile muzikanın temini masrafları sarf edilüp bilahare mahsubu yapılmak üzere Semuh Yesari oğluna 900 liranın avans olarak verilmesine dair teklif tetkik edilerek, sözü geçen Balo masrafları için makamın tensip edeceği Mutemeden 900 liranın avans olarak verilmesine Daimi encümenin 24/10/939 tarihli içtimaında karar verildi.[96]

Yukarıda alıntılanan encümen kararlarından da anlaşılabileceği üzere, Güney ve Sperco'nun da belirttiği gibi, Taksim Belediye Gazinosu'nun açılışı 29 Ekim 1939 gibi son derece sembolik bir tarihte yapılmıştır ve aynı akşam burada bir Cumhuriyet Balosu tertiplenmiştir. Diğer kaynaklarda geçen 4 Ağustos 1940 ise gazinonun halka açıldığı tarih olmalıdır; zira, birtakım kaynaklarda bu tarihin, o yıllarda gazinonun işletmeciliğini üstlenen Yorgulesku ile birlikte anılması boşuna değildir. Encümen kararlarından anlaşıldığı kadarıyla, aslında burası ilk olarak Sait Dormen adlı kişiye on bin liraya kiralanmıştır. Bununla ilgili kararda şu ifadeler yer almaktadır:

> Taksim bahçesinin arka tarafından yeniden yapılmış olan Belediye gazino ve lokantasının 10,000 lira tahmin edilen yıllık kira bedeli üzerinden bu husustaki şeraitine tevfikan kiraya verilmesi için açılıp 31/1/940 tarihinde yapılacağı ilan edilen kapalı zarf arttırmasına belli ihale gününün belli saatına kadar kapalı zarf vererek giren Sait Dormenin kanunî şeraiti haiz bulunduğu görülen zarfı önünde açılarak teminat ve vesaiki lazımeyi taşıdığı anlaşıldıktan sonra açılıp kanunî evsafı haiz bulunduğu görülen teklif zarfından çıkan teklif mektubu açıkça okunarak mumaileyhin, mezkur gazino ve lokantayı şeraitine göre yıllığı 10,000 liradan üç sene müddetle kiralamağa talip olduğu anlaşılmış ve bu bedel kira muhammenine nazaran muvafık ve layık hadde görülmesi itibarile muvafık bulunmuştur.

---

96 24.10.1939 tarihli İstanbul Umumi Meclisi Daimî Encümen Kararı.

> Arttırmanın bu bedel üzerinde ve şeraitine göre Üç sene müddetle Sait Dormen uhdesine daimi encümenin 30/1/940 tarihli içtimaında karar verildi.[97]

1940'taki bir başka encümen kararında ise Taksim Belediye Gazinosu'nun bu defa Yorgulesku'ya kiralandığı anlaşılıyor:

> Taksim belediye gazinosunun Askor şirketi namına isticar eden Murahhas aza M. Yorgulasko 2/5/940 tarihinde icra kılınan ihaleyi müteakip tutulduğu hastalığın tesirile kanuni müddet zarfında mukavele akdi için müracaat edemediğini bağlı arzıhalle bildirmekle icabı düşünüldü.
> Taksim gazinosunun Askor şirketi namına yapılan kira ihalesini müteakip şirketin bu işe memur murahhas azasının bağlı raporile tevsik eylediği hastalıktan mütevellit mazeretine mebni kanuni müddet zarfında mukavele akdedemediği anlaşıldığından mumaileyhin bu mazeretinin kabulile lazım gelen kat'i teminat akçesinin alınarak usulen kira mukavelesinin akt ve teatisine Daimi encümenin 24/5/940 tarihli içtimaında karar verildi.[98]

Bu durumda, 2 Mayıs 1940'ta kiraya verilen Taksim Belediye Gazinosu'nun, halka açılması merasiminin de yukarıdaki kaynaklardan da anlaşılabileceği üzere 4 Ağustos 1940'ta yapıldığı söylenebilir. Gazinonun, inşasından bu tarihe dek, aynen 29 Ekim 1939'daki Cumhuriyet Balosu'na ev sahipliği yapması veya yukarıda alıntılanan *Cumhuriyet* haberinde belirtildiği üzere, yılbaşı gecesi yemek verilmesi gibi etkinlikler için zaman zaman kapılarını belirli ziyaretçilere açtığı anlaşılmaktadır.

---

97 3.2.1940 tarihli İstanbul Umumi Meclisi Daimî Encümen Kararı.
98 24.5.1940 tarihli İstanbul Umumi Meclisi Daimî Encümen Kararı.

3.
MODERNLEŞME PROJESİNİN MEKÂNI: TAKSİM BELEDİYE GAZİNOSU (1939-1967)

3.1 İç ve Dış Yapısı

Önceki bölümlerde de söz edildiği gibi, Taksim Belediye Gazinosu, Taksim Gezisi veya Gezi Parkı'nın bitişiğindeki Taksim Bahçesi'nin kuzey batı ucuna, eski ahşap gazino binasının yerine inşa edilmiştir. Mimarı Rükneddin Güney'dir. Mimarının belirttiği üzere, binanın işgal ettiği alan 2.250 m^2, inşaat hacmi ise 30 bin m^3'tür.[1]

Mimarî anlamda döneminin en modern yapılarından biri olan Taksim Belediye Gazinosu için, "(...) düşey pencere elemanlarının cephelerdeki yatay çizgilerle kontrast oluşturduğu, genelde yalın, süslemesiz, iki katlı bir yapıydı." diyen Seza Durudoğan, yapıya asıl çekicilik kazandıran şeyin, "Taksim Gezisi'ne bakan cephesindeki dairesel sütunlar üzerine oturtulmuş yarım daire şeklinde, camlı, yüksek tavanlı anıtsal çıkma" olduğunu söylemektedir.[2] Binanın

1 Güney, "Taksim Belediye Gazinosu," 150.
2 Durudoğan, "Taksim Belediye Gazinosu."

1940'tan bir fotoğraf...
Erişim, 21 Mayıs, 2014,
http://www.citechaillot.fr/ressources/expositions_virtuelles/prost/07-CHAPITRE-07-DOCUMENTS-10.html.

dış yapısıyla ilgili olarak Çelik Gülersoy ise "Yapının Harbiye'ye bakan yüzü, basitti. İki yana oturtturulmuş, yüzü tık-tıklı, yatık beton kalıplar. Fakat Taksim'e bakan cephesi, yüksek tavanlı, balkon ve teraslı, yuvarlak bir pavyon ile, anıtsallaşıyordu." demektedir.[3] Kurtuluş doğumlu olan ve ilkokul ikinci sınıfa kadar o muhitte yaşayan, ilk yürümelerini annesinin ellerinden tutarak Taksim Gezisi'nde gerçekleştiren ve çalışma kapsamında kendisiyle yapılan görüşmede Taksim Belediye Gazinosu'yla ilgili aklında kalan başlıca şeylerden birinin, binanın yarım daire şeklindeki camlı çıkması olduğunu belirten Ruhi Ayangil, konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir:

> Taksim Gezisi'nin başlangıç, Divan Oteli tarafında mesela bir, akant yapraklarının üzerinden atlayan bir aslan heykeli vardı Taksim Gezisi'nin başlangıcında. Onun sol tarafında bir şey vardı, şimdi o

3 Gülersoy, *Beyoğlu'nda Gezerken*, 101.

köprü durmuyor galiba, bir yaya üst köprüsü vardı. O yaya köprüsü, yani yürüyüş yolu, Taksim, e şey, Harbiye, Elmadağ, işte Hilton'un, eskiden kulüpler vardı, Hilton'un, Hidromel, Kazablanka filan, ismiyle maruf böyle kulüpler vardı, oradan yürünür, Divan Otel'in sol arka tarafına, yani şimdiki Hyatt Regency tarafından o üst yaya yoluyla caddeye uğramadan parkın içine geçilirdi. O üst köprünün parkla bağlantı yerinin tam sağ tarafına rast gelen, çocukluk hafızamdan kalan kısmıyla camekânlı filan böyle bir, adeta şey, asma köşk gibi bir yapı hatırlıyorum. Yani hafif bir ovalliği var mıydı? O dış cephesinde bir ovallik...Büyük cam pencereleriyle, böyle oval, şık, şey, cam kafes gibi adeta, hani gökkafes filan deniyor ya, böyle bir şey. Tabii yaş itibarıyla bizim çoluk çocuk oraya gitme durumumuz yoktu. Orası Taksim Belediye Gazinosu olarak adlandırılırdı.[4]

Taksim Belediye Gazinosu'nun biri Taksim Bahçesi içerisinden, diğeri ise Harbiye üzerinden olmak üzere iki girişi vardır. Taksim Bahçesi içerisindeki girişi oldukça geniştir ve yanı başında bir havuz yer almaktadır. Buradan doğrudan gazinonun büyük salonuna girilir. Harbiye girişi ise arazinin eğimli yapısı dolayısıyla daha alt seviyededir. Arabayla gelen müşteriler mekâna buradan giriş yapmak durumundadır. Buradan girildiğinde hemen karşıdaki merdivenlerle büyük salonun yer aldığı bölüme geçilebilir. Yapının Harbiye girişinin hemen solunda kışlık pavyon bulunmaktadır. Vefa Zat kışlık pavyonla ilgili olarak şunları söylemektedir:

(...) şimdi Hyatt Regency Oteli var ya, onun karşısında şey var, Intercontinental var. Intercontinental'in bulunduğu o cadde var ya, o caddede merdivenle çıkılırdı. Çok geniş bir merdiven vardı. O geniş merdiven gazinonun girişine şey yapıyordu, çıkıyordu. Oradan, sol tarafta bir şey vardı, kapı. O kapıdan içeri girildiği zaman pavyona giriyordunuz. (...) sol tarafta orkestra vardı. Ben, İlham Gencer, be-

4 Ruhi Ayangil ile 17 Haziran 2013 tarihinde yapılan görüşme. Ayangil'in "akant yapraklarının üzerinden atlayan bir aslan heykeli" diye söz ettiği heykel, 1864'te Rouillard tarafından yapılan "Bir kaktüsün üzerinde zıplayan aslan" heykelidir ve şu anda İstanbul Büyükşehir Belediyesi binasının yanındaki parkta yer almaktadır. Önder Yılmaz, "Orduevindeki aslan heykelini geri verin," Milliyet, 21 Mayıs, 2013, erişim 21 Mayıs, 2014, http://www.milliyet.com.tr/orduevindeki-aslan-heykelini-geri/gundem/detay/1712104/default.htm.

Taksim Belediye Gazinosu'nun Harbiye'ye bakan yüzü...
Ayangil'in bahsettiği yaya üst köprüsü de bu fotoğrafta görülüyor.
Erişim, 21 Mayıs, 2014,
http://www.eskiistanbul.net/semtler/resimler/2rumeli/taksim2-harbiye-tepebasi/Taksim_Belediye_Gazinosu.jpg.

nim yaşım ona müsait demek ki diğerlerini hatırlamıyorum. İlham Gencer orada çalıyor.[5]

Pavyonda yapılan etkinlikler ve buranın müşterileriyle ilgili yeterince kaynak olmasına rağmen, çalışma boyunca mekânın görünümüyle ilgili çok az bilgiye rastlanmıştır. Bunlardan biri, pavyonun dekorasyonunun Prof. L. Süe tarafından yapıldığıdır.[6] Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun kongrelerine uzun yıllar ev sahipliği yapmış, "kulüp" olarak nitelendirdiği pavyon kısmı için Gülersoy da şunları söylemektedir:

---

5 Vefa Zat ile 24 Mayıs 2013 tarihinde yapılan görüşme.
6 Güney, "Taksim Belediye Gazinosu," 150.

Sırasıyla küçük salon, bar ("halvetimsi" olarak adlandırılan yer) ve yan cephe görüntüleri... Güney, "Taksim Belediye Gazinosu," 149.

> Kurum'un kongrelerini bu salonda yapıyoruz. Tam 15 yıl, her Nisan, buradayım. Ama bizim toplantı ile, tuhaf bir görüntü ortaya çıkıyordu. İki yandaki yumuşak ve derin, kırmızı kadifeli divanlar, havaya biraz ciddiyet veriyordu ama, pes-pembe boyanmış, çevresi de caz aletlerinin her türüyle dolu sahnede yer alan ciddi Kongre Divanı, biraz komik bir tablo oluşturuyordu.[7]

Pavyonun bulunduğu kattan merdivenle çıkılarak veya Taksim Bahçesi'ndeki girişten doğrudan olmak üzere büyük salona girilebilmektedir. Aynı katta müdür odaları, vestiyer ve telefon kabineleri bulunmaktadır. Büyük salon manzara dikkate alınarak set set tertip edilmiştir ve salona her yönüyle en hâkim kısımda, birkaç basamakla inilen, gösteriler için kullanılmak üzere bir alan yapılmıştır. Burası aynı zamanda dans pisti işlevi de görmektedir. Bu pistin çevresinde ise masalar yer almaktadır. Girişin solunda, masaların arka kısmında iki merdiven vasıtasıyla iki tarafında camlı bölümlerin olduğu balkon katına çıkılmaktadır. Bu merdivenlerin arasında ise "halvetimsi yer" benzetmesi yapılan Amerikan bar bulunmaktadır.[8] Balkon katında küçük salonlar yer almaktadır. Büyük salon daha çok geniş katılımlı davetler için planlanmışken, küçük salonda ise daha az katılımlı, kulüp toplantıları gibi etkinlikler yapılmaktadır. Kendisiyle yapılan görüşme esnasında, büyük salonun ihtişamından ve benzer bir salonun bugün en lüks mekânlarda bile bulunmadığından sık sık söz eden İlham Gencer, küçük salonlarla ilgili ise şunları söylemektedir:

> Hatta oranın bir tane işte bu Akademi Balosu'nun olduğu üst kısımda bir yer vardı, dekore etmişlerdi. Oralarda hep reklam programları olurdu. Radyoların reklam programları orada çekilirdi. Orada da Orhan Boran konuşurdu. Mesela Nuh'un Ankara Makarnası'nın reklamı orada yapılmıştır, Taksim Belediye Gazinosu'nda. Piyale Makarnaları'nın reklamı orada yapılmıştır. Coca Cola'nın ilk reklamları orada yapılmıştır. Küçük bir salondu. Orada davetler olurdu. İşte, kola ikram edilirdi, makarna hediye edilirdi ve Orhan Boran

7 Gülersoy, *Beyoğlu'nda Gezerken*, 101.

8 Gece Kuşu, "Taksim Gazinosunda Bir Dedikodu Gecesi," *Her Hafta* (19.7 1947): 14.

Yuki yapardı, konuşurdu falan. Çok güzel şeyler olurdu. Yani, belediye gazinosu İstanbul'un, yani, değil Avrupa'nın, dünyanın en büyük salonuna sahip olan bir gazinoydu. Hiçbir, şu andaki onun yerine yapılan Ceylan Otel'i olsun, Hilton Oteli olsun, efendim işte öteki, Four Season Oteli olsun, bunların hiçbir yerinde öyle kapalı, büyük bir salon yok. İddia ediyorum ben, öyle bir salon yok. Avrupa'da da yok, Ortadoğu ülkelerinde de yok. İşte orada benim dört yılım geçti.[9]

Gazinonun Boğaziçi manzarasına nazır köşesinde bir yemek salonu daha yapılmıştır. Buranın ön kısmında bir teras, terasın hemen önünde, biraz aşağıda ise yazlık bahçe yer almaktadır. Terasta yaz günleri için yapılmış bir bar bulunmaktadır. Mekânı hatırlayanlardan biri olan Güngör Uras da burası için şunları söylemektedir:

O yıllar İstanbul'un gözde eğlence yerlerinden biri de Taksim Belediye Gazinosu'ydu. Taksim Belediye Gazinosu, şimdilerde Ceylan Intercontinental Oteli'nin bulunduğu yerde, iki katlı bir binaydı. Gazinonun halk bahçesinde saat 17.00'den sonra "Lily Szekeley" orkestrası çalardı. Yazlık bölümünde yabancı ve yerli sanatçılar sahneyi paylaşırdı.[10]

Harikulade manzarası, masa ve hasır sandalyeleriyle oldukça nezih bir görünüm sergileyen bu yazlık kısımda, dönemin ünlü sanatçılarını dinlemek ve varyete seyretmek buranın müşterilerine oldukça güzel anlar yaşatmaktadır. Tıp Profesörü Ahmet Murat da anılarında Taksim Belediye Gazinosu'yla ilgili şu satırlara yer vermektedir:

---

9 İlham Gencer ile 24 Temmuz 2013 tarihinde yapılan görüşme. Ruhi Ayangil'in oldukça manidar bir şekilde geleneksel sahne sanatlarına atıf yaparak "çağdaş meddah" dediği Orhan Boran'ın bir döneme damgasını vurmuş Yuki karakteri için Tevfik Yener de şunları yazmıştır: "Onun radyo programları çocukluk ve delikanlılık çağımızın en vazgeçilmez eğlencesiydi. Leyleğin Ömrü programıyla, ünlü 'kayınbirader' esprileriyle mest ederken bir de Yuki'yi çıkarmıştı. Yuki, bir yaratıktı. Orhan Boran'a ukalalık eden bir sanal hayvancık. Yani Orhan Boran Üstat, Pigoçu vesaire gibi yaratıkların modasından 40 yıl önce Yuki gibi bir sanal yaratığı düşünmüştü." Tevfik Yener, *İstanbul Aşk Ekmek Hayal* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2010), 355.

10 *Saf ve Bakir Anadolu Çocuğu: Güngör Uras Kitabı*, söy., Haşim Akman (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012), 36. Burada bahsi geçen "Kemancı Lily" den ilerleyen bölümlerde daha detaylı bir biçimde bahsedilecektir.

> Yazın ise zamanın belli sanatkârlarını bahçede dinleme imkânı vardı. Nezih bir ortamda Lucienne Boyer'i burada dinlediğim ve Nana'nın göbek danslarını zevkle seyrettiğimi hatırlıyorum. Ağırbaşlı bir seyirci topluluğu, ayrıca bahçenin İstanbul'un en seçkin eğlence yerlerinden birisi olmasını sağlardı.[11]

Bu başlık altında son olarak değinilmek istenen kısım ise daha önce de bahsi geçen "halk bahçesi" ile ilgilidir. 10 Mart 1953'te yayımlanan *Radyo Haftası*'nda Taksim Belediye Gazinosu'nda yer alan bölümler, "Yukarıda iki büyük salon, yazlık geniş bahçesi, arkada halk bahçesi, yukarıda 'Roof' denilen yazlık pavyon, bodrum katında da kışlık pavyon." olarak sıralanmaktadır.[12] Söz konusu halk bahçesiyle ilgili olarak 1954'teki gazete haberlerinde, buranın Taksim Belediye Gazinosu için belirlenen sınırların dahilinde olmadığı ve mekânın müsteciri tarafından fuzulen işgal edildiği gerekçesiyle boşaltığı yönünde haberler yer almaktadır. Örneğin, *Cumhuriyet*'teki bir haber şöyledir:

> Taksim Belediye gazinosu müstecirlerinin, fuzuli olarak işgal ettiği anlaşılan Taksim bahçesinin tahliyesi için, dün saat 12 de Beyoğlu Kaymakamlığı tarafından ilgililere tebligat yapılmıştır. Bu tebligatta, bahçenin saat 16 ya kadar tahliyesi lüzumu kat'i olarak bildirilmiştir. Fakat gazino idaresi dün bahçeyi boşalttırmak istememiş ve kararı Vilayet nezdinde protesto etmiştir.
> Bunun üzerine ilgililerden mürekkeb bir heyet saat 17 de bahçeye gelerek lüzumlu tedbirleri almış ve bahçeyi tamamen boşalttırmıştır.[13]

---

11 Ahmet Murat, *Kayıt Dışı Anılar* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007), 82.

12 Çelebi, "İstanbulun Eğlence Yerleri," *Radyo Haftası* (10 Mart 1953): 47.

13 "Taksim Bahçesi boşaltıldı," *Cumhuriyet*, 21 Eylül,1954. Bu haberden günler öncesinde ise dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay ve gazeteciler arasında, bahçenin halka tahsisi için Danıştay tarafından alınan kararın ne zaman uygulanacağı yönünde gazeteciler tarafından soru gelmesi üzerine Gökay'ın sinirlenmesiyle tatsız anlar yaşandığının belirtildiği şöyle bir haber yapılmıştır: "Vali Gökay ile gazeteciler arasında bir hadise," *Cumhuriyet*, 12 Eylül, 1954. Hatta bu olaydan yıllar sonra, Gökay'ın vefatı üzerine yazdığı bir yazıda Burhan Arpad da aynı olaydan bahsetmiş; Gökay'ın gazetecilerle ilişkisini yansıtması bağlamında, bu tatsız hadisenin yaşandığı günden bir gün sonra karşılaştıklarında, Gökay'ın hiçbir şey olmamış gibi, son derece güler yüzlü bir şekilde davrandığını söylemiştir. Burhan Arpad, "Gecikmeli..." *Cumhuriyet*, 1 Eylül, 1987.

Konuyla ilgili İstanbul Genel Meclisi Daimî Komisyonu'nun kararlarında da aydınlatıcı bilgiler yer almaktadır. Şöyle ki, 7 Mayıs 1952'de alınan kararda, halk bahçesi olarak anılan 610 m^2'lik alanın, gazinonun müsteciri Kazım Eren tarafından fuzulen işgal edildiği ve bu işgalle ilgili ilk resmî muamele 1948'de yapıldığı hâlde işgalin ortadan kaldırılamadığı belirtilmekte; lakin bu karardan sonra bahçenin yeniden halka tahsisi ve metre kare başına günlük on beş kuruş olmak üzere işgal resmi alınması kararlaştırılmıştır.[14] 18 Şubat 1953'teki bir başka toplantıda ise komisyon tarafından, "İşğal [işgal] edilen mahallin yeşil sahadan çıkartılarak belediyece daha faydalı bir hale getirilmesi hususunda gerekli tetkikatın icrazile [icrasile] Genel Meclise teklif yapılmak üzere evrakın Emlak ve Kamulaştırma Müdürlüğüne tevdii" kararlaştırılmıştır.[15] 1954 eylülünde gazetelere yansıyan haberlerin akabinde, 30 Haziran 1955'teki bir başka komisyon kararında, bahçenin işgalinin ortadan kaldırılmasıyla ilgili yeniden karar alınışı ve sonrasındaki süreç detaylı bir şekilde açıklanmakta ve ayrıca, bahçenin boşaltığı sırada işgal edilen sahanın 2000 m^2'ye ulaştığı belirtilmektedir.[16]

3.2 Gazino Programı

3.2.1 Gazinonun Tanımlanması

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *Güncel Tükçe Sözlük*'te, gazino kelimesinin iki anlama geldiği belirtilmektedir: Bunlardan ilki, "Yemek yenilen, gösteri izlenen, müzik dinlenen, bazen oyun sergilenen eğlence yeri" olduğu gibi, ikincisi ise "Büyük kahvehane ve birahane" dir.[17] Söz konusu kaynakta, sözcüğün İtalyanca *casino*'dan geldiği de belirtilmektedir. Vefa Zat da sözcüğün İtalyanca

14 7.5.1952 tarihli İstanbul Genel Meclisi Daimî Komisyon Kararı.

15 18.2.1953 tarihli İstanbul Genel Meclisi Daimî Komisyon Kararı.

16 30.6.1955 tarihli İstanbul Genel Meclisi Daimî Komisyon Kararı.

17 "Gazino," *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*, erişim 21 Mayıs, 2014, http://www.tdk.gov.tr.

"kır evi" anlamına gelen *casino*'dan geldiğini söylemekte ve gazinoları "Müzikli program eşliğinde içki içilip yemek yenilen, çoğunda dans da edilen kapalı ya da açık eğlence yerleri" olarak tanımlamaktadır.[18] Caddebostan Maksim Gazinosu örneği üzerinden gazino müziği ve programını çeşitli yönleriyle detaylı bir şekilde incelediği doktora tezinde Münir Nurettin Beken, birtakım gazino tanımlamalarına yer verdikten sonra, çalışması boyunca gazino çalışanlarıyla yaptığı görüşmeler sonucunda, gazino bahsinde anahtar kavramın "eğlence" olduğunu, söz gelimi, gazinoların insanların eğlenmek için gittiği yerler olarak algılandığını belirtmekte ve diğer eğlence mekânlarından ayırt edici yönünün ise, Vefa Zat'ın yaptığı tanımlamayla çelişen biçimde, dans pistinin bulunmayışı olduğunu söylemektedir.[19] Gerek alafranga gazinolardan farkı gerekse programının daha detaylı bir biçimde açıklanacağı ilerleyen bölümlerde de görülebileceği üzere, Taksim Belediye Gazinosu'nun büyük salonunda, salonun en hâkim köşesinde geniş bir alan yer almakta ve bu alan dans pisti olarak da anılmaktadır; zira, gazino programının vazgeçilmez unsurlarından biri de döneminin en ünlü orkestralarının gecenin ilerleyen saatlerinde çaldığı dans müziğidir ve gelen müşteriler burada çalan müzik eşliğinde dönemin popüler danslarını etme imkânı bulmaktadır.

Nişanyan Sözlük'te gazinonun, yukarıda da belirtildiği gibi, İtalyanca *casino*'dan geldiği ve *casino*'nun da ilki, "kulübe, evcik", ikincisi ise "müzikli lokanta" olmak üzere iki anlamı olduğu belirtilmiştir.[20] Dilimize İtalyanca'dan böyle bir kelime girmesiyle ilgili olarak, İstanbul'da açılan ilk lokantalardan bahsettiği bir yazısında Vefa Zat şunları söylemektedir:

18 Vefa Zat, "Gazinolar," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1994 bas.

19 Beken, "Musicians, Audience And Power," 41.

20 "Gazino," *Nişanyan Sözlük*, erişim 21 Mayıs, 2014, https://www.nisanyansozluk.com.

İstanbul halkının, yine İtalyanca kökenli, "balo", "gazino", "banka" ve birtakım benzeri sözcükler gibi; "lokanta" sözcüğünü de benimsemiş olduğu anlaşılmaktadır. Hiç kuşkusuz, benimseyiş yüzlerce yıl, kentin özellikle Galata bölgesinde, neredeyse Latin kültürünün en doğu noktasını oluşturarak yaşayan İtalya kökenli koloninin bıraktığı, silinmesi zor kültürel izlerden kaynaklanmaktadır.[21]

Yine Vefa Zat, sözcüğün İtalyanca aslındaki kulübe anlamından yola çıkarak, gazinoların kültür yaşantımızda yer almasını kır kahvehanelerine gönderme yaparak açıklamaktadır. Şöyle ki, bir sonraki alaturka gazino bahsinde de detaylı bir şekilde söz edileceği gibi, geleneksel kır kahvehanelerinde başta müzik dinletileri olmak üzere çeşitli programlar düzenlenmektedir. Bu kır kahvehanelerinde yer alan kulübe benzeri mekânlardan, gelen misafirlere çay, kahve gibi içecekler ve hatta ufak tertip yiyecekler de servis edilmektedir. Bu gelişmeler neticesinde de söz konusu kahvehaneler zamanla gazino olarak anılmaya başlamıştır. Hatta bu mekânlarda zaman zaman alkol servis edilmesi ve müzikli program yapılması bakımından çalgılı meyhaneleri andırması dolayısıyla buraların "alafranga meyhane" olarak da tanımlandığı söylenmektedir.[22] Bu tanımlama da esasen Reşad Ekrem Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi*'nde yer alan gazino tanımlamasıdır. İlgili maddede şu satırlar yer almaktadır: "Meyhanenin alafrangası; İstanbul'da, dolayısı ile Türkiye'de ilk gazinolar Tanzimat Devrinde açılmaya başlanmışdır [başlanmıştır]; bu şehir kütüğünde tarihi seyri içinde kaydedilmişdir."[23] Gazinonun tanımlanması ve tarihine ilişkin kaynaklar incelenediğinde ki bu konuya doğrudan değinen kaynak çok sınırlıdır ve yukarıdaki satırlardan da anlaşıldığı üzere, çalgılı kır kahvehanesine gazino, gazinoya da alafranga meyhane denmesi konuyla ilgili ciddi bir kavram kargaşası olduğunu göstermektedir. Dahası, gazinoyla ilgisi olmayan, söz gelimi, yukarıda belirtilen, Türk Dil Kurumu tarafından yapılan

21 Zat, *Eski İstanbul Otelleri*, 119.
22 Vefa Zat, *Eski İstanbul Meyhaneleri* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 199.
23 Reşad Ekrem Koçu, "Gazi ," *İstanbul Ansiklopedisi*, 1958 bas.

tanımlamalardan birinde olduğu gibi, birahanelerin dahi gazino olarak adlandırılması bu kargaşaya içinden çıkması daha da güç bir boyut kazandırmaktadır.

Kır kahvehaneleri dolayısıyla getirilen tarihsel açıklama son derece anlamlı olmakla birlikte, gazinolar Tanzimat döneminden itibaren, bilhassa da II. Abdülhamit devrinde (1876-1909) kentsel alanlarda sayılarını arttırmışlardır. Örneğin, o dönemde Galata'da açılan ve eski komiserlerden Arap Enver adlı biri tarafından işletilen Arkadi Gazinosu, İstanbul'un en popüler gazinolarından biridir.[24] Aynı yerden, Galata'daki gazinolardan söz ettiği bir yazısında Jak Deleon da bahseder. Şöyle ki, 1920'li yıllarda bu gazinoyu, "İstanbul'un neredeyse her yakasında (Büyükada'dan Beyoğlu'na, Büyükdere'den Galata'ya) açtığı eğlence yerlerinin haddi hesabı olmayan" Beyaz Ruslar işletmeye başlamıştır. Adeta bir "Paris gazinosunu" andıran bu mekânda kadınlar tombala, erkeklerse bilardo oynamakta; Türkçe, Rusça, Rumca şarkılar söylenmekte; birbirini tanımayan insanlar çarçabuk kaynaşmaktadır.[25] Beyaz Ruslar'ın o yıllarda bilhassa eğlence piyasasındaki yeri oldukça belirgindir. 1917'deki Sovyet Devrimi'nden kaçarak İstanbul'a, daha çok da o günkü adıyla Pera'ya gelen Beyaz Ruslar, işletmecilikten müzisyenlik ve dansçılığa, hatta taksi şoförlüğüne kadar birçok yönden piyasaya iş gücü sağlamaktadır. Batılı tarzda işletilen eğlence mekânlarının açılması ve çoğalmasına oldukça büyük katkıları olan Beyaz Ruslar, 1940'lara dek İstanbul eğlence piyasasındaki varlıklarını korumuşlardır.[26]

Ağırlıklı olarak kentsel alanda varlık göstermeleriyle ilgili olarak, aralarındaki farkı belirtircesine, kır gazinosu, sahil gazinosu, plaj gazinosu diye adlandırılan gazino türleri de mevcuttur.

---

24 Zat, "Gazinolar."

25 Jak Deleon, "Zaman Tüneline Bir Dalalım?.." *Milliyet*, 15 Nisan, 1990.

26 Beken, "Musicians, Audience And Power," 31-32. Taksim Belediye Gazinosu'nun mutfağında uzun yıllar şeflik yapmış ve menüye, geldiği coğrafyadan birçok yemek kazandırmış olan Gligore de Beyaz Rus'tur. Bu konuya ilgili başlıkta daha geniş yer ayrılacaktır.

Masa-sandalyeden müteşekkil iç mekân düzenlemesi ve kadın-erkek bir arada eğlenilen bir eğlence mekânı olması bağlamında, yıllar içerisinde programı çeşitli safhalardan geçerek dönüşen gazinolarla ilgili yapılan en yerli yorum *Rakı Ansiklopedisi*'nde şu şekilde yer almaktadır: "(...) kültürün imbikten geçirerek yarattığı baskın bir *gazino* türü vardır ki, bütün bunların üstüne sünger çeker: Türkiye'de Müzeyyen Senar'ın rakı kadehini cidarından tutup kafasının etrafında şöyle bir döndürdükten sonra yudumladığı sahnenin bulunduğu yere *gazino* denir."[27] Buradaki "baskın bir gazino türü" ifadesiyle kastedilen, alaturka gazinodur. Taksim Belediye Gazinosu, 1960'lara dek gerek programı ve menüsü gerekse başka birçok yönüyle alafranga bir mekân olma özelliğini korumuştur. Önceki bölümlerde de söz edildiği gibi, bu durum yapılma amacıyla doğrudan alakalıdır. Dolayısıyla, eğlence hayatında alaturka içeriği haiz mekânların giderek ağırlık kazandığı bir dönemde, Batılı tarzda işletilmesi için Avrupa'dan bu konuda oldukça deneyimli olan Yorgulesku davet edilmiştir. 1960'lardan sonra alaturka gazino patronları tarafından satın alındığında dahi hiçbir zaman tam manasıyla bir alaturka gazino hususiyeti göstermemiştir. Taksim Belediye Gazinosu'nun alaturka gazinolardan farkı ise bir sonraki başlıkta detaylı olarak tartışılacaktır.

3.2.2 Taksim Belediye Gazinosu'nun Alaturka Gazinolardan Farkı

Alaturka kelimesi, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *Güncel Türkçe Sözlük*'te dört şekilde tanımlanmıştır: Bu tanımlardan ilki, "Eski Türk gelenek, görenek, töre ve hayatına uygun, Doğuluca, alafranga karşıtı", ikincisi, "Bu töre ve hayatı benimsemiş (kimse)", üçüncüsü, "Alaturka saat", dördüncü ise daha pejoratif niteliği haiz, "Düzensiz, yöntemsiz"dir.[28] *Nişanyan Sözlük*'te ise sözcüğün

27 "Gazinolar," *Rakı Ansiklopedisi*, 2011 bas.

28 "Alaturka," *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*, erişim, 21 Mayıs, 2014, http://www.tdk.gov.tr.

İtalyanca *alla turca*, yani "Türk gibi, Türk usulü" manasına gelen deyimden alıntı olduğu yazmaktadır.[29] Beken'in, yukarıda da bahsedilen çalışması dolayısıyla Yılmaz Öztuna ile yaptığı görüşmeden aktardığı üzere, bu sözcük ilk kez Mızıka-yı Hümayun'a davet edilen İtalyan bir hoca tarafından zikredilmiştir.[30] Bir önceki başlıkta da söz edildiği gibi, gazinolar Batılı tarzda eğlence mekânları olarak Tanzimat'tan ve bilhassa da II. Abdülhamit döneminden itibaren, daha çok İstanbul'un Pera ve Galata bölgesinde açılmaya başlamıştır. Gerek işletmecileri gerekse çalışanları daha çok kentteki gayrimüslim ya da yabancılardan oluşmaktadır. Gazino hakkında verilen genel tanımlamalarla örtüşür biçimde, bu tür mekânlarda yemek yenilmekte, içki içilmekte, müzik dinlenmekte ve çok çeşitli sahne gösterileri seyredilmektedir. 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında ise Müslüman işletmeciler giderek yabancı veya azınlık mensubu gazino sahiplerinin yerini almaya başlamıştır. Bununla ilgili olarak Beken, "Çeşitli tarihi gelişmeler ve Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren kendini gösteren Türk milliyetçiliğine dayanan istikrarlı bir devlet siyaseti pek çok alafranga mekânın gayrimüslim sahipleri, çalışanları ve sanatçıları tarafından terk edilmesine sebep olmuştur." demekte ve Yılmaz Öztuna'dan aktararak, ilk Müslüman-Türk alaturka gazino işletmecisinin Dervişzade İbrahim Bey olduğunu söylemektedir. Dervişzade İbrahim, 1928'de Sarayburnu Gazinosu'nu, ardından da Küçükçiftlik Parkı Gazinosu'nu işletmiştir.[31]

Gazinoların giderek Müslüman-Türk müstecirler tarafından işletilmesi ve buraya devam eden müşterilerin talepleri dolayısıyla gazino program ve akışı zaman içinde farklı bir yönde evrilmeye

29 "Alaturka," *Nişanyan Sözlük*, erişim 21 Mayıs, 2014, https://www.nisanyansozluk.com.

30 Beken, "Musicians, Audience And Power," 73. Ayangil, Mozart'ın henüz 1780'lerde bestelediği *Rondo alla Turca*, yani Türk Marşı'nı örnek göstererek bu bilginin yanlış olduğunu belirtmiştir.

31 Münir N. Beken, "İstanbul Müzik Piyasası ve Gazinolar," *İstanbul'da Eğlence* içinde, der., Volkan Aytar ve Kübra Parmaksızoğlu (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011), 86-88.

başlamıştır. Bu noktada bir önceki başlıkta Zat'tan alıntılananlar da hatırlanırsa, gazinolara geçiş sürecinde çalgılı kır kahvehanelerinden bahsedilmesi oldukça önemlidir. Beken, "Batılı Mekân, Doğulu Gösteri" başlığı altında, gazinoların mekânsal bağlamda daha çok Beyoğlu'nda kurulan alafranga ilklerine, programları itibarıyla ise kahvehanelere dayandırılabileceğini söylemektedir.[32] Kahvenin ilk olarak 16. yüzyılda Osmanlı coğrafyasına gelmesi sonrasında açılan mahalle kahvehaneleri, günlük yaşamın sosyal yönünde oldukça önemli bir yer kaplamaya başlamıştır. Mahalle kahvehaneleri yerlerini giderek, aynı zamanda Bektaşi dervişleri için bir konaklama mekânı olan yeniçeri kahvehanelerine bırakmıştır. Gerek yeniçeri kahvehanelerinde gerekse Yeniçeri Ocağı'nın ilgasından sonra yerlerini alan tulumbacı kahvehanelerinde olsun, müzik dinletileri ve çeşitli geleneksel eğlence formlarına yer verilmektedir. Yeniçerilerin yerlerini tulumbacı ve külhanbeylerine bıraktığı bu tür kahvehaneler semai veya daha yaygın kullanımıyla, çalgılı kahvehane olarak da anılmaktadır. Beken'in Nazmi Özalp'tan aktardığına göre, Türk sanat müziğinin "bir ticaret aracı" olarak kullanılmasına 19. yüzyılın sonlarında başlanmış; söz konusu kahvehanelerde piyasa sazları "İnce Saz Topluluğu" adında bu müziği icra etmeye başlamıştır.[33] 20. yüzyıl ve daha çok da I. Dünya Savaşı akabinde, Türk musikisinin icra edildiği ortamlarla ilgili olarak Ruhi Ayangil şunları söylemiştir:

> Sarayda temsil edilen yüksek nitelikteki Türk müziği belli zengin veya eski zengin veya eski aristokrat, yani bizdeki Batılı manasında zengin burjuva sınıfından söz etmek mümkün değil. Ama düşkünleşmiş, ama aristokrat, yüksek zevki olan muhitler. Bunların evlerine çekilmiş bu musiki. Mesela İbnülemin Mahmut Kemal Bey'in konağında. Hüseyin Saadettin Arel'in konağında veya evinde. Bu kabîl aydınların, eski bürokratların veya sanatkârların evlerinde. Yüksek düzeyde müzik burada icra ediliyor. O arada çeşitli dernekler ve gruplar var. Mesela bunlardan bir tanesi Dârü't-Talim-i

32 Beken, "Musicians, Audience And Power," 42.
33 Beken, "Musicians, Audience And Power," 45.

> Musiki. Fahri Kopuz'un, Cevdet Çağla'nın, Ferit Alnar'ın o dönemde üyesi olduğu, çok önemli bir topluluk. Hafız Memduh, Hafız Celal Beyler gibi insanlar var. Bunlar Şehzadebaşı'nda, şeydeki, Sirkeci'deki kıraathanede muntazaman her hafta pazar ve cuma günleri fasıl programları yapıyorlar. Yani mükemmelen üç, dört fasıl çalıyorlar. Efendim, yazları bu grup mesela Küçüksu Çayırı'nda halka açık fasıl konserleri veriyor. Efendim, orada bir gazino işletmecileri vs. (...) Toplumda musiki fasıl kültürü, şarkılar, saz eserleri olarak devam ediyor. Bir de taş plak sektörü var. Yani Tamburi Cemil Bey'den hemen sonraki dönemde Hanende İbrahim Efendiler, Hafız Yaşarların hemen sonraki dönemde ve Harf Devrimi'nden önce, 1928'den önce, özellikle de Almanya'da kayıtları yapılmış, Polydor firmasının, Orfeon Record firmasının taş plaklarıyla yaygınlaşan bir musiki anlayışı var. Genelde gazeller, şarkılar, besteler, halk türküleri bunun içinde. Gramofon ve taş plak dönemi, bir de dediğim gibi Dârü't-Talim-i Musiki gibi mesela Şehzadebaşı'nda Berber Şemsi'nin ve onun takipçilerinin oluşturdukları icra grupları var. Solist, bugünkü manasıyla gazino solisti yok. Ama o gruplar içerisinde yer alan hanendeler var. Bu hanendeler iki, üç kişi en fazla. Koro da yok. Efendim, birlikte şarkı söylüyorlar ve kişisel artistlik hüviyetlerini de gazel icralarıyla sergiliyorlar. Gazel o dönemin, yani son dönemin çok önemli bir icra biçimi. Türk Musikisi böyle icra ediliyor ve bu dönemde, yani bu bahsettiğim dönem 1922, 23, 24, 25. Konservatuvar da açık. İstanbul Konservatuvarı da açık. Bunun ötesinde bir faaliyet yok memlekette. Zaten savaştan çıkılmış. Her şey, her yer perişan... Ama dediğim gibi, evlerde, konaklarda veya çeşitli icra gruplarının, işte Koska Kıraathanesi gibi, Küçüksu Çayırı gibi, Şehzadebaşı Tiyatroları, Milli tiyatrolar mesela çeşitli konser alanları var. [34]

Beken'in Caddebostan Maksim Gazinosu'nda yaylı tambur çalan Özcan Korkut'tan aktardığı üzere, geçmişte fasıl heyetindeki hanendelerden "sesi olan" kimseler, fasıl programının uygun yerlerinde solo performans sergilemektedir. Daha sonra bu kimseler, fasıldan sonra solist olarak sahne almaya başlamışlardır. Fasılla başlayıp Türk sanat müziği söyleyen solistle sona ermesi ise zamanla gazino programının vazgeçilmez unsuru olmuştur. Beken'in görüştüğü

34 Ruhi Ayangil ile 17 Haziran 2013 tarihinde yapılan görüşme.

birçok hanende, gazinoların başlangıçta assolist veya başka bir türde şarkı söyleyen solist barındırmadığını söylemiştir.[35] Gazinolara geçiş döneminde Türk müziğinin belirli kimselerin konak veya evlerinde, ayrıca birtakım topluluklar tarafından kahvehanelerde ve yazın açık havada icra edildiğini detaylı bir şekilde anlatan Ruhi Ayangil, konuyla ilgili olarak şunları da söylemiştir:

> Yani dediğim gibi, Dârü't-Talim-i Musiki Heyeti. Çalışıyorlar bunlar ve şeyde, mesela Sirkeci'deki Koska Kıraathanesi, büyük bir kıraathane, ne diyelim, bugünün Starbucks'ı veya Kahve Dünyası gibi bir yerde, haftanın iki günü, cuma, pazar onlar fasıl yapıyorlar orada. İnsanlar oraya muntazaman gidiyorlar, ciddi ciddi musiki dinliyorlar. Mesela, dönemin müzikologlarından Rauf Yekta Bey de gidiyor, onları orada dinliyor. Çok ciddi, öyle yemekli, içmekli filan değil. Yani çay, kahve servisi yapılıyor ama bu kadar. Musiki dinlemeye gidiliyor. Yazın o grup şehir sıcak olduğu için Küçüksu Çayırı'na gidiyor. Orada açık hava konserleri veriyor ve kadın, erkek dinleyiciler kısmı da ayrı o zamanlar. Efendim, henüz fes ve şey, çarşaf dönemi. İstanbul'da, Boğaz'da mehtap sefaları yapılıyor. Yani, her mehtapta sandallarla doluyor. (...) Harikulade, yani sandallar birbirine, artık yanaşıp, kitle hâlinde Boğaz'ın akıntısında giderlermiş. İşte orada Hafız Memduh Bey, Hafız Celal, efendim, Arap Cemal Efendi gazeller söylüyor. İşte, birisi kanun taksimi yapıyor, birisi keman taksimi yapıyor. Fasıllar gırla gidiyor. Musiki zevki bu. Ama konservatuvarda bu eğitim layenkat yasak. Bu yapılamıyor.[36]

Ayangil, "(...) konservatuvarda bu eğitim layenkat yasak." derken, 1926 sonrasını kastetmektedir. Şöyle ki, 1917'de İstanbul'daki ilk resmî müzik okulu olan, "Nağmeler veya melodiler evi" anlamına gelen Dârül-Elhan kurulmuştur. Dârül-Elhan'da hem Türk hem de Batı müziği eğitimi verilmektedir. 1926'da adı İstanbul Belediye Konservatuvarı olarak değiştirilen kurumun müfredatından Türk müziği eğitimi kaldırılmıştır. Cumhuriyet dönemi müzik politikasının anlaşılması bakımından bu gelişmeyle paralel biçimde

35 Beken, "Musicians, Audience And Power," 98.
36 Ruhi Ayangil ile 17 Haziran 2013 tarihinde yapılan görüşme.

önemle üzerinde durulan bir başka olay da, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1 Kasım 1934'teki yıllık açılış toplantısında Atatürk'ün yaptığı konuşmadır. Füsun Üstel'e göre bu konuşmanın doğrudan iki sonucu olacaktır:

> İlki, bir süreden beri "hars ve müzik terbiyesini" yozlaştırmakla suçlanan radyodan Matbuat Umum Müdürü Vedat Nedim Tör ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın çabalarıyla 2 Kasım 1934'ten 6 Eylül 1936'ya kadar "Şark musikisi" yayınlarının kaldırılması, ikincisi ise, 26 Kasım 1934'te, Kültür Bakanı Abidin Bey'in başkanlığında Ankara'da toplanan "Musiki Komisyonu"dur.[37]

Ayangil, Türk müziğinin önce konservatuvarda eğitiminin, ardından da radyoda yayımının yasaklanmasının "kültürel jenosid" emareleri taşıdığını söylemekte ve o günlerle ilgili olarak şunları anlatmaktadır:

> Büyük bir ihbar furyası başlıyor. Alaturkacıdır dendiğinde bu sistemin istenmeyen bir adam figürüne dönüşüyor. Mesela gazetelere verilmiş beyanatlar var. Neyzen Aziz İhsan Bey, demin bahsettiğim Dârü't-Talim-i Musiki'nin meşhur neyzeni. Ben, diyor, sazım itibarıyla yakın flüt çalabilirim bundan sonra, diyor. Mesela bin yıldır üflediğin neyi terk edip flüt çalabilirim ben bundan sonra. Çünkü, medar-ı maişet... Bununla geçiniyorlar. Şey diyor ki, Yorgo Bacanos, allahtan ben piyano da çalmayı biliyorum, diyor. Bundan sonra ud değil, piyanoyla devam ederim. Böyle bir şey. Çünkü sektörde bir iş krizi başlıyor. Bunlara şey verilmiyor. Çünkü korku var. Mesela

37 Füsun Üstel, "1920'li ve 30'lu Yıllarda 'Milli Musiki' ve 'Musiki İnkılabı'," *Defter* 22 (Sonbahar 1994): 51. Üstel, söz konusu yazısında Atatürk'ün ilgili konuşmasını da alıntılamıştır: "Arkadaşlar, güzel san'atların hepsinde, ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu, yapılmaktadır. Ancak, bana kalırsa bunda en çabuk, en önde götürülmesi gerekli olan Türk musikisidir. Bir ulusun yeni değişikliğine ölçü musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir. Bugün dinletmeye yeltenilen musiki yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır. Ulusal, ince duyguları, düşünceleri anlatan, yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak, onları bir gün önce genel son musiki kurallarına göre işlemek gerekmektedir. Ancak, bu güzeyde (sayede) Türk ulusal musikisi yükselebilir, evrensel musikide yerini alabilir. Kültür işleri bakanlığının buna yeterince özen vermesini, kamunun da bunda ona yardımcı olmasını dilerim." 50-51. Alıntıda Kültür Bakanı olarak bahsedilen Abidin Bey, söz konusu dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Abidin Özmen olmalıdır.

> o dönemde, ben kayınvalidemden işitmiştim, evlerdeki cümbüşler ki cümbüş biliyorsunuz uddan daha ucuz olduğu için, ama kolay temin edilebilen ve Türk müziği çalınabilen, makam çalınabilen böyle salaş bir halk sazı. Banjoyla ud arasında bir şey. Birçok evlerde bu cümbüşlerin kömür kovası hâline getirildiği, yani korkudan ve kültürel şey, o kadar baskı ki yani karşı kültür baskısı ve bunları yaptığınız zaman siz gerici oluyorsunuz, karşı devrimci oluyorsunuz, ilkel oluyorsunuz. Bu şeyden kurtulmak lazım. E cümbüşün de yeri yok. Zaten ilkel bir müziğin çalgısı. E ne olacak? Kömür kovası yapıyorlar.[38]

Her ne kadar o dönemde çok gelişmiş olmasa da tek kitle iletişim aracı olduğu düşünüldüğünde, radyolarda Türk müziği yayımının yasaklanmasıyla bu müziğin icrası giderek özel alana kaymaktadır. Özellikle 1930'lardan itibaren, dönemin Nebile İrdelp, Sabite Tur Gülerman, Safiye Ayla gibi büyük Türk müziği sanatkârları Küçükçiftlik Parkı vs. gibi gazinolarda büyük çapta konserler düzenlemektedir. Fasılla başlayan gazino programı assolist olarak adlandırılan, dönemin önemli ve genelde kadın Türk müziği sanatkârlarının sahne almasının akabinde sona ermektedir. Fasılla başlayıp Türk müziği ile sona eren program yapısı, sonraki yıllarda da değişmemekle birlikte, alaturka gazinoların belirleyici özelliği hâline gelecektir. 1940'larda Türk halk müziği ve göbek dansının da eklenmesiyle programın genel içeriği aşağı yukarı oluşmuştur. Bunun yanı sıra, kuruluşundan itibaren önceleri tango, sonraları ise Türk pop müziği gibi alafranga müzik türlerini de bünyesinde barındıran alaturka gazinolar, komedi ve çeşitli atraksiyonlar başta olmak üzere, müzikal olmayan gösterilere de sahnesinde yer vermektedir ki bu tür gösteriler büyük gazinoların prestijlerini arttırması bakımından bilhassa önemlidir. Tüm bu anlatılanlar doğrultusunda, bir önceki başlıkta yer verilen "Türkiye'de Müzeyyen Senar'ın rakı kadehini cidarından tutup kafasının etrafında şöyle bir döndürdükten sonra yudumladığı sahnenin bulunduğu yer" şeklindeki gazino tanımlaması da anlam kazanmaktadır; zira, daha önce de söz edildiği gibi,

38 Ruhi Ayangil ile 17 Haziran 2013 tarihinde yapılan görüşme.

buradaki gazino, alaturka gazinodur ve Türk müziğinin en önemli isimlerinden biri olan Müzeyyen Senar da uzun yıllar birçok büyük alaturka gazinoda assolist olarak sahne almıştır. 1960'lardan sonra alaturka gazino patronları Fahrettin Aslan ve Emin Yeyman tarafından satın alındığında dahi Taksim Belediye Gazinosu hiçbir zaman bu anlamda bir alaturka gazino niteliği taşımamıştır. Alafranga mekân yapısı ve programında yer alan alafranga müzik türleri ile müzikal olmayan komedi, atraksiyon gösterileri ve göbek dansı vs. ile büyük alaturka gazinolar ile benzeşmekle birlikte, tam da alaturka gazinonun ayırt edici yönü olan fasıl müziği ve Türk sanat müziği söyleyen bir assolistin en son sahneye çıktığı, solist altı, solist ve üvertürün de yer aldığı bir solist hiyerarşisi Taksim Belediye Gazinosu'nda bulunmamaktadır. Gazete ilanlarından anlaşıldığı kadarıyla, 1960'lardan itibaren yazları bahçe kısmında Zeki Müren, Behiye Aksoy gibi dönemin ünlü Türk müziği sanatçılarının şarkı söylediği anlaşılsa da, yukarıda da bahsedilen bir program içeriği ve akışına rastlanmamaktadır ki Taksim Belediye Gazinosu'ndaki sezonlar ve program yapısından bir sonraki başlıkta detaylı olarak bahsedilecektir.

3.2.3 Sezonlar ve Program Yapısı

Taksim Belediye Gazinosu açıldığı günden itibaren gerek resmî gerekse özel kişi veya kurumlarca düzenlenen konser, balo, toplantı, çay, defile, nişan, düğün vs. gibi birçok etkinliğe ev sahipliği yapmıştır. Tüm bunlar dışında, gazinonun büyük salonunda, bahçesinde, yazlık ve kışlık pavyonlarında her gün düzenli olarak çeşitli etkinlikler düzenlenmekte ve bu etkinlikler de "program" olarak anılmaktadır. Genel olarak belirli bir içerik ve akışa sahip olan bu programlar belirli bir saatte başlayıp belirli bir saatte sona erer. İçerisinde yer alan kimi kişi ya da topluluklar zaman zaman değişebildiği gibi, söz konusu programlar dönemsel olma niteliği taşırlar ki başlıktaki "sezonlar" kelimesiyle kastedilen de budur. Daha önce

İSTANBULUN EN BÜYÜK LOKALİ

GAZİNO KISMI

Her akşam saat 20 den 24 e kadar
Konser ve Dans müziği ve ecnebi artislerin iştirakile
Büyük varyete proğramı

DANSLI MATİNELER	PAVIYON KISMI
Pazar günleri saat 16,30 da komple Gazino ve paviyon Orkestrasile Varyete proğramı	Yemek ve Sinemadan sonra neş'e içinde DANS ederek eğlendirecek yegâne mahaldir.

1946 tarihli bu ilan Gökhan Akçura'nın arşivinden...

de söz edildiği gibi, Taksim Belediye Gazinosu'nun sahibi önceleri İstanbul Belediyesi'dir ve burası bir müstecire kiralanmak suretiyle işletilmektedir. *Milliyet*'teki bir haberden anlaşıldığı üzere, gazinonun 1956'da belediye ile ilişkisi kalmamış;[39] daha sonra, 1961 yazında ise, o yılların meşhur alaturka gazino sahipleri Fahrettin Aslan ve Emin Yeyman tarafından satın alınmıştır.[40] Bir önceki başlıkta belirtildiği gibi, özellikle 1930'lardan itibaren alaturka gazinoların oturmuş bir program yapısı vardır ve bu programın en belirgin niteliği fasılla başlayıp Türk sanat müziği söyleyen bir solistle sona ermesidir. Programda Türk halk müziği, pop müzik, arabesk gibi müzikal türlerin yanı sıra, çeşitli atraksiyonlara, komedi, monolog, diyalog, oryantal dans ve revü gösterileri gibi müzikal olmayan türlere de yer verilmektedir. Bilhassa 1950'lerde alafranga niteliği haiz atraksiyon ve revü gösterileri alaturka gazinolarda da oldukça yaygındır ve bilahare prestij unsurudur. Ümit Deniz'in bir dönemin ünlü alaturka gazinolarından biri olan Kristal Gazinosu'yla ilgili bir yazısında, o günlerde gazinonun programında yer alan Almanlar'dan oluşan bir revü grubu hakkında şu satırlar yer almaktadır:

---

39 Konuyla ilgili gazete haberi şöyledir: "Taksim Belediye Gazinosunun levhasındaki Belediye kelimesi kaldırılacaktır. Bu suretle gazinonun Belediye ile alakası olmadığı belirtilmektedir. Bu hususta Vali Gökay tarafından ilgililere gereken emir verilmiştir." "Taksim gazinosunun Belediye ile alakası kalmamış," *Milliyet*, 6 Ağustos, 1956.

40 Ümit Deniz, Fahrettin Aslan'ın yaşamından söz ettiği bir yazısında konuyla ilgili olarak şunları yazmıştır: "1960 yılında eski gazinocular kralı Emin Yeyman'a ortak olarak Maksim'i işletmeye başladı. Ondan sonra Tanrı 'Yürü ya kulum!' dedi. Taksim Belediye Gazinosunu, Cumhuriyet'i, Ankara'da Köşk Gazinolarını aldı." Ümit Deniz, Ve Bir Kral Daha," *Milliyet*, 19 Ağustos, 1969. Fahrettin Aslan hakkında benzer satırların yer aldığı bir diğer haber de şöyledir: "İstanbul'un gazinoları iki kişiden sorulur. Adı 'Gazinocular Kralı' diye geçen Fahrettin Aslan; Maksim, Cumhuriyet, Aksaray, Luna Park ve Taksim Belediye, Mahmut Anlar da Kazablanka ile Küçük Çiftlik gazinolarının sahipleridirler. Bu iki gazinocu daha ziyade alaturka müzikle ilgilenirler. Müşterilerinin büyük çoğunluğunu alaturkaseverler meydana getirir. O yüzden de iki büyük şehrimizdeki radyolardan, Ankara ve İstanbul radyolarının okuyucu sanatçılarından yararlanmaya bakarlar." "Zeki Müren revü kurdu," *Milliyet*, 8 Haziran, 1966.

Nedense ikinci dünya harbinden sonra memleketimize gelen dansözlerin ve Revü Truplarının küllü azamını Alman kızları teşkil ediyor. En lüksünden en mütevazısına kadar, Atraksiyon programı olan sazlı ve çalgılı her yerde Alman kızlarına rastlamanız mümkün. Kristaldekiler de Alman kızları. Ayrı ayrı isimleri yok. Hepsine birden "Conty Girls" deyip işin içinden çıkıyorlar. İki de akrobat var ki, insanın bunlara kemiksiz diyesi geliyor. O kadar güç beden hareketleri yapıyorlar. Bunların adı da "Conty Sisters" yani "Konty hemşireler."
Revüde oynayan kızlar belki çehrece pek güzel değil. Fakat vücut ve bilhassa yaptıkları dans numaraları bakımından fevkalade. Öyle ki, alaturka bir lokal diye bilinen Kristale yakışmıyor. Daha ziyade Kordon Blö'de Kervansarayda, Taksim gazinosunda seyretmeye alıştığımız şeyler bunlar.[41]

Kuruldugu günden itibaren Taksim Belediye Gazinosu'nda alaturka gazinolardan farklı bir program içeriği ve akışı uygulanmıştır. Hatta bu durum, gazinonun alaturka gazino patronları tarafından satın alınmasından sonra dahi sürmüştür denebilir; zira, bilhassa gazinonun gazetelerde yer alan ilanlarından anlaşılacağı üzere, önceki yıllardan farklı olarak Zeki Müren, Behiye Aksoy gibi Türk sanat müziği söyleyen sanatçılar yalnızca yaz aylarında, bahçede sahneye çıkmışlardır. Bunun haricinde gazino programının içeriği

41 Ümit Deniz, "Bu gece nereye gidelim ve kimleri seyredelim?" *Milliyet*, 9 Kasım, 1952. Deniz aynı yazısında Kristal Gazinosu'nun mekânını, "Limon küfü kumaşlarla kapitone olarak kaplanmış duvarlar... Birbuçuk tarafı duvar, ikibuçuk tarafı camekân.. Son moda duvar tezyinatına mukabil saray işi, oymalı yaldızlı kapılar." şeklinde betimleyerek, burası için "Poturun üzerine Frak ceketi geçirmiş gibi" benzetmesini yapmıştır. Bu benzetme, önceki bölümlerde de söz edilen, Beken'in alaturka gazinolar için söylediği "*Western Space, Eastern Show*", yani "Batılı Mekân, Doğulu Gösteri" başlığını hatırlatmaktadır. Ayrıca, yukarıdaki alıntıyla ilgili olarak, Deniz bir başka yazısında İstanbul'daki lüks eğlence yerlerini şöyle sıralamıştır: "Lüks eğlence yerleri şunlar: Kervansaray-Kordon Blö-Taksim Belediye Gazinosu- (Her üçü de Taksim, Harbiye arasında)-Park Otel (Ayazpaşada) Konak-(İstiklal caddesinde Beyoğlu) ve ondan sonra sırasıyle devam ediyor. Alafrangalar: Semiramis (Ayazpaşa)-Normandiya (Sıraselviler)-Şato (Tünel)-Stüdyo (Bu lokalin hemen altında pavyonu mesabesindedir)-Güneypark (Ayazpaşa)-Kazablanka-Cumhuriyet (Tepebaşı)-Çınaraltı ve Otel Denizpark (Yeşilköy)." Ümit Deniz, "İstanbullular yılbaşı gecesini nerede geçirecekler?" *Milliyet*, 31 Aralık, 1952.

aynen korunmuştur. Buna karşılık, terastaki yazlık pavyonun programında ise önceki yıllara göre bir değişiklik olmamıştır denebilir. Kışınsa program, alafranga niteliğini aynen korumaya devam etmiştir. 1960'larda görülen bir diğer değişiklik ise Ramazan boyunca değişen program içeriğidir. İftarın ardından karagöz, orta oyunu gibi geleneksel sanatlardan kimi gösterilerin sergilendiği bu programlara ileride daha geniş yer ayrılacaktır.

Her ne kadar alaturka gazinolardan farklı bir program içeriği ve akışı olduğu belirtilmişse de, Taksim Belediye Gazinosu programının bu türden gazinolarla paylaştığı bir özellik vardır ki o da programlardaki çeşitliliktir. Taksim Belediye Gazinosu bahçesinin "varyete bahçesi" olarak anılmasının bir nedeni de bu olmalıdır; zira, varyete, Türk Dil Kurumu'nun *Güncel Türkçe Sözlük*'ünde tanımlandığı hâliyle, "Şarkı, dans, hokkabazlık, temsil gibi aralarında ilişki bulunmayan farklı oyunlardan oluşan gösteri" anlamına gelmektedir[42] ve Taksim Belediye Gazinosu'nun bilhassa yemek salonu ya da lokanta diye de anılan büyük salonunda ve bahçesinde sergilenen programdan varyete diye de bahsedilebilir. 1960'lara dek yemek salonunda program 08.30'da başlamaktadır. 22.00'ye kadar hafif müzik veya diğer bir deyişle, yemek müziği çalmaktadır. 1955'in sonlarından 1960'lara dek Taksim Belediye Gazinosu'nun yazlık ve kışlık pavyonlarında orkestrasıyla birlikte çalışan İlham Gencer, buradaki yemek müziği hakkında şunları söylemektedir:

> Büyük salonda önce yemek müziği yapılırdı. Orkestra gelirdi. Ama büyük orkestra. İşte orada flüt, keman, kontrbas, efendim, bateri, ne kadar şey var, yani mesela senfoni orkestrası gibi orkestralar, yani küçük çapta bir orkestra çalardı. Yemek müziği yaparlardı önce. Herkes yemeğini yerdi. Yemek müziği bitince dans müziği başlardı ve bu Türkiye'de yıllarca devam etti.[43]

42 "Varyete," *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*, erişim 11 Mayıs, 2014, http://www.tdk.gov.tr.

43 İlham Gencer ile 24 Temmuz 2013'te yapılan görüşme.

Gökhan Akçura'nın arşivinden...

Gencer, yemek müziğinden sonra dans müziğinin başladığını söylemiştir. Ancak, programın gazetelerde yer alan akışına bakıldığı vakit, yemek müziğinden, yani takriben 22.00'den sonra varyetenin başladığı görülmektedir. 23.30'a dek süren varyetede çeşitli atraksiyonlar, alafranga ya da oryantal dans gösterileri, revü grupları, komedyenler, yalnızca enstrüman çalan solistler, şantör ve şantözler vb. yer almaktadır. 23.30'dan 24.00'e kadar da orkestra eşliğinde dans müziği yapılmaktadır. 24.00'ten sonra programına başlayan pavyonda bir orkestra daima dans müziği çalmaktadır. Zaman zaman büyük salon veya lokantadaki varyetede yer alan kimi akrobat, dansöz vb. de pavyon programında yer almaktadır. Pavyon orkestrası, salondaki orkestradan farklıdır. Dönemin popüler müzik türlerini

seslendiren ve bilhassa yurt dışından getirilen ünlü şantör ve şantözler de kimi zaman pavyonda çıkmaktadır. Hatta bu kişiler, haftanın belirli günleri salonda veya bahçede ve matinelerde de sahne almaktadır. Matine kelimesi, gazinoya ilişkin başka birçok kelime gibi Fransızca'dan Türkçe'ye girmiştir ve "Gündüz gösterimi" anlamına gelmektedir.[44] Taksim Belediye Gazinosu'nda pazarları genellikle 17.00'den itibaren "aile matinesi" yapılmaktadır. Saat bazen 16.30 ya da 18.00 de olabilmektedir. Bu gelenek, 1960'lardan sonra da devam etmiştir. Ancak o tarihten itibaren matine saati 12.00'ye alınmıştır. Söz konusu matinelerde gazinonun o akşamki programı aynen uygulanmaktadır.

Milliyet'in ikinci sayfasının sağ alt kısmında yer alan, kimi sinemalar, tiyatrolar, operetler, konserler ve eğlence yerleriyle ilgili bilgilerin yer aldığı "Bugün ne yapmalı" adlı köşede, 3 Ekim 1954 ile 9 Nisan 1958 arasında, bilhassa 1955'in temmuzundan itibaren neredeyse her gün Taksim Belediye Gazinosu'nun günlük programı yayımlanmıştır. Bu programlar vesilesiyle o yıllarda gazinonun program içeriği ve akışı ile söz konusu programların hangi sıklıkla değiştiği rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Örneğin, genellikle haziranda açılan yazlık lokanta ve varyete bahçesi ile terastaki yazlık pavyonun 10 Haziran 1956'daki programı şu şekildedir: Lokanta ve varyete bahçesinde İsmet Sıral Orkestrası, Bisikletli Akrobatlar Trio Steenback's, İspanyol Dans Yıldızları Hermanaos Romeros ve diğer atraksiyonlar yer alırken, pavyonda İlham Gencer ve atraksiyon programının yer alacağı belirtilmiştir.[45] 11 Temmuz'a kadar aynı şekilde devam eden programa bu tarihte, orkestralar sabit kalmakla birlikle bazı müzikal olmayan gösteriler eklenmiştir. Söz gelimi, lokanta ve varyete bahçesinde, İsmet Sıral Orkestrası, Zıt Kardeşler, striptiz yapan Pamela, Köpek Terbiyecisi Kurt Wang ve diğer atraksiyonlar yer alırken, pavyonda da İlham ve Ayten Gencer,

44 "Matine," *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*, erişim 11 Mayıs, 2014, http://www.tdk.gov.tr.

45 "Bugün ne yapmalı," *Milliyet*, 10 Haziran, 1956.

striptiz yapan Pamela ve Janna Harsta ile diğer atraksiyonların yer alacağı belirtilmiştir.[46] 20 Ekim'e kadar neredeyse aynı şekilde kalan programda, yine orkestralar sabit olmakla birlikte, bu tarihte bir takım değişiklikler daha yapılmıştır. Şöyle ki, striptiz yapan Janna Harsta programdan tamamen çıktığı gibi, lokanta ve varyete bahçesi programına Oryantalist Çiğdem Kandora eklenmiştir.[47] 30 Kasım'da oryantalist, Nilüfer Peri olarak değişmiştir.[48] 10 Aralık'ta ise striptiz yapan Pamela programdan tamamen çıkmıştır.[49] Bu arada, 4 Kasım'daki programdan anlaşıldığı üzere, gazino programı tekrardan içerideki büyük salona alınmıştır; programdaki "Lokanta ve Varyete Bahçesinde" ifadesinin yerini "Lokanta" almıştır.[50] 3 Ocak 1957'de ise lokanta kısmında İsmet Sıral Orkestrası, Zıt Kardeşler, Türk folklor danslarını icra eden Nilüfer Peri ve Yılmaz Duru, Şantör Shimshon Barney, oryantal dans yapan Güler Kardeşler ve diğer atraksiyonlar yer alırken, pavyonda ise İlham ve Ayten Gencer Orkestrası ile diğer atraksiyonların yer alacağı belirtilmiştir.[51] Kimi eklemeler ve çıkarmalarla birlikte 1 Haziran 1957'ye kadar program bu şekilde devam etmiştir. 1 Haziran'da ise tekrardan yazlık kısımlar açılmış ve lokanta ile varyete bahçesinde Dansöz Chelo, Akrobat Dou Frauenstein, Celal Şahin, Türk Folklor Dansçıları Yılmaz Duru ve Nilüfer, İtalyan şarkıları söyleyen Michel Isodora, Vantrilok Zaim ve Karadeniz folklor ekibi yer alırken, pavyonda ise İlham ve Ayten Gencer ile diğer atraksiyonların yer alacağı belirtilmiştir.[52] 2 Haziran'da, bir önceki yıl lokanta ve pavyonda uzun süre çalışmış Pamela da programa eklenmiştir.[53] 20 Temmuz'a kadar bu hâlini koruyan programda, bu tarihte ufak birkaç değişiklik yapılmıştır. Sonrasında her ay birkaç kez kimi ekleme ve çıkarmaların

46 "Bugün ne yapmalı," *Milliyet*, 11 Temmuz, 1956.
47 "Bugün ne yapmalı," *Milliyet*, 20 Ekim, 1956.
48 "Bugün ne yapmalı," *Milliyet*, 30 Kasım, 1956.
49 "Bugün ne yapmalı," *Milliyet*, 10 Aralık, 1956.
50 "Bugün ne yapmalı," *Milliyet*, 4 Kasım, 1956.
51 "Bugün ne yapmalı," *Milliyet*, 3 Ocak, 1957.
52 "Bugün ne yapmalı," *Milliyet*, 1 Haziran, 1957
53 "Bugün ne yapmalı," *Milliyet*, 2 Haziran, 1957.

gözlemlenebildiği program sabit bir orkestrayla 22 Kasım'a dek sürmüş, bu tarihteyse lokantada İsmet Sıral Orkestrası'nın yerini Zekai Apaydın Orkestrası'na bıraktığı görülmüştür. Son olarak, 22 Aralık'ta varyetedeki birtakım değişikliklerle birlikte şekillenen program, içerisinde Taksim Belediye Gazinosu'nun da yer aldığı "Bugün ne yapmalı" adlı köşenin son yayımlanma tarihi olan 9 Nisan 1958'e kadar aynen devam etmiştir. Münir Nurettin Beken, İstanbul'daki gazinolar için, 1930'lardan bu yana yaz ve kış olmak üzere temelde iki sezondan bahsedilebileceğini, bu sezonlarınsa genellikle ulusal bayramlar dolayısıyla belirlendiğini söylemektedir. Öyle ki, yaz sezonu 19 Mayıs'ın akabinde, 20 Haziran'a kadar herhangi bir tarihte başlamaktadır ve temmuzdaki bir değişimle 30 Ağustos civarındaki bir tarihe kadar devam etmektedir. Dolayısıyla yaz sezonu boyunca iki farklı programdan söz edilebilir. Kış sezonu ise 29 Ekim'deki Cumhuriyet Bayramı'nın hemen öncesinde veya sonrasında başlamakta, yılbaşı gecesi ve marttaki kimi değişimlerle birlikte 19 Mayıs'a dek sürmektedir. Böylece kış sezonu boyunca yaklaşık üç farklı programın sunulduğundan söz edilebilir.[54] Taksim Belediye Gazinosu bağlamında ise mekânın kullanımı açısından yazlık ve kışlık sezonların varlığından söz edilebilir; zira, yazın büyük salondaki program bahçeye, pavyondakiyse terasa taşınmaktadır. Beken'in bahsettikleriyle uyumlu şekilde, yaz sezonu yeni bir programla haziran içerisinde başlamakta ve temmuz ortalarında kimi değişimlere uğramaktadır. *Milliyet*'teki programlardan yola çıkarak, mekânsal bağlamda kış sezonuna ne zaman girildiğiyle ilgili belirli bir şey söylenememektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi, 1956'da "Lokanta ve Varyete Bahçesinde" şeklindeki ifade son olarak 2 Kasım'daki köşede yer alırken, 1957'de ise aynı ifade 26 Eylül'e dek kullanılmıştır. Gerek yukarıda bahsedilen gerekse diğer programlardan gözlemlenebileceği gibi, ulusal bayramların program değişimlerinde belirli bir etkisi olduğu söylenememektedir. Bunun yanı sıra, yeni yılın hemen öncesi veya sonrasında programdaki birtakım

54 Beken, "Musicians, Audience And Power," 62.

değişikliklerden bahsedilebileceği gibi, sonbahar ve kış ayları boyunca ufak da olsa programın sık sık değiştiği anlaşılmaktadır. Beken'in bahsettiği, mart ayıyla birlikte kış sezonunda bir değişim daha yapılması ise Taksim Belediye Gazinosu için geçerli değildir. Detaylı program incelemelerinden çıkan bir diğer sonuç da, varyete programında görülen sık değişimlerin yanı sıra, orkestraların çok daha uzun süreler gerek salonda veya bahçede gerekse de kışlık ve yazlık pavyonda program yapmalarıdır. Örneğin, solistliğini Ayten Gencer'in yaptığı İlham Gencer Orkestrası, 1955'in sonundan 1960'lara dek Taksim Belediye Gazinosu'nun pavyonunda çalışmış ve hatta pavyonun düzenli programı haricinde burada yapılan çeşitli balo, konser vs. gibi diğer etkinliklerde de yer almıştır. Buradaki programda yer alan orkestralara dair dikkat çeken bir diğer mevzu da yabancı orkestraların yerlerini zamanla yerli orkestralara bırakmasıdır. Söz gelimi, çeşitli gazete ilanlarından görülebileceği gibi, daha erken yıllardaki Etienne Petö, Angelo Bartole, Mavro Matiz, Ricardo Mucci ve Peter Lederer idaresindeki orkestraların yerini giderek İlham Gencer, İsmet Sıral, Zekai Apaydın ve Süheyl Denizci gibi isimlerin idaresindeki orkestralar almıştır.

Açıldığı günden itibaren Taksim Belediye Gazinosu'nda ağırlıklı olarak yabancı şantöz veya şantörler sahne almaktadır. Yerli isimlerse genellikle tango, caz gibi alafranga türde şarkılar söylemektedir. Yalnızca 1960'larla birlikte gazinonun bahçesi bu duruma istisna teşkil etmiştir; zira, orada alaturka program uygulanmaktadır.[55]

55 *Milliyet Turizm İlavesi*'nde Taksim Belediye Gazinosu hakkında şu satırlar yer almaktadır: "Pavyon kısmında gece saat 24 ten sabaha kadar müzik vardır. Konsümasyon 15 liradır. Bahçe kısmında alaturka program vardır. Burada içki hariç bir kişi 40 liraya yemek yiyip program seyredebilir. Taksimdedir." "Ne Görülür, Ne Yapılır," *Milliyet Turizm İlavesi*, 8 Haziran, 1962. Konsomasyonla ilgili olarak İlham Gencer şunları söylemiştir: "Konsomasyon şu: İçtikleri ilk içkinin adı konsomasyondur. İlk, geldi, oturdu. En pahalısından da içse, en ucuzundan da içse onun fiks bir fiyatı vardır. Ona konsomasyon diyoruz. Su da içse o parayı öder. E, adam gelir oraya, kahve içer, olur mu... Belediye gazinosunun yahut da öteki Kordon Blö'nün, Kervansaray'ın büyük bir masrafı var. Orkestra masrafı var, solistlerin. Sen gel oraya, bir kahve içip de beş lira bırakırsan batar orası." İlham Gencer ile 24 Temmuz 2013 tarihinde yapılan görüşme.

24 Kasım 1963 tarihli bu ilan Gökhan Akçura'nın arşivinden...

Bu yabancı ya da alafranga türde şarkılar söyleyen yerli isimler uzun süre gazino programında yer alabildikleri gibi, bir veya birkaç günlüğüne de sahneye çıkabilmektedir. Bahçede alaturka şarkılar söyleyen Zeki Müren, Behiye Aksoy gibi kişiler ise yalnızca yaz sezonu boyunca programda yer almaktadır. Taksim Belediye Gazinosu'nda sahneye çıkmış uluslararası şöhreti haiz isimler arasında Louis Armstrong, Lucienne Boyer, Charles Aznavour ve Dalida vardır.[56] Gerek bu isimlerin gerekse daha uzun süreler büyük

56 Vefa Zat'ın aktardığı üzere, Armstrong, Hilton Oteli'nin balo salonunda konser vermek üzere 1950'lerin sonunda İstanbul'a bir kez daha gelmiştir. Konserin yapılacağı akşam, Armstrong ve ekibinin sahneye çıktığı sırada ana yemek servisi yapılmaya başlanmış; bunun üzerine sahneyi terk eden sanatçı ve ekibi, otel müdürü ve hatırı sayılır başka kimselerce ikna edilmek suretiyle yeniden sahneye çıkmıştır. Bunun üzerine seyircilerin tümü yerlerinden kalkıp daire hâlinde pistin çevresine oturmuş ve bu şekilde konseri dinlemişlerdir. Zat, *Eski İstanbul Barları*, 130-131.

salon veya bahçe ile yazlık ve kışlık pavyonda sahne alan kimi isimler, hem sahne performansları hem de müşterilerle kurduğu ilişkiler dolayısıyla dönemin gazeteleri ve bilhassa da popüler müzik ve magazin dergilerine haber olmaktadır. Örneğin, 1950 şubatında Taksim Belediye Gazinosu'nun kışlık pavyonunda ve hafta içi belirli günler büyük salonda sahneye çıkan Fransız Şantöz Rose Avril, İstanbul'da kaldığı süre boyunca dönemin basınında sıklıkla yer almıştır. Sahneye çıktığı dönemde "Gazino ve pavyon görmediği günler yaşamakta", şarkılarıyla "bütün yakışıklı gençleri mikrofon başına toplamakta" ve "Yahudi vatandaşlarımız, bütün Paris şarkılarına iştirak etmekte"dir.[57] Hakkında çıkan haberlerden İstanbul'un sanat ve sosyete camiasıyla yakın ilişkiler kurduğu ve dolayısıyla bu camiadan birçok ismi Taksim Belediye Gazinosu'na çektiği anlaşılmaktadır. Dönemin popüler dergilerinden *Salon*'da kendisi hakkında yazılan şu satırlar o günlere dair açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır:

> Üstad Ali Naci Karacan'a Maurice Chevalier'vari şarkılar söyleten, mahdum Taranto ile İzmirli Bay Osman Kibar'a pist üzerinde geziler yaptırıp çiftetelli oynatan ve bütün bunlar yetişmiyormuş gibi sanatkar Zehra Bilir'i saz heyetiyle Paviyona koşturtup akompanye ettirten bu zeki ve sehhar Fransız şantözü haftalardır İstanbulun gece eğlencelerine düşkün sosyetesini kahkahalara boğmaktadır.[58]

Rose Avril'in sahneye çıktığı kışlık pavyonda ünlü Tiyatro ve Sinema Sanatçısı Muammer Karaca'yla birlikte yaşanan ve aşağıda alıntılanacak neşeli hadise ise, o yıllarda Taksim Belediye Gazinosu gibi bir mekânda insanların ne şekilde eğlendiklerine dair oldukça güzel bir örnektir:

---

57 Memo, "ÇEK nın Gece Eğlencesi Ve..." *Salon* 56 (15 Şubat 1950): 964.

58 A. Hanioğlu, "Rose Avril," *Salon* 57 (1 Mart 1950): 977. Ali Naci Karacan *Milliyet*'in kurucusudur. Kervansaray'ı açan Osman Kibar için ise Gencer, "İstanbul sosyetesini bulan kimse" demiştir. İlham Gencer ile 24 Temmuz 2013 tarihinde yapılan görüşme. Zehra Bilir de bilhassa 1940'larda adından çok söz ettiren Türk halk müziği sanatçısıdır.

Bir Akşam Muammer Karaca nişanlısı Rejin'le gelmişler, kapı kenarında bir masaya yerleşmişlerdi. Sıra Pigale şarkısına gelince şantöz güzel sesli erkek aramağa başladı. ve koca salonda onu seçti. Muammer ricalar etti, yalvardı fakat bileğine yapışan kadın kıskacından kendini kurtaramadı ve piste düştü. Hani sesi de Fransızcaya gitmiyor değil. Şarkıyı evvela ezberlediler. Bu sırada Muammer nerede ise genç kadının içine girecek.

Yavrum!.. diye kendinden geçiyor, etrafı kahkahalara boğuyor ve kendine has gülüşleriyle:

- Yahu, talihim de hep ecnebilerden, diyor.

Hele Müzeyyen Senarın şantöze öğrettiği (Kır belini Ali dayı) şarkısını göbek ata ata pistte oynamaları hayli enteresan. Muammer Fransızcayı bilmiyor ama uyduruyor. Bu sırada pistten geçen Leblebi de kafileye katılıyor. Şarkı "Parle moi d'amour" ve Muammer bunu söylerken Leblebinin boynuna atılıp ağlıyor ve yan gözle halka dönüp.

- Vallahi bu kadın bana tutuldu. Görüyor musunuz başıma gelenleri, diye dert yanıyor. [59]

Gökhan Akçura'nın arşivinden...

59 Memo, "Paviyonlarda: Gece Safası," *Salon* 58 (15 Mart 1950): 1008.

İstanbul'dan çok memnun olduğunu söyleyip "Bilhassa Bosfor'a bayıldım." diyen Rose Avril, dinleyicileri içinse "Paviyon misafirlerinin Fransızcayı bu kadar iyi bilmelerini her yerde görmedim diyebilirim." şeklinde yorum yapmaktadır.[60]

Yukarıdaki satırlarda, gazino programında yer alan yerli sanatçıların genellikle caz, tango gibi alafranga türde şarkılar söylediği belirtilmiştir. Gazete ilanlarından görülebileceği gibi, o dönemde bilhassa gazinonun yazlık ve kışlık pavyonunda caz söyleyenler Rüçhan Çamay, Sevim ve Sevinç Tevs ile Ayten Alpman gibi isimlerdir.[61] Orhan Tekelioğlu'nun 1940'lardan sonra İstanbul'daki caz mekânları hakkındaki bir yazısında, 1950'lerin ortasından itibaren sadece caz çalınan üç yerden birinin "bir kamu işletmesi olarak eğlence dünyasına yıllarca hizmet veren" Taksim Belediye Gazinosu olduğu belirtilmiş ve gazinonun kışlık pavyonu "caz kulübü" olarak nitelendirilerek, "Kış döneminde alt tarafındaki 'kulüpte' caz çalınan bu mekânın orta katındaki 'camlı salon'da daha çok dans müziği çalınıyor da olsa, müzisyenlerin hepsi cazcıdır." denmiştir.[62] 1955'in sonlarından 1960'lara

---

60 Hanioğlu, "Rose Avril," 977. Taksim Belediye Gazinosu pavyonunda konuşulan yabancı dillere ilişkin bir diğer haber de şöyledir: Lizbon'a giden Türk Milli Futbol Takımı'nın yolculuğundan ve orada nasıl karşılandıklarından bahseden Namık Sevik'in bir yazısında şu satırlar yer almaktadır: "Radyo ve gazeteciler futbolcular arasında İngilizce bilen olup, olmadığını sordular. Aydın atıldı: 'Ben varım'. Ağzına yaklaştırdılar mikrofonu. Aydın İngilizce girdi demece: 'Ladies and gentlemen...'
Ve Fransızca bitirdi sözünü: 'Au Revoir'
Portekizli radyocu şaşkın şaşkın bakarken, şakacı Şeref kulağıma iğildi: 'Aydın, iki lisanı da Taksim Belediye Gazinosunda öğrendi..." Namık Sevik, "Lizbon Notları," *Milliyet*, 23 Ocak, 1965.

61 1940'ların ikinci yarısında Taksim Belediye Gazinosu pavyonunda caz şarkıları söyleyen, ilanlarda "güzel sesli caz şantözü Ruşan" olarak lanse edilen Rüçhan Çamay, 1970'lerde alaturka gazinolarda sahneye çıkmaya başlamış ve bununla ilgili olarak, "Artık eski günler geride kaldı. Bundan sonra hiçbir şekilde gece kulübünde sahneye çıkmayacağım. Sadece sosyete yok artık. Sanatçının halka inmesine kesinlikle, içtenlikle inanıyorum." demiştir. Yener Süsoy, "Gece kulübüne artık paydos," *Milliyet*, 28 Temmuz, 1970.

62 Orhan Tekelioğlu, "1940'lı Yıllardan İtibaren İstanbul'un Caz Mekânları," *İstanbul'da Eğlence* içinde, der., Volkan Aytar ve Kübra Parmaksızoğlu (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011), 105-120.

dek Taksim Belediye Gazinosu'nun yazlık ve kışlık pavyonunda her gece orkestrasıyla sahne alan İlham Gencer, ne tür müzik yaptığıyla ilgili olarak, "Ben cazcıyım. Türkiye'nin ilk caz müzisyeniyim. Dans müziği yapıyordum. Herkese dans ettiriyordum. Dans müsabakaları yapıyordum." demiştir.[63] Bu ifadelerden anlaşılabileceği gibi, burada yalnızca caz müziği yapıldığını söylemek doğru değildir. Gelen müşterilerin beraberinde dans edebileceği tango, swing ve hatta rock'n roll türünde şarkılar da çalınmaktadır. Hatta Gencer, konuyla ilişkili şöyle bir anısını anlatmaktadır:

> Hiç unutmuyorum, bir gün yine çalıyorum ben rock'n roll, ilk Türkiye'de rock'n roll'u da ben başlatmışımdır müzik olarak. Orada bir tane yabancı vardı, gözlüklü, genç bir adam. Ben rock'n roll çalarken bu pavyonda, bahsettiğim, para topladığım pavyonda oluyor bu, açık havada değil, yukarıda değil, orada benim rock'n roll'um o kadar çok, hareketli bir parça zaten, o beyefendi birdenbire pat yere düştü ve orada öldü. Migros'un müdürüymüş o zaman. İlk Migros'un müdürü. Genç bir adam. Hiç unutmuyorum. İlk defa müzik hayatımda, yani çalıştığım yerde bir ölüyü gördüm. Yere düştü. Çığlıklar koptu tabii. Götürdüler. Adam ölmüş. Bu da Taksim Belediye Gazinosu'nun pavyonunda olmuştur.[64]

Döneminin en sevilen tango şarkılarını seslendiren isimlerin başında gelen Celal İnce, bilhassa 1950'lerin ilk yarısında Taksim Belediye Gazinosu'nun büyük salon ve pavyonunda sahneye çıkmıştır. I. Dünya Savaşı'nın akabinde Avrupa'da popüler olmaya başlayan tango, zamanla Türkiye'de de sevilmiş, 1930'lardan itibarense Türkçe tangolar bestelenmeye başlamıştır. Ahmet Murat'ın tangonun popüler olduğu yıllarda, gerek bu müzik gerekse diğer türden şarkılar eşliğinde ettikleri danslar hakkında yazdıkları, o dönemin sosyal yaşantısına da ışık tutar niteliktedir:

---

63 İlham Gencer ile 24 Temuuz 2013 tarihinde yapılan görüşme.

64 İlham Gencer ile 24 Temmuz 2013 tarihinde yapılan görüşme. Gencer "para topladığım pavyonda" diyerek, şehitler adına Çanakkale'de yaptırılacak abide için kışlık pavyondaki müşterilerden para toplama olayını kastetmektedir. "İlham Gençer 1120 lira topladı," *Milliyet*, 3 Şubat, 1958.

Hafif Batı müziği denince bunun yerlisi ve yabancısı vardı. Yerli olsun yabancı olsun hafif Batı müziğinin lideri Arjantin kökenli tangolardı. Bunu rumba-bolero ve daha bir salon dansı olan, sarayların muhteşem rengi, valsler takip ederdi. Modern aile toplantıları, çaylar, balolarda orkestraların çaldığı melodiler ile dans etmek, modern hayatın bir yansıması şeklinde algılanırdı. Bizler gibi nispeten kapalı toplumlarda, hele bizim gençlik yıllarımızda, bu tür toplantılar, bu günün gençlerine ters gelecek ama, kızlara mümkün olabilecek son yaklaşma sınırını legal hudutlar içinde temin ederdi. Bugünün gençliği, cismani yaklaşımı bitirmiş, chat ile sanal yaklaşımın fantazisini yaşamaktadır. Hatırladığım en eski yerli tangolar Necip Celal'in tangolarıdır. Bunu, gençlik yıllarımıza doğru, Fehmi Ege'nin tangoları takip etmiştir. Fehmi Ege'nin tangolarını Celal İnce, Şecaattin Tanyerli seslendirirdi. "Papatya gibisin beyaz ve ince", "Temmuzun onsekizi", "Ayşem" bizim neslin adrealin salgısını doruğa çıkardığı parçalardı. Bu parçaları, daha çok Sirkeci'de kümelenmiş taşplakçılardan [taş plakçılardan] aldığımız plaklardan dinlerdik.[65]

Vefa Zat ise Ahmet Murat'ın yukarıda bahsettiği dönem hakkında "platonizm" kelimesini kullanarak şunları söylemektedir:

O dönem platonizm dönemi. Yani platonik aşklar söz konusu. Mesafe var yine şeyde. Ondan sonra romantizm geliyor. 60'lı yıllar romantizm geliyor. Ondan sonra, 60'lı yılların, 68'de, 68 kuşağı geliyor. O kuşak bütün dünyaya hâkim oluyor ve o zaman tango, rumba, samba varken, rock'n roll çıkıyor. Twist çıkıyor. Bossa nova çıkıyor, bilmem ne çıkıyor. Yani, o şeyle beraber, jenerasyonla beraber müzik tarzları ve kaliteleri de değişiyor.[66]

Ahmet Murat yukarıda bahsedilen anılarında Taksim Belediye Gazinosu'nda geçirdiği günlerden de söz etmekte ve gazinonun programıyla ilişkili olarak şunları söylemektedir:

---

65 Murat, *Kayıt Dışı Anılar*, 85-86. Ayangil, "Papatya gibisin beyaz ve ince" adlı eserin Necdet Koyutürk'e ait olduğunu belirtmiştir.

66 Vefa Zat ile 24 Mayıs 2014 tarihinde yapılan görüşme. Zat, görüşmenin ilerleyen kısımlarında konuyla ilgili olarak şunları da söylemektedir: "Platonizm daha, nasıl diyeyim, yani romantizmin biraz daha ince şekli. Yani, mesela konuşma içerisindeki bir kadınla veya bir kız arkadaşınla göz iletişimi, ses iletişimi. Öbür tarafta biraz daha ileri gidiyor. Romantizm olunca ilişkilerdeki hareketlenme söz konusu. Zaten şeyde, 68 kuşağında her şey yerine oturuyor."

> Zamanın en gözde eğlence yerlerinden olan Belediye gazinosunda önemli balolar, bu arada tıp baloları ve çaylar yapılırdı. Yazın ise zamanın belli sanatkarlarını bahçede dinleme imkânı vardı. Nezih bir ortamda Lucienne Boyer'i burada dinlediğim ve Nana'nın göbek danslarını zevkle seyrettiğimi hatırlıyorum. Ağırbaşlı bir seyirci topluluğu, ayrıca bahçenin İstanbul'un en seçkin eğlence yerlerinden birisi olmasını sağlardı. Gazinonun altında ise bir gece kulübü vardı. Gece kulübüne şimdi Sheraton'un bulunduğu caddeden girilirdi. Gazinonun ana salonunun girişi geniş bir antre ile parkın içinden idi. Programda komedyen zıt kardeşler, bir jonglör veya sihirbaz çoğu kez alt kadroda yer alırdı. Takdimci genelde Orhan Boran olurdu. Önce arkadaşım, sonra eniştem Bülent Vardar "Bilen Şoför" programlarını Orhan Boran ile burada tertip ederdi.[67]

Gerek alaturka gazinolar gerekse Taksim Belediye Gazinosu gibi alafranga niteliği haiz mekânların ortak özelliklerinden biri de, programlarında komedyenlere yer vermeleridir. Murat'ın anılarında da bahsi geçen biri zayıf, diğeri şişman iki kardeşten oluşan Zıt Kardeşler, 1940'lardan itibaren Taksim Belediye Gazinosu programında yer almıştır. Bal arısı Engin-Metin ise daha sonraki yıllarda komedi gösterisi yapan bir diğer ikilidir. Burada komedi gösterisi yapan isimlerden biri de yukarıda yer verilen 1950'lerin ortalarındaki programlardan da görülebileceği gibi, Celal Şahin'dir. Uzun yıllar Türkiye'deki eğlence yaşamına damgasını vuran Orhan Boran ise takdimci olarak Taksim Belediye Gazinosu'ndaki birçok etkinlikte yer almışken, gazinonun programına dahil olması ise daha sonraki yıllara, buranın Fahrettin Aslan ve Emin Yeyman tarafından satın alındığı 1960'lara denk gelmektedir. Uzun yıllar alafranga mekânlarda çalışan Orhan Boran, Fahrettin Aslan tarafından Taksim Belediye Gazinosu'nda sahneye çıkması için kendisine yapılan teklif sonrası yaşadığı kararsızlığı, gazinonun diğer ortağı olan Yeyman'la ilgili bir anısını anlattığı bir yazısında şu şekilde dile getirmektedir:

---

67 Murat, *Kayıt Dışı Anılar*, 82-83. Murat'ın bahsettiği yıllar 1950'lerdir; zira, gazetede yer alan ilanlardan anlaşıldığı üzere, Lucienne Boyer 1951 eylülünde Taksim Belediye Gazinosu'nda sahne almıştır. Ayrıca, yukarıdaki satırlardan da anlaşılabileceği üzere, Taksim Belediye Gazinosu yıkıldıktan sonra yerini alan Sheraton Oteli daha sonra Intercontinental Oteli olmuştur.

> Taksim Belediye gazinosunu devraldıkları yaz, beni güç bir karar bekliyordu. Alaturka sahnelere mi geçecektim? Yoksa 1944'ten beri sürdürdüğüm işimden ayrılmayıp Batı türünde gösteri tertipleyen yani yaygın deyimle "alafranga" gazino ve gece kulüplerinde mi kalacaktım?.. Bu, meslek yönünden cesaret isteyen bir karardı.
> Behiye Aksoy İstanbul'da ilk defa halk karşısına çıkacaktı. Kadrosunda benim bulunmamı ısrarla istiyordu. Arkadaşımız Terzi Mualla (onu sevenler bu ünlemle çağırırlar) arada bir elçiydi. Beni ikna etmeye çalışıyordu. Fahrettin Aslan bey, çoktan kararını vermişti. Bana güveniyordu. Kadrosunda yer vermek istiyordu. Bir komedyen için, o tarihlerde astronomik bir rakam olan 500 lira yevmiye teklif ediyordu.
> Ama ben kendime güvenemiyordum.
> Taklit kabiliyetim yoktu. Şarkı söylemeyi beceremezdim. Kılık değiştirip çeşitli tipler canlandırmak olanağından yoksundum. Oysa "alaturka" sahneler bütün çaşan [çalışan?] meslektaşlarıma alışmışlardı. Gözünde gözlük, elinde mendille mikrofon başına geçip yirmi dakika konuşmaktan ibaret bir numarayı elbette yadırgayacaklardı.[68]

Boran'ın Taksim Belediye Gazinosu programına nasıl dahil olduğunu yazanlardan biri de Gazeteci Tevfik Yener'dir. Bu konuya anılarında yer veren Yener'in yazdıkları, yukarıdaki satırlarla da örtüşür niteliktedir:

> Bir gün kapısını çok sevilen bir hanımefendi çaldı: Ünlü Terzi Mualla:
> "Gel Orhan, Taksim Belediye'de sahneye çık." diyordu.
> (Mualla Hanım, günümüzün ünlü terzisi Canan Yaka'nın annesidir.)
> Hık, mık onu kandırdılar. Bugüne göre tarif edersek, Ceylan Intercontinental Oteli'nin yerindeydi o zamanın unutulmaz Taksim Belediye Gazinosu.
> Magandalar o yıllar belediye başkanlıklarına gelmezdi. Bu yüzden belediyelerin gazinosu da olurdu.
> Fahrettin Aslan yine "gazinocular kralı" idi:
> "Ankara'dan müthiş bir solist getiriyorum kardeşim," diyordu. Behiye Aksoy böyle gelmişti İstanbul'a...
> Sesiyle Boğaziçi'ni yaşatan sanatçı Behiye Aksoy.

68 Orhan Boran, *Leyleğin Ömrü* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1978), 109-110.

> Orhan Boran'ı gazino yıllarında izlemek bana da kısmet oldu. Artık delikanlıydım. Taksim Belediye'ye gidebilirdim. Radyodan hayranı olduğum Orhan Boran'ı sahnede görmek büyük heyecandı. Hiç unutmam; onu izlemek bana 30 liraya mal olmuştu. Kaybedince üzecek kadar iri paraydı. Ancak, Orhan Boran'ı görebilmek ebedi bir kazançtı.
> Fahrettin Aslan büyük bir yıldız yakalamıştı. Otoriter, sert, zaman zaman kırıcı Fahri Bey, 20 yıllık çalışmaları boyunca da Orhan Boran'a asla "sen" diye hitap etmedi. Hoş konuşma tarzıyla "Ohran Bohran Bey" dedi.[69]

Orhan Boran 1950'lerde, gerek kimi etkinliklerde takdimci olarak gerekse büyük salondan merdivenle çıkılan balkon bölümü veya küçük salon olarak da anılan kısımlarda düzenlenen radyo programları dolayısıyla Taksim Belediye Gazinosu'nda çalışmıştır. Ancak, 1961'den itibaren yaz sezonunda gazinonun günlük programında düzenli olarak yer almakta; radyo programları ve başka birçok mekândaki gösterileriyle halkın büyük beğenisini toplamış biri olarak, burada da izleyicilerine unutulmaz anlar yaşatmaktadır.

Kurulduğu günden itibaren Taksim Belediye Gazinosu programının vazgeçilmezlerinden biri de dans gösterileridir. 1950'lilere dek, daha çok dönemin popülerleşen alafranga danslarını sergilemek üzere Avrupa'dan tek tek veya grup hâlinde dansçılar getirtilirken, 1950'lerden itibaren programa yerli dansözler de ilave edilmeye başlanmıştır. Türkan Şamil, Nilüfer Peri, Güler Kardeşler, İnci Erol ve Azize Ahmet Taksim Belediye Gazinosu programında yer alan yerli dansözlerden bazılarıdır. Bu isimler kimi zaman pavyonda da gösteri yapmaktadırlar. 1950'lerde Kervansaray gibi alafranga niteliği haiz başka bazı mekânlarda da sahneye çıkan Güler Kardeşler için Güngör Uras, "Unutamadığım oryantal dansçı iki kız kardeşi, Güler Kardeşler'i Taksim Belediye Gazinosu'nda izledim. Uzun boylu esmer güzeli iki kardeş, çıplak ayakla, canlı müzik eşliğinde (Arap dansı değil) nefis Törkiş 'göbek dansı' yaparlardı." demekte

69 Yener, *İstanbul Aşk Ekmek Hayal*, 354.

ve "Törkiş göbek dansı" nı izah ettiği aşağıdaki satırlarda, dönemin yerli müzisyenleriyle ilgili de oldukça önemli bilgiler vermektedir:

> Dansöz olarak kafamda yer eden ve bir türlü çıkmayanlar, Güler Kardeşler'dir. Malatyalı oldukları söylenen bu iki genç kız, sahneye çıplak ayakla çıkan ilk dansözlerdenmiş. Uzun boyluydular. Birbirleriyle uyumlu dans ederlerdi. Arkalarında büyük saz heyeti: Kemanda Sadi Işılay, kanunda İsmet Şençalar, udda Yorgo Bacanos, klarnette Haydar Tokyay, piyanoda Feyzi Aslangil, kudümde Hasan Tahsin Parsadan ve darbukada Gözlüklü Yaşar veya Necdet Gezen. Öyle Arap müziği falan yok. Türk oyun havaları. Genelde "dan-da-ri-dara-dan-da-ri-dari-dan" temposu, kemani yayı çektikçe insanın içini bayıltır. Udi, mızrabı vurdukça adım attırır. Kanuni, tırnaklarını tellerde gezdirip vıjjjj çektikçe kızı zıplatır. Klarnet, üfledikçe kıvırttırır. Piyanist, tempoyu arttırır. Kudüm, darbuka ve zil ise bu işin raconunu keser. Tak. Dumdum. Tisss. Dansöz ve saz heyeti bir uyum içinde o havayı yaşarlar. O zamanlar değişik saz heyetleri ve her heyetin belli oyun havaları repertuarı vardı. Birinci heyetin üyelerini yukarıda saydım. İkinci heyette kemani Hakkı Derman, kanuni Ahmet Yatman, udi Şerif İçli bulunur, klarneti Şükrü Tunar çalardı. Üçüncü heyet üyeleri kemanda Haydar Tatlıyay, kanunda İsmail Tezelli, udda Hasan Erkoç ve klarnette Salih Orak'tı.
> Osman Nihat ve Feyzi Aslangil bu heyetlere piyanoda refakat ederdi. Bu heyetler programlarını oyun havalarıyla bitirir, haftada bir gün de radyoda sadece oyun havaları icra eylerlerdi. O yılların isim yapmış dansözleri İnci Birol, Aysel Tanju, Nimet Alp, Üftade Kimi ve Özcan Tekgül'dü. Özcan Tekgül'ün bir "halı dansı" vardı ki anlatılmaz! [70]

Taksim Belediye Gazinosu'ndaki dans gösterileri bahsinde adından söz edilmeden geçilmemesi gereken bir diğer kişi de Pamela'dır. İstanbul'da bulunduğu sürece dönemin basınını sık sık meşgul etmiş olan Pamela, bu başlık altında, Taksim Belediye Gazinosu'nun 1950'lerin ikinci yarısında verilen kimi program örneklerinde de görülebileceği gibi, bu dönemde uzun süre Taksim Belediye

---

70 *Saf ve Bakir Anadolu Çocuğu*, 35-36. Kervansaray'da gösteri yaptıkları dönemde Güler Kardeşler'le ilgili yazılmış bir yazı da şuradadır: Çelebi, "İstanbul'un Eğlence Yerleri," 46. Ayrıca, Ayangil, "İsmet Şençalar" olarak belirtilen kişinin "İsmail Şençalar" olması gerektiğini söylemiştir.

Gazinosu'nda, pavyon da dahil olmak üzere striptiz gösterisi yapmıştır. "Dört Motorlu Pamela" olarak da anılan Pamela hakkında Aydın Boysan, "Çok sık gittiğim bu gazinodan unutamadığım bir dansöz de Pamela'dır. Pamela güzel vücutlu genç bir hanımdı. Sahneye bir hayli cömert giysilerle çıkardı. İlginç bir yanı, önünde ve arkasında ikişer püskül asılı olmasıydı. Öndeki iki püskül meme uçlarına, arkadaki iki püskül poposunun iki kanadına bağlıydı." demiş ve Pamela'nın sahne gösterisi ile kendisine neden "Dört Motorlu Pamela" dendiğini şu şekilde açıklamıştır:

> Pamela önce müziğe uyarak, göğsündeki iki püskülü çevirmeye başlardı. Kendisi dururdu, memelerini oynatırdı. Önce sağa sonra sola. Bitmedi, önce sağdakini sola, soldakini sağa döndürerek. Sonra da durduğu yerde poposundaki püskülleri aynı şekilde çevirirdi. Bu gösterinin finali müthişti: Çünkü Pamela dört püskülü aynı anda bir sağa bir sola çevirmeye başlardı. Paris gazinolarından, Broadway ve Las Vegas'a kadar, bir daha böylesini görmedim.
> O yıllarda Amerika-Avrupa arasında transatlantiği gemilerle aşmak demode olmuştu. Dört pervaneli, dört motorlu uçaklar çıkınca gemilere rağbet azalmıştı. Bundan kinaye Pamela'ya da "Dört Motorlu Pamela" derlerdi.[71]

Bu başlık altında son olarak bahsedilmek istenen husus, Taksim Belediye Gazinosu'nda düzenen Ramazan programlarıyla ilgilidir. 1965'te Ramazan 24 Aralık'ta, 1966'da ise 14 Aralık'ta başlamaktadır. Bu iki yıl için, Ramazan'ın ilk gününden birkaç gün sonra başlayıp ay boyunca sürecek olan Ramazan'a özel programlar düzenlenmiştir. *Milliyet*'teki "Bugün ne yapmalı" köşesi vesilesiyle, bilhassa 1955'in temmuzundan 1958 nisanına kadar neredeyse her günkü programını görebildiğimiz Taksim Belediye Gazinosu'nda, gerek o dönemde gerekse açıldığı günden itibaren diğer zamanlarda Ramazan dolayısıyla herhangi bir program değişikliği yapıldığı gözlenmemiştir. Yani, o aya özel program bir yana, gazinonun çalışma saatlerinde, programın içeriği ve akışında herhangi bir değişiklik

71 *Hayat, tatlı zehir: Aydın Boysan kitabı*, söy., Ümit Bayazoğlu (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007), 82.

olmamıştır. 1960'ların ortalarında, kendi tarihinde görülmemiş böylesine bir program değişikliği, buranın kimi patronlarca satın alınmış "ticari bir kurum" olma vasfı ve dolayısıyla da program içeriğinin kâr beklentileri doğrultusunda belirleneceği durumunu belirgin kılmıştır. 1965 aralığında başlayan Ramazan programının "(...) eski Ramazan gecelerinin özelliklerini göstermek, hususiyle yeni nesillere ve bunları merak eden turistlere bir fikir vermek, eski nesillere hatıralarını tazelemek imkânını sağlamak" amacıyla düzenlendiği belirtilmekte; iftardan sonra başlayacak ve içerisinde karagöz, kukla, kanto ve orta oyunu gibi gösterilerin yer aldığı programın geleneksel eğlence türlerinden oluşturulduğu görülmektedir.[72] Ertesi yılki Ramazan programının ise önceki yıl gördüğü büyük rağbet dolayısıyla düzenlendiği şeklindeki ifadeler dönemin gazete ilanlarından izlenebilir.

3.3 Gazino Programı Dışında Yapılan Etkinlikler

3.3.1 Defileler

1940'lardan yıkıldığı tarihe kadar Taksim Belediye Gazinosu'nda devamlı olarak düzenlenen etkinliklerden biri defilelerdir. Bu başlık altında söz konusu defilelerle ilgili verilecek bilgiler, genel olarak çalışma kapsamında incelenen *Cumhuriyet* ve *Milliyet*'ten derlenmiştir. Bilhassa 1950'ler boyunca *Milliyet*'in ikinci sayfasında yayımlanan "Cemiyet" ve "Kısa Haberler" adlı köşeler vesilesiyle, hangi kişi veya kurumların, hangi tarihlerde ve ne sıklıkla defile tertiplediklerine ilişkin bilgilere ulaşılması oldukça kolaylaşmaktadır.

Taksim Belediye Gazinosu'nda defile tertipleyen kurumların başında İstanbul Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüsü, çeşitli kız teknik liseleri ve kimi okullardan mezunların bir araya gelerek oluşturduğu dernekler- söz gelimi, İstanbul Kız Lisesi Mezunları

72 "Taksim Belediye Gazinosunda Ramazan Eğlenceleri," *Milliyet*, 24 Aralık, 1965.

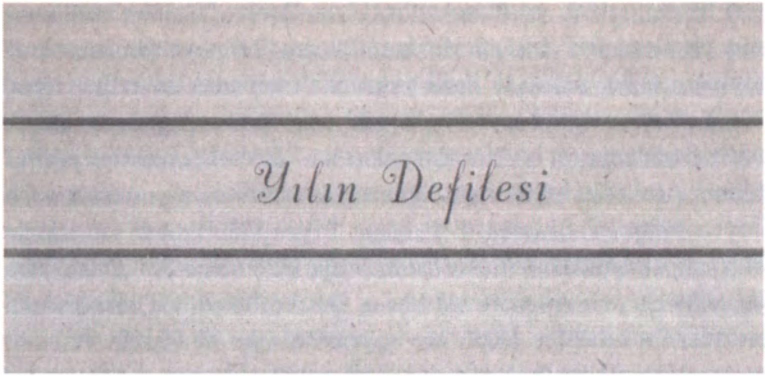
Cemiyeti, Sanat Okulu Mezunları Cemiyeti vs. gibi- gelmektedir. İstanbul Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüsü'nün defileleri bu bağlamda oldukça dikkate değerdir. Başlıca amacı Türk giyim ve el sanatları alanında eğitim vermek ve bu alanlarda üretim yapmak olan Olgunlaşma Enstitüleri, ilk olarak 1945'te kurulmuştur ve hâlen Türkiye'nin birçok ilinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Kuruluş amacıyla paralel biçimde yerlilik vurgusunun oldukça belirgin olduğu defilelerde, enstitü bünyesindeki resim, dikiş, nakış, çamaşır, moda ve çiçek atölyelerinin bir yıllık faaliyeti sonucunda meydana getirilen eserler sergilenmektedir. Olgunlaşma Ensitüsü'nün 1952'de düzenlenen defilesiyle ilgili bir haberde yer alan şu satırlar, defileler vesilesiyle "modern Türk kadınının" gündelik hayatına yön verme gibi bir misyon benimsendiğini de göstermektedir:

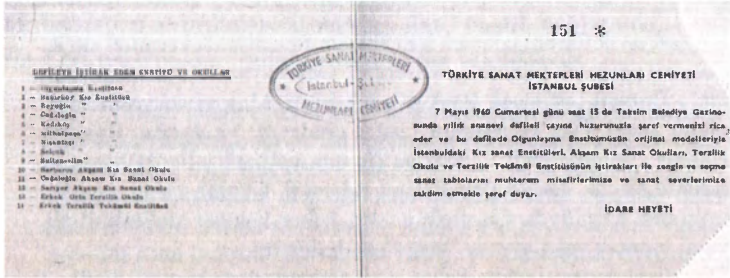
> (...) modern Türk kadınının ev eşyasında olduğu kadar, kıyafetlerinde de Türk işleme sanatına yer vermesi için hazırlanan örnekler mankenlere giydirilerek gösterilmiştir. Bilhassa blüz ve elbiselerde görülen işlemeler Türk kadınının giyiminde muvaffakıyetle tatbik edilebileceği hakkında iyi bir fikir vermiştir.[73]

Benzer bir misyon ve yerlilik vurgusu dönemin diğer topluluklarının defilelerinde de gözlemlenmektedir. Örneğin, 1952 martında, haftalar öncesinden defalarca duyurusu yapılan, İstanbul Kız Lisesi Mezunları Cemiyeti tarafından, tamamen yerli kumaşlardan hazırlandığı belirtilen bir "Yerli Malı Defilesi" düzenlenmiştir. Defile hakkındaki bir haberde yer alan "Hanımlarımızın defilede gördüklerini yuvalarında tatbik etmesi, aile bütçeleri üzerinde mutlak bir ferahlık temin edeceğini açıkça ispat etmiştir. Bu elbiselerin gayet ucuza mal olduğu defilede açıklanmıştır. Bu meyanda 4-5 liraya mal olanlar da mevcuttur." şeklindeki satırlar, bu defilelere yönelik beklentileri açıkça ortaya koymaktadır.[74]

---

73 "Olgunlaşma Enstitüsünün 1952 defilesi," *Milliyet*, 29 Ocak, 1952.
74 "Vazifeyi Unutup," *Milliyet*, 26 Mart, 1955.

151 *

TÜRKİYE SANAT MEKTEPLERİ MEZUNLARI CEMİYETİ
İSTANBUL ŞUBESİ

7 Mayıs 1960 Cumartesi günü saat 15 de Taksim Belediye Gazinosunda yıllık ananevi defileli çayına huzurunuzla şeref vermenizi rica eder ve bu defilede Olgunlaşma Enstitümüzün orijinal modelleriyle İstanbuldaki Kız sanat Enstitüleri, Akşam Kız Sanat Okulları, Terzilik Okulu ve Terzilik Tekâmül Enstitüsünün iştirakları ile zengin ve seçme sanat tablolarını muhterem misafirlerimize ve sanat severlerimize takdim etmekle şeref duyar.

İDARE HEYETİ

Türkiye Sanat Mektepleri Mezunları Cemiyeti İstanbul Şubesi tarafından 7 Mayıs 1960'ta yapılacak olan defileli çay toplantısının davetiyesi. Gökhan Akçura'nın arşivinden...

Özel kişiler, yerli ve yabancı modaevleri ve bilhassa 1950'lerin sonuna doğru hazır giyime geçişin artmasıyla birlikte, çeşitli hazır giyim müesseseleri de Taksim Belediye Gazinosu'nda defile tertiplemektedir. Ancak bu defilelerle ilgili olarak, önceki satırlarda belirtilenlerin aksine, "Paristen getirtilen son model mevsim modalarından", "bilhassa Paris modasını takip eden Türk kadını"ndan, "sosyetenin tanınmış hanımları"ndan vs. bahsedilmekte olduğu ve defilelerin davetlisi olan kimseler İstanbul sosyetesi mensubu olduklarından, ilgili defilelerin dönemin dedikodu yazılarının gözde konularından

biri hâline geldiği görülmektedir. Ümit Deniz, "İstanbul'un tanınmış terzilerinden" biri tarafından, Taksim Belediye Gazinosu'nda tertiplenen bir defileyle ilgili yazısında, defilenin davetlileri için, "(...) en son modayı seyretmekten ziyade, son modayı lanse etmek üzere hazırlanmaya başlamışlar anlaşılan." diyerek, onları sık sık defilenin mankenleriyle karıştırdığını söylemekte ve yazısının sonunda da "(...) şehrimizde, medeni dünyaya ilk yenilikleri moda vasıtası ile alıp kabul eden de hanımlarımızdır." diye eklemektedir.[75] Daha önce de anılarına yer verilen Tevfik Yener, Taksim Belediye Gazinosu'nda tertiplenen bir defile hakkında, gayrimüslimler de dahil, dönemin sosyetesiyle ilgili bilgiler içerir şekilde şunları yazmıştır:

> Başkurt'un defilesini izlemek için Taksim Belediye'de yerimizi aldık. Sosyete oradaydı elbette... Keseryan, Gevrekyan ve Pamukçuyanlar... Ermeni sosyetesi, Başkurt'a diktirirdi. Musevi sosyetesinden olgun güzel Viki ve Madam Laster oradaydı. Ve ayrıca, Handan Kaftancı hanımefendi... Handan Hanım, gelecek yıllarda benimle birlikte birçok gazete yöneticisini üzecekti. Çünkü; basın davalarının dişi kartalıydı. Gazeteleri izler, haber konusu kişilerle ilgili yasal bir açık yakalayınca "mağduru" bulur ve:
> "Tazminat davası açalım, kazanırsak paranın yarısı benim" derdi.
> Başkurt, muhteşem kostümler hazırlamıştı. Defile ayakta alkışlarla tamamlandı.[76]

Yerli ve yabancı modaevleri ile çeşitli hazır giyim müesseseleri de Taksim Belediye Gazinosu'nda defile tertiplemektedir. Bu defileler, diğer kişi ve kurum defilelerinde olduğu gibi, büyük salonda yapılmaktadır. Salonun tüm köşelerine hâkim bir yerde bulunan ve dans pisti olarak da anılan alana bir platform konmakta ve mankenler de ürünleri burada sergilemektedir. Haftanın herhangi bir günü genellikle 15.00 veya 16.00'da başlayan defileler, akşamki program başlamadan önce, yani takriben 19.00'a dek devam etmektedir. Özel defilelerin bazılarının gazino programının içerisinde yer aldığı ve

---

75 Ümit Deniz, "Bir çok güzel kadını bir araya toplayan gösteri," *Milliyet*, 25 Kasım, 1952.

76 Yener, *İstanbul Aşk Ekmek Hayal*, 535.

genellikle atraksiyon programından hemen önce, söz gelimi 21.00, 21.30 civarında yapıldığı görülmektedir. Öyle ki bilhassa bazı yabancı modaevlerinin çeşitli kostümlerden oluşan koleksiyonlarını büyük salonda, gece elbisesi, mayo gibi ürünlerini ise pavyondaki müşterilere sundukları anlaşılmaktadır. Söz konusu modaevleri veya hazır giyim müesseselerinin defilelerinde yerli ve yabancı mankenler bulunabildiği gibi, gerek yerli gerekse Avrupa'daki güzellik yarışmalarında ödül almış isimler de bu defilelerde yer alabilmektedir. Türkiye'de moda sektörünün en bilinen markalarından biri olan Vakko da ilk hazır giyim defilesini Taksim Belediye Gazinosu'nda gerçekleştirmiştir. Vakko'nun tarihine ilişkin yapılan bir haberden alıntılanan şu satırlar, ilgili başlık bağlamıda, 1950'lerin Türkiyesi'ne dair oldukça fikir verici niteliktedir:

> 1962 yılında, İstanbul'un o güne kadar gördüğü en büyük mağaza olan Vakko Beyoğlu açıldı. Bu mağazada yalnız eşarp, kumaş ve aksesuvar değil, aynı zamanda erkek, kadın ve çocuk için hazır giyim ürünleri de satılacaktı. O güne kadar indirimli satış yapanlar, daha çok defolu ve önceki sezonlardan kalmış malları satarken, Vakko 'mevsim sonu indirimi' kavramını Türkçe'ye kazandırdı. Mağazada hazır giyime ayrılmış alan çok kısıtlıydı. Emprimelerin satışının düşmesi Hakko ailesinin dikkatini önemli bir konuya çekti; dünyada haute couture'ün yerini pret-a-porter (hazır giyim) almıştı.
> Vitali Hakko, Türkiye'de kadın, erkek ve çocuk hazır giyiminde butik anlamda ilk girişimi ve üretimi Vakko'nun yaptığını belirterek, "Hazır giyimin bir 'anti-mode' (moda karşıtı) olmadığını Vakko göstermiştir," diyor.
> 1950'lerin sonunda 90-100 kıyafetten oluşan koleksiyonlarını İstanbullular'a sunmak isteyince bir defile düzenlemeye karar verildi. Tabii o günlerin şartları şimdikilere benzemiyordu. Ne koreograf, ne manken, ne de bir defile mekânı bulmak mümkündü. Böylece Vakko, bir amatör defileler zincirine başladı. İlk defile Taksim Belediye Gazinosu'nda gerçekleşti; ikinci defilede, 'robe de chambre'ları sunacak bir erkek manken bulunamadığından Taksim Belediyesi'nde çalışan İtalyan bir müzisyen, neye uğradığını anlayamadan podyumun ortasına atıldı; bir başka defilenin sahne düzenlemesini bizim karikatürcü diye bildiğimiz Oğuz Aral yaptı.[77]

---

77 "40 yıllık prestij öyküsü." *Radikal*, 13 Nisan, 2002, erişim 13 Mayıs, 2014, http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=cts&haberno=950.

3.3.2 Çaylar

Taksim Belediye Gazinosu'yla ilgili her söz açıldığında bahsedilen ilk şeylerden biri de burada düzenlenen çaylardır. Hatta öyle ki kimi okul veya derneklerin düzenlediği geleneksel çaylar adeta burayla özdeşleşir hâle gelmiştir. Açıldığı günden itibaren, gerek büyük salonda gerek bahçede ve gerekse de pavyonda düzenlenen bu çaylar, yılın her ayında olabildiği gibi, haftanın herhangi bir gününde, genellikle öğleden sonra başlayıp, gazinonun akşamki programı başlamadan hemen önce, yani takriben 19.00 veya 20.00'ye kadar devam etmektedir. Liseler, üniversiteler bünyesindeki öğrenci dernekleri veya eski tabirle talebe cemiyetleri, çeşitli liseler ve üniversitelerin kimi bölüm ya da fakültelerinden mezun öğrencilerin oluşturduğu dernekler, meslek grupları, hayır kuruluşları veya tamamen sosyal amaçla bir araya gelen kimselerin oluşturduğu topluluklar yıl içerisinde çeşitli adlar verdikleri çay toplantıları tertiplemektedir. "Senelik çay", "tanışma çayı", "veda çayı", "aile çayı", "çocuk çayı", "danslı çay", "danslı ve sürprizli çay", "eşantiyonlu bir çay", "basın çayı" vs. gibi isimlerle nitelendirilen çaylı toplantılarda esas amaç, bu çayların düzenleyicisi olan topluluğa mensup kimseler arasındaki sosyal münasebeti kuvvetlendirmektir. Bunun yanı sıra, ulusal bayramlar dolayısıyla, çeşitli önemli olayların ardından ya da prestij sağlaması amacıyla da çaylı toplantılar tertiplenebilmektedir. Örneğin, Çocuk Esirgeme Kurumu, uzun yıllar boyunca her 23 Nisan'da, birçok faaliyetinin yanı sıra, Taksim Belediye Gazinosu'nda bir "çocuk çayı" tertiplemekte ve bunu günler öncesinden defalarca duyurmaktadır. 1949-1957 arasında İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı olan Fahrettin Kerim Gökay ise 1950'ler boyunca, eğitim döneminin başlamasının hemen akabinde, İstanbul'daki öğretmenler için geniş katılımlı çay toplantıları tertiplemektedir ki bu toplantıların makamının prestijini korumak veya arttırmak için tertiplendiği açıktır.

Edebiyatçı, yazar Selim İleri, birçok yazısında, Firuzağa İlkokulu'nda okuduğu yıllarda Taksim Belediye Gazinosu'nda tertiplenen okul çaylarına katıldığından söz etmektedir. İleri'nin, "Sonu çoğu kez hüzünle biten, ama sevinci, heyecanı günler öncesinden başlayan"[78] şeklinde bahsettiği bu çaylarla ilgi olarak yazılarından birinde yer alan şu satırlar, artık kaybolmuş böylesine bir geleneğin o günlerde nasıl yaşandığına dair oldukça güzel bir örnek oluşturmaktadır:

> Taksim Gazinosu'na giderken nasıl giyinip kuşanmıştık, hatırlamıyorum. Okul çayları sonbaharda değil, okulun kapanmasına yakın, daima ilkyazda verilirdi. Firuzağa İlkokulu'ndayken, dördüncü ve beşinci sınıflarda, bu çaylara ben de gitmiştim! Önünden, yanından geçerken gördüğüm gazinoya ilk kez giriyordum...
> (...)
> Taksim Belediye Gazinosu'nun merdivenli girişi de benim için görkemliydi. Çünkü sarmaşıklar kuşanmıştı, çok geniş saçaklı kapısı göz okşuyordu. Bir cam... buzlu cam yelpaze gibi açılırdı bu saçak. İşte, okul çayına giderken, o saçağın altında bir an durmuştuk...
> (...)
> Bizim okul çayları, üst kattaki kapalı salondaydı. Küçük bir dans orkestrası çalıyor; pistte büyükler, küçükler, dans ediyorlar. Ben, şişman, hantal bir çocuğum. Gelgelelim Sema'yla dans etmek istiyorum. Hele, Paul Anka'nın o kadar çok sevdiğim "You are my destiny"sinde. Şarkıyla birlikte, gümrah saçlı Ümit, Sema'yı dansa kaldırıyor. Ben de, galerideki masamızda çöküp kalıyorum. Orkestra tam karşımızda. Solist, içli bir ifade takınarak, "You are my destiny" diye sanki Ümit'le Sema'ya söylüyor, ya da bana öyle geliyor. Okul çaylarına nefretim herhalde o akşamüzerinden sonra...[79]

Taksim Belediye Gazinosu'nda tertiplenen okul çaylarından bahseden bir diğer isim de mimar ve yazar Doğan Hasol'dur. Yukarıda da belirtildiği gibi, Taksim Belediye Gazinosu'yla özdeşleşmiş olan

---

78 Selim İleri, "Bir Fincan Çay Sanatı," *Cumhuriyet*, 4 Ocak, 2000.

79 Selim İleri, "Taksim Belediye Gazinosu'nda..." *Zaman*, 8 Mart, 2008, erişim 14 Mayıs, 2014, http://www.zaman.com.tr/selim-ileri/taksim-belediye-gazinosu-8217nda-8230_777313.html. Selim İleri 1949 doğumludur ve bahsettiği yıllar 1950'lerin sonu veya 1960'ların başına denk gelmektedir.

çaylardan biri de Galatarasay Lisesi'nin geleneksel yıllık çaylarıdır ve bu okulun mezunlarından Hasol'un, o günlere dair yazdığı şu satırlar oldukça renkli olmakla birlikte, yine yukarıda bahsedilen, Vefa Zat'ın o dönemlere ilişkin "platonizm" kavramsallaştırmasını akıllara getirmektedir:

> Büyük bir açık da yıllık çaylarda görülürdü. Dans bilenlerimizin sayısı azdı. Ünlü Galatasaray çayları için bir ay kadar öncesinden özellikle 12'nci sınıflarda dans hazırlıkları başlardı. Akşam etütlerinde kaçamak olarak sınıfça dans çalışmaları yapılır, bilenler bilmeyenleri eğitmeye çabalardı. İdare bu duruma, sosyalleşme(!) adına göz yumardı diye düşünüyorum. Bütün bu yoğun hazırlıklardan sonra asıl sorun, Cumartesi (ya da pazar) günü öğleden sonra, şimdi yerinde Ceylan Intercontinental oteli bulunan, Galatasaraylı eski ünlü futbolcu Leblebi Mehmet yönetimindeki Taksim Belediye Gazinosu'nda yapılacak çaya götürülecek eş (dam) konusunda yaşanırdı. Genellikle, dam bulmada akraba kızlarından medet umulurdu. Bu konuda başarılı ve şanslı olanların cakası genellikle çekilmez boyutlara varırdı. Böyle bir olanaktan yoksun kalanlarsa salonda bekar (!) masalarını oluştururlardı. Eşli gelenlerin cakası, bir efsane şeklinde ders yılı sonuna kadar sürerdi. Liseli delikanlı günlerimiz böyleydi. Erkektik, ayrıcalıklıydık (!), maçoyduk. Sözüm ona erkek egemenliğinden, ödün vermezdik.[80]

Bu başlık altında bahsedilmek istenen bir diğer konu da şudur: Çalışma süresince incelenen tüm yazılı kaynaklarda, gerek tek başına gerekse de çeşitli topluluklarla beraber uzun yıllar Taksim Belediye Gazinosu'nda çalışmış olan Lili veya Lilly'nin adından çok sık bahsedildiği görülmüştür. Aynı şekilde, kendisiyle yapılan görüşmede sık sık bahsettiği Lili için İlham Gencer de gazino müşteriyle ilgili bir bahiste şunları söylemektedir:

> Pavyona çocuk alınmaz, katiyen. Alınmıyordu. Zaten gelmiyorlardı. Ama bahçe vardı koskocaman. Orada Lili keman çalardı çay saati. Orada bütün çocuklar, beşikteki çocuğu bile getirirlerdi. O,

80 Doğan Hasol, "Candan Başkan..." *Cumhuriyet*, 22 Mart, 2007. Hasol, 1948 ile 1956 arasında Galatasaray Lisesi'nde okumuştur. Dolayısıyla bahsettiği dönem 1940'ların sonu ile 1950'lerin ilk yarısına denk gelmektedir.

yazık, şimdi Gezi Parkı oldu işte. Orası müthiş bir bahçeydi. Orada da müzik olurdu, ama daha ziyade, daha böyle yemek müziği gibi yaparlardı. Keman falan. Lili çalardı orada.[81]

Çay saatlerinin vazgeçilmez ismi olan Lili, anne ve babası Naziler tarafından katledilen bir Macar Yahudisi'dir. Kemanı için, "Hep onunla beraberim, dünyada yegane eşim, dostum, akrabam..." diyen Lili, kendisi hakkında 1947'de *Her Hafta*'da çıkan bir yazıda belirtildiği üzere, Taksim Belediye Gazinosu'na geliş serüveniyle ilgili olarak şunları söylemektedir:

On sene oluyor, dedi, Macaristanda konservatuarı bitirdikten ve müzik kongorunda birinciliği kazandıktan sonra profesyonel müziğe başladım; kadınlar orkestrası olarak on kişilik bir grupla İstanbula geldik. Boğaziçinde, sonra Tokatliyanda, Moda kulübünde çalıştık... Bu arada arkadaşlarımın bir kısmı evlendi, bir kısmı Budapeşte'ye döndü, birkaçı burada kaldı, ben de Belediye Gazinosile evlendim!..[82]

Gerek gazino programlarından gerekse yazılı başka bazı kaynaklardan anlaşıldığı üzere, Lili'nin Türkiye'de bulunduğu süre içerisinde bir dönem Taksim Belediye Gazinosu'nun müdürlüğünü yapmış Cihat Kentmen'le, bir dönemse ünlü piyanist Ferdi Statzer'le evlilik yaptığı anlaşılmaktadır. Kendisinin özel yaşantısıyla ilgili dikkat çekici bir başka mesele de Sabahattin Ali'yle ilgilidir. *A'dan Z'ye Sabahattin Ali* adlı kitabın "Kürk Mantolu Madonna" maddesinde, Sabahattin Ali'nin kimi yakınları tarafından Kürk Mantolu Madonna'nın aslında Lili olduğunun söylendiği belirtilmektedir. Konuyla ilgili olarak söz konusu kitapta yer alan satırlar da şu şekildedir:

Kürk Mantolu Madonna'nın kim olduğu konusunda pek çok şey söylenmiştir. Muvaffak Şeref, Asım Bezirci'yle yaptığı konuşmada

81 İlham Gencer ile 24 Temmuz 2013 tarihinde yapılan görüşme.

82 Müftüoğlu, "Kemancı Lili ve Dansöz Carmen," *Her Hafta* (18.10.1947), 19. "kongor" kelimesiyle kastedilen, yarışma manasına gelen "konkur" olmalıdır.

şunları anlatmıştır: "Eskiden Taksim'de Camlı Köşk'te bir Macar orkestrası vardı. Orkestra kadınlardan kurulu idi. Sabahattin bu kadınlardan biriyle arkadaş oldu. Kadın gri renkte bir kürk giyerdi. Liko Amar onu konservatuvara almak istemişti. Sanıyorum ki Kürk Mantolu Madonna odur."
Muvaffak Şeref'in bahsettiği hanım, ünlü piyanist Ferdi Statzer'in eşi Lili Statzer'dir.
Sabahattin Ali'nin Almanya'da birlikte okuduğu arkadaşı Melahat Togar da benzer şeyler söylemiştir: "İstanbul'a bir Macar orkestrası gelmişti. Toplulukta bir Yahudi kemancı kadın vardı. Sabahattin Ali onunla ilişki kurmuştu. *Kürk Mantolu Madonna*'nın kahramanının o kadın olduğunu bana sonradan açıkladı. Almanya'da iken Havel Irmağı kıyısında birlikte yaptığımız gezintilerden, bazıları da romanda anlatılmıştır."[83]

3.3.3 Geceler

Taksim Belediye Gazinosu'nun kurulduğu günden itibaren ev sahipliği yaptığı etkinliklerden biri de gecelerdir. Çaylar ve defilelerden farklı olarak, isminden de anlaşılabileceği üzere, etkinliğin düzenlendiği saat dolayısıyla genellikle gazinonun o akşamki programı iptal edilmektedir. Her hâlükârda yalnızca davetlilerin veya davetiyesi olanların katılabileceği bu gecelerin, kimi zaman gazinonun o akşamki programı eşliğinde sürdürüldüğü de olmaktadır. Taksim Belediye Gazinosu'nda tertiplenen geceler hakkındaki bilgiler,

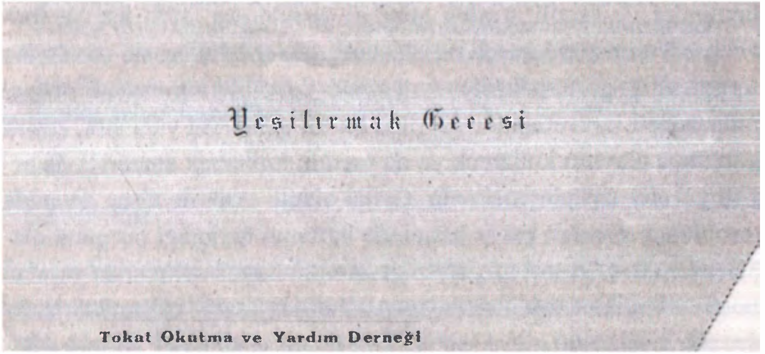
83 *A'dan Z'ye Sabahattin Ali*, haz., Sevengül Sönmez (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009), 332-334. Yukarıda görüleceği üzere, Taksim Belediye Gazinosu'ndan "Camlı Köşk" olarak söz edilmiştir ve ilgili kitabın 136. sayfasındaki "Camlı Köşk" maddesinde de şu satırlar yer almaktadır: "1938 yılında Türkiye'ye gelen Budapeşte Kadın Orkestrası'ndan ayrılan Salayi İren (Nilüfer Saygun), Lili (Ferdi Statzer'in eşi) ve Nanas'nın da içinde olduğu bir topluluğun bazı akşamlar küçük konserler verdiği Taksim'deki çalgılı gazino. Sabahattin Ali, 1940'ta ikinci kez askerlik yaptığında Muvaffak Şeref'le birlikte sık sık Camlı Köşk'e gidermiş. Muvaffak Şeref'e göre, Sabahattin Ali, *Kürk Mantolu Madonna*'da anlattığı Maria'yı bu gazinoda tanımış." Orhan Tekelioğlu da daha çok konuyla ilgili yaptığı mülakatlardan yola çıkarak yazdığı 1940'lardan itibaren İstanbul'daki caz mekânları hakkındaki yazısında, Taksim Belediye Gazinosu'nun büyük salonu için birden fazla kez "camlı salon" ifadesini kullanmıştır ki bu da mekânın geçmişte "camlı köşk" diye de anılıyor olabileceğini göstermektedir. Tekelioğlu, "1940'lı Yıllardan İtibaren," 105-120.

genel olarak 1950'ler boyunca *Milliyet*'in ikinci sayfasında yer alan "Cemiyet" ve "Kısa Haberler" adlı köşeler ile diğer gazete haberlerinden derlenerek oluşturulmuştur.

Taksim Belediye Gazinosu'ndaki gecelerin genellikle Türkiye'nin çeşitli illerinde doğmuş, büyümüş veya okumuş ancak İstanbul'da yaşayan insanların mensubu olduğu kültür, yardımlaşma, yüksek tahsil, okutma vs. gibi daha çok hemşehrilik temelinde kurulmuş dernekler ile çeşitli meslek grupları, sendikalar, aynı lise ve üniversiteden mezun kimselerin oluşturduğu topluluklar vs. tarafından tertiplendiği görülmektedir. Asıl amacı davetlileri arasındaki sosyal münasebeti kuvvetlendirmek olan bu tür gecelerin yanı sıra, çeşitli gün veya olayları kutlamak ya da yardım toplamak amacıyla da çeşitli geceler tertiplenmektedir. Genel olarak ocak ile nisan arasında tertiplenen geceler, pazar haricinde haftanın herhangi bir günü olabilmektedir. Mevsim itibarıyla gazinonun büyük salonunda yapılan bu tür etkinlikler, adından da anlaşılabileceği üzere akşam saatlerinde, takriben 21.00 gibi başlayıp genellikle sabaha dek sürmektedir. Ümit Deniz'in, "İstanbul kışı idrak eder etmez geceler ve balolar birbiri ardına verilmeğe başlar. Bunların içinde 'Fındık, Fıstık' gecesinden tutun da 'İpek böceği' ne kadar, canlı cansız hayvan, nebat ve vilayetlere kadar her türlü gece tertip edilir."[84] satırlarından da anlaşılabileceği üzere, daha çok hemşehrilik temelinde oluşturulan kimi dernek veya topluluklar tarafından tertiplenen gecelere de hemşehriliğe konu olan ilin, o ilin bulunduğu bölgenin veya o ille anılan meyve vs.'nin adı verilmektedir. Örneğin, Alanya Yüksek Tahsil Derneği "Alanyalılar Muz Gecesi", Malatya Lisesi'nden Yetişenler Cemiyeti "Malatya Mişmiş Kayısı Gecesi", Rize Talebe Cemiyeti, Rize'nin kurtuluşu dolayısıyla "Rize Çay Gecesi" tertiplemekteyken, Trabzon Lisesi'nden Yetişenler Cemiyeti ise her yıl "Karadeniz Gecesi" tertiplemektedir. Kimi zaman gazino programı eşliğinde

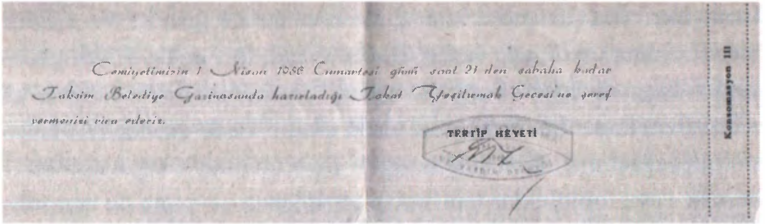
84 Ümit Deniz, "Kaza geçiren sanatkarlar- Balolar mevsimi başladı- Şehir Tiyatrolarındaki politika oyunu- Ecnebi truplar," *Milliyet*, 14 Şubat, 1953.

sürdürülen gecelerin, genellikle kendi programları olmaktadır ki bu programlarda da söz konusu il veya o ilin bulunduğu bölgeye has kimi folklor gösterileri ve türkülerin yanı sıra çeşitli müsabakalar vs. de yer almaktadır. Bu tür gecelerden bahseden isimlerden biri, katledilen Gazeteci Musa Anter'dir. İstanbul'da bulunduğu yıllarda birçok kez katıldığı Dicle Gecesi hakkında anılarında şu satırlar yer almaktadır:

Yeşilırmak Gecesi

Tokat Okutma ve Yardım Derneği

Cemiyetimizin 1 Nisan 1950 Cumartesi günü saat 21 den sabaha kadar Taksim Belediye Gazinosunda hazırladığı Tokat Yeşilırmak Gecesi'ne şeref vermenizi rica ederiz.

TERTİP HEYETİ

Konsomasyon III

Tokat Okutma ve Yardım Derneği tarafından 1 Nisan 1950'de tertiplenen Yeşilırmak Gecesi'nin davetiyesi Gökhan Akçura'nın arşivinden...

Diyebilirim ki, Türkiye'de folklor grubunu biz kurduk. Dicle Gecesi adıyla, her yıl milli kıyafetler ve oyunlarla, tabii Türkçe olarak, şarkılarla tüm İstanbul'da, beğenilen, ciddi geceler yaptık. İstanbul'daki tüm Kürdistanlılara bilet gönderilir, onlar da bu gecelere seve seve gelirlerdi. Öyle olurdu ki, o zamanlar İstanbul'un en büyük salonu olan Taksim Belediye Gazinosu'nda yer kalmaz, çoğu kişi ayakta temsilleri izlerdi. Bu gecelerimize o kadar ehemmiyet veriyorduk

> ki, o harp yıllarında Ankara'daki İngiliz, Alman elçiliklerini de davet ettik. İngiliz elçisi gelmedi ama Alman Büyükelçisi Von Papen ve daha sonra Leningrad Harbi'nde ölecek olan muhteşem kızı geldiler. Ben onları karşıladım. Almanca, "Hoş geldiniz" dedim. Von Papen, elimi tutup bırakmayarak, kendisini ve kızını şöyle tanıttı, "Seinen ankel Von Papen und sainen ankel schwester." (Amcanız Von Papen ve kızı.)[85]

Yalnızca sosyal münasebet tesisi ya da eğlence amaçlı bu gibi gecelerin yanı sıra, yardım amacını haiz geceler de tertiplenmektedir. Örneğin, İstanbul Çocuk Sağlığı Derneği 1965 kasımında Taksim Belediye Gazinosu'nda bir gece tertiplemiştir. İstanbul'daki yirmi konsolosluğun kendi ülkelerini temsilen katılıp ülkelerinin mutfağından yemekler sergileyecekleri bu gecede yapılacak satışlar, İstanbul'un gecekondu bölgelerinde yaşayan çocukların çeşitli ihtiyaçlarını karşılama amacıyla bağış olarak toplanacaktır.[86] Taksim Belediye Gazinosu, giderek kadükleştiği, yıkılmasına yakın tarihlere kadar çeşitli içerikteki gecelere ev sahipliği yapmıştır. Bir üstteki örnekte olduğu gibi bazı istisnalar olsa da, gece olarak adlandırılan ve kent yaşamında geleneksel bir hâl alan bu tür etkinlikler, genel olarak yılın ilk aylarında tertiplenmekte; bahara ve yaza doğru ise giderek seyrekleşmektedir. Bir yazısında, "Bakliyat fasilesi ile yaş ve kuru meyvaların yedi ceddini tesmiye ederek hazrlanan [hazırlanan] bu gecelerin hitama erişi iyi mi yoksa kötü mü olmuştur?" diye soran Ümit Deniz, aynı yazının ilerleyen kısımlarında şunları söylemiş ve okuyucunun içini rahatlatmıştır:

> Aziz hemşehriler, hiç tasalanmayın! Çünkü önümüz yaz. Allahın geceleri de torbaya girmedi. Yine "garden parti" diyecekler "Kır Balosu" diyecekler. "Bahçe eğlencesi" diyecekler "Açıkhava

85 Musa Anter, *Hatıralarım* (Diyarbakır: Aram Yayınları, 2011), 58. Anter, söz konusu anılarının 51. sayfasında, 1950'deki Dicle Gecesi'nin sürdüğü sırada, bir oğlu doğduğuna dair haber aldıklarını ve o sırada salonda olan arkadaşlarının kendisine dahi sormadan çocuğa Dicle adını verdiklerini sahneden ilan ettiklerini söylemektedir. O esnada salonda, nefret ettiğini söylediği, henüz Demokrat Parti Genel Başkanı olan Celal Bayar da bulunmaktadır.

86 "Milletlerarası Gece düzenlendi," *Milliyet*, 7 Kasım, 1965.

> [Açık hava] müsameresi" diyecekler, "Mehtap alemi" diyecekler velhasıl bir sürü kulp, tutamak icadederek eğlence ehli yine de sizleri gazinolarına çekmenin çaresini bulacaklardır. Onun için evvela keyfinizi sonra da keselerinizi pek tutmaya bakın.[87]

Bu başlık altında kısaca bahsedilmek istenen son bir konu da yılbaşı geceleridir. Her ne kadar, yukarıda incelenen gecelerin aksine, yılbaşı geceleri Taksim Belediye Gazinosu tarafından tertiplense de, bu konudan burada söz edilmesi uygun bulunmuştur. 1926'da miladi takvimin kullanılmaya başlanmasının ardından yılbaşı geceleri Türkiye'de de kutlanmaya başlamıştır. Açıldığı günden itibaren büyük salon ve kışlık pavyonunda yılbaşı geceleri sabaha dek eğlencelerin devam ettiği Taksim Belediye Gazinosu'nda, rezervasyon ilanları aralık başından itibaren gazetelerde yer almaya başlamaktadır. *Cumhuriyet*, *Milliyet* ve kimi süreli yayınlarda yapılan incelemelerde, 1960'lardan önce yılbaşına özgü bir program değişikliği gözlenmemiştir. Ancak yılbaşı gecesinin hemen öncesi veya sonrasında ufak da olsa bir program değişikliği mutlaka yapılmaktadır. 1960'lardaki bir gazete haberinde, Taksim Belediye Gazinosu'ndaki bir yılbaşı programında, 21.00'de başlayacak gecenin 22.30'dan itibaren atraksiyonla devam edeceği; gecede bir İspanyol ve iki Rum orkestrasının olacağı; bunların yanı sıra, bir İspanyol revüsü, striptiz, Dünya Patinaj Yıldızları Yamel ve Richard'ın gösterisi ve Dansöz İnci Birol'un oryantaliyle beraber, gazino yöneticilerinin birtakım sürprizlerinin yer alacağı belirtilmiştir.[88] 1965'e girişin kutlanacağı gecenin programında ise İtalyan Orkestrası, Erol Büyükburç, Sihirli Kemanlar, Celal Şahin ve İnci Birol yer almaktadır.[89] Buysa, Taksim Belediye Gazinosu'ndaki son yılbaşı olacaktır; zira, 1967'deki yıkımından önceki son iki yılbaşı gecesi de Ramazan'a denk gelmiştir ve yukarıda da bahsedildiği gibi, o dönemlerde Ramazan programı

87 Ümit Deniz, "Avukatların yemeği- Sohbet balosu- Balolara ve gecelere veda," *Milliyet*, 20 Nisan, 1953.

88 "Yılbaşı Gecesi Nereye Gitmeli?" *Milliyet*, 28 Aralık, 1962.

89 "Yılbaşı Gecesi Nerede Ne Var?" *Milliyet*, 28 Aralık, 1964.

uygulanmaktadır. Son olarak, belediye tarafından lüks ve turistik olarak sınıflandırılan ve dolayısıyla bu kategoriye göre tarife uygulanan bir mekân olan Taksim Belediye Gazinosu'nda yılbaşı kutlayan müşteriler de kentin varlıklı sınıfından oluşmaktadır ki yılbaşı gecelerinin akabinde gazetelerde yer alan fotoğraf ve haberler de bu ifadeyi doğrular niteliktedir. Örnek olması açısından, alt başlığı "Bu ne kürk bolluğu böyle? Astraganlar, Vizorlar [Vizonlar], Kastorlar ve daha nice, nice kablar ve mantolar" olan bir haberde, Taksim Belediye Gazinosu'ndaki bir yılbaşı gecesinden şu şekilde bahsedilmektedir:

> Taksim Gazinosu bu akşam hakikaten görülmeye seza bir yer. Hemen hemen İstanbulun bütün zengin ve meşhurları burada. Baylar, hanımlar ve bilhassa masalar birer harika. Ne yok ki o masaların üzerinde. Şişe şişe şampanyalardan tutunuz da ıstakoz ve siyah havyara kadar mevcut. Maamafih hepsi de halal [helal] olsun. Senede bir gündür bu. Öyle ya yılbaşı dediğin senede bir defa gelir.[90]

3.3.4 Balolar

Açılışı da bir balo ile yapılan Taksim Belediye Gazinosu'nda en sık düzenlenen etkinliklerden biri de balolardır. Bilhassa 1950'lerin ortalarından itibaren İstanbul'da uluslararası sermayeye ait otellerin ve bu oteller bünyesindeki balo salonlarının hizmete girmesine dek olmak üzere, Taksim Belediye Gazinosu, açıldığı günden itibaren şehrin en gözde balo mekânlarının başında gelme özelliğini korumuştur. Siyasi partiler, hayır kurumları, meslek grupları, sendikalar, çeşitli lise veya üniversite bünyesindekiler ile bu okullardan mezun kimselerin bir araya gelerek oluşturdukları dernekler ve çeşitli il veya ülkelerin İstanbul'daki ileri gelenlerinin öncülük ettiği kültür ve dayanışma dernekleri burada balo tertipleyen toplulukların başında gelmektedir. Senenin her mevsim ve ayında balo verilebileceği

90 Bedirhan Çınar, "Yılbaşı gecesini İstanbul halkı nerelerde geçirir?" *Milliyet*, 1 Ocak, 1952.

gibi, şehirde "balo mevsimi" olarak anılan dönem, yılbaşını müteakiben başlamakta ve bilhassa şubat, mart ve nisan boyunca devam etmektedir. Haftanın herhangi bir gününde olabilen balolar, genel olarak 20.00'den sonra başlamakta ve sabaha dek sürmektedir. Taksim Belediye Gazinosu'nda tertiplenen baloların davetlileri gece yarısından sonra pavyon kısmına geçmekte ve eğlencelerine burada devam etmektedir.

Genellikle düzenleyici topluluk içerisinden belirlenen kimselerce oluşturulmuş bir komite tarafından hazırlanan baloların başlıca amacı, davetlilerin eğlenmesi ve hoşça vakit geçirmesidir. Bu vesileyle davetliler arasındaki sosyal ilişkiler de kuvvetlenmiş olmaktadır. Bilhassa hayır kurumları tarafından tertiplenen balolarda, balonun hasılatının belirli amaçlar doğrultusunda kullanılması da hedeflenmektedir. Buradaki hasılat, balo davetiyelerinin satışıyla olabildiği gibi, yapılan piyangolar yoluyla da sağlanabilmektedir. Söz gelimi, hayır kurumları tarafından düzenlensin veya düzenlenmesin, çeşitli eğlence ve sürprizlerin yanı sıra, balo programının vazgeçilmez etkinliklerinden biri de piyangolardır. Çeşitli kişi veya kurumların bağışta bulunduğu bu piyangolarda, belirli bir ücret mukabilinde fiş alınmakta ve o fişte yer alan numara hangi ürüne denk geliyorsa gecenin sonuna kadar o ürün piyangonun yapıldığı yerden alınabilmektedir. Bu konuda, Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından tertiplenen kimi balolardan söz edilebilir. Örneğin, *Milliyet*'te yer alan bir haberde, Çocuk Esirgeme Kurumu İstanbul merkezi tarafından, "çocuk bakım müesseselerinin faaliyetini devam ettirmek ve kış mevsiminde yapacağı yardımları temin etmek üzere" bir balo tertiplenilmesine karar verildiği; bu balonun, dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay'ın himayesinde olacağı ve şehrin tanınmış ailelerinden kişilerce bir balo komitesi oluşturulduğu belirtilmektedir.[91] Çeşitli gün veya olayları kutlamak amacıyla da balo tertiplenildiği görülmektedir. Örnek olarak, Taksim

91 "Cemiyet," *Milliyet*, 11 Ocak, 1951.

Belediye Gazinosu, 14 Mart Tıp Bayramı dolayısıyla tıp öğrencilerının ya da tıp fakültesi mezunlarının mensubu olduğu dernekler tarafından verilen Tıp Balosu'na uzun yıllar ev sahipliği yapmıştır. Çocuk Esirgeme Kurumu başta olmak üzere, çocuklarla ilgili birçok hayır kuruluşu veya çeşitli okulların okul-aile birliği topluluklarınca her 23 Nisan'da yapılan çocuk balolarının vazgeçilmez mekânlarından biri de yine Taksim Belediye Gazinosu olmuştur. Yukarıda, siyasi partilerin de burada balolar tertiplediğinden söz edilmiştir. Demokrat Parti üyeleri 14 Mayıs 1950'deki seçim zaferinin yıl dönümlerinde burada Zafer Balosu tertiplemektedir. Ayrıca, Demokrat Parti İstanbul Teşkilatı da 1945'teki kuruluşunun ardından her yıl kuruluş yıl dönümü vesilesiyle burada bir balo vermektedir. 1958'de Demokrat Partililer'in verdiği bir baloda çalan müzisyenlerden biri olan İlham Gencer, söz konusu baloya ilişkin anılarını şöyle anlatmaktadır:

> Demokrat Parti'nin balosu olmuştu 1958'de. Bütün balolar zaten orada yapılırdı. Akademi Balosu, Basın Balosu, Demokrat Parti'nin Kuruluş Balosu. Hatta, rahmetli Menderes o gece oradaydı. Ben grubumla çıktım. Daha önce balo organizasyon komitesi dokuz kişi aralarında konuşmuşlar, aman demişler, İlham Gencer'i getirelim. Ondan sonra demiş ki, birileri demiş ki, biz, demişler, İlham Gencer'den çekiniyoruz, orada ters bir şey söyler. Menderes, rahmetli, başbakan. Ondan sonra, onun için demişler ki, İlham mı gelsin, başka bir müzisyen vardı, onu hatırlamıyorum, o mu. Oylamışlar. Dokuz kişiden beş kişi beni istemiş. Diğer dört kişi istememiş. Ben böylece balonun müzisyeni olarak angaje edildim ve çıktık, çalmaya başladık. Menderes de biraz yüksekte oturuyordu, locada. Ben birden piyanodan kalktım, sandalyenin üzerine çıktım. Sayın başbakanım, dedim, sizden de birkaç söz rica ediyor sayın misafirler, dedim. Hiç unutmuyorum, o gün orada böyle yumuşak, kısık bir sesle dedi ki, Sizin, dedi, mikrofonunuz var ama, dedi, benim yok, dedi. Ben de dedim ki, Siz Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakanısınız. Sizin mikrofona ihtiyacınız yok, dedim ve oradan kısık, ne kadar işte duyulduysa koskoca salonda, zaten öyle bir büyük salon şu anda Türkiye'de değil, dünyanın hiçbir otelinde de yok, iddia ediyorum.[92]

92 İlham Gencer ile 24 Temmuz 2013 tarihinde yapılan görüşme.

Siyasi partilerin baloları ile Akademi Balosu, Basın Balosu ve yüksek mimarlar gibi birtakım meslek gruplarının tertipledikleri balolar, basının bilhassa ilgisini çekmekte; dönemin gazetelerinde ve süreli yayınlarında gerek haber olarak gerekse dedikodu yazısı biçiminde oldukça geniş yer tutmaktadır; zira, adı geçen baloların davetlileri ülkenin siyaset, kültür, sanat vs. alanlarındaki en tanınmış kişilerden oluşmaktadır. Kentli orta sınıfların yoğun bir biçimde takip ettiği dedikodu yazılarının başlıca konusunu, bu balolara kimlerin, hangi kıyafetlerle katıldıkları ve kimlerle birlikte, salonun hangi köşesinde oturdukları oluşturmaktadır. Kıyafetler, bilhassa da kadınların kıyafetleri ve hatta mücevherleri ile "saç kuvafürleri" söz konusu yazılarda oldukça geniş yer tutmaktadır. Genellikle müstear ad kullanan yazarlarca kaleme alınan bu yazılarda, yoğun bir moda terminolojisi kullanılmaktadır ve bu durum, yazarların bu konuda oldukça bilgili kimseler arasından seçilmiş olduğunu düşündürmektedir. Hatta öyle ki, kullanılan dil kimi zaman bu dile aşina olmayan okuyucular tarafından yazıların sonuna dek okunmasını engelleyici niteliktedir. Balo kelimesi Türkçe'ye İtalyanca'dan girmiştir ve "Danslı ve özel giysili gece eğlencesi" anlamına gelmektedir.[93] Bu tanıma uygun bir biçimde, dönemin özellikleriyle de ilişkili olarak, balolar hakkındaki dedikodu yazılarının başlıca konularından birini de kimlerin, hangi dansı, nasıl ettikleri oluşturmaktadır. Pistte dans eden davetliler, birliktelikler, giyilen kıyafetlerin detayı vs. gibi konular da dedikodu yazarlarına oldukça fazla malzeme sağlamaktadır. Dolayısıyla oturan davetli, dedikodu yazarı için makbul değildir. Çalışma kapsamında incelenen gazetelerde ve *Salon* adlı dergide yer alan dedikodu yazılarından gözlemlendiği kadarıyla, bu baloların müdavimi olan belirli bir zümrenin varlığından çok net bir biçimde söz edilebilir. Öyle ki, giydikleri kıyafetler, ettikleri danslar, balo süresince takındıkları tavırlar üzerinden ismi anılan bazı kimseler, okuyucu tarafından bir süre sonra tanıdık olmaya

93 "Balo," *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*, erişim 4 Haziran, 2014, http://www.tdk.gov.tr.

başlamakla birlikte, okuyucunun zihninde belirli davranış kalıplarının üretilmesine de yol açmaktadır. Bu türden etkinliklerin davetlisi olarak dedikodu yazılarında yer alan kimselerle ilgili detaylı analiz, çalışmanın dördüncü bölümünde yapılacaktır.

Çalışma süresince Taksim Belediye Gazinosu'nda verilen baloların muhteviyatına dair doğrudan bilgiye, genel olarak gazetelerde ve süreli yayınlarda yer alan dedikodu yazıları ile İlham Gencer'le yapılan görüşme vesilesiyle ulaşılabilmiştir. Demokrat Partililer'in balolarıyla ilgili, Gencer'in yukarıda alıntılanan anısı haricinde *Milliyet*'te yer alan "Berin Diyor ki:" başlıklı dedikodu köşesinde de bir yazı yer almaktadır: "Senenin en güzel ve en kalabalık balosu" olarak tanımlanan ve salondaki hemen her masanın "şehrin tanınmış şahsiyetleri ve zarif hanımları tarafından işgal edilmiş" olduğu söylenen yazıda, bu baloyla ilgili olarak şu satırlar da yer almaktadır:

> Son derece şık masa, parti balolarını hemen hiç kaçırmayan Ermeni vatandaşlarımızın masası idi. Kim kimin kızı veya gelini daima karıştırırım ama, herhalde Balıkcıyanların, Geseryanların bir kısmı burada idiler. Hanımların üzerinde Balmain'den, Fath'dan, Dior'dan nefis tualetler vardı. Havası iyi, neş'esi bol, piyangoları güzel olan bu baloda geç saatlere kadar durup dinlenmeden eğlenildi.[94]

Geçmiş yıllarda baloların vazgeçilmez adetlerinden birinin de piyangolar olduğundan yukarıda bahsedilmiştir. Parti baloları ve piyangolar hususunda, 1950'de tertiplenen Cumhuriyet Halk Partisi Vilayet Balosu oldukça renkli bir örnek teşkil etmektedir; zira, söz konusu baloyla ilgili *Salon*'da yer alan bir yazıda, balonun piyangosuna oldukça geniş yer ayrılmakta ve "C.H.P balosu çok zengindi. Aylık erzakını düzenler için ise büyük bir saadet doğurdu." denmektedir.[95] Tertip heyeti tarafından "Nea Agora bakkaliyesi" hâline getirilen camlı salonda, satın alınan fiş mukabilinde belirli numaralara sahip olunmakta ve bu numaralara çıkan ürünler, tezgâhtar

94 "Berin Diyor ki: *Milliyet Haftalık İlave*, 24 Nisan, 1955.
95 Memo, "C.H.P. Balosu," *Salon* 60 (15 Nisan 1950): 1042.

olarak görevlendirilen kişiden alınmaktadır. Piyangoda Marsilya ve İskenderiye'ye gidiş-geliş seyahat bileti gibi hediyelerin yanı sıra, "iç fındıklar, teneke teneke sade yağlar, zeytinyağları" gibi ürünler de yer almaktadır. Davetliler arasındaki, kıyafet mecburiyeti dolayısıyla smokinle gelen erkeklerin ve birbirinden şık tuvaletler giymiş kadınların piyangoya oldukça rağbet ettiği söylenmekte; "Pistte ve masada bulunan bütün davetliler akın halinde Nea Agora'ya koşuyorlar. Piyanonun önü bakkaliye sergisi halinde. Hanımlarımız zevçleriyle birlikte paketler yapmakla, hususi arabaların şoförleri bu paketleri taşımakla meşguller." denmektedir. Son olarak, davetlilerin kıyafetlerinden bahsedilen kısımlarda bile, "Dr. Muzaffer Sezer çok sıkı ve kendisine yakışan bir tuvalet giymiş olan zevcesini, halı üzerinde yığdığı erzak yanında nöbetçi bırakmış (...)" ve "Öte taraftan frakının gömleğini sabunlarla ve konservelerle berbat eden bir bay manzarayı bozuyordu." gibi cümlelere yer verilmektedir.[96]

Piyango haricinde genellikle her balonun o geceye özel olarak hazırlanmış bir programı olmaktadır. Programın başlıca amacı davetlilerin eğlenceli vakit geçirmesini temin etmektir. 1950'de Taksim Belediye Gazinosu'nda tertiplenen Mimarlar Balosu'nda piyango haricinde ne tür etkinliklerin yer aldığı şu satırlarda belirtilmiştir:

> "Mikrofon başında iki dakika konuşma hakkı", "cazdan bir parça isteme hakkı" gibi sürprizlerin yanına "istediği kavalye veya damla bir tango yapmak hakkı" unutulmamalıydı. Hele Danse bleu yapılsaydı Mimarlarımız hayli heyecan geçirirler, birbirlerine düşerlerdi, zannederim bazı kazak geçinen zevçler bu dansa mani oldular. Kulağıma da zaten böyle çalındı.[97]

Sabaha kadar sürdüğü belirtilen söz konusu baloda, sabaha karşı yapılanlarla ilgili olarak da "Saat 4 den sonra iskemle oyunu, ekabir gittiğinden pek eğlenceli oldu. Bilhassa Mahmut beyin yaşlı

---

96 Memo, "C.H.P. Balosu," 1042.

97 Memo, "Yüksek Mimarlar Balosu," *Salon* 57 (1 Mart 1950): 986.

ağabeysinin çok güzel oynadığı çifte telli hazırunu kırdı geçirdi." denmektedir.[98]

Yılın en çok konuşulan baloları olan Akademi ve Basın Balosu'na geçmeden önce, son olarak, Otel, Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası (OLEYİS)'nın tertiplediği balolar örnek verilecektir. Taksim Belediye Gazinosu, bu sendikanın vermiş olduğu "Şampanyalı Balo"ya defalarca ev sahipliği yapmıştır. İsmiyle müsemma olan balonun başlıca özelliği, balo gecesi boyunca açılan şampanya şişelerinin çokluğudur. *Milliyet*'teki bir haberde, 1953'te verilen baloda, saat başına yüz elli şişe şampanya patlatıldığı; patlatılan şişelerin seslerinin büyük salonu "muharebe meydanı"na çevirdiği belirtilmektedir.[99] OLEYİS'in tertiplediği balolardan İlham Gencer de bahsetmektedir. Türk turizmine çok önem verdiğini belirten Gencer, bir senesinde OLEYİS balosunun biletlerini sattığından; ayrıca, kendisinin de mensubu bulunduğu Müzisyenler Sendikası'nın tertiplediği balolardan toplanan hasılatın bir kısmını OLEYİS'e verdiklerini ve OLEYİS'in de kendi balolarını bu vesileyle tertipleyebildiğini söylemektedir.[100]

98 Memo, "Yüksek Mimarlar Balosu," 986.

99 "Dereler gibi şampanya aktı," *Milliyet*, 28 Şubat, 1953.

100 İlham Gencer ile 24 Temmuz 2013 tarihinde yapılan görüşme. Söz konusu görüşmede, Türk turizmine olan ilgisinden bahseden Gencer şöyle ilginç bir anısını anlatmıştır: "Ben Türk turizmine de çok değer vermişimdir. Hatta 'Gönüllü Turizm Ordusu' diye bir teşkilat kurmuştum. Her tarafta Turizm Marşı'nı çaldım, çaldırttım. Hatta bir tarihte orkestrayı kamyona koydum. Şişli Site Sineması'nın önünden çıktık. Ben, orada kulübüm vardı. Şişhane'den, Metro Han'ın önünden Beyoğlu'na geldik ve oradan da Hürriyet Tepesi'ne kadar gittik. Yukarıdan çiçekler falan atılıyordu. Ama benim bir şanssızlığım oldu. Tam benim turizm propagandam, kamyonumun arkasına, o zaman Türkiye'de bağımsız adaylığını koyan Cemal Madanoğlu, 27 Mayıs İhtilali subaylarından, generallerinden, meğersem o da seçime giriyormuş. Tam benim kamyonumun arkasında ve seksen tane de araba arkasında konvoy, onlar hazırlamışlar, Beyoğlu'nun bütün o binalara çiçekler ve şeyler, konfetiler dağıtmışlar. Tabii en önde ben gidince, ben de Madanoğlu'nun reklamcısı, yani Amerikanvari bir reklam. Benim turizm propagandam akamete uğradı tabii."

3.3.4.1 Akademi Baloları

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ilk olarak 1882'de Ressam, Arkeolog ve Müzeci Osman Hamdi Bey tarafından Sanayi-i Nefise Mektebi adıyla kurulmuştur. Ülkedeki ilk sanat ve mimarlık okulu olan kurum, 2 Mart 1883'te öğretimine başlamış; 1928'de de Güzel Sanatlar Akademisi adını almıştır. Akademi unvanıyla anılan, ülkedeki ilk yükseköğretim kurumu olan bu yer, 1982'de üniversiteye dönüştürülerek Mimar Sinan Üniversitesi adını almıştır.

Akademi'nin kuruluş yıl dönümünü kutlama amacıyla Güzel Sanatlar Akademisi Talebe Birliği veya Derneği tarafından her yıl geleneksel olarak tertiplenen balolar, Taksim Belediye Gazinosu'yla birlikte anılan etkinliklerin başında gelmektedir. Genellikle Akademi'nin kuruluş günü olan 3 Mart'ta olmak üzere, martın ilk yarısındaki herhangi bir günde tertiplenen Akademi Balosu, ülkede meydana gelen büyük kazalar ya da kimi devlet büyüklerinin geçirdiği ciddi rahatsızlıklar dolayısıyla ertelenerek ileriki bir tarihte de yapılabilmektedir. Her zaman çok kalabalık geçtiği belirtilen bu balonun davetlileri arasında öğrenci ve öğretim görevlilerinden oluşan Akademi mensuplarının yanı sıra, tiyatrocular, müzisyenler, ressamlar vb. başta olmak üzere ülkenin kültür, sanat ve siyaset alanında tanınmış birçok ismi de bulunmaktadır. Akademi öğrencileri başta olmak üzere, gençlerin özel olarak hazırlanmış birbirinden farklı kostümlerle katıldığı geceye, daha yaşlı kimseler herhangi bir gece kıyafetiyle katılmaktadır. Kostüm müsabakalarının vazgeçilmez unsurlarından biri olduğu bu balolar, "sanatkârlar balosu", "Akademi kıyafet balosu", "kostümlü balo" ve "maskeli balo" olarak da anılmaktadır. Ümit Deniz, Almanlar'ın tertiplediği bir maskeli baloyla ilgili yazısında, konuyla da ilgili olarak şunları söylemektedir:

> Maskeli balolar İstanbul halkının senelerden beridir heyecanla ve zevkle beklediği gece eğlenceleri olmasına rağmen nedense İkinci Dünya Harbi içinde ve sonrası yalnız bir iki ekalliyet cemiyetiyle

Akademi balolarına inhisar etmiş olmasına rağmen İstanbullular tarafından büyük rağbet ve mazhariyet kazanmıştır.[101]

Tertip komitesi tarafından her anlamda orijinal bir balo olması hususunda son derece özen gösterilen Akademi Balosu'nun, beklenen ve oldukça rağbet gören bir balo olmanın yanı sıra, sonrasında da adından sıkça söz ettirdiği anlaşılmaktadır. Öyle ki Tevfik Yener'in, "Cesur kostümler, çılgın eğlenceler ve alenen öpüşmeler sadece Akademi Balosu'nda görülebilirdi. Büyüklerimize göre 'işin rezilliğini' çıkarırdık."[102] dediği Akademi Balosu için Vefa Zat da şunları söylemektedir:

Akademi kıyafet balolarında giyilen kıyafetleri ve bu balolarda yaşanan eğlenceleri anlatabilmek için ne dilin ne de kelimelerin gücü yeter. Hele Güzel Sanatlar Akademisi Balosu'nun eğlence etkinlikleri. Bu balolarda yaşanan eğlenceler günlerce basına konu olur, aylarca konuşulurdu. O dönemdeki akademi balolarının görkemi o dönemde kaldı. O dönemden sonra başka hiçbir dönemde böylesine görkemli, böylesine eğlenceli balolar düzenlenemedi.[103]

Kıyafet balosu olarak da anılan Akademi Balosu'na, gençler bu gece için özel olarak hazırladıkları kostümlerle katılmaktadır. Mitolojik karakterlerin, farklı devir ve coğrafyalardan seçilen tarihî şahsiyetlerin ya da günün popüler isimlerinin ve farklı meslek gruplarının canlandırıldığı baloda bir de kostüm müsabakası yapılmakta; müsabakanın sonunda bir kadın, bir erkek ve bir de grup birincisi seçilmektedir. Dönemin basınında yer alan dedikodu yazılarının başlıca konuları, bu tür eğlencelere katılanların kimliği, ne giydikleri, kimlerle birlikte oturdukları ve neler konuştuklarının yanı sıra, kimlerle, hangi dansı, nasıl ettikleri ve dans pistindeki diğer hâl ve hareketlerinin birtakım kişisel meselelere yorulmasından oluşmaktadır. Akademi Balosu gibi, öğrenci ve öğretim üyelerinin yanı sıra,

---

101 Ümit Deniz, "Almanların maskeli balosu- San'at Okulları defilesi- Gazeteciler Sendikası gecesi- Evlenen meşhur sinema yıldızı," *Milliyet*, 21 Şubat, 1953.

102 Yener, *İstanbul Aşk Ekmek Hayal*, 535.

103 Zat, *Eski İstanbul Barları*, 130.

birçok alanda şehrin popüler isimlerinin katıldığı, kıyafet bolluğunun had safhada olduğu ve dönemin davranış kalıpları bağlamında oldukça "özgür" veya "marjinal" bir havanın estiği böylesi bir geceyle ilgili dedikodu yazılarının malzemesi de tahmin edileceği gibi çok olmaktadır. 1950'deki Akademi Balosu'nun kıyafet bakımından nasıl bir görüntü arz ettiği *Salon*'daki bir dedikodu yazısında şu satırlarla belirtilmiştir:

> Baloda, muhtelif filmlerde rol alan figüran ve artistlerin elbiselerinden kopye edilmiş yüze yakın kıyafet var.
> Korsanlar, silahşorlar, gladyatörler, deli, Robot; külhanbey; Bavyeralı; soytarı, bedevi, şerif kavalyeler... Jan Dark, Kütahyalı gelin, Venüs; hemşire; saraylı ve mahalli elbiseler giyen Anadolu kızlarından müteşekkil damlar.[104]

1955'teki Akademi Balosu'yla ilgili *Milliyet*'te yer alan bir dedikodu yazısında ise, konu hakkında şu satırlar yer almaktadır:

> Bizi kapıda Athos, Portos ve Aramis karşıladı. Gözlerimiz Dartanyan'ı da aradı ama, maalesef göremedik.
> Bu yanda Ramses II., öbür tarafta bir Arap şeyhi, beride On Dördüncü Lui'nin Osmanlı saraylarındaki sefiri, Hint racaları, Avrupa'da her zaman parlak hayaller yaratan Harem dilberleri, balerinler, sigara satıcısı kızlar, Mm. Pompadur ve Du Barry'ler. Hepsi birden devirleri kulak arkası ederek sanki burada toplanıvermişlerdi.
> Gençlerin ekserisi kıyafet değiştirmişler, olgunlar ve yaşlılar frak smoking ile gece elbisesini tercih etmişlerdi. [105]

Baloda giyilecek kostümlerin seçiminde gözetilen başlıca unsurun orijinallik olmasıyla ilgili olmalı ki baloya katılan ve kostüm müsabakasını takip eden kimi dedikodu yazarlarınca bazı kostümler hiç beğenilmemekle birlikte ağır bir şekilde eleştirilmektedir. 1963'teki Akademi Balosu hakkında yazılan bir yazıda yer alan şu satırlar bu duruma iyi bir örnektir:

---

104 Memo, "Akademi Balosu," *Salon* 58 (15 Mart 1950): 1002.
105 S.D., "Akademi, veyahut kıyafet baloları," *Milliyet Haftalık İlave*, 13 Mart, 1955.

Bu yıl şaşaalı ve orijinal kostümler yerine bir sürü etek, bluz, tersine giyilmiş ceketler, pis pis pantolonlar, siyah çoraplar, tanınmamak için takılan siyah gözlükler davetlileri rahatsız edip kaçırmaktan başka bir işe yaramadı. Gecenin meşhur kıyafet müsabakası, o kalabalıkta, Erkan Yolaçın yapmağa çalıştığı esprilerle başladı. İki alakasız bez parçasını birbirine liiştirip [iliştirip] veya bunu dahi yapmak zahmetine katlanmayan kişilerin neye dayanarak müsabakaya girdiklerini ve jürinin de bu tatsız kaçıklar alayını neden yarışmaya kabul ettiğini bir türlü anlıyamadık? Yazık ki bu hercümerç içinde güzel ve çalışılmış kıyafetler de gölgeleniyordu.[106]

Akademi Baloları'ndan bahsedilirken değinilmesi gereken başlıca konulardan biri de balonun dekorlarıdır. Söz gelimi, balonun verileceği gece Taksim Belediye Gazinosu'nun tüm salonları Akademi öğrencileri tarafından özenli bir şekilde dekore edilmektedir. Hazırlıklarına önceden başlanan dekor çalışmalarının belirli bir konsepti olabildiği gibi, orijinallik gözetilerek birbirinden bağımsız dekorlara da yer verildiği olmaktadır. Örneğin, 1948'deki Akademi Balosu'nun dekorlarıyla ilgili olarak, Fitne Fücur müstear adıyla yazan Adalet Cimcoz, "Taksim Gazinosunun duvarları Karagöz, Hacivat motifleri ile çok güzel bir şekilde dekore edilmişti. Orta yerde dört tane yolunu şaşırmış zavallı uçurtma tavana yapışmış bir halde kuyruklarını boşluğa koyuvermişlerdir." demektedir.[107] 1949'daki Akademi Balosu'nun dekorlarıyla ilgili daha detaylı bir anlatım ise şu şekildedir:

Baloyu tertipleyen komite cidden güzel ve enteresan bir balo hazırlamışlar. Salonu ışıklayan iri duvar, aplikeleri oyulmak suretiyle yapılmış gülen, ağlayan, acayip tipli iri maskelerle kapatılmıştı. Sanat aleminde isim yapmış kimselerin ve hocaların karikatürleri, (baş döndürücü kokular sürmesiyle meşhur hocalarının Gildavari karikatürü fevkaladeydi) ile süslenmişti.

Cazın arkasındkai [arkasındaki] camlığı kapayan perdenin orasına burasına Çinli, Arap, saraylı, Amerikalı, Hintli baş resimleri yapılmış, üst tarafta açıkta kalmış camların üzerine birbirlerine garip bir

---

106 O.S., "Cemiyet Hayatından Haberler," *İstanbul Belediye* 23 (Nisan 1963): 20.

107 Fitne Fücur, "3 Mart Balosu," *Salon* 10 (15 Mart 1948): 152.

> ahenkle uymuş renklerle vitray işlemişlerdi. Sonra ne janr olduğunu bilmediğim tablolar resmedip asmışlardı. Düğünlerde gelinlerin indiği merdivenlerin başına gayet büyük birer kitap yapmışlar, üzerine de bize kitap hediye ediniz diye altın harflerle yazmışlardı. Pistin üzerine canlı bir şekilde görülmez iplerle gökkubbeyi tecessüm ettirmişlerdi.
> Her masanın üzerine küçük dökme alçı levhalariyle süslenmiş kaim zaviye şeklinde bir mesnet yapmışlar, ucuna uçan bir balon bağlamışlar ve iri bir ispermeçet mumu koyup yakmışlardı. Bütün bu saydığım dekoru renk renk serpantinler ve kostümlü davetliler bir kat daha cazipleştirmiş ve canlılaştırmıştı.[108]

Dekorlar bahsinde son olarak, yine 1955'teki Akademi Balosu örnek verilecektir; zira, bu örnekte özenle hazırlanan dekorların, orijinalliğin yanı sıra oldukça esprili olduğu da anlaşılmaktadır:

> Baloya renk veren sade kıyafetler değil, aynı zamanda yapılan dekorlar da oldu.
> Mesela kapıya kırmızı değirmen panoları dikilmek suretiyle giriş, Paris'in meşhur Moulin-Rouge'una benzetilmiş, büyük salon da yine muhtelif panolarla bir Paris mahallesi şeklinde tezyin edilmişti. Arka camlı salon ile ön kısım metro şeklinde hazırlanan dekorlarla geçit haline konulmuş ve camlı salon tamamen Taksim meydanına ve gezisine benzetilmişti. Burada göze çarpan başlıca espri de meşhur boş kaidenin üstüne konmuş olan Vali Gökay'ın heykeli idi.[109]

Fitne Fücur, 1952'deki Akademi Balosu'yla ilgili yazısında, kıyafetlerde olduğu gibi, dekorların da kimi davetlilerce beğenilmediğinden bahsetmiş ve eleştirilen noktaların, Akademi Balosu bağlamında tabii karşılanması gerektiğini şu şekilde öne sürmüştür:

> Kimi dekorları çok güzel ve orijinal buldu ve çok beğendi, kimi ise kapıdan girince orta yerde kaldı, masa yok, ışık yok nereye oturacaksın belli değil bir keşmekeş içinde bu ne kepazelik diye söylendi

108 Kanca, "Akademi ve Basın Baloları," *Salon* 35 (1 Nisan 1949): 562. "Kaim zaviye şeklinde bir mesnet", dik açıyla duran bir dayanak anlamındadır. "İspermeçet mumu" ise, ispermeçet balinasının kafa boşluğundan elde edilen, yağdan oluşan ispermeçet maddesiyle yapılan bir tür mumdur.

109 S.D., "Akademi, veyahut kıyafet baloları."

> durdu. Geceyi talebe hazırlamıştı, organizasyon mükemmel olsaydı apukurya gecesi olmazdı canım, bence bu kargaşalık ve derbederlik sanatkara yakışıyor. Dekorlar için çok masraf edildiği iki bin metreden fazla kumaş sarfedildiği [sarf edildiği] rivayetleri de etrafta dolaşıyor, hatta biletlerin on beş lira mukabilinde bir bardak su içmeye dahi hakkın olmadığı dehşetli kritik ediliyor, ama ne yapılır da herkes tarafından beğenilir değil mi?[110]

Akademi Baloları'yla ilgili bir diğer husus da diğer balolarda olduğu gibi, yapılan piyangolarla ilgilidir. Her ne kadar çalışma süresince hakkında fazla bir bilgiye ulaşılamasa da piyangoların da balodaki diğer etkinlikler gibi oldukça renkli geçtiği düşünülmektedir. Fitne Fücur, 1948'deki Akademi Balosu'nun piyangosunda tanınmış ressamların hediye ettiği yağlı boya ve gravürlerin yer aldığını söylemektedir.[111] Aydın Boysan da kendisinin katıldığı bir Akademi Balosu'nun piyangosuyla ilgili şöyle bir anısını anlatmaktadır:

> Her yıl 3 Mart'ta düzenlenen Akademi Balosu çok ünlüydü. Yarım asır önce bu balolardan birini düzenleme görevi de bana verilmişti. Alışkanlıktır ya, piyango düzenleyip gelir temin etmek. Biz de pek çok hediye toplamış, piyangoya koymuştuk. Ben ilginç olsun diye piyangoya canlı bir eşek de eklemiştim. Bütün piyango biletleri satıldı. Bütün hediyeler dağıtıldı. Ama eşeği kazanan, gelip almadı. Sabah oldu herkes gitti. Ben o ünlü Taksim Belediye Gazinosu'nda, eşekle baş başa kalmıştım. Bir süre bakıştıktan sonra, ben de eşeği bir ağaca bağlamış ve eve gitmiştim. Sonrasını bilmiyorum.[112]

Gerek kostümleri gerek dekorları ve gerekse daha önce hiçbir yerde görülmeyen birçok yeniliği ihtiva etmesi bakımından Akademi Baloları bir döneme damgasını vurmuştur. Öncesinde hazırlıklarıyla, sonrasındaysa olup bitenlerlerle ilgili olarak adından uzun süre bahsettiren Akademi Baloları, hem kendi döneminde hem de sonrasında başka birçok etkinliğe de ilham kaynağı olmuştur. İlham Gencer'in Akademi Baloları'yla ilgili olarak anlattığı şu anısıyla

---

110 Fitne Fücur, "Akademi Balosunda Neler Oldu..." *Hafta* 129 (14 Mart 1952): 8.

111 Fitne Fücur, "3 Mart Balosu," 152.

112 *Hayat, tatlı zehir*, 81-82.

birlikte bu başlığa son verilecek ve dönemin en popüler etkinliklerinden biri diğeri olan Basın Baloları'na geçilecektir:

> (...) meşhur piyanist, Hüseyin Sermet vardır, dünya çapında. Onun babası Cüneyt Sermet benim kontrbasçımdı yıllar önce. Onun da, Taksim Belediye Gazinosu'nda bir olay anlatıyor. Orada Akademi Balosu yapılmıştı. O büyük salonun bir de üst tarafında başka bir salon vardı. Tabii Güzel Sanatlar Akademisi orayı dekore etti, müthiş. Zaten Akademi Baloları hep Taksim Belediye Gazinosu'nda yapılırdı. Oradan beni istemişlerdi Akademi talebeleri, organizatörleri. Ben de bir, o devirde, İlham Gencer'in o devirde Bat Power gibi piyano çaldığını biliyor musunuz, diyor Cüneyt Sermet hayatını yazdığı bir kitapta. *Cazın İçinden.* Zaten bu Bob sekstetten evvel Turhan ve İlham'la King Colevari bir tempo kurmuştuk ve Güzel Sanatlar Akademisi'nin balosunda verdiğimiz konser o kadar sükse yapmıştı ki bizi kıskanıp sahneden indirmeye çalışan o devrin ünlü piyanisti Perez, talebelerden dayak yemişti. O beni kıskanmıştı. O, çünkü çok, İstanbul'un bir numaralı adamıydı. Ama ben de genç olarak triomla ona fark attım tabii. O da kıskandı, bizi dövmeye kalktı, sahneden indirmeye kalktı. Ama Akademi talebeleri ona güzel dayak attılar. Bunlar hep Taksim Belediye Gazinosu'ndaki benim hatıralarımdır.[113]

3.3.4.2 Basın Baloları

Akademi Balosu ile birlikte İstanbul'da yapılan ve adeta Taksim Belediye Gazinosu'yla özdeşleşmiş olan balolardan biri de Basın Balosu'dur. Haftalar öncesinden programı duyurulan, yapıldıktan sonra da gazete ve dergi sütunlarında uzun süre adından bahsettiren, şehrin en popüler balolarının başında gelen Basın Balosu'na bu özelliğini veren unsurların başında düzenlendiği mekân, yani Taksim Belediye Gazinosu geliyor denebilir; zira, Burhan Arpad, Taksim Belediye Gazinosu hakkında yazdığı bir yazıda konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

---

113 İlham Gencer ile 24 Temmuz 2013 tarihinde yapılan görüşme. "Zaten bu..." şeklinde başlayan cümle, Sermet'in, alıntıda da söz edilen kitabından aktarılmaktadır.

> Taksim Gazinosu'ndan yoksun bırakılmış, Kızılay, Basın, Akademi, Konservatuvar baloları dağıldı ve söndü. Akademi gençlerinin konservatuvarlarının sanat yanı ağır basan o cıvıl cıvıl kostümlü baloları da yok. Basın Balosu'na renk katan yazarlar, sanatçılar ve politikacıların çoğu bizleri bırakalı yıllar geçti.[114]

İstanbul Gazeteciler Cemiyeti tarafından tertiplenen Basın Balosu, 1960'lara dek martın ikinci yarısında bir cumartesi gecesi yapılıyorsa da ileriki yıllarda şubat, mart, nisan yani balo mevsimi boyunca herhangi bir gecede yapılmaya başlanmıştır. Hususi davetiyelerle katılınan bu gecenin davetlileri yalnızca basın mensuplarından değil, şehrin siyaset, ekonomi, kültür ve sanat alanında en tanınmış kişilerinden oluşmaktadır. Vefa Zat'ın aktardığına göre, bu balolarda genellikle kıyafet mecburiyeti uygulanmakta ve smokinsiz kişiler baloya alınmamaktadır.[115] Akademi Balosu'nda olduğu gibi, Basın Balosu'nun yapılacağı geceye özel olarak Taksim Belediye Gazinosu'nun tüm salonları dekore edilmekte ve hatta, bilhassa küçük salonlar belirli bir konsept bağlamında ayrıca düzenlenerek, balonun eğlence köşesi hâline getirilmektedir. Örneğin, 1950'deki Basın Balosu'yla ilgili bir haberde, "Bu yıl küçük salonun renkli ışıklar içinde Luna Parkı bulunan bir orman haline getirilmesi ve burada çeşidli eğlenceler yapılması kararlaştırılmıştır." denmektedir.[116] Mekânın dekoru baloyu orijinal kılan unsurların başında geldiğinden, bu iş için şehrin bu alanda en tanınmış kişileri görevlendirilmektedir. Örnek olarak, 1953'teki Basın Balosu için gazinonun salonlarının "Şehir Tiyatrosu baş rejisörü Max Meinecke'nin nezareti altında tamamen değiştirilmekte olduğu" ve Meinecke'nin "bütün salonlar üzerinde hassasiyetle çalışmakta ve salonları tamamen değişik şekilde hazırlamakta" olduğu belirtilmektedir.[117] Diğer balolarda olduğu gibi, Basın Baloları'nın vazgeçilmez etkinliklerinden biri de piyangolardır. Hemen her alanda şehrin en popüler kimselerinin

114 Arpad, "İstanbul'a Acıyın."
115 Zat, *Eski İstanbul Barları*, 130.
116 "Basın Balosunda Sürprizler," *Cumhuriyet*, 24 Şubat, 1950.
117 "Basın balosu," *Milliyet*, 8 Mart, 1953.

katıldığı ve kendi baloları olması dolayısıyla da basının böylesine ilgisini çeken bir balonun piyangosu da oldukça zengin olmakta; birbirinden farklı firmalar bu balonun piyangosuna adeta sponsorluk yapmaktadır. Gazeteciler Cemiyeti içerisinden belirlenen bir komite tarafından hazırlanan balo programının orijinal ve dolu dolu olması ile gelen davetlilere eğlenceli ve unutulmaz bir gece yaşatması gözetilen unsurların başında gelmektedir. Lakin, bilhassa gazete haberlerinden gözlemlendiği kadarıyla, Basın Balosu programlarına önceki yıllarda daha fazla özen gösterildiği; yani, gece boyunca yapılacak etkinliklerin yalnızca o geceye özel olarak hazırlandığı anlaşılmaktadır. Söz gelimi, 1948'deki Basın Balosu'yla ilgili bir haberde, baloya gelecekler için birçok yeni ve orijinal eğlencenin hazırlandığı ve bilhassa, dedikodu yazılarından anlaşıldığı kadarıyla, bu türden gecelerin değişmez davetlilerinden olan dönemin tanınmış Tiyatro Sanatçısı Vasfi Rıza Zobu'nun hazırladığı "Zobu dansı"nın gecenin başlıca sürprizlerinden olacağı belirtilmiştir.[118] Aynı geceyle ilgili yazısında Fitne Fücur şunları söylemektedir:

> Bu seneki Basın balosu öteki senelere nisbetle daha kalabalıkça geçti. Burhan Felek, herkesin işitemediği ve dolayısile zevkine tam manasile varılamayan espriler yaptı. Alaturka meraklısı Vasfi Zobu, Sambayı, kadrili ve çiftetelliyi hatırlatan bir dans lanse etmeye kalkıştı ise de fazla sükse yaptığını tahmin etmiyorum. Dairesini alan, zülfünü döken meydana gelmişti amma, bu Zobu dansı, dansedenlerden ziyade seyredenleri eğlendirdiği için ekseriyet oturmayı tercih etti.[119]

1948'in Basın Balosu'nda bunlar olmuşken, 1949'da yapılacak balo içinse gazete haberlerinde, her saatin sürprizlerle dolu olacağı, eğlence salonu hâline getirilen küçük salonda memleketin tanınmış

---

118 "Basın balosu bu gece verilecek," *Cumhuriyet*, 20 Mart, 1948.

119 Fitne Fücur, "Basın Balosu ve Bedri Rahmi Sergisi," *Salon* 11 (1 Nisan 1948): 166. Kıyafet mecburiyetiyle ilgili olarak aynı yazının ilerleyen satırlarında, "Balonun en güzel tarafı kiralık fraklarla gelenlerin haklı endişelerini seyretmekti." denmiştir. Ayrıca, Burhan Felek, 1949 ile 1952 ve 1959 ile 1982 arasında Gazeteciler Cemiyeti başkanlığı yapmıştır.

TÜRK BASIN BİRLİĞİ
İstanbul Mıntakası
Reisliği

İstanbul, 14 Şubat 1941

Bay Vahit Ramiz hiç

Aziz arkadaşım,

Mıntakamız adına tertib ettiğimiz Basın Balosunun 22 şubat 1941 cumartesi akşamı saat onda Taksimde Şehir Gazinosunda verileceğini hatırlatır ve ev sahiblerinden biri olarak refikanızla teşrifinizin arkadaşlarımızı ve misafirlerimizi mes'ud edeceğini saygı ve sevgilerimle arzederim.

Mıntaka reisi
hakkı tarık us

Gazeteci Vahit Ramiz Hiç adına gönderilmiş bu davetiye
Gökhan Akçura'nın arşivinden...

tüm sanatkârlarının geceyi eğlence ile dolduracağı, gazinonun büyük salonunda ise "karnaval" ve "çingene düğünü" adlı iki revü canlandırılacağı ve balonun en eğlenceli kısmını ise kurulacak koltuk meyhanesinin oluşturacağı belirtilmektedir.[120] Söz konusu balo sonrasında *Salon*'da yayımlanan bir dedikodu yazısında yer alan aşağıdaki satırlar, gerek eğlenceleri gerek dekoru ve gerekse de davetlilerin geceyi nasıl geçirdiğine ilişkin olarak balonun atmosferini oldukça güzel yansıtmaktadır:

> Bilhassa Karakucak koltuk meyhanesi, birbiri üzerine yığılmış fıçılar, tezgahı, rakı şişeleri üzerine oturtulup yakılmış mumları,

120 "Basın Balosu cumartesi akşamı veriliyor," *Cumhuriyet*, 17 Mart, 1949.

> küçücük masaları, kulağına karanfil takılmış önü beyaz peştemallı garsonu, rakısı, sakız leblebisi, biber turşusu, sazı, laternasiyle tam bir meyhaneydi
> Raşit Rıza, önünde beyaz önlük, sırtında kolları sıvalı gömlekle tezgahın başında meyhaneci rolündeydi. Gazeteciler Cemiyetine yardım etmek istiyenler sıra sıra tezgah arkasına geçip mey dağıtıyor. Çıplak başlı mühendisin güzel yüzlü, ince, zarif karısı tezgaha geçtiği zaman, tezgah başına yaklaşabilene aşkolsun.
> Saz, meyhane havaları çalıyor. Radyoculuktan sonra işi filimciliğe döken başı açık, gözlüklü şişman zat, Boğaziçinin meşhur Rum meyhanecisinin kızıyla el ele tutuşarak horaya başladı. Uzun boylu, kumral saçlı bankacı, Şehir Tiyatrosunun acayip pırıltılı gözlü, ufak tefek beyaz tül elbise giymiş kadını da bunlara eklendi. Naaralar atıyor, hep bir ağızdan avaz avaza "Cevriye" şarkısı söyleniyordu.
> Umuru Hukukiye müdürüyle karısını selamlarken gözlerim meyhanenin duvarlarına ilişti:
> Eski Türkçe "Ah! Leyla" yazılı.
> Altında kömürle çizilmiş biçimsiz bir kadın resmi ve kalbi delen bir ok. Taş basması kadın resimleri. Yine eski Türkçe bir beyit "Bunu yazan bir muhalif rüzgar, kendi gitti ismi kaldı yadigar" Bunun yanında Kara Necminin içki hesabı. Sonra da ödenmiş işareti. Burunsuz Tevfiğin namütenahiye doğru uzayıp giden hesabı. Zaten ondan hiçbir meyhaneci para istemez ki. Sembolik bir şekilde Bekri Mustafanın hesabı. Veresiye çetelelerinin üst kısmında beyaz üzerine "veresiye yoktur" yazılı bir levha asılmış. Biraz öteye "Edep yahu!" levhası çarpık bir şekilde iliştirilmiş.[121]

Her ne kadar 1948 tarihini vermiş olsa da ilerleyen satırlardaki anlatımdan 1949'daki Basın Balosu'ndan söz ettiği anlaşılan Burhan Arpad, yukarıda da bahsedilen yazısında, söz konusu baloyla ilgili şunları yazmıştır:

> 1948 Basın Balosu'nun verildiği Taksim Gazinosu'nun büyük salon kapısında, eski İstanbul Bekçileri kılığında giyinmiş İsmail Dümbüllü, elinde bir bekçi sopasıyla duruyor ve girenlerin adını yüksek sesle duyuruyordu. Gazinonun daha çok yazları kullanılan ek yapı camlı salonda bir Koltuk Meyhanesi vardı. Tezgahta ünlü aktör Raşit Rıza Samoko içki veriyordu. Bedia Muvahhit ve Vasfi Rıza Zobu da meyhanedeydiler. Laterna da vardı.[122]

---

121 Kanca, "Akademi ve Basın Baloları," 562.

122 Arpad, "İstanbul'a Acıyın."

Taksim Belediye Gazinosu'nda tertiplenen Basın Baloları 1940'ların sonunda böylesi bir görüntü sergiliyorken, 1950'lerin sonu ve nihayet 1960'lar boyunca söz konusu baloların, yine dopdolu ve nitelikli olmakla birlikte giderek orijinallikten uzak bir program ihtiva etmeye başladığı anlaşılmaktadır. Söz gelimi, bu yıllar boyunca gazetelerde ilan edilen balo programları, Taksim Belediye Gazinosu'nun o dönemlerdeki günlük programlarından pek de farklılık göstermemektedir. Örnek olarak, 1964'teki Basın Balosu hakkında yapılan bir haberde, balonun muhteviyatına ilişkin şunlar yazılmıştır:

> Bini aşkın sosyeteye mensup seçkin bir davetlinin katıldığı Basın Balosu geçmiş yıllardakine yakın güzellikte oldu. Baloda Amerika Hava Kuvvetleri cazı, İsrailli film ve televizyon yıldızı Nama Hendel, Avusturyalı piyanistler Walter Kamper ve Heinz Medjomorce, Polonyalı Janina Sanecka, Bulgar yıldızları Karasimira Miniva ve Margaritta Stereva ile Alman Brunu Hofmmann güzel müzik örnekleri verdikten sonra yapılan AKFİL defilesi davetlilerin çok ilgisini çekti.[123]

Gerek programı gerekse mekânıyla haftalar öncesinden hazırlıklarına başlanan Basın Baloları, davetlileri tarafından da heyecanla beklenen, şehrin en popüler eğlencelerinden birini teşkil etmektedir. Mekânla kurulan ilişkinin karşılıklı olması bağlamında, Taksim Belediye Gazinosu'nda yapılan Basın Baloları'na o dönemlerde böylesine popülerlik kazandıran unsurların başında, dönemin sosyal koşulları ve davetlilerin sınıfsal konumlarının yanı sıra, tüm bunlarla da ilişkili olarak, salonları, menüsü, servisi, personeli vs. ile Taksim Belediye Gazinosu'nun fiziksel koşulları da gelmektedir. Bu durum göz önüne alındığında, Burhan Arpad'ın yukarıda alıntılanan, Taksim Belediye Gazinosu'nun yıkılmasının ardından burayla özdeşleşmiş Basın Balosu ve diğer başka bazı baloların da sönükleşmeye başladığı yönündeki ifadeleri de anlaşılırlık kazanmaktadır.

---

123 "Akfil'in yeniliklerine Avrupa bile hayran," *Milliyet Moda İlavesi*, 9 Nisan, 1964.

3.3.5 Konserler

Taksim Belediye Gazinosu ilk olarak 29 Ekim 1939'da verilen bir Cumhuriyet Balosu'yla belirli bir davetli kitlesine kapılarını açmış; bir müstecire kiralanmak suretiyle alafranga gazino hüviyetiyle halka açılması ise 1940'ın ağustosunda olmuştur. 1956'da belediye ile alakası kalmayan gazino, 1960'ların başından yıkıldığı tarihe dek, alaturka gazino sahipleri tarafından işletilmiştir. Geçirdiği değişimlerin aksine, gerek fiziki koşulları gerek kentteki mekânların sınırlılığı ve bu mekânların kullanım biçimi dolayısıyla çok işlevli bir mekân olma özelliğini her daim koruyan Taksim Belediye Gazinosu'nun, bilhassa 1950'lerde en fazla öne çıkan işlevlerinden biri de adeta bir konser salonu olarak kullanılmasıdır. 1938 ile 1949 arasında İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı olan Lütfi Kırdar'ın oğlu Üner Kırdar, *Cumhuriyet*'te yayımlanan bir röportajında, Taksim Belediye Gazinosu'nun bu yönünden söz etmiş ve "Halka dönük bir kültürel hizmet de Taksim Belediye Gazinosu'ydu. O dönemde 'gazino'nun anlamı, 'kumarhane' değildi. İnsanlar oralarda müzik dinlemeye giderlerdi. Nitekim Taksim Belediye Gazinosu'nda her hafta konserler verilirdi. Orası, halkın gittiği bir kültür merkeziydi." demiştir.[124] Kırdar'ın kastettiği konserler, 1952 ile 1954 arasında, iki yıl boyunca her pazar İstanbul Belediye Konservatuvarı Şehir Orkestrası ve Türk Musikisi İcra Heyeti'nin bir hafta aralıklarla verdiği konserlerdir. Belediye tarafından desteklenen ve kentteki konser salonu yokluğundan Taksim Belediye Gazinosu'nda yapılması kararlaştırılan konserler, dinleyiciler için yeterli sayıda yer temin edilemediği gerekçesiyle Şan Sineması'na kaydırılmıştır. İstanbul Belediye Konservatuvarı'nın söz konusu konserlerine bir sonraki başlıkta daha geniş yer ayrılacaktır.

Taksim Belediye Gazinosu'nda verilen konserler dendiğinde iki şey anlaşılmalıdır: Bunlardan ilki, dönemin ünlü yerli veya yabancı

---

124 Tavşanoğlu, "İstanbul halkına saygı duymuyor."

sanatkârları tarafından ya kendi orkestraları ya da gazino orkestrası refakatinde, gazino programı kapsamında yer alıp konser olarak ilan edilen etkinliklerdir. Bir diğeri de bilhassa İstanbul Belediyesi'nin Taksim Belediye Gazinosu'nun sahibi olduğu yıllarda, belediye tarafından da desteklenen, gazino programı başlamadan önce verilen toplu veya solo konserlerdir. 1917'de açılan, bünyesinde hem Türk hem de Batı müziği eğitimi verilen, Türkiye'deki ilk resmî müzik okulu olma niteliğini haiz Dârül-Elhan, 1926'da İstanbul Belediye Konservatuvarı'na çevrilmiş; bu isim değişiminin yanı sıra, konservatuvardaki Türk müziği eğitimi de yasaklanmıştır. Atatürk'ün 1934'teki meclis açılış konuşmasının akabinde radyolarda Türk müziği yayımının da yasaklanmasıyla, bu müziğin eğitimi ve icrası tamamen gayrıresmî alanlara kaymıştır. Sanatkârların gazinolarda sahneye çıkması, belirli kesimler tarafından öteden beri hoş karşılanmamaktadır; zira, böylelikle müzik "sarhoş masalarına meze yapılmakta" ve müziğin insanları eğlendiren yönünün öne çıkarılmasıyla, sanatsal kısmının hafife alındığı düşünülmektedir. Diğer yandan, Türk müziğine yönelik böylesine yasaklayıcı bir ortamın oluştuğu 1930'larda birçok ses ve saz sanatkârının gazinoda sahneye çıktığı bilinmektedir. O dönemlerde Türk müziğinin radyolardaki yayımı ile gazino sahnelerindeki icrası hakkında Ruhi Ayangil de şunları söylemektedir:

> Yani konservatuvarda çalışmayan ama şöhret olan insanlar bu dediğim gazinolarda şey yapıyorlardı, içkili gazino olmasına rağmen burada müzik yapıyorlardı. Fakat o dönemki içkili gazino adabı şu şekilde: Yemek servisi yapılmıyor müzik sırasında. Çatal, kaşık, bıçak sesi yok. Hatta anlatırlar, musikicileri rahatsız etmesin diye Küçük Çiftlik Parkı'ndaki havuzun fıskiyesinin sesi kesilirmiş. Yani tam bir sessizlik ve çok ciddi müzik dinliyorlar. O dönemde, işte, Selahattin Pınarlar, Hakkı Dermanlar, efendim, bütün bunların devam ettikleri bir gazino hayatı İstanbul'a renk veriyor, can veriyor. Radyo bugünkü manasında çok organize bir hâlde değil. Yayın alanı çok kısıtlı. Radyoda Türk müziğinin başlaması iki, üç isim çerçevesinde. Yani, Mesut Cemil, Vecihe Daryal, Cevdet Kozanoğlu. İlk şeyi yapan, yayını yapan bu üç isim. Sonra yavaş yavaş kadrolar

İstanbul Vali ve Belediye Reisi Dr. Lûtfî Kırdar, Konservatuvar tarihî konserler heyetinin teşekkülü münasebetile 4 / 10 / 1941 cumartesi günü saat 16 da Taksim Belediye Gazinosunda verilecek musiki müsameresine sayın eşinizle birlikte teşrifinizi saygı ile rica eder.

ÇALINACAK ESERLER

Hammamî Zade İsmail Dede'nin

1 — Ferahfeza peşrevi.
2 — Ferahfeza bestesi.
3 — Yörük semaisi.
4 — Tahir puselik ağır semaisi.
5 — Ağır aksak şarkısı. (Zülfündedir.)
6 — Gülizar aksak iki köçekçesi.

Gökhan Akçura'nın arşivinden...

Sirkeci'deki büyük postanenin üst kısmında Telsiz Telefon İdaresi namı altında musiki yayınları, nitelikli musiki yayınları yapmaya başlıyorlar. Ama ondan sonra da işte 1934'le 36 arasında bu neşriyat yasaklanıyor. O yasaklanma süresinde bütün bu bahsettiğim gazinolarda olsun, plak yoluyla olsun, Arap, Hint filmleri ve onların müzikleri yoluyla olsun bir ihtiyaç giderme söz konusu.[125]

125 Ruhi Ayangil ile 17 Haziran 2013 tarihinde yapılan görüşme.

Sanat çevreleri tarafından hoş karşılanmamasına rağmen, Taksim Belediye Gazinosu açılmadan önce de Türk müziği sanatçıları gazinolarda sahneye çıkmaya başlamıştır. Taksim Belediye Gazinosu 1960'lara dek alafranga bir gazino olma özelliğini korumuştur. 1960'lardan sonra, alaturka gazino patronları Fahrettin Aslan ve Emin Yeyman tarafından satın alınması sonrasında dahi bu isimlerin işlettiği diğer gazinoların aksine, hiçbir zaman tam bir alaturka gazino özelliği taşımamıştır. Açıldığı günden itibaren, alafranga yönünün ağır basmasıyla da ilişkili olarak, Dalida, Charles Aznavour vb. gibi uluslararası şöhreti haiz isimler, gazino programı dahilinde konser vermeyi sürdürmüştür. Bunun yanı sıra, gerek 1960 öncesi ve gerekse sonrasında, Türk müziği sanatçılarının da aynı şekilde Taksim Belediye Gazinosu'nda konser verdiği bilinmektedir. Örneğin, Zeki Müren'in 1954'te sınırlı sayıda, 1960'ların ilk yarısında ise birkaç yaz sezonu boyunca her akşam Taksim Belediye Gazinosu programı dahilinde konser verdiği gazete ilanlarından gözlemlenebilir. İlginçtir ki Taksim Belediye Gazinosu'nda konser veren Türk müziği sanatçılarından biri de Münir Nurettin Selçuk'tur. Selçuk, 1954-1955 sezonunun başlangıcında, hâlen Taksim Belediye Gazinosu'nda verilmekte olan İstanbul Belediye Konservatuvarı Türk Müziği İcra Heyeti konserlerinin bir müddet idareceliğini yapmış; hatta, gazete haberlerinde belirtildiği üzere, oldukça rağbet gören bu konserlerin bazılarında solo performanslar da sergilemiştir.[126] Ancak, nihayetinde icra heyeti resmî bir çatı altında kurulmuştur ve bu konserler de sahibi belediye olan bir mekânda, belediyenin desteğiyle verilmektedir. Dolayısıyla, Türk müziğini zedeleyeci herhangi bir durum söz konusu değildir. Lakin, birkaç yıl sonra, 1961'de,

126 "Dün, Taksim Belediye gazinosunda Münir Nurettin Selçuk'un idaresindeki Konservatuar Konseri kesif bir dinleyici kütlesi tarafından takip edilmiş, III üncü Selime ve Sadık Ağaya ait eserler sürekli alkışlara vesile olmuştur.
Konserin sonuna doğru üstad Münir Nurettin Selçuk bir sürpriz olarak, sözleri Yahya Kemal'in olan bir gazeli okumuş ve programda mevcut olmıyan bu serbest kadans dakikalarca alkışlanmıştır." "Münir Nuretti 'in dün yaptığı sürpriz," *Milliyet*, 25 Ekim, 1954.

Selçuk'un haziranın son haftası ve temmuz boyunca her çarşamba olmak üzere, 22.30 itibarıyla, yani, yeme-içme faslının sona ermesiyle Taksim Belediye Gazinosu'nda konser verdiği gazete ilanlarından izlenebilir. Hatta öyle ki, fazla rağbet gören bu konserler, aynı yıl ağustos boyunca birkaç defa da yinelenmiştir. Fransa'daki şan eğitiminden döndükten hemen sonra, 1930'da Fransız Tiyatrosu'nda verdiği konserde, sahneye frakla çıkması, ayakta ve koro eşliğinde solo şarkılar söylemesiyle Türk müziği icrasına yeni bir boyut kazandıran Selçuk, uzun yıllar Türk müziğini gazinolardan kurtarmakla ve hatta, "Türk müziğine frak giydiren adam" olmakla anılmıştır. Hâl böyle olunca, kariyeri boyunca gazinoda sahneye çıkmaya fazla meyletmeyen Selçuk, konser olarak ilan edilen nadir gazino performanslarını da klasik Türk müziği konserlerine olabildiğince yaklaştırmak maksadıyla, görüntü ve ses açısından ortamın ahengini bozabilecek, söz gelimi, garsonların servis yapması ve çatal, bıçak sesi kabîlinden hiçbir harekete müsamaha göstermemektedir. Tüm bu anlatılanların haricinde, hasılatı çeşitli amaçlar için kullanılmak üzere, gazinonun program saatlerinde verilen konserler de olmaktadır. Örneğin, kendisi de gönüllü olarak Kore'ye gitme teşebbüsünde bulunan Kadriye Sarıca, Sadi Işılay, İzzeddin Ökte, Burhaneddin Ökte, Vecdi Seyhun ve Fikret Kutluğ gibi saz sanatkârları refakatinde Taksim Belediye Gazinosu salonunda bir Türk müziği konseri vermiş ve ilgili gazete haberlerinde, bu konserin hasılatının da Kore Savaşı'nda ölenlerin ailelerine bağışlanacağı ilan edilmiştir.[127]

Konserler başlığı altında bahsedilmesi gereken bir diğer konu da bilhassa belediyenin Taksim Belediye Gazinosu'nun sahibi olduğu yıllar, yani, 1950'lerin ilk yarısıyla ilgilidir; zira, bu yıllarda gazino, resmî ve hatta bizzat belediye tarafından desteklenen birçok konsere düzenli olarak ev sahipliği yapmaktadır. Bu konserlerden başlıcaları, bir sonraki başlığın konusu olan İstanbul Belediye Konservatuvarı Şehir Korosu ve Türk Müziği İcra Heyeti tarafından

127 "Cemiyet," *Milliyet*, 2 Ocak, 1954.

bir dönem her pazar 11.00'de verilen konserlerdir. İstanbul'da konser salonu yokluğu nedeniyle, idare kurulu tarafından söz konusu konserlerin bir süre Taksim Belediye Gazinosu'nda yapılması kararlaştırılmıştır. Benzer bir örnek olması açısından, 1953'te, İstanbul'un fethinin 500. yıl dönümü kutlamaları kapsamında, Fetih Derneği'nin davetiyle İstanbul'a gelen Ankara Devlet Tiyatrosu bünyesindeki kalabalık bir topluluğun, hazırladıkları gösterileri sergileyecekleri mekânlar bulunmasında yaşanan güçlükler verilebilir. Söz gelimi, aynı kutlamalar kapsamında, Ahmet Adnan Saygun tarafından bestelenen ve uluslararası kamuoyuna mal olmuş bir eser olan Yunus Emre Oratoryosu, Taksim Belediye Gazinosu'nda sahnelenirken; yerli bir opera olan Kerem Operası ise yer sorunu ve teknik imkânsızlıklar dolayısıyla İstanbul'da sahnelenememiştir. İstanbul Belediyesi tarafından düzenlenen ve bugünden bakıldığında oldukça dikkat çekici bir diğer etkinlik ise, 1953 martında, Beethoven'in yüz yirmi beşinci ölüm yıl dönümü dolayısıyla düzenlenen konser serisidir. Şehir Orkestrası'nın öncülüğünde düzenlenen konserlerden ilkine ve sonuncusuna Taksim Belediye Gazinosu ev sahipliği yapmıştır. Her ne kadar İstanbul Belediyesi tarafından düzenlenmese de Hafif Batı Müziği Sendikası tarafından 1954 ve 1955'te Taksim Belediye Gazinosu'nda yapılan orkestra konserlerine de belediyenin desteği söz konusudur; zira, sayıları bini aşan bir izleyici topluluğunun söz konusu olduğu "Caz Yıldızları ve Orkestraları Geçidi" ile "Orkestralar Geçidi" adı verilen bu konserler için Taksim Belediye Gazinosu'nun büyük salonu, sendika üyelerine ücretsiz olarak tahsis edilmiştir.

3.3.5.1 İstanbul Belediye Konservatuvarı Konserleri

Daha önce de bahsedildiği gibi, içerisinde hem Batı hem de Türk müziği ile tiyatro eğitimi verilen Dârül-Elhan'ın adı, 1927'de, İstanbul Belediye Konservatuvarı olarak değiştirilmiş; bu isim değişikliği ile birlikte konservatuvarda Türk müziği eğitimi de yasaklanmış

ve böylelikle, Türk müziği yalnızca uygulama aşamasında kalmıştır. Konservatuvar bünyesindeki Şehir Orkestrası ve Türk Musikisi İcra Heyeti tarafından, alanında öncü kişilerin idaresinde, her pazar 11.00'de halka yönelik konserler düzenlenmektedir. Taksim Belediye Gazinosu da İstanbul'daki konser salonu yokluğundan, konservatuvarın söz konusu konserlerine bir dönem ev sahipliği yapmıştır. *Milliyet*'teki haberlerden izlenebildiği kadarıyla, konservatuvar konserleri, 1952-1953 ile 1953-1954 öğretim yıllarının tümünde ve 1954-1955 öğretim yılının da başlarında kısa bir süre olmak üzere Taksim Belediye Gazinosu'nda yapılmıştır. Buranın da dinleyicilerin rağbetini yeterince karşılayamaması üzerine, konserler Şan Sineması'nda yapılmaya başlanmıştır. Konservatuvar programı gereğince, bir hafta Şehir Orkestrası, bir haftaysa Türk Musikisi İcra Heyeti konser vermektedir. Bu konserlerin tertibi belediye tarafından finanse edilmektedir. Taksim Belediye Gazinosu'nda yapıldığı süre içerisinde, Şehir Orkestrası konserleri genel olarak Cemal Reşit Rey, Muhiddin Sadak ve Demirhan Altuğ gibi koro ve orkestra şefleri tarafından idare edilmekte; çeşitli solo eserleri icra etmek üzere birçok Batı müziği sanatçısı da bu konserlere iştirak etmektedir. Konserlerin programı ise genel olarak, uluslararası şöhreti haiz klasik Batı müziği parçaları başta olmak üzere, yerli ve yabancı sanatçıların çeşitli bestelerinden oluşmaktadır. Türk Musikisi İcra Heyeti konserlerini ise Refik Fersan, Nevzat Atlığ, Nuri Halil Poyraz ve Münir Nurettin Selçuk gibi isimler idare etmektedir. Her konserde belirli bir makamdan eserler icra edilmekle birlikte, çeşitli okuyucular tarafından solo şarkılar söylenmekte ve saz eserleri çalınmaktadır. Sonraları Sadi Yaver Ataman idaresinde bir Folklor İcra Heyeti de bu konserlerin programında yer almaya başlamıştır. Konservatuvar konserleriyle ilgili olarak, yukarıdaki satırlarla benzer şekilde Ruhi Ayangil de şunları söylemiştir:

T. C.
İSTANBUL BELEDİYESİ

KONSERVATUAR KONSERLERİ
3üncü Konser

ŞEHİR ORKESTRASI

İdare eden :
CEMAL REŞİD REY
Solist :
AYŞE GÜL SARICA
17 Ekim 1954 Pazar Saat 11 de
Taksim Belediye Gazinosunda

PROGRAM

1] a)	BEETHOVEN	CORİOLAN (Uvertür)
b)	SAINT — SAENS	LE ROUET D'OMPHALE
2]	SCHUMANN	PİANO KONÇERTOSU (La min. Op. 94) Allegro Affettuoso İntermezzo (Andantino grazioso) Allegro Vivace

— A R A —

3]	BRAHMS	SENFONİ No 4 (mi min. Op, 98 Allegro non troppo Andante moderato Allegro Giocoso Allegro energico e passionato

4 üncü Konser
TÜRK MUSİKİSİ
MÜNİR NUREDDİN SELÇUK
İdaresinde
BÜYÜK FASLI
24 Ekim 1951 Pazar saat 11 de

5 inci Konser
ŞEHİR ORKESTRASI
ve
ŞEHİR KOROSU
MUHİDDİN SADAK
İdaresinde
31 Ekim 1954 Pazar saat 11 de

TAKSİM BELEDİYE GAZİNOSUNDA

Gökhan Akçura'nın arşivinden...

> E tabii Şehir Orkestrası çok önemli bir kuruluş. Cemal Reşit Rey'in ki İstanbul Konservatuvarı'nda kompozisyon ve piyano öğretmenidir. Muhittin Sadak da viyolonsel hocası ve koro şefidir. Batı klasiklerinin, yani, dönem de tabii buna çok uygun, Türkiye'nin Batılılaşma projeleri gündemde. Toplumun Batı tarzı yaşayışa uygun davranışlar üretmesi veya bu kültürün hem popüler düzlemde hem de daha üst kültürel düzlemde paylaşılması ve üretilmesi arzulanıyor idi. Balolar, tango orkestraları veya danslı partiler daha popüler kültüre örnek teşkil ederse, senfonik konserler, efendim, koro konserleri de üst kültürün üretilmesine ve paylaşılmasına yönelik faaliyetlerdi. Tabii bir dilemma da söz konusu yani bu kültürel hayatta. Bir hafta Batı müziği, bir hafta da yine Konservatuvar Türk Musikisi İcra Heyeti'nin konser vermesi bakımından Türk müziği. Bunun içinde halk müziği de var. Yani folklor dediğimiz bağlamalar, türküler. Bir hafta Batı, bir hafta Türk müziği kültürleri konser olarak, repertuvar olarak tekrar ediliyor. Türk musikisi bağlamında o dönem, Türk Musikisi İcra Heyeti'nin başında Refik Fersan var, meşhur bestekâr ve icra heyetinin şefi. Halk Musikisi Heyeti'nin başında da Sadi Yaver Ataman var ve o dönemin isim sahibi sanatkârları, başta Safiye Ayla olmak üzere, Feriha Tunceli olmak üzere. Daha sonraki dönemlerde İnci Çayırlı olmak üzere.[128]

Gerek Şehir Orkestrası gerekse Türk Musikisi İcra Heyeti tarafından verilen bu konserler eş zamanlı olarak İstanbul Radyosu'nda yayımlanmaktadır. *Milliyet*'in "Radyo" veya "Radyolar" adlı köşesinde, konser yayınının 10.55'te başlayıp 12.57'de sona erdiği belirtilmektedir. Böylece, söz konusu konserlerin iki saat sürdüğü anlaşılmaktadır. Radyo ilanlarının yanı sıra, tüm konserlerin öncesinde, zaman zaman birden fazla olmak üzere, konserlerle ilgili yer, saat ve program bilgilerinin yer aldığı çeşitli haberler yapılmaktadır. Ayrıca, *Milliyet*'te, Laika Karabey, Refi' Cevad Ulunay gibi kimselerce Türk Musikisi İcra Heyeti konserlerini kritik eden yazılar yayımlanmaktadır. Bu yazılar oldukça dikkate değerdir; zira,

128 Ruhi Ayangil ile 17 Haziran 2013 tarihinde yapılan görüşme. Türk Musiki İcra Heyeti bünyesinde yer alan okuyuculara Radife Erten, Akile Artun, Mefharet Yıldırım, Gülseren Güvenli, Can Akşit, Türkan Dizer, Tülûn Korman ve Şükran Özer gibi kadın sanatçıların yanı sıra, Ekrem Kongar, Ahmet Çağan, Mustafa Çağlar, Salih Dizer, Muzaffer Birtan gibi erkek sanatçılar da örnek olarak verilebilir.

günün Türk müziğine dair tüm tartışmalarını bu yazılardan izlemek mümkündür. Söz konusu yazılarda göze çarpan başlıca husus, yoğun bir müzik terminolojisi kullanılmasına ilişkindir. Öyle ki bu durum, sıradan okuyucu tarafından yazının tümünün okunmasını engelleyici niteliktedir ve dolayısıyla da bu yazıların, söz konusu terminolojiye hâkim, söz gelimi, belli birtakım müzik çevrelerine ithafen yazıldığını ima etmektedir. Türk müziğine ilişkin hemen her meselenin bahsedildiği yazılarda öncelikli olarak Türk Musikisi İcra Heyeti'nin en son konseri kritik edilmektedir. Basılı programdaki yazım hataları başta olmak üzere, konserin akışı üzerinden, güftesi, bestesi, usulü, okunuşu bağlamında programda yer alan tüm eserlere tek tek değinilmektedir. Konserin idarecisinin ve solo eserler icra eden ses ve saz sanatçılarının performanslarının yanı sıra, izleyicilerin davranışları da eleştirilerden nasibini almaktadır. Bununla birlikte, ilgili konserin programında yer alan eserlerin bestekâr veya güftekârlarının hayatlarına ilişkin kimi anekdotlar ile yazarın kendi anılarına da yer vermesiyle yazılar oldukça zenginleşmektedir. Son olarak, bu yazılar vesilesiyle, yazarlar, kendileri hakkındaki eleştirilere de cevap vermektedirler.

Laika Karabey ve Refi' Cevad Ulunay hemen her yazısında dinleyicilerin rağbetinin çokluğundan; salonun iğne atsan yere düşmeyecek denli kalabalık oluşundan söz etmektedir. Öyle ki kimi zaman bilet bulamayanların sayısının çokluğu üzerine gazino kapıları ardına kadar açılmakta ve insanlar ayakta ve oldukça sıkışık vaziyette de olsa konseri dinleme imkânı bulmaktadırlar. Türk Musikisi İcra Heyeti'nin 10 Ekim 1954'teki Münir Nurettin Selçuk idaresinedeki konserine ilişkin benzer bir görüntüden Ulunay şu şekilde bahsetmektedir:

> Taksim Belediye Gazinosunda verilen Konservatuar Klasik Türk Musiki konserlerinin birincisi dinlemeye olduğu kadar, görülmeğe de seza idi. Koca salonda ayakda duracak yer dahi kalmamışdı. Hol, bir mahşer yerini andırıyordu. Bu rağbetin karşısında yapılacak tek hareket, salonun kapılarını açıp "Buyurun!" demekden ibaretdi.

> Şehrin dört bucağından gelen halk "yer yok!" diye konseri dinlemekden mahrum edilemezdi. Kapılar açıldı, herkes bu musiki maidesine iştirak etdi. [129]

Dinleyicilerin rağbetinin böylesine vurgulanmasının altında iki neden olduğu söylenebilir: Bunlardan ilki, daha genel olmak üzere, kentteki konser salonu yokluğu ve böyle bir salonun yapılması gerekliliğine ilişkindir. Söz gelimi, konservatuvar konserleri daha önce Şehir Tiyatrosu Komedi kısmında yapılmaktayken, yersizlik dolayısıyla Taksim Belediye Gazinosu'nda yapılmaya başlanmış; daha sonraları ise yine aynı sebeple Şan Sineması'na kaydırılmıştır. Burada da yer problemi yaşandığı Ulunay'ın aşağıdaki satırlarında dile getirilmekte ve yeni bir yer inşa edilmesi hususunda belediye göreve çağırılmaktadır:

> Konservatuar konserleri halk tarafından pek büyük bir rağbet görüyor. Pazar sabahının erken saatlerinde bütün yerler tutulmuş, bilet gişesi çoktan kapanmıştır. Fakat yine de adedi bine varan musiki meraklıları konser verilen binanın kapısı önünde, bir olmaz sevdaya gönül kaptıran aşık gibi bekleyor [bekliyor]. Ve bu olmaz zannolunan sevdanın birden tahakkuk ettiği de oluyor. İstanbulun mahallelerinden, banliyölerinden mahza konseri dinlemek üzere gelenleri hayal kırgınlığı ile geri çevirmek mümkün olamayacağı için kapılar açılıyor ve halk giriyor. Evvelki haftaya kadar Taksim Gazinosu böyle idi. Fakat rağbetin hududu büyüdü, büyüdü... O hale geldi ki oturacak bir sandalya hakkını veren bilet ayakta duracak yarım porsiyon yer dahi te'min edemedi. Bu vaz'iyet karşısında Konservatuar, daha büyük bir (sal) te'minine mecbur oldu, (Şan) sinemasını tuttu. 1600 koltuğu bulunan bu bina ihtiyacı karşılamaya kafi addediliyordu. Ne münasebet! Bu hafta konserde bile yüzlerce kişiye yer bulunmamış. Bu vaz'iyet karşısında Konservatuar İdare Heyetini aldı bir düşünce. Ne yapacağız? Halka nasıl yer bulacağız?
> Lotarya ile satışı artan gazetelerin kağıd yoksulluğuna düşmeleri igibi [gibi], Konserlere edilen rağbet de yer buhranı tevlid ediyor.[130]

---

129 Ulunay, "Klasik Türk Musiki Konseri," *Milliyet*, 11 Ekim, 1954.

130 Ulunay, "Konser Salonu İhtiyacı," *Milliyet*, 16 Kasım, 1954. Yazının ilerleyen satırlarında, konser salonunun yanı sıra, kentteki konservatuvar binası yokluğundan da söz edilmekte; bunun için de yeni yapılmakta olan Opera binasının yanında olması dolayısıyla en uygun yerin, "Taksim bahçesinde heykelsiz kaidenin arkasında mü-

Dinleyici kalabalığının böylesine vurgulanmasının bir diğer nedeni de Türk müziğiyle ilgilidir. Daha önce bahsedildiği üzere, konservatuvarda Türk müziği eğitimi yasaktır. Türk müziği resmî olarak varlığını icra heyeti konserleri vesilesiyle sürdürebilmektedir. Ancak, gerek Karabey gerekse Ulunay, konserlerin tertibine yeterince ihtimam gösterilmediğini düşünmekte ve başta idare kurulu olmak üzere, idarecisinden okuyucusuna bütün icra heyetini genelde sert bir dille eleştirmektedir. Karabey'in aşağıda alıntılanan satırları, bu konudaki düşüncelerini gayet iyi özetlemektedir:

> Şurasını bir kere daha kaydedeyim ki bence bu icra heyetinin tek kıymeti resmi bir daire adına çalışmakta olmasından ibarettir. Zira maalesef resmi idarelerden hiç birinde Türk musikisini terviç eden fiili bir harekete tesadüf etmiyoruz. Yoksa icra heyetinin verdiği konserlerden daha alasını ve daha muntazamını hiç hükümetin yardımını görmeyen teşekküller (maalteşekkür mü desem, maalesef mi?) bizlere dinletip durmaktadırlar. Elhasıl Konservatuar icra heyetinin hikmeti vücudü yalnız manevi yakasındaki resmilik rozetine dayanıyor.[131]

Ülkedeki resmî müzik okullarında eğitimi yapılmayan Türk müziğinin, resmî makamlarca finanse edilen konserlerinde de tüm eleştirilere karşın, böylesine özensiz davranılmasında Türk müziği çevreleri tarafından bir kasıt aranmakta; söz gelimi, hâlihazırda "kendi vatanında kaçak olarak yaşamakta" olan Türk müziğinin istenmediği açık bir şekilde dile getirilmektedir. Türk müziğinin verdiği varoluş mücadelesindeki en büyük dayanak noktası ise her şeye rağmen onu dinlemekten vazgeçmeyen, tüm salonları dolduran işte bu dinleyici kitlesidir. Ulunay'ın aşağıdaki satırları bu bağlamda oldukça çarpıcıdır:

kemmel bir Konservatuar inşasına müsaid bir saha var." ifadesinden anlaşılacağı üzere, Gezi Parkı olduğu öne sürülmektedir. Belediyenin ise bu fikre, oranın "yeşil saha" olması dolayısıyla karşı çıktığı belirtilmiştir. Bugün Gezi Parkı'na yapılması planlanan olası projeler ve bu uğurda verilen kentsel mücadele göz önüne alındığında, söz konusu durum oldukça manidardır.

131 Laika Karabey, "Konservatuarda aksaklıklar," *Milliyet*, 13 Ocak, 1953.

> Havanın müsaadesizliğine rağmen salon dolu idi. Halkımızda musikisine karşı olan bu derin alakayı görmek insanın gurur ve iftiharını okşuyor. Zira musikimizin yegane istinat noktası budur. Halk her şeye rağmen musikisine bu derece bağlı olmasa Türk musikisinin mimi bile kalmıyacak. (...)
> Düşündüm: Acaba şu yirmi milyon Türk arasında bir plebisit yapılsa ne olur? Malum a... Halkın sesi, hakkın sesidir.
> Demek oluyor ki biz şimdiye kadar kendi kendimize gelin güvey oluyormuşuz. Yoksa hakikatte ne Konservatuar var, ne Türk musikisi var, ne icra heyeti var, ne musiki hocaları, ne tasnif heyeti ne de ilmi kurul var.
> O fasıllar, tenkidler, besteler, güfteler, peşrevler, semailer hep lafı güzaf... Yalnız bir tek hakikat varsa o da milli Türk musikisinin kendi vatanında kaçak olarak yaşamakta olmasıdır.
> Konservatuarda Türk musikisine karşı gösterilen lakaydinin, ihmalin hatta husumetin sebeplerini şimdi anlıyorum. Konservatuar erkanına yapılması gereken ıslahattan bahsettiğimiz sırada onların hiçbir cevap vermiyerek yüzümüze gayet üstü kapalı bir tebessümle bakmalarının hikmeti şimdi kafama dank dedi. Meğer bu zevat:
> Ey gafil! Sen ne söylüyorsun? Hangi musiki, hangi ıslahat? Size Türk musikisinin şöyle ucundan, köşesinden koklatıyorsak bunu fevkalade bir lutuf olarak yapıyoruz. Yoksa Meragi'ler, Gulam Şadiler, Dedeler, Üçüncü Selimler, Dellalzadeler, Hacı Arifler, Şevki Beyler, Wagner'in, Mozart'ın, Şopen'in, Mendelson'un birer tekmesi ile çoktan nisyan uçurumuna yuvarlanıp gideceklerdi. Sen hâlâ neredesin?
> Diyorlarmış da benim haberim yokmuş.[132]

Öncelikli olarak, Türk Musikisi İcra Heyeti tarafından verilen konserlerin kritik edildiği ve bunun yanı sıra, Türk müziğinin geliştirilmesi bağlamında, bu müziğin eğitimi, icrası vs.'ye dönük eleştirilerin yer aldığı bu gibi yazıların dikkat çekici bir yönü de yazarların Türk müziğine yönelik seçkinci tavırlarıdır. Örnek olarak, çalışmayla da bağlantılı şekilde, ilgili yazıya konu olan konserdeki tek hanendeli eserleri okuyan Radife Erten'le ilgili övgü dolu sözler sarfeden Ulunay, aynı sanatçının gazinolarda da sahneye çıkmasını eleştirmiş ve kendisine şu şekilde tavsiyede bulunmuştur:

132 Refi' Cevad Ulunay, "Sultan-i-Yegah faslı," *Milliyet*, 19 Mart, 1953.

> Fakat eğer beni hafızam aldatmıyorsa radyonun eğlence yerleri hakkında yaptığı soğuk röportajdan bu mutena musikişinasın içkili bir gazinoda da okuduğunu zannediyorum.
> Meyhaneler bu çapta bir sanatkarın okuyacağı yerler değildir; oraları meyhane bülbüllerine bırakalım; ama o bülbüllerin kafesleri altındanmış... Pırlanta kakmalı da olsa san'atkar: "San'at, san'at içindir." düsturu unutmamalı.[133]

Söz konusu tavrın bir diğer tezahürü de yazarın yaylı tamburla ilgili ifadelerinde gözlemlenebilir. Türk müziğinde böyle bir aletin olmadığını söyleyen yazar, esasen mızrapla çalınan bir saz olan tamburu yayla çalmanın, Tamburi Cemil Bey'in bir fantezisi olduğunu, ama kendisinin hiçbir zaman "yaylı tamburi" olarak anılmadığını söylemiş; İzzettin Ökte gibi bir tambur üstadının da tamburla yaptığı inceliklerin hiçbirini yaylı tamburla yapmadığını belirtmiştir.[134]

3.4 Mutfak ve Servis

Taksim Belediye Gazinosu, bilhassa 1950'lerin ortasına, söz gelimi, İstanbul'da uluslararası sermaye tarafından açılan otellerin ve alafranga eğlence mekânlarının artmasına dek, kentteki en elit mekânların başında gelmektedir. Tam da bu yüzden, gerek resmî gerekse özel kurumların çeşitli toplantı ve kutlamaları burada yapılmaktadır. Belediye tarafından, fiyat ve gramaj politikası bağlamında lüks ve turistik olarak sınıflandırılan Taksim Belediye Gazinosu'nun yaptırılış amaçlarından biri de kente gelen turistlerin gerek yemek gerek servis ve gerekse eğlence bakımından tüm ihtiyaçlarına tam manasıyla karşılık verebilmektir. Belediye tarafından yaptırılan bu mekânın, tüm bu ihtiyaçları karşılama biçimi bakımından örnek teşkil

133 Refi' Cevad Ulunay, "Nihavend Faslı (Ali Rifat Bey)," *Milliyet*, 3 Şubat, 1953.

134 Refi' Cevad Ulunay, "Gerdaniye faslı," *Milliyet*, 3 Mart, 1953. Münir Nurettin Beken de daha önce söz edilen doktora tezinin birçok yerinde, gazino ve daha genel olarak piyasa müziğiyle ilişkilendirilmesi dolayısıyla yaylı tamburun, klasik Türk müziği sanatçıları tarafından dışlandığından söz etmektedir. Beken, "Musicians, Audience And Power."

etmesi de amaçlanmaktadır. Hem mutfak hem de servis kadrosu yerli ve yabancı personelden oluşan Taksim Belediye Gazinosu'nda, uluslararası bir menünün yanı sıra döneminin en nitelikli uluslararası servis kuralları da uygulanmaktadır. Mutfak ve servis kısmında, ülkenin bu alanlarda en başarılı şef ve metrdotellerinin çalıştığı Taksim Belediye Gazinosu, 1940'ların sonunda, Lütfi Kırdar'ın talimatıyla bünyesinde açılan ilk Garson Yetiştirme ve Ehliyetlendirme Kursu dolayısıyla adeta bir eğitim kurumu gibi de çalışmış ve kendisinden sonra açılacak benzer mekânlar için prototip olma görevi üstlenmiştir. Garson Yetiştirme ve Ehliyetlendirme Kursu'ndan bir sonraki başlıkta daha detaylı olarak söz edilecektir. Taksim Belediye Gazinosu, başka birçok bakımdan olduğu gibi, mutfak ve servis özellikleri dolayısıyla da dönemin en dikkat çekici mekânlarından biri olmasına rağmen, çalışma boyunca konu hakkında yazılı hemen hiçbir kaynağa ulaşılamamıştır. Bu başlık altında verilecek bilgiler de genel olarak Necip Ertürk ve Vefa Zat görüşmelerinden derlenmiştir. Necip Ertürk, 1931'de Bolu'da doğmuş; 1944'teki Bolu depreminin ardından İstanbul'a gelmiştir. Mesleğe başladığı yer olan Taksim Belediye Gazinosu'nda, 1944 ile 1947 arasında çırak olarak çalışmıştır. Zeynep Güven'in aktardığı üzere, Gurme Tuğrul Şavkay tarafından "Türkiye'nin geçen yüzyıl yetiştirdiği en büyük şef" olarak nitelendirilen Ertürk, gerek Türkiye ve gerekse Avrupa ve Amerika'daki üst düzey birçok mekânın mutfağında şeflik yapmış ve elli sekiz yıllık meslek yaşamının ardından, "*Most Senior Chef*/En Kıdemli Aşçıbaşı" unvanıyla emekli olmuştur.[135] Çalışma boyunca kitaplarına ve kendisiyle yapılan görüşmeye sık sık değinilen Vefa Zat da, İstanbul Hilton'un Şadırvan salonunda çalıştığı yıllarda otelin mutfağında çalışmakta olan Necip Ertürk'le tanışma imkânı bulmuştur.

135 Zeynep Güven, "Necip Usta 58 yıl sonra mutfaktan çıktı," *Hürriyet Pazar*, 13 Ekim, 2002, erişim 13 Haziran, 2014, http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=103208.

TAKSİM

BELEDİYE LOKANTA

ve

GAZİNOSU

Türkiye ve yakın memleketlerin en büyük müessesesi

LOKANTA — ZİYAFETLER — DÜĞÜNLER — MÜSAMERELER — BALOLAR — DANSLI ÇAY MATİNELERİ — KIŞLIK VE YAZLIK PAVİYONLARI

Yaz mevsiminde

VARİYETELİ LOKANTA ve BAHÇESİ

Müessese, şehrin en mûtena bir yerinde kurulmuştur. Boğaziçinin en güzel parçasına ve Çamlıca tepelerine nazırdır. İnönü gezisinin yakınında ve Taksim bahçesinin içinde bulunması, gazino'ya ayrı bir özellik vermektedir.

●

HALK BAHÇESİ

TAKSİM BELEDİYE LOKANTA ve GAZİNOSU

bitişiğinde ve idaresindedir.

Yaz ve bahar günlerinde şirin görünüşü, neşeli müziği, temiz servisi ve elverişli târifesiyle büyüklerin dinlendiği, çocukların eğlendiği bir bahçedir.

Telefon : 82904

Silvio Fontana ve Rakım Ziyaoğlu, Sofra ve Salon Bilgileri (İstanbul: 1948).

Münir Nurettin Beken, başta Yılmaz Öztuna olmak üzere, gazino çevrelerinden bazı kimselerle yaptığı görüşmelerden derlediği bir yazısında, kendinden sonraki birçok büyük gazinoya örnek teşkil etmiş olan Tepebaşı Belediye Gazinosu için mutfak, servis ve sahne çalışanlarının belirli bir hiyerarşik düzen içinde çalıştığını ve bu düzenin de bir gelenek olarak, Osmanlı dönemindeki otel ve lokanta işletmeciliğinden devralındığını söylemektedir. Söz konusu düzen içerisinde en tepedeki kişi müdürdür. Bunun yanı sıra, bir şef garson, iki şef garson yardımcısı, çeşitli sayıda garson ve komi de servis kısmında görev yapmaktadır. Müdür, doğrudan servis veya diğer işlerle ilgilenmemekte; daha çok gazinonun asayişi ve garsonların düzeninden sorumlu bulunmaktadır. Şef garson da ancak politikacı vb. gibi müşterilerin olması durumunda servise girmektedir.[136] Mehmet Leblebi veya genelde anıldığı şekliyle Leblebi Mehmet, Necip Usta'nın çıraklık dönemi de dahil olmak üzere, uzun yıllar Taksim Belediye Gazinosu'nun genel müdürlüğünü yapmıştır. Galatasaray Lisesi'nden mezun olan Leblebi, uzun yıllar Galatasaray'da santrafor olarak oynamıştır. Necip Usta, o yıllarda Galatasaray Lisesi'nin herhangi bir üniversiteden daha üstün sayılması ve futbol kariyeri dolayısıyla Leblebi Mehmet'in İstanbul'un elit kesimini Taksim Belediye Gazinosu'na çektiğini söylemiş ve kendisiyle ilgili olarak şunları anlatmıştır: Leblebi Mehmet, her zaman giydiği tertemiz, lacivert takım elbiseleriyle adeta Hollywood yıldızlarını andırmakta; salona girmeden, odasının da bulunduğu sol koridorda, daima ağzında kürdanla gidip gelmektedir. Prensip olarak müşteri sahası içerisinde servis personeli haricinde kimsenin bulunmasını istememektedir. Leblebi Mehmet misafirleri ile yemeğe geldiğinde ya da salondaki herhangi bir müşteri kendisini masasına davet ettiğinde, servis amiri veya o masanın garsonlarından biri mutfağa gelerek bu durumu şefe bildirmektedir. Zaman zaman bahçedeki havuzun kenarında oturduğunu ve bir yandan da Leblebi Mehmet'i gözlediğini söyleyen Necip Usta, kovulma tehlikesi dolayısıyla kendisinden

136 Beken, "İstanbul Müzik Piyasası ve Gazinolar," 90.

oldukça korktuklarını söylemektedir; zira, öyle de olmuştur. 1960'ların ikinci yarısında, Tarabya Oteli'nin mutfağında şeflik yaptığı bir sırada, Leblebi Mehmet buraya gelmiş ve kendisinden sitayişle bahsetmiştir. Necip Usta da kendisini tanıdığını söylemiş, Leblebi'nin ısrarlı soruları karşısında, Taksim Belediye Gazinosu'ndaki çıraklık yıllarından ve büfeden bir gazoz aldığı için onu işten çıkardığından bahsetmiştir. Bunun üzerine gözleri dolan Leblebi'nin ellerine sarılıp özür dileyen Ertürk'ün, Leblebi'yi son görüşü böyle olmuştur.[137]

Taksim Belediye Gazinosu'yla ilgili servis bahsinde öncelikle söz edilmesi gereken kişi, uzun yıllar burada servis amirliği, bir diğer deyişle, metrdotellik yapmış olan Silvio Fontana'dır. Roma doğumlu bir İtalyan olan Fontana, 1920'lerin ikinci yarısında Türkiye'ye gelmiştir. İlk olarak bir Beyaz Rus tarafından Ankara'da açılan ve kentin Batı tarzında işletilen ilk lokantalarından biri olan Karpiç'te çalışan Fontana, Ankara Palas'ın inşa edilmesiyle önce buraya, daha sonra ise Çankaya Köşkü'ne geçmiş ve Atatürk'ün 1938'deki ölümüne dek Çankaya Köşkü'nün metrdotelliğini yapmıştır. Bu tarihten sonra İstanbul'a gelen Fontana, uzun yıllar Taksim Belediye Gazinosu'nda servis amirliği yaptıktan sonra, 1950'lerde devlet tarafından açılan Liman Lokantası'na geçmiştir. Uluslararası servis kurallarına tam anlamıyla hâkim olan Fontana, Türkiye'de bir ilk olan Garson Yetiştirme ve Ehliyetlendirme Kursu'nu da organize etmiştir. Taksim Belediye Gazinosu'nda çalıştığı 1944 ile 1947 arasında, mekânın servis amirliğini yapmakta olan Fontana hakkında Necip Ertürk şu bilgileri vermiştir: Daha önce de bahsedildiği gibi Fontana bir İtalyan'dır ve Necip Usta, İtalyanlar'ın genel olarak servis hususunda çok liyakatli olduklarını, müşteriye güven telkin ettiklerini ve müşterilerin de onlardan ayrılmak istemediklerini söylemiştir. O yıllarda İstanbul'daki İtalyan metrdotellerden bir diğeri de Mortesini'dir. Necip Usta, Hilton Oteli'nin 1955'teki açılışında

137 Necip Ertürk'ün 25 ve 28 Ocak ile 19 Şubat 2014 tarihinde yazara gönderdiği e-postalar.

kendisinin de bulunduğundan, Türk mutfağı adına Conrad Hilton'a "Hoş geldiniz" dediğinden bahsetmiş ve o dönem Hilton Oteli'nin iki metrdoteli olduğunu, bunlardan birinin Fransız Jean Loyer olduğunu, diğerinin ise büyük ihtimalle Mortesini olabileceğini söylemiştir. Ertürk, "O günlerin en büyük metrdoteli" dediği Fontana'nın son derece iyi görünümlü olduğunu, daima kolalı gömlek ve smokin giydiğini ve bu hâliyle kaşlarının kalınlığına rağmen adeta Marlon Brando gibi göründüğünü belirtmiştir. Fontana'nın odası da büyük salona girmeden sol koridorda, Mehmet Leblebi'nin odasının yanındadır. Son olarak, "Fontana'nın bulunduğu yerde herkes küçüktü." diyen Ertürk, Fontana'nın daima salonda yemek yediğini ve siparişini de garsonlara verdiğini söylemiştir.[138]

Taksim Belediye Gazinosu'nda çalışan servis personelinin uluslararası servis kurallarına hâkim olduğu daha önce söylenmiştir. Fransız, İngiliz, Rus ve Amerikan servis kurallarının geçerli olduğunu belirttiği Taksim Belediye Gazinosu'yla ilgili olarak Zat, günümüzdeki müesseselerle de kıyaslayarak şunları söylemiştir:

> (...) Fransız servis tarzı çalışan, bilen adam var. İngiliz servislerini bilen adam var. *Gueridon* servisini, yani Rus servisini bilen var. *Plate* servis, tabak servisi ki en kolay servis. Şimdi bir *plate* servisi uygulanıyor. *Gueridon* servis de hiçbir garson bilmez. Bir İngiliz servisi hiçbir garson yapamaz bugün. Yani çok zor. Yani binde bir çıkar. Bir Fransız servisini yapamaz. [139]

Servis kurallarının yanı sıra, Necip Usta, garsonların beyaz ceket, beyaz gömlek giydiklerini ve papyon taktıklarını söylemiştir.[140] Son olarak, Zat, Taksim Belediye Gazinosu'nda her zaman ithal servis

---

138 Necip Ertürk'ün 30 Ocak ile 2, 16 ve 19 Şubat 2014 tarihinde yazara gönderdiği e-postalar. Ertürk, Mortesini'den bahsettiği e-postalarında zaman zaman Mortezini, Mortazine ve Mortazinie adlarını da kullanmıştır. İlgili kişi için en sık kullanılan ad Mortesini olduğu için, çalışmada da bu şekilde anılması uygun görülmüştür.

139 Vefa Zat ile 24 Mayıs 2013 tarihinde yapılan görüşme.

140 Necip Ertürk'ün 19 Şubat'ta yazara gönderdiği e-posta.

takımlarının kullanıldığını belirtmiş;[141] Necip Usta ise bu konuda, II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasındaki birkaç yıl boyunca ithalatın olmadığını ve ne zaman, nasıl alındığı ile kaplama olup olmadığını bilmese de serviste kullanılan tüm çatal bıçağın gümüş olduğunu söylemiştir.[142]

Taksim Belediye Gazinosu'nun mutfağıyla ilgili kısıma, Necip Usta'nın çıraklığa başladığı yıllar, yani, 1940'ların ikinci yarısındaki mesleki atmosfere dair söyledikleriyle başlanması uygun görülmüştür. O yıllarda, geçmişte olduğu gibi, altı yüz yıllık Osmanlı mutfağının merkezi İstanbul'dur; zira, hem elit hem de Avrupa'yla en çok ilişki içerisinde olan kesim burada yaşamaktadır. Aşçılar arasında alaturkacı ve alafrangacı olmak üzere çok keskin bir ayrım vardır ve bu ayrımın en net biçimde gözlemlenebileceği yer kentteki aşçı kahvehaneleridir. Bunun yanı sıra, köylerdeki aşçı eşlerinin dahi kendi aralarında böyle bir ayrım üzerinden gruplaşmaları söz konusudur. Burada, alaturkacı aşçılar daha aşağı görülmekte; öyle ki, dolma pişirmeleri üzerinden, "ağır işçi", "hamal aşçı" olarak nitelendirilmektedirler. Dönemin alafrangacı aşçıları genel olarak Rumlar'dan oluşmakta ve onlar da daha çok varlıklı kimselerin konaklarında çalışmaktadır. Bu aşçılar, Türk mutfağına da oldukça hâkimdirler. Böyle bir ortam içerisinde, İstanbul'a gelir gelmez aşçı kahvehanelerinde iş aramaya başlayan Necip Ertürk'ün mesleğe ilk başladığı yer Taksim Belediye Gazinosu olmuştur. Ertürk, o yıllarda mutfakta on iki kişinin çalıştığını söylemiştir. Bunlar şef, yardımcı şef, iki (alaturkacı) aşçı, aşçıların izin günlerinde veya senelik izinlerinde onların yerine çalışan diğer iki aşçı (*relief cook* veya *tournant*), iki soğukçu, bir ızgaracı, bir soteci ve iki çıraktan oluşmaktadır. Alaturkacı aşçılar aynı

141 Vefa Zat ile 24 Mayıs 2013 tarihinde yapılan görüşme.

142 Necip Ertürk'ün 19 Şubat'ta yazara gönderdiği e-posta. Bu konu birtakım polisiye hadiselere de neden olmuştur. Söz gelimi, *Milliyet*'te yer alan bir haberde, Necati Başaran adlı kişinin gazino çıkışında karnının şişkinliği dolayısıyla dikkatleri çekmesi sonucu, iki polis tarafından aranması üzerine yirmi birer gümüş kaşık, çatal ve bıçak çaldığının anlaşıldığı belirtilmiştir. "Zayıf Girip Şişman Çıktı." *Milliyet*, 30 Temmuz, 1956.

zamanda personel yemeğini de yapmaktadırlar. Mutfak çalışanlarının haftada bir gün izne çıkma hakkı vardır. İşlerin durumuna göre programları esneyebilmektedir. "Hiç kimse işini bitirmeden mutfağı terk etmezdi." diyen Necip Usta, genel olarak 10.00 ile 22.00 arasında çalışmakta ve pazartesi izne çıkmaktadır. Mutfak personelinin kıyafetlerinin temizliğinden, personelin kendisi sorumludur. Ancak, müşteri sahasına çıkmamalarıyla da ilişkilendirilebilecek şekilde, özellikle ailesiyle yaşamayan çırakların kıyafetlerinin o yıllarda çok da temiz olduğu söylenememektedir.

Necip Usta'nın çıraklık yıllarında Taksim Belediye Gazinosu mutfağının şefi, 1917'deki Sovyet Devrimi'nden kaçarak İstanbul'a gelen Gligore adlı bir Beyaz Rus'tur. Her zaman çok şık, lacivert kıyafetler giyen, mavi gözlü Şef Gligore, anlatmak istediklerini daima yavaş yavaş konuşarak anlatmakta; çardan, çarın saraylarında patates soymaktan bahsetmektedir. Necip Usta, Türk mutfağına şaşlık karski, mititey ve karamelize irmik helvası gibi yemek ve tatlıları hediye eden kişinin Şef Gligore olduğunu söylemektedir. O yıllarda Teras adlı bir diğer Beyaz Rus da Park Otel'in mutfağının şefliğini yapmaktadır. Tokatlıyan Oteli'nin mutfağı kapalıdır ve pastanesi açık olmasına rağmen pasta yapılmamaktadır. Pera Palas'ın da mutfağı kapalıdır; zira, otel sahibinin getirtmek istediği İtalyan şef vize alamadığı için İstanbul'a gelememiş ve bu durumun sorumlusu İsmet İnönü addedilerek, otelin mutfağı kapatılmıştır. Necip Usta ise II. Dünya Savaşı'nın sürdüğü o yıllarda bu durumun anlaşılır olduğunu ima etmekte ve her olumsuzluğun sorumlusunun İnönü ilan edilmesine tepki göstermektedir. Ayrıca, sevip saydığını söylediği Şef Gligore'nin kendisini oldukça kabiliyetli gördüğünü ve çevresine çok kısa bir sürede şef olabileceği yönünde iltifatlarda bulunduğundan bahsetmiştir. Mutfaktaki yardımcı şef ise Rumen Razboy'dur ve kendisi çıraklarla hiç konuşmamaktadır. Alaturkacı aşçıların her ikisinin adı da Mustafa'dır. O yıllarda her aşçının bir takma adı olduğundan, aşçılardan biri Mistan, diğeri de Şak Şak Mustafa olarak

anılmaktadır. Şak Şak Mustafa'ya bu ad, gevşeyen takma dişlerinin çıkardığı ses dolayısıyla verilmiştir. Necip Usta çıraklığa başladığı ilk zamanlarda "Çocuk" olarak anılmakta, daha sonra ise "Istakoz" lakabını almaktadır; zira, o yıllarda ıstakozun bini bir paradır ve Taksim Belediye Gazinosu'nda günde ortalama otuz olmak üzere, ziyafetlerde de elli ile yüz arasında ıstakoz satılmaktadır ve Şef Gligore, hazırlanış şekillerine göre ıstakozların temizlenmesi ve haşlanması işini kendisine vermiştir. Soğukçulardan biri ise Tatar İsmail'dir. "Komple aşçı" da denebilecek olan İsmail, aynı zamanda sıcak yemekleri de çok iyi bilmektedir. Silvio Fontana, mutfakta Şef Gligore'den çok Tatar İsmail'e güvenmektedir. Bugünden bakarak o yılları değerlendiren Necip Usta, mutfak personeli arasında kaynaşma olmadığını söylemekte ve mevcut iletişim eksikliğini eleştirmektedir.

Ertürk, meslek aşkıyla dolu olduğunu söylediği eski ustaların her şeyi bilmediklerini ama bildiklerinin en iyisini yaptıklarını; Türk mutfağını en iyi şekilde temsil ettiklerini söylemektedir. Ancak, Taksim Belediye Gazinosu açıldığı tarihten itibaren bu açıdan farklılık arz etmektedir. Söz gelimi, burada Fransız mutfağından şatobiryan, Rusya'dan şaşlık karski, Romanya'dan mititey vardır. Necip Usta'nın buradaki yemeklerden diğer hatırladıkları ise borç çorbası, piroşki, kievski, şiş kebabı vs.'dir. Taksim Belediye Gazinosu'nda verilen ziyafetler genellikle açık büfe şeklinde olmakta ve buradaki tüm yiyecekler gazinonun mutfağında imal edilmektedir. Alaturka tatlılar, alaturkacı aşçılar tarafından yapılmaktayken; pastalarsa, şefin siparişi üzerine, adının Paletti olması muhtemel, Tünel'e doğru bir pastaneden sipariş edilmektedir.[143] Vefa Zat da başta Fransız, İtalyan ve Rus olmak üzere, birçok ülkeden yemeğin piştiği Taksim Belediye Gazinosu mutfağını "kombine mutfak" olarak nitelendirmekte; orada hazırlanan menülerin bugün en lüks yedi yıldızlı

143 Necip Ertürk'ün 25, 27, 28 ve 29 Ocak ile 19, 20, 21, 22 ve 24 Şubat 2014 tarihinde yazara gönderdiği e-postalar. Ertürk e-postalarının bazılarında Şef Gligore'den Gligor, Şef Teras'tan ise Taras olarak bahsetmiştir.

otellerde dahi olmadığını söyleyerek, özellikle açık büfelerin harikulade olduğunu belirtmektedir.[144] Ümit Deniz, daha önce de söz edilen, Taksim Belediye Gazinosu'nu tanıttığı bir yazısında, buradaki yemeklerin uluslararasılığını, mekânın, kentteki turistik ihtiyaçlara cevap verilebilmesi için inşa ettirilmesiyle ilişkilendirerek, "lisan bilmeyen ve diyar-ı küfürde seyahat etmemiş bulunanlara" buraya gitmelerini önermemekte; zira, aksi takdirde ne yiyeceklerini seçemeyeceklerini söyleyerek, misal olması bakımından, Taksim Belediye Gazinosu'ndaki yemeklerin birkaçını şu şekilde sıralamaktadır: "Orlof usulü Fileto, Kolbert usulü Turnedo, Kuşkonmaz Gratine, Morney usulü İstakoz, Kievsky, Forşmak, Sutçel Viyeuvaz, Şatobriyan, Mititey, Şaşlık Karsky, Rzbif [Rozbif], Peş Melba, Sufle, Turta v.s."[145] Son olarak, birtakım özel gecelerde masalarda yer alanlara örnek olması bakımından, 1952'nin yılbaşı gecesinde Taksim Belediye Gazinosu'ndaki kutlamalar için, "Ne yok ki o masaların üzerinde. Şişe şişe şampanyalardan tutunuz da istakoz ve siyah havyara kadar mevcut." denirken;[146] 1966'daki bir güzellik yarışmasının final gecesi Taksim Belediye Gazinosu'nda düzenlenen bir balo hakkında da "Masaların üstündeki mezeler, (havyar, balık yumurtası ve karides) yemekler, (Levrek buğu, tavuk garnili) ve tatlılar (Kraliçenin dondurmalı pastası) en müşkülpesent gurmeleri bile memnun bıraktıracak kadar mükemmeldi." ifadeleri gazetelerde yer almıştır.[147]

3.4.1 Garson Yetiştirme ve Ehliyetlendirme Kursu

Daha önce de söz edildiği gibi, 1930'ların ilk yarısından itibaren çıkarılan kimi nizamname ve kanunlar marifetiyle, ülkedeki eğlence ve yeme-içme mekânlarının iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Bu çabanın bir uzantısı olarak, Lütfi Kırdar'ın İstanbul Valisi ve

---

144 Vefa Zat ile 24 Mayıs 2013 tarihinde yapılan görüşme.

145 Deniz, "Nereye gidelim ve kimleri seyredelim?"

146 Çınar, "Yılbaşı gecesini İstanbul halkı nerelerde geçirir?"

147 Leyla Erduran, "İlk Pastayı Annelerine Verdiler..." *Milliyet*, 31 Ekim, 1966.

Belediye Başkanı olduğu dönemde söz konusu mekânlar üzerindeki denetim mekanizması daha da genişletilmiştir. Söz gelimi, yeme-içme mekânları için belirli fiyat tarifeleri oluşturulmuş ve servise sunulan yiyecek ve içeceklerin fiyat ve gramajı bağlamında bu mekânlar birinci, ikinci, üçüncü sınıf, lüks ve turistik olmak üzere çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Bu yetmediği gibi, her kategoride çalışacak servis personeli için meslekte yeterlilik belgesi veya ehliyetname şartı aranmaya başlamıştır. Başta Lütfi Kırdar ve dönemin diğer yöneticileri tarafından modern şehirciliğin gereklerinden biri olarak değerlendirilen böyle bir uygulamanın, turistik ihtiyaçlara tam manasıyla cevap verilebilmesi bakımından da son derece önemli olduğu düşünülmektedir. Modern şehirciliğin gerekleri ve turistik ihtiyaçların karşılanması gibi konulara "Taksim Belediye Gazinosu'nun Yaptırılma Amacı" adlı başlık altında da değinilmiştir. Bu durumda, hizmet personelinin eğitilmesi için resmî kurumlarca-yani belediye- hazırlanan ilk eğitim programının Taksim Belediye Gazinosu'nda tertiplenmesi de sürpriz olmamaktadır. Avrupa ülkelerinde belediyeler tarafından açılan mekânların temsilî bir özellik arz etmesine paralel olarak, Taksim Belediye Gazinosu'nun da kendisinden sonra açılacak mekânlara örnek teşkil etmesi gözetilmektedir. Bu bağlamda, Taksim Belediye Gazinosu'nun Avrupa'dan davet edilen bir müstecir tarafından işletilmesi, bünyesinde mesleğinin ehli servis ve mutfak personelinin çalışıyor olması boşuna değildir. İşte bu sebeplerle, başta Lütfi Kırdar'ın direktifiyle başlatılan, Silvio Fontana ve dönemin İktisat Müdürlüğü Müstahdemin Şefi Rakım Ziyaoğlu nezaretinde sürdürülen, ülkedeki ilk mesleki eğitim programı olan Garson Yetiştirme ve Ehliyetlendirme Kursu'na Taksim Belediye Gazinosu ev sahipliği yapmış; lokasyonun yanı sıra eğitim sırasında gerekli olan malzemeler de gazino tarafından sağlanmıştır. Kursun ilk devresi 1 Şubat 1947'de başlamış ve dört ay süren teorik ve pratik eğitim sonrasında 22 Mayıs 1947'de altmış beş garson ve otuz komi meslekte yeterlilik belgesi almaya hak kazanmıştır.

Kursiyerlere program esnasında verilen bilgiler, Rakım Ziyaoğlu ve Silvio Fontana tarafından "Sofra ve Salon Bilgileri" adıyla kitaplaştırılmış ve bu kitap 1948'de basılmıştır. Böylelikle kursa katılamayan garson ve idareciler ile konuyla bir biçimde ilgili kimselerin bu bilgilerden istifade etmesi sağlanmıştır. Kurs başvurularında yaş şartı aranmamaktadır. *Sofra ve Salon Bilgileri*'inde yer alan kursla ilgili bir gazete haberinde, ilk kurstaki katılımcıların otuz beşinin Dârülaceze'de kalan fakir çocuklar olduğu belirtilmektedir.[148] Bunun yanı sıra, belediye tarafından belirlenen kategorilerin her birinde çalışacak servis personeli için ayrı eğitim verilmektedir. Söz gelimi, birinci sınıf mekânda çalışmak isteyen bir garsonun bu yönde eğitim aldığını gösteren bir ehliyetnamesi olması gerekmektedir. Eğitimler ücretsizdir. İstanbul Belediyesi'ne de herhangi bir maliyeti olmamıştır. Ayrıca, kursta ders veren eğitmenler de herhangi bir ücret almamıştır.

O yıllarda deneyimli, uluslararası servis kurallarına hâkim kimseler Demir Yolları ve Deniz Yolları ile Pera Palas, Tokatlıyan ve Park Otel gibi otellerin bünyesinde çalışan servis personelinden oluşmaktadır. Kurslardaki eğitimin de buradaki kimselerce verilmesi muhtemeldir ki Ziyaoğlu'nun kursun ilk devresini bitirenler için düzenlenen diploma töreninde yaptığı konuşmada sarf ettiği şu sözler de söz konusu yargıyı güçlendirmektedir:

> Şu da takdir buyurulur ki, turistik bir şehrin umumi faaliyet yerlerindeki özel hizmet erbabı, eski ve yeni turistik müesseseler içinde hizmet görürlerken, turizmin birer canlı unsurlarını teşkil ederler. Turizmin bu canlı unsurlarından halen çalışanların ıslahını ve bilhassa yenilerinin yetiştirilmesini gözönünde tutuyoruz.[149]

Kurs kapsamında genel olarak sofra ve salon düzeni ile servis inceliklerinin yanı sıra, hizmet sektöründe çalışacak kimselerin bilhassa meslekleriyle ilgili olabilecek konularda bilgilerini arttırmaya yönelik bir program uygulanmaktadır. Çeşitli sofraların nasıl

148 Fontana ve Ziyaoğlu, *Sofra ve Salon Bilgileri*, 9.
149 Fontana ve Ziyaoğlu, *Sofra ve Salon Bilgileri*, 7.

hazırlanacağı, müşteriden nasıl sipariş alınacağı ve o siparişin nasıl servis edileceği, et-tavuk-balık çeşitlerinin nasıl ayrılacağı, içki türleri ve çeşitli kokteyllerin hazırlanma biçimleri gibi bilgiler kurs kapsamında verilen eğitimin neleri içerdiğine dair örnek olarak verilebilir. Ayrıca, *Sofra ve Salon Bilgileri*'nin sonunda da görülebileceği gibi, Silvio Fontana, kurs süresince söz edilen yiyecek, içecek ve mesleki diğer kelimelerin yanı sıra, müşteriyle iletişimde kullanılabilecek birçok kelimenin, okunuşlarıyla birlikte İngilizce ve Fransızca karşılıklarını da içeren bir liste hazırlamıştır. Bu da Garson Yetiştirme ve Ehliyetlendirme Kursu'nun ne denli ciddiye alındığına dair bir örnek olarak gösterilebilir.

Ülke çapında resmî makamlarca düzenlenen ilk mesleki eğitim kursu olma özelliğini haiz böyle bir eğitim faaliyetine ev sahipliği yapması, Taksim Belediye Gazinosu'na yüklenen temsilî niteliği gözler önüne sermektedir. Sonraki dönemlerde de devam eden Garson Yetiştirme ve Ehliyetlendirme Kursu dolayısıyla eğlence ve yeme-içme mekânlarında ehliyetname şartı giderek yaygınlaşmış ve daha eğitimli personel çalıştırılması dolayısıyla söz konusu mekânların hizmet kalitesi artmıştır. Ayrıca bu kurslar, tam da amaçlandığı üzere, kendinden sonraki dönemde uygulanacak eğitim programlarına da temel teşkil etmiştir. Konuyla ilgili olarak Vefa Zat şunları söylemektedir:

> (...) o programlar doğrultusunda ellili yıllar şey yapıldı, altmışlı yıllarda özel turizm ve otelcilik liseleri kuruldu ve bu maarife yansıdı. Yani, eğitime yansıdı. O, Silvio Fontana'nın yapmış olduğu eğitim programı genişletilerek önce liseye sonra üniversiteye verildi ve mesela, şimdi, Silvio Fontana'nın oradaki talebelerinden biri, komilerinden biri Orhan Kutbay. Orhan Kutbay Galatasaray Lisesi mezunu. Aynı zamanda da onun bir kitabı var, şeyle ilgili, yemekle ilgili. O şimdi üniversitelerde okutuluyor. Yani düşünün, o program öyle bir ana program oldu ki ta bugünkü okunan kitaplarda var. (...) O kitabı aldığınız zaman, şöyle kalınca bir kitaptır, oraya baktığınız zaman bugün dahi, bugün dahi istifade edebileceğiniz hususlar vardır orada.[150]

150 Vefa Zat ile 24 Mayıs 2013 tarihinde yapılan görüşme.

4.
MÜŞTERİLER

4.1 Genel Değerlendirme

Taksim Belediye Gazinosu ilk olarak 29 Ekim 1939'da yapılan bir Cumhuriyet Balosu ile açılmıştır. Gazinonun bir müstecire kiralanmak suretiyle alafranga bir mekân olarak işletilmeye başlanıp müşterilere açılması ise 5 Ağustos 1940'ta olmuştur. İkinci bölümde detaylı bir biçimde söz edildiği gibi, 19. yüzyıla dek Taksim bir kırlık görünümündedir. Bunun yanı sıra, bölgede Müslüman ve birçok mezhepten Hristiyan mezarlıkları yer almaktadır. Altıncı Daire-i Belediye'nin kurulmasının ardından Taksim yapılandırılmaya başlanmıştır. Örneğin, daha sonra içerisine Taksim Belediye Gazinosu'nun inşa ettirileceği Taksim Bahçesi, kendisi gibi Avrupai bir bahçe olan Tepebaşı Bahçesi ile birlikte bu dönemde yapılmıştır. Cumhuriyet'in ilanı sonrasında ise bölgedeki imar faaliyeti giderek artmıştır. İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar'ın göreve gelir gelmez ele aldığı işlerin başında İstanbul'un yeniden imarı gelmekte ve bu maksatla, önceki deneyimlerinden İstanbul'u tanıyan Fransız Mimar ve Şehir Plancı Henri Prost kente davet edilmiştir. Prost'un İstanbul İmar Planı'nın bir parçası olarak Taksim'de

de birçok imar faaliyetine başlanmıştır. Örneğin, Topçu Kışlası yıkılarak yerine Gezi Parkı inşa edilmiş; Gezi Parkı'nın hemen arkasındaki Taksim Bahçesi ise yeniden düzenlenip bu defa tamamen kamusallaştırılmıştır. Taksim Bahçesi'nin manzaraya en hâkim köşesinde yer alan ahşap gazino binası yıktırılarak yerine de Taksim Belediye Gazinosu yaptırılmıştır. Kentin en modern yapılarından biri olan Taksim Belediye Gazinosu, yoğun bir emekle ve çok kısa sürede inşa edilmiştir. Mimarı ise Kadıköy Halkevi, Atatürk Kültür Merkezi gibi Cumhuriyet döneminin önemli bazı yapılarının mimarı olan Rükneddin Güney'dir.

Taksim Belediye Gazinosu her şeyden önce alafranga niteliği haiz bir eğlence mekânıdır. Açıldığı dönemde kentteki bu türden mekânların sayısı oldukça azdır ve diğerlerinden farklı olarak Taksim Belediye Gazinosu'nun sahibi İstanbul Belediyesi'dir. 1956'ya dek bir müstecire kiralanmak suretiyle işletilmiş ve ancak bu tarihten sonra tamamen özelleştirilmiştir. Lütfi Kırdar'ın bir Romanya gezisi sırasında tanıştığı ve daha sonra Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver'in desteğiyle İstanbul'a gelen Yorgulesku, Taksim Belediye Gazinosu'nun ilk işletmecisidir. Uzun yıllar bu görevi sürdüren Yorgulesku, daha sonra çok popüler eğlence mekânlarından biri hâline gelecek olan Kervansaray'ı işletmeye başlamıştır. Çalışma boyunca defalarca vurgulandığı üzere, Taksim Belediye Gazinosu alafranga bir gazinodur. Sıklıkla yenilenen programı ağırlıklı olarak alafranga müzik ve varyeteden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra, uluslararası mutfak ve servis kuralları söz konusudur. Başta şef olmak üzere, kadrosunun büyük bir bölümü yabancılardan oluşan ve "kombine" olarak nitelendirilen Taksim Belediye Gazinosu'nun mutfağında, başta Fransız, İtalyan ve Rus olmak üzere dünya mutfağından çok çeşitli yemekler yer almaktadır. Öyle ki Taksim Belediye Gazinosu hakkındaki tanıtım yazılarında, yemek adlarını anlayıp seçim yapamayacakları gerekçesiyle, dil bilmeyen veya yabancı ülkelere seyahat etmemiş kimselerin buraya gelmeleri önerilmemektedir. Bununla ilişkili olarak, servis kuralları da

uluslararasıdır. Dönemin en başarılı metrdotellerinin başında gelen Silvio Fontona uzun yıllar Taksim Belediye Gazinosu'nun servis kadrosunun başında yer almıştır. Ayrıca, yalnızca bununla kalmayarak, ülkedeki servis koşullarının iyileştirilmesi ve daha donanımlı servis elemanlarının yetiştirilmesi maksadıyla belediye tarafından Taksim Belediye Gazinosu'nda tertiplenen Garson Yetiştirme ve Ehliyetlendirme Kursu'nun da başında bulunmuştur. Tüm bu nitelikleriyle kentteki elit kesim ve turistlere hitap eden Taksim Belediye Gazinosu, fiyat ve gramaj politikaları bakımından belediye tarafından "lüks ve turistik" olarak sınıflandırılmıştır. Yukarıda anlatılanların ışığında, Taksim Belediye Gazinosu'nun açılma nedeniyle ilgili en isabetli açıklamanın *İstanbul Belediye*'de yer alan şu satırlar olduğu söylenebilir:

> Batılılaşma diyoruz. Pekiy, nasıl olacak bu?. Batılılaşma, Batılı gibi görmek, anlamak, düşünmek ve iş yapmaktır. Bu konu tek yönlü olamaz elbet. Bir bütündür bu. O kadar ki, Batılı ile Doğulunun eğlenceleri, eğlence anlayışları bile ayrıdır. Bir Batılı memleketimize gelince, kendi yurdunda alıştığı şartları burada bulmak ister. Batılılaşmış bir Türk, görgüsüne göre eğlenmek ihtiyacındadır. Batılı memleketlerinde tahsil gören, yahut seyahatlerle Batıyı anlayan, benimseyen kimse, zevkine uygun eğlence bulamazsa, huzursuz kalır.
> Şu halde; bir yandan kültür, sanayi ticaret, imar gelişirken, öte yandan Batı görüşlü adamın ihtiyacına cevap verecek müesseseleri meydana getirmek zorundayız.[1]

Bu satırlardan da anlaşılacağı gibi, Taksim Belediye Gazinosu'nun açılması yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Batılılaşma eğilimiyle doğrudan ilişkilidir. Üstelik, sahibi olması dolayısıyla, belediyenin mekân üzerindeki doğrudan denetimi, burayı temsilî bir mekân haline getirmektedir. İşte tam da bu yönüyle Taksim Belediye Gazinosu için yapılan "modernleşme projesinin mekânı" nitelendirmesi oldukça yerinde gözükmektedir.

---

1 "Taksim Gazinosu ve Pavyonu," 25.

Üçüncü bölümde geniş bir yer ayrıldığı üzere, Batı tarzı işletilen bir eğlence mekânı olmanın yanı sıra, başka birçok etkinliğe ev sahipliği yapması bakımından, Taksim Belediye Gazinosu oldukça işlevsel niteliği haiz bir mekândır. Yapıldığı dönemde bu yönünün de gözetildiği Lütfi Kırdar'ın şu satırlarından açık bir şekilde anlaşılmaktadır:

> İstanbul gibi büyük bir şehre, bir tek Belediye Gazinosunu çok görmek demagojiden başka bir şey değildir. Fakat şimdi artık bu gazinonun ne kadar lüzumlu, hatta faydalı olduğu anlaşılmıştır. Cumhuriyet Bayramının suvareleri burada veriliyor. Şehre gelen ecnebi misafirler şerefine tertip edilen resmi ziyafetler burada veriliyor. Balo mevsiminde her cumartesi akşamı, burada hayır cemiyetleri, spor kulüpleri adına muhakkak bir balo vardır. Başka günlerde de bir çok çay ziyafetleri burada verilmektedir.
> İstanbul Konservatuvarının korosu burada konserler verdi. Zengin ve hali vakti yerinde ailelerin düğünleri de buradaki salonlarda yapılır. Önceden fazla büyük sanılan bu salonlar, şimdi ihtiyaca kafi gelmiyor.
> Taksim Gazinosu, hem büyük bir medeni ihtiyacı karşıamış [karşılamış], hem de Belediye için bir gelir kaynağı olmuştur.[2]

Taksim Belediye Gazinosu resmî ve özel kurumlar ile çeşitli topluluklar veya özel şahıslar tarafından tertiplenen ve modern toplumlarda gündelik yaşamın adeta ayrılmaz bir parçası hâline gelmiş olan çay, balo, konser vs. gibi etkinliklere de yıkılacağı tarihe dek ev sahipliği yapmıştır ve bu yönüyle de döneminin en popüler mekânlarından biri hâline gelmiştir. Bunda kentteki benzer nitelikteki mekân sayısının azlığı ve hatta kimi etkinlikler için yer bulunamaması da rol oynamıştır. Söz gelimi, salon yokluğundan, büyük markalar defilelerini burada yapmıştır. Ya da örneğin, kentte konser salonu bulunmayışından dolayı İstanbul Belediye Konservatuvarı konserlerini bir dönem burada vermiştir. Benzer şekilde, Yunus Emre Oratoryosu İstanbul'da ilk olarak Taksim Belediye Gazinosu'nun büyük salonunda sahnelenmiştir. Tam da bu yüzden, Üner Kırdar, Taksim Belediye Gazinosu için, "Orası, halkın gittiği bir kültür

2 *Yenileşen İstanbul*, 33.

merkeziydi." demiştir.[3] Bilhassa sahibinin belediye olduğu yıllarda ücretsiz tahsis edildiği kimi etkinlikler dışında, Taksim Belediye Gazinosu'nun genel olarak kalburüstü kişi veya topluluklar tarafından tertiplenen etkinliklere ev sahipliği yaptığı söylenebilir. Söz gelimi, sanat, siyaset ve ekonomi alanında toplumun ileri gelen isimlerinin tertiplediği ve katıldığı Basın, Akademi ve Kızılay Balosu gibi etkinlikler ile Galatasaray ve Şişli Terakki Lisesi gibi okulların gelenekselleşmiş balo ve çay türünden etkinlikleri adeta Taksim Belediye Gazinosu ile özdeşleşmiştir. Benzer şekilde, toplumun elit kesimine mensup olan kimselerin yakınlarının nişan, düğün vs. gibi törenleri de uzun yıllar burada yapılmıştır.

Yukarıda anlatılanlardan da görüleceği gibi, Taksim Belediye Gazinosu genel anlamda iki yönüyle ele alınabilir: Bunlardan ilki, lüks ve turistik olarak sınıflandırılan, yani, Ümit Deniz'in deyimiyle, "Fazla paralı ve Frenk diyarını gezmiş vatandaşlarla, turistlerin devam edebileceği bir yer" olması;[4] diğeri ise, genel olarak, toplumun üst sınıflarınca tertiplenen ve modern toplumlarda gündelik yaşamda önemli bir yer tutan çeşitli etkinliklere ev sahipliği yapmasıdır. Bu etkinlikler için de "Batılı" nitelendirmesi yerindedir ve Taksim Belediye Gazinosu Batı tarzı işletilen bir mekândır. Çalışma boyunca incelenen gazete ve dergi yazıları ile yapılan görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla, gerek eğlence mekânı olarak ve gerekse de burada yapılan diğer etkinliklere katılım bağlamında Taksim Belediye Gazinosu'nun müdavimi olan belli bir topluluktan rahatlıkla söz edilebilir. Bu toplulukla ilişkili olarak Çelik Gülersoy, Taksim Belediye Gazinosu'nun "(...) 'şehrin şanına layık' ama aslında rahat yaşayan azınlık için" yapıldığını söylemiş ve "İstanbul sosyetesi, 30 yıl, burada iyi keyif etti." demiştir.[5] Taksim Belediye Gazinosu'nun müşterileriyle ilgili olarak *Her Hafta*'da yer alan şu satırlar da dikkate değerdir:

---

3 Tavşanoğlu, "İstanbul halkına saygı duymuyor."
4 Deniz, "Nereye gidelim ve kimleri seyredelim?"
5 Gülersoy, *Beyoğlu'nda Gezerken*, 101.

TAKSİM
Gazinosu
TAKSİM

Ayhan Aktar'ın arşivinden...

İstanbuldaki eğlence yerlerinin azlığından şikâyet ederiz. Bu doğrudur. Şöyle bir, kavga, gürültü işitmeden akşamınızı ve gecenizin bir kısmını geçirebileceğiniz yerler, taş çatlasa dördü aşmaz.. Taksim Gazinosu, Paviyon, Park Otel ve paviyonu...

Bu yüzden bir çok mahalle kahvelerinin hiç eksik olmıyan, hatta masaları iskemleleri bile belli müşterileri gibi, bu dört eğlence yerinin de adeta, oturdukları köşelere, koltuklara kadar şahsiyetleri sinmiş devamlıları vardır. Bununla beraber, gündüz iyi bir iş yapmış tüccarların; sevdiği kızla evlenmiş ve hiç semtine uğramamışken, şerefe, eğlenmeye gelen aşıkların; methini işite işite merak sardığı halde paraya bir türlü kıyamadığı için göremiyen, fakat o gün yağlı bir tahliye davası alınca safasını sürmeği ihmal etmiyen avukatların, geçici müşteriler halinde bu dört yere zaman zaman düştükleri görülür. [6]

Taksim Belediye Gazinosu'nun pavyon kısmında 1950'lerin ikinci yarısı boyunca çalışmış ve ayrıca, gazinonun günlük programı haricinde burada yapılan etkinliklerde sık sık yer almış olan İlham Gencer, Taksim Belediye Gazinosu'nun meşhur kimseler için bir "buluşma yeri" olduğunu söylemiş ve müşterileriyle ilgili şu bilgileri vermiştir:

Evet, mesela, benim oraya, çalıştığım zaman Yıldız Kenter, Müşfik Kenterler iki kardeş, Müşfik Kenter öldü, tanıyorsun, onlar gelirdi. Çolpan İlhan gelirdi. Efendim, Esin Afşar gelirdi. Leyla Sayar gelirdi. Ayla Algan gelirdi. Sevda Ferdağ gelirdi. Türk sanat müziğinde Tülûn Korman gelirdi. Evet, bütün, herkes gelirdi. Orada, meşhur, yani, insanların buluşma yeriydi. Çetin Altan gelirdi, gazeteci. Efendim, Avukat Burhan Apaydın gelirdi. Gönül Yazar gelirdi. Hatta Gönül Yazar'la o zaman flört ediyorlardı. Bir akşam da kavga ettiler orada. Evet, bu 1960'a kadar olan benim bildiğim şeyler bunlar.[7]

Taksim Belediye Gazinosu'nun müşterileriyle ilgili olarak İlham Gencer'in bahsettiği bir diğer konu da meşhur olmak isteyen ve bilhassa da sinemaya intikali arzulayan kimselerin tanınmak veya

6 Gece Kuşu, "Taksim Gazinosunda Bir Dedikodu Gecesi," 14.
7 İlham Gencer ile 24 Temmuz 2013 tarihinde yapılan görüşme.

reklamlarını yapmak maksadıyla sıklıkla buraya gelmeleri hakkındadır. Bu durumu, o yıllarda magazin programlarının olmamasıyla ilişkilendiren Gencer şunları söylemiştir:

> Oraya işte o tarihte, en meşhur film artistleri orada tanınmak için geliyorlardı. Çünkü bütün senaristler, film şirketleri oraya gelirlerdi. Yani şimdi, ne bileyim yani o zaman böyle paparazzi maparazzi falan hikâyesi yok ve ben orada müthiş, bütün İstanbul'u ilk sahneye, yani yeni isim yapmış, mesela Fikret Hakan ilk meşhur, daha ilk film çevirdiğinde, ikinci filmin başında Taksim Belediye Gazinosu'na gelirdi. Orada şiirler okuturdum ona. Sadri Alışık. Oraya gelirlerdi. Efendim, Bal arısı Yalçın ve Ercan, şey, ikizler, ne diyorlar onlara, işte onlar oraya gelirlerdi. Zıt Kardeşler diye biri zayıf biri şişman iki tane komedyenimiz vardı. Onlar oralara gelirlerdi ve tabii film şirketleri sahipleri de oraya gelip, Taksim Belediye Gazinosu'na, bunlarla diyalog kurarlar ve böylece onlarla anlaşma yaparlardı. Hepsi oraya gelirlerdi. Daha sonra da aynı şeyler benim Çatı Kulübü'mde oldu, Şişli'de. Hepsi oraya gelirlerdi. Yalçın Ateş'le, şey, şimdi tek başına çıkıyor, Yalçın, neyse unuttum onların ismini. Yani bütün meşhur olmak isteyenler soluğu Taksim Belediye Gazinosu'nda alırlardı.[8]

Gencer, tanınmak isteyenlerin yanı sıra varlıklı birtakım müşterileri de sahneden anons ederek, o kişilerin ve dolayısıyla servetlerinin reklamının yapılmasına sık sık aracı olmaktadır. Söz gelimi, 1950'lerin Ankara kökenli tanınmış gazetecilerinden Burhan Tekinliğ'in, tüm yaşamı ekonomik güçlüklerle didinmekle geçen Şair, Mütercim Oğuz Haluk Alplaçin hakkında anlattıkları bu konuda fikir veren hoş bir anı niteliğindedir:

> Oğuz, Diyarbakır'da köyleri olduğunu söylerdi. Bunu tam olarak anlayamadık hiçbir zaman. Ama bir ara Taksim Belediye Gazinosu'na giderken kendimize bir oyun bulduk. Biz kendi aramızda para topluyor ve bunu Oğuz'a veriyorduk. Hesapları o ödüyordu. Bu arada onun bir Diyarbakır Ağası olduğunu yaydık. Orada İlham Gencer piyano çalıyor ve şarkı söylüyordu. Yılmaz Duru ile birlikte şovla-

8 İlham Gencer ile 24 Temmuz 2013 tarihinde yapılan görüşme. Alıntıdaki "Bal arısı" "Ateş böceği" olmalıdır.

> rı vardı. Programı sırasında kapıdan giren önemli kişileri tanıtırdı. Önde Hayalet Oğuz ağzında sigara biz de arkasından girdiğimizde "Diyarbakır'ın en zengini Oğuz Haluk beyefendi teşrif ettiler..." diye anons yapmaya başladı. Oğuz da bundan çok keyif alıyor ve gerçek bir ağa gibi yürüyüp çevreye selam verip oturuyordu.[9]

Geçici olan ve tanınmak için gelen müşterilerin yanı sıra, gerek düzenleyici veya davetli olarak buradaki etkinliklere katılan ve gerekse eğlenmek için devamlı olarak Taksim Belediye Gazinosu'nu tercih eden belli bir topluluk söz konusudur. Gülersoy'un "rahat yaşayan azınlık" ve "İstanbul sosyetesi" olarak nitelendirdiği bu topluluk için Amerikalı Sosyal Bilimci Thorstein Veblen'in Aylak Sınıf olarak kuramlaştırdığı çalışmasındaki birçok kavramın oldukça açıklayıcı olduğu görülmektedir. Veblen'e göre aylak sınıf, mülkiyet kurumunun bir uzantısı veya sonucu olarak, toplumun ekonomik olarak en üst kısmı, yani burjuva sınıfına ilişkindir. Burada kullanılan aylaklık sözcüğü tembellik değil; zamanın üretken olmayan kullanımı anlamına gelmektedir. Veblen'in ifade ettiği üzere, "Zaman (1) üretken çalışmanın değersiz olduğu duygusundan dolayı ve (2) maddi açıdan işsiz bir yaşamı temin edecek güçte olunduğunu kanıtlamak üzere, üretken olmayan bir biçimde kullanılır."[10] Sanayi Devrimi sonrasında geçilen maddiyatçı toplum düzeninde kişilerin saygınlık kazanmalarının ön koşulu servet sahibi olmalarıyla ilgilidir. Ancak bunun için yalnızca servet sahibi olmak yeterli olmamakta, sahip olunan servet ve refahın gözle görülür kanıtlarının sergilenmesi gerekmektedir. Veblen bunun "gösterişçi aylaklık" ve "gösterişçi tüketim" yoluyla mümkün olduğunu söyler. Veblen'in çalışmasına yazdığı detaylı önsözde C. Wright Mills bu durumu şöyle özetlemektedir:

---

9 *O Pera'daki Hayalet Oğuz Haluk Alplaçin'in (Hayalet Oğuz) inanılmaz yaşam öyküsü, yapıtları, dostlarının yazdıkları ve anlattıkları...* haz., Sezer Duru ve Orhan Duru (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996), 82.

10 Thorstein Veblen, *Aylak Sınıf*, çev. İnci User, C. Wright Mills'in Önsözü ile (İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1995), 53.

> Veblen'e göre gösterişçi aylaklık tam da bu işe yarıyor, kişinin servetini topluma sergilemesini sağlıyordu. Bu maddiyatçı toplum için, aylaklığın taşıdığı değer, gösterişle bağlantılıydı. Kişinin dahil olduğu grup yoğun ilişkiler içinde bulunduğu ve her üye birbirini yakından tanıdığı takdirde, ya aylaklık ya da tüketim, kişinin servetini gözler önüne sermesine yardımcı oluyordu. Ancak kentli çevrelerde oluşan geniş çevrelerde, kişinin servetinin reklamını yapması gerekiyordu. Bu durumda gösterişçi tüketim sıradan bir terbiye ve nezaket belirtisi olarak gereklilik kazanıyordu. Bariz biçimde pahalı ve ziyankar tüketim eylemleri aracılığıyla, her türlü gelip geçici ve anonim gözlemciyi etkilemek mümkün oluyordu.[11]

Taksim Belediye Gazinosu gibi oldukça lüks, Batı tarzı işletilen bir mekânda yapılan düğün, kokteyl, çay, balo vs. gibi etkinlikler, düzenleyici kişi veya kurum üyelerinin sahip olduğu refahı gösterişçi bir biçimde sergilemelerini sağlamaktadır. Bu tür etkinliklerde hazırlanan menülerin zenginliği ve salonların özel olarak dekore edilmesi, etkinliklerin gösterişçi yönünü pekiştirici niteliktedir. Bunun yanı sıra, bir anlamda rekabet hâlinde olunan davetliler de bu tür etkinliklere katılım sağlayarak davet sahibi kişi veya kurum üyelerinin saygınlıklarının artmasına aracılık etmiş olurlar. Bununla ilgili olarak Veblen'in çalışmasında şu satırlar yer almaktadır:

> Aylak beyefendi için, değerli malları gösterişçi biçimde tüketmek bir saygınlık aracıdır. Elindeki servet arttıkça, refahını kanıtlamak için, tek başına çabalaması yeterli olmayacaktır. Böylece, değerli armağanlar dağıtarak, pahalı ziyafet ve eğlenceler düzenleyerek dostları ve rakiplerinin yardımını sağlar. Armağanlar ve ziyafetlerin kökeni kuşkusuz naif gösteriş değildir. Fakat, oldukça eski çağlarda bu amaca yönelik kullanılmaya başlamış ve bu niteliklerini günümüze dek sürdürmüşlerdir. Dolayısıyla, artık bu adetlerin dayandırıldığı somut temel gösterişe uygun olmalarıdır. Balo ya da potlatch (Amerika'nın yerli kabilelerinde şefin kabile halkına hediyeler sunması vesilesiyle düzenlenen şölen; çev.) gibi pahalı eğlenceler, gösteriş amacına özellikle uygundur. Bu yöntemle, ev sahibinin kendisini kıyaslamak istediği rakip, amaca ulaşmada araç haline getirilir. Bu rakip, ev sahibi için dolaylı tüketimde bulunurken, bir yandan da

11 Veblen, *Aylak Sınıf*, XVI.

> ev sahibinin tek başına tüketemeyeceği o mal fazlasının tüketilişini izler ve yine ev sahibinin etikete uyma becerisine şahit olur. Pahalı eğlencelerin düzenlenmesinde kuşkusuz daha dostça bir takım amaçlar da devrededir. Kutlama toplantıları göreneği, muhtemelen, toplumsal ilişkiler kurma isteği ve dinsel güdülerden kaynaklanmıştır. Bu güdüler, daha sonraki gelişimde de mevcut olmakla birlikte, yegane güdüler oldukları söylenemez. Günümüzde aylak sınıf kutlama ve eğlentileri, küçük bir ölçüde dinsel gereksinimlere ve daha çok da dinlenme ve toplumsal ilişki gereksinimlerine hizmet ederler. Bunun yanında bir de hasetçi amaçları vardır. Bu amaca hizmet edişleri de oldukça etkindir. Zira hasetçi amaç dinsel ve toplumsal güdülerle maskelenmiştir. Fakat bu, söz konusu sosyal hazların iktisadi etkilerini, yani malların dolaylı tüketimini ve etikete ilişkin güç ve pahalı başarıların teşhirini, hafifletmez.[12]

Mills'in belirttiği gibi, Veblen bu türden etkinlikleri genel olarak psikolojik bağlamda değerlendirmiştir. Oysa ki prestij sağlayan bu etkinliklerin düzenleyicisinin iktidarını pekiştiren bir yönü olduğu olduğu gibi, katılımcılar arasındaki ilişkileri güçlendirip aralarında bir nevi eşgüdüm sağlaması da bir başka önemli noktadır. Tam da burada, İlham Gencer'in Taksim Belediye Gazinosu'nu "meşhur insanların buluşma yeri" olarak nitelendirmesi son derece dikkate değerdir. Konu hakkında Mills şunları söylemektedir:

> Veblen'in fazlasıyla alaya aldığı toplumsal yaşam sahnelerinin çoğu, gerçekte karar alma konumundaki seçkinlerin buluştuğu yerlerdir, zira prestije yönelik davranış çeşitli alanlar ve hiyerarşiler arasında aracılık eder. Dolayısıyla, prestij sadece insan egosunu tatmin eden bir toplumsal saçmalık değildir. Prestij birleştirici bir işlev görür; aylakça etkinlikler üst sınıfın çeşitli kesimleri ve unsurlarının eşgüdüm içinde karar almalarını sağlar.[13]

Veblen'in çalışmasındaki iki temel kavram, gösterişçi aylaklık ve gösterişçi tüketim, kişinin, servetini gözle görülür biçimde sergilemesi suretiyle saygınlık kazanmasına aracılık eder. Bu bağlamda, gündelik hayatta ilişki içerisinde olunan bir toplulukta gerçekleştirilmesi

12 Veblen, *Aylak Sınıf*, 72-73.
13 Veblen, *Aylak Sınıf*, XX.

hâlinde gösterişçi aylaklık ve gösterişçi tüketim aynı derecede etkilidir. Ancak, bu topluluğun genişlemesi ve farklılaşmanın artmasının yanı sıra, iletişim araçlarının da gelişmesiyle birlikte "gözlemci" sayısında belirgin bir artış yaşanmakta ve böylelikle, kişilerin saygınlığının ölçülmesinde gösterişçi tüketim neredeyse tek araç haline gelmektedir. İletişim araçlarının gözlemci sayısının artmasına yol açması bahsinde, Taksim Belediye Gazinosu'nun var olduğu dönemde televizyon ve dolayısıyla magazin programlarının olmadığı düşünülürse, gazete ve dergilerde yer alan dedikodu yazılarının bu anlamda son derece etkili olduğu tahmin edilebilir ki aşağıdaki başlık altında bu konuya detaylı biçimde yer ayrılacaktır.

4.2 Dedikodu Yazıları

Çaylar, balolar, kutlama veya eğlenme amacıyla düzenlenen birtakım etkinlikler modern insanın yaşamının adeta ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Bu tür etkinliklere katılan kimseler, gündelik yaşamlarında iletişim içerisinde olmadıkları insanlardan oluşan kalabalık bir toplulukta yer almış olurlar. Bu tür topluluklarda diğer insanları etkilemek ve saygınlık elde etmenin başlıca yöntemi, sahip olunan malların olabildiğince teşhir edilmesiyle ilgilidir. Konu hakkında Veblen şunları söylemektedir:

> Sanayiin modern örgütlenmesi, bir diğer yoldan daha aynı yönde gelişir. Modern sınai sistemin getirdiği zorunluluklar sık sık aralarında bir temas bulunmayan bireyleri ve aileleri yan yana getirir. Mekanik anlamda komşumuz olan kişiler, sosyal anlamda komşumuz, hatta tanıdığımız bile değildir. Yine de, hakkımızdaki gelip geçici önemli görüşleri çok yüksek bir yarar ifade etmektedir. Gündelik yaşamımızın bu hoşgörüsüz gözlemcilerini maddi olanaklarımızla etkilemenin tek geçerli yolu, ödeme gücümüzü fasılasız teşhir etmektir. Modern topluluklarda, kişinin kendi gündelik yaşamından haberdar olmayan insanlardan oluşan büyük toplantılara katılması, sıklıkla söz konusudur. Bu toplantılar kilise, tiyatro, balo salonu, otel, park, dükkan v.b. yerlerde gerçekleşir. Bu gelip geçici gözlemcileri etkilemek ve onların bakışları altındayken öz güvenimizi koruyabilmek

> için, maddi gücümüzün imzasını isteyenin okuyabileceği harflerle atabilmemiz gerekir. Bu nedenle, günümüzdeki gelişmeler, aylaklıktan ziyade gösterişçi tüketimin yararını arttırmak yönündedir.[14]

Gazete ve dergi sayfalarında yer alan dedikodu yazıları, bu türden etkinliklere katılan kişilerin, sahip oldukları maddi gücün imzasını atabilecekleri en etkili araçlardan biridir; zira, bu kimselerin, katıldıkları etkinlikler boyunca sergiledikleri maddi olanaklar ile yaşamlarına dair bazı gelişmeler, dedikodu yazıları vesilesiyle çok sayıda anonim okurun gözlem alanı içerisine girer. Bu yönüyle de dedikodu yazılarının etkili bir reklam aracı olduğu söylenebilir. Çalışma süresince, Taksim Belediye Gazinosu müşterileri hakkında bu anlamda bilgi edinebilmek için *Cumhuriyet* ve *Milliyet* arşivinin yanı sıra, 1 Kasım 1947 ile 15 Mayıs 1950 arasında yayımlanan ve "Edebiyat ve Fantazi Mecmuası" olarak nitelendirilen *Salon* adlı iki haftalık popüler kültür dergisinin altmış iki sayısı incelenmiştir. Söz konusu gazeteler ve dergide yer alan dedikodu yazılarının başlıca özelliği, yazarlarının müstear ad kullanmış olmasıdır. Örneğin, *Salon*'daki dedikodu yazarları Fitne Fücur, Kanca ve Memo gibi müstear adlar kullanmaktadır. *Milliyet Haftalık İlave*'de ise 1950'lerin ortaları boyunca "Berin Diyor ki:" adlı bir dedikodu köşesi yayımlanmıştır. Yazarın ad ve soyadının belirtilmediği bu köşenin kenarında ise bir kadın başı resmi bulunmaktadır. Taksim Belediye Gazinosu'nda yapılan Basın Balosu, Akademi Balosu, siyasi partiler adına tertiplenen balolar vs. gibi belli başlı etkinliklerin yanı sıra, bilhassa hafta sonları olmak üzere, gazinonun büyük salonu veya pavyon kısmında geçirilen herhangi bir gece de sık sık bu türden yazılara konu olabilmektedir. Üstteki satırlarda Taksim Belediye Gazinosu'nun müdavimi olan belli bir topluluğun varlığından söz edilmişti. Yalnızca dönemin gazete ve dergilerinde yer alan dedikodu yazılarının takip edilmesiyle dahi bu durum hemen fark edilebilir. Söz gelimi, bazı iş adamı veya tüccarlar ile bu kimselerin eşleri, kardeşleri, yakınları vb. bir süre sonra bugünün okuyucusu için dahi tanıdık hâle

14 Veblen, *Aylak Sınıf*, 79.

gelmektedir. Hatta, bir etkinlik veya geceden diğerine, başta fiziksel olmak üzere, bu kimselerin geçirmiş olduğu kimi değişimler- kilo veya saç rengindeki değişim vs. gibi- okuyucular tarafından takip edilebilir hâle gelmektedir.

Taksim Belediye Gazinosu'nda tertiplenen bir etkinliğin veya herhangi bir gecenin anlatıldığı dedikodu yazısında, öncelikle mekânın genel görünümüne dair bilgi verilmektedir. Salonların veya pavyonun dekorundan ve kalabalıklığından söz edildikten sonra, masaların konumu, hangi masada kimlerin oturduğu ve onlara eşlik edenler belirtilmektedir. Öncesinde ve sonrasında adından sıklıkla söz ettiren, belli başlı birtakım kurum veya kişilerin tertiplediği etkinlikler, dedikodu yazılarının başlıca konusunu teşkil etmektedir. Bu türden etkinliklerin davetlileri ise kentin sanat, siyaset ve ekonomi alanında önde gelen isimlerinden oluşmaktadır. Masalardaki davetlilerden de bu isimlere öncelik verilmesi suretiyle söz edilmektedir. Örnek olarak, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun, yalnızca kurum üyelerine yönelik tertiplediği bir geceyle ilgili dedikodu yazısında, salondaki davetlilerin anlatımına, dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı olan Fahrettin Kerim Gökay'ın masasından başlanmış; başka birçok yazıda olduğu gibi, Gökay'ın alkol kullanmayışı ve "Yeşilaycı" yönüne alaycı bir üslupla değinildikten sonra, Gazeteci Doğan Nadi'den bahsedilmeye başlanmıştır:

> Bir portakalla bir şişe Hünkar suyundan başka bir şey almayan, kahkahası bol, neşeli valimizin masasında bulunanlar, etraftan akseden bardak şakırtılariyle dudak şıpırtılarını heyecan ve tahassürle dinlemekteler... Bilhassa hanımların şarabı kevserlere mağmum ve mütehayyil bakışları görülecek şey...
> Bir aralık, kadife perdelerin dibindeki masada "Bebek" gibi bir madamla oturan Cumhuriyetin "D.N." sini her zaman olduğu gibi "Bir Dakika" içinde Valimize tebessümleriyle kadehini kaldırdı. Fakat Yeşilayın müteassıp başkanı şahadet parmağiyle havada bir "La" çizdi ve saat de gece yarısını gösterdiğinden, süratle kalkarak şehirdeki gece teftişlerine çıktı.[15]

15 Memo, "ÇEK nın Gece Eğlencesi Ve..." 964.

İlk olarak mekânın ve davetli ya da müşterilerin genel görüntüsünden söz eden ve böylelikle okuyucunun zihninde o geceye dair genel bir resim çizen dedikodu yazarı için söz konusu gecenin "sıklet merkezi" dans pistidir. Bir diğer deyişle, dans pisti, dedikodu yazarı için adeta bir mercek işlevi görmektedir. Söz gelimi, yazar, dansın oldukça revaç bulduğu o yıllarda, pistte bulunanları gözlemlemek suretiyle, bu kişilerin kıyafetleri, hangi dansı nasıl ettikleri, eşleri ile hâl ve hareketleri üzerinden özel yaşamları hakkında rahatlıkla yorum yapabilmektedir. Yayın ve yazar fark etmeksizin, dedikodu yazılarının başlıca konusunu, özellikle kadınlarınki olmak üzere, davetli veya müşterilerin kıyafetleri oluşturmaktadır. Söz konusu bahse, ilgili kimsenin aksesuarları, saç ve makyajı da dahildir. *Salon*'da yer alan "Salondan Salona" adlı köşedeki dedikodu yazıları incelendiğinde bu durum hemen göze çarpmaktadır. Derginin ilk sayılarında Fitne Fücur müstear adıyla yazdığı dedikodu yazıları bu köşede yayımlanan Adalet Cimcoz, edebiyat ve sanat çevresi çok geniş bir kişi olarak, katıldığı etkinliklerdeki bu çevreden davetlilerle ilgili havadislere sık sık değinmekle birlikte, salondaki genel davetli kitlesinin kıyafetleriyle ilgili o çok alaycı üslubuyla yorumlar da yapmaktadır. Fitne Fücur sonrasında bu köşeyi devralan yazarlar ise neredeyse sadece kıyafetlerden bahsetmektedir. Örneğin, Memo müstear adlı yazar, bütün bir köşesini neredeyse kıyafet analizlerine ayırmakta ve bu analizlerde çok yoğun bir moda terminolojisi kullanmaktadır. Hatta öyle ki, bu terminolojiye hâkim olmayan okuyucu tarafından yazının sonuna dek okunmasının oldukça güçleştiği söylenebilir.

Derginin 1 Mart 1950'de yayımlanan elli yedinci sayısından itibaren "Salondan Salona" köşesinde, yazıda da kıyafetinden bahsedilen kimselerin boy fotoğrafları yer almaya başlamaktadır. Önceki satırlarda, bu tür topluluklar içerisinde diğer insanları etkilemenin ve saygınlık kazanmanın başlıca yolunun gösterişçi tüketimle mümkün olduğu ve bunun da sahip olunan malların kesintisiz teşhiri

anlamına geldiği belirtilmiştir. Sahip olunan mallar bağlamında kıyafet ve aksesuarların oldukça etkili bir araç olduğu düşünüldüğünde, dedikodu yazılarında fotoğrafların kullanılmasıyla birlikte "teşhir" kelimesinin de tam karşılığını bulduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra, dedikodu yazılarının reklam aracı olma niteliği de giderek belirginlik kazanmaktadır. Bu yazılarda dönemin ünlü sanatçılarından sıklıkla bahsedilmesi ve hatta zaman zaman yazıların çevresinde söz konusu sanatçıların fotoğraflarının yer alması da bu bağlamda dikkate değerdir. Örnek olarak, dedikodu yazılarının vazgeçilmez isimlerinden biri olan Müzeyyen Senar'la ilgili, Taksim Belediye Gazinosu'nun pavyon kısmında geçirdiği bir cumartesi gecesini anlattığı yazısında Fitne Fücur şunları söylemektedir:

> Yanlardaki locayı henüz Paristen avdet eden Müzeyyen Senar'ın grupu işgal etmiş. Müzeyyen Senar bu akşam hakikaten ışıl ışıl bir halde. İngiliz Vogue'ından henüz fışkırmış gibi ta bileklerine kadar uzun siyah bir elbise, vatkasız dar omuzlar, mor tüylü bir şapka ile gecenin en çok modaya uygun kadını. Bu kıymetli sanatkarımız Pariste yol yürümek sayesinde beş kilo kaybetmiş. mamafih, bu kayıp lehine olmuş.[16]

Yine Fitne Fücur'un 1948'deki Basın Balosu'yla ilgili yazısında Müzeyyen Senar'ın yanı sıra, dönemin diğer ünlü ses sanatkârlarından da şu şekilde bahsedilmektedir:

> Ses sanatkarlarımız baloya neşe vermek için epeyce gayret sarfettiler. Müzeyyen Senar, Işıl, ışıldadı. Tuvaletinin bütün güzelliği bel ve eteklikte toplanmıştı. Yukarı kısım vijitalistler için seyrine imkân olmayan bir olgunluk gösteriyordu. Ankaradan yorgun döndüğü anlaşılan Safiye Ayla, yine kontraslar yaparak beyaz tuvaleti ile gelmişti. Zehra Bilir, siyahlı, yeşilli tuvaleti ile hakikaten şıktı ve zarifti. Necmi Rıza, küskün küskün bir köşede oturmayı tercih etti.[17]

---

16 Fitne Fücur, "Taksim Pavyonu," *Salon* 4 (15 Aralık 1947): 56.
17 Fitne Fücur, "Basın Balosu ve Bedri Rahmi Sergisi," 166.

SALON 60 / 15 NİSAN 1950

S A L O N D A N

C. H. P. BALOSU

[illegible]

Yoğurt, jilet bıçağı ve sabuna kadar herşey var.

Gazinonun kulakları delik servis hadiesi gişelerin önünü doldurmuşlar. Davetliler onlardan fırsat bulamıyorlar. Otuzar, kırkar liralık alıyorlar. En aşağı hediyenin bedeli 100 kuruş. %200 den %10.000 e kadar hediyeler var. Meselâ Devlet Denizyolları, Marsilya ve İskenderiye hatlarında iki kişilik gidiş geliş seyahat biletleri hediye etmiş. Arkasından da C.H.P. teşkilâtıyle alınmış olan mallar geliyor. Neler yok ki. İç fındıklar, teneke teneke sade yağlar, zeytinyağları... Fidan Paşamız bunu kumar saydığından, Paşa duyar diye alamıyor, amma içi de gidiyor.

Pistte ve masada bulunan bütün davetliler akın halinde Nea Agora'ya koşuyorlar. Piyangonun önü bakkaliye sergisi halinde. Hanımlarımız zevcleriyle birlikte paketler yapmakta, hususi arabaların şoförleri bu paketleri taşımakla meşguller.

[illegible]

Vali Beye sordular:

— Vallahi bugünlerde işten başımı alamıyorum. Birine ehya edeceğim amma henüz kime olduğuna karar veremedim. Düşüneceğim; dediler.

Sadıkzade Rıza Beyin kızı Nukhet Hanım çok zayıflamışlar. Saçlarının o eski kumral rengi kaybolmuş. Sarılaşmış ve hiç yakışmamış.

MEMO

[illegible]

Enteresan maskaralar gece yarısından sonra başladı.

Meselâ beyaz saten düşes üzerine inci payetlerle gayet güzel motifler serpili olarak işlenmiş, omuzlarında hermin kap bulunan bir hanımefendimizin eteklerini zevçleri tutarken o erzaklarını istifle meşgul oluyor.

Öte tarafta frakının gömleğini sabunlar ve konservelerle bebat eden bir bay manzarayı da bozuyordu.

[illegible]

Zümrezadelerin gelini siyah tül, volan tuvaletiyle pavyonda nazarı dikkati celbetti. Bilhassa kırmızı çiçekleri çok hoştu.

Mor kadife tuvalet giymiş bir hanımımız, belindeki bir demet çiçekle çok enteresandı.

NECMİ RIZA KONSERİ

Değerli ses sanatkârımızın Melek sinemasında verdiği bu ikinci konser de her zamanki gibi takdirkârlarının alkışlarıyle ve muvaffakiyetle sona erdi.

Serkisoryan ve Sipahi Ocağının kadirşinas hanım üyelerinin yardımlarının konserin muvaffakiyetinde büyük hissesi olsa gerek.

Osman beyin Nişabürek peşrevinin birinci hanesinden sonra Ziya Paşanın: *(Ey gül ne acep silsilei müşkilerin var)* yürük semai şarkısiyle konserine başlıyan sanatkâr Hacı Arif beyin: *(Bir dama düşürdü ki beni bahtı siyahım)* rast, Lütfi ağanın *Tetif edebilsem feleği ah emelimle* mahur ve yine Hacı Arif Beyin *(Senle durmak derdımak eyledeni)* mahur şarkılarını [illegible] sürprizini Muharrir Burhan Felek'in bir konuşmasiyle dinleyicilerine arzetti. Üstat Felek, köşesindeki esprilerinden birkaçını burada da ağzından kaçırmaktan çekinmiyerek kahkahalara vesile verip konserin ağır havasını biraz hafifletmiş oldu.

Koro heyetini teşkil eden gençlerin elbiselerini sanatkâr Necmi Rıza güzel ve zengin fraki ile maskelemişti.

Koro muvaffak programla sinemayı alkışlara boğdu.

Merhum İsmail Hakkı beyin rast nakış Yürük semaisi: *(Gülşende yine ahü enin eyledi bülbül)*, Şevki beyin: *(Nedendir bu dili zarın figanı)*, İsmail Dedenin: *(Yine bir gülnihal)* rast şarkılarını büyük bir zevkle dinledik.

Eğer o devrin kıyafetleri ve dekorları ile böyle bir konser hazırlanmış olsa tesirinin fevkalâde olacağı hakkında umumi bir kanaat vardı.

Kimler vardı

Yanında iki genç kız var. Samur parça kürklü mantoların yakalarını dik-

Resimler: Foto-Salon

Salon'un 15 Nisan 1950 tarihli nüshasında yer alan "Salondan Salona" adlı köşenin bir bölümü...

Çalışma sırasında kendisiyle yapılan mülakatta, televizyonun olmadığı o yıllarda orta sınıf ahalisinin bu tür yazılardan beslendiğini söyleyen Ruhi Ayangil, yaşı itibarıyla içerisinde bulunamadığı Taksim Belediye Gazinosu'nun, söz konusu dedikodu yazıları dolayısıyla zihninde yer edişinden şu şekilde bahsetmiştir:

> Tabii yaş itibarıyla bizim çoluk çocuk oraya gitme durumumuz yoktu. Orası Taksim Belediye Gazinosu olarak adlandırılırdı o tarihte. Annemin hatıralarından, çünkü işte o zaman annem orta sınıf ahalisinden olarak oradaki bu demin dediğiniz *upper class* hadiselerin basına yansıyan havadisleriyle beslenen bir insan. Anlatır, a işte bilmem kim, fakat annemin de oraya gitmişliği var. Yani bu demin söylediğiniz Cumhuriyet Baloları veya başka meselelerle ilgili olarak. Yine anneciğimden duyduğum mesela ilk kez Eduardo Bianco Orkestrası gelmiş ve orada tango, Arjantin tangoları, Brezilya müzikleri filan çalmış. Annem bunu büyük bir hatıra olarak, a işte Eduardo Bianco Orkestrası'yla tangolar yapmıştık gençliğimizde, diye ve o dönemin fotoğraflarından da hatırımda kalan çok şık hanımlar, hakikaten yani tuvaletleriyle, şeyleriyle, bunların arasında mesela Safiye Ayla'nın, Müzeyyen Senar'ın, Can Akşit'in fotoğraflarını hatırlarım. Olağanüstü şık tuvaletleriyle Taksim Belediye'de çekilmiş şeylerini, böyle fotoğraflı figürlerini görmüşlüğüm vardır. Ama bire bir tabii, yaşım da o kadar şey değil, onların içinde ne oluyor ne bitiyordu.[18]

Bir sonraki bölümde daha geniş yer verilecek olan kıyafet mevzusuyla ilgili dedikodu yazıları bağlamında bahsedilecek son husus, yazıda kıyafetiyle söz edilen kişinin, fotoğrafının çekilmesine müsaade etmesinin bir nevi ileri görüşlülük olarak yorumlanmasıyla ilgilidir. Örneğin, 1950'deki Akademi Balosu'yla ilgili yazısında Memo şunları söylemektedir: "Bu balonun bir hususiyeti de beğendiğim tuvalet sahibelerinin ricalarıma (Maalmemnuniye efendim!) diyerek mutavaat göstermeleriydi ki bu da, Akademi muhitinin sanat anlayışının ne kadar ileri ve iftihar edilecek bir seviyede olduğuna misaldi."[19]

---

18 Ruhi Ayangil ile 17 Haziran 2013 tarihinde yapılan görüşme.
19 Memo, "Akademi Balosu," 1003.

Üstteki satırlarda da görülebileceği gibi, dedikodu yazarının en belirgin özelliklerinden biri, yazılarında alaycı bir üslup kullanmasıdır. Örneğin, daha önce de söz edilen bir yazısında Fitne Fücur, Taksim Belediye Gazinosu'nun pavyonundaki müşterilerden biri için, "Siyah ve çok zarif bir elbise giymiş olan Madam Tamara başına siyah ve geniş kenarlı bir şapka giymiş. Payet modası galiba devam ediyor, fakat bej ipeklinin üzerine işlenen yeşil payetler insana eski kanto elbiseleri hatırlatıyor." demiştir.[20] Yine Fitne Fücur, 1948'deki Akademi Balosu'nu anlattığı yazısında ismini vermediği bir davetli için de "Heykeltraş Bellingin cici karısı akşamın en neşeli kadını; fakat onların masasında tafta tuvaletli çok büyük bir kadın görünce gayriihtiyari Missuri zırhlısını hatırladım." demiştir.[21] Dedikodu yazarı içerisinde bulunduğu topluluktaki davetli veya müşterilerden genelde açık açık bahsetmektedir ve bunu da o kişilerin doğrudan ad ve soyadlarını belirterek ya da yalnızca soyadları veya yakın oldukları kimseler üzerinden yapmaktadır. Ancak, yukarıda da görüldüğü gibi, kimlik belirtmediği bazı durumlarda da söz konusu kişilerin fiziksel görünümlerinin ya da salondaki konum ve hareketlerinin belirtilmesiyle, en azından o gece orada bulunan diğer kişilerce kim olduğunun anlaşılması sağlanmaktadır. Dedikodu yazarınca, hakkında yapılan eleştiri veya yorumdan hoşlanmaması muhtemel olan kimselerin kimliğinin belirtilmediği söylenebilir. Bu da son derece anlaşılır bir durumdur; zira, dedikodu yazıları dolayısıyla çok sayıda anonim gözlemcinin saygısını ve ilgisini kazanmak mümkünken, bunun tam tersi de geçerlidir. Bununla ilgili olarak, Kanca müstear adlı yazar, 1949'daki Akademi Balosu'nu anlattığı bir yazısında, "Sabah gazetelerinden birinin sahibini, karısından nefret ettirecek, İsviçre sanatoryomlarına gönderecek hale getiren sarışın yuvarlak gözlü hanım, basit siyah bir gece elbisesi giymişti ama, bana en muazzam maskeli kılığa bürünmüştü gibi geldi." satırlarına yer

20 Fitne Fücur, "Taksim Pavyonu," 56.
21 Fitne Fücur, "3 Mart Balosu," 152.

vermiştir.[22] Burada söz konusu kadının kimliği açık açık verilmese de en azından salondaki davetliler tarafından kim olduğunun anlaşılacağı açıktır. Benzer şekilde, bir başka yazıda da çapkınlık yaptığı ima edilen bir kişiyle ilgili olarak kimliği belirtilmeksizin şöyle denmektedir: "Amerika seyahatini gazetesiyle atom infilaki gibi kutlatan yaşlı muharriri sed vardevelalarından aşağıya doğru gözlerini dikmiş, genç bir kızı kestirirken yakaladım. Mamafih bu, gazete sahifelerindeki muvaffakiyetlere pek benzemediğinden üstadın oltasına çarpmadı."[23] Burada da kimliği belirtilmeyen kişinin salondaki diğer davetliler ve o günün okurunca anlaşılabileceği malumdur.

Genellikle alaycı ve iğneleyeci bir üslup kullanan dedikodu yazarı, zaman zaman neredeyse hakarete varan sert eleştirilerde de bulunabilmektedir. Örneğin, 1950'de yapılan CHP Balosu'ndaki davetlilerden biri hakkında Memo, "Sadıkzade Rıza Beyin kızı Nükhet Hanım çok zayıflamışlar. Saçlarının o eski kumral rengi kaybolmuş. Sarılaşmış ve hiç yakışmamış." demektedir.[24] Yine Memo, yukarıda da bahsedilen 1950'deki Akademi Balosu'nun davetlilerinden biri için de "Pembe köşklü Aziz kaptanı çok şişmanlamış, saçlarını daha beyazlaşmış, yüzündeki çizgileri de daha derinleşmiş ve artmış gördüm. O da refakatindekilerle pavyona demir atmıştı." yazmıştır.[25] Bunlara mukabil, üslubu dolayısıyla hücuma maruz kalacağı yönündeki ifadelere karşılık olarak başka bir yazısında Memo şunları söylemektedir:

> Bugünlerde kongre dolayısiyle hayli zayıflamış bulunan Bülent Danışman fiyevrileri artan kocaların hücumuna maruz kalacağımı söylemesine şaşmadım. Güzeli medh değil, çirkin dahi olsa güzel giyineni ve takıp takıştırmasını bileni yazmağa devam edeceğim. Bu bakımdan gayet müsterihim. Harareti yükselenlerin bu kadar üzülmelerine mahal yok.[26]

22 Kanca, "Akademi ve Basın Baloları," 562.
23 Memo, "Yüksek Mimarlar Balosu," 986.
24 Memo, "C.H.P. Balosu," 1042.
25 Memo, "Akademi Balosu," 1003.
26 Memo, "Dedikodu Kokteyli," *Salon* 60 (15 Nisan 1950): 1043.

Dedikodu yazarı alaycı veya sert bir üslupla yaptığı eleştirilerin yanı sıra, içerisinde yer aldığı topluluktaki kişilere sık sık tavsiyelerde de bulunmaktadır. Bu tavsiyeler kıyafet veya takınılması gereken hâl ve tavır üzerine olabildiği gibi, çok daha genel mahiyet de taşıyabilmektedir. Örneğin, Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından tertiplenen bir balonun davetlilerinden biri hakkında şu satırlar yazılmıştır:

> Yine bu merdivenin mukabil köşesinde çok güzel, esmer bir hanım vardı. Beyaz sire üzerine tül tuvaletinin belden yukarısı payet sularla işlenmişti. Boynunda bir dizi küçük kıratta pırlantların arasındaki boşluklara inciler asılmış bir kolye vardı. Güzeldi. Füsunkardı fakat tavsiyem: tebessüm etmesini öğrenmelidir.[27]

Aynı yazının devamında ise kadınların nasıl giyinmelerine yönelik şu yönde tavsiyeler yer almaktadır:

> Berrin İnsel'in giydiği tek omuzlu tuvaletin belden yukarı kısmı motif bakımından fakir ve zevkszidi [zevksizdi]. Siyah kadifeden drapé bir tuvalet, hele omuzlardan dökülmüş, göğüs ve arkada siyah payetle işlenmiş bir dekolte de olursa kendisine fevkalade yakışırdı. Hanımlarımız modelde gördüklerini ve terzilerinin gösterdiklerini değil, kendi vücutlarına gideni seçmesini bilmelidirler. Göz rengi, saç kuvafürü, bel kalça ve omuz ölçüleri bilhassa göğüs ve boyun model seçmede büyük rol oynar.[28]

Memo müstear adlı yazar, 1950'deki Basın Balosu'nu anlattığı yazısında, söz konusu gecede ne tür eğlencelerin yaşandığını sıraladıktan sonra, bu türden etkinliklerin müdavimi olan topluluğa yönelik şu tavsiyede bulunmaktadır:

> Yine Orman'da vukua gelen ani sürprizlerden biri olarak İstanbul çiftetellisinin yegane otoritesi Şevkiye May ile pistte ona refakat eden Bayan Hayatın oyunları büyük tezahürata vesile verdi. O sırada aklıma güzel bir fikir geldi. İstanbulda bütün meyvaların geceleri yapılıyor. Fakat bir İstanbul gecemiz yok. Halbuki Şevkiyemizin oynadığı çiftetellilerimizle ne neşeli geceler yaratabiliriz.[29]

---

27 Memo, "ÇEK nın Gece Eğlencesi Ve..." 964.
28 Memo, "ÇEK nın Gece Eğlencesi Ve..." 964.
29 Memo, "Basın Balosu," *Salon* 59 (1 Nisan 1950): 1022-1023.

Son olarak, her ne kadar ismiyle müsemma olarak yazdıklarının içeriği dedikodudan da oluşsa, dedikodu yazarının genel olarak ilkeli bir duruş benimsediği söylenebilir. Örneğin, yukarıda belirtildiği üzere, yazdıkları hususunda müsterih olduğunu belirten Memo müstear adlı yazar, bir başka yazısında da kulağına gelen bir dedikodunun yanlış olduğunu, doğrusunu da belirterek şu şekilde duyurmuştur:

> Ankaranın meşhur Gönül Hanımını Noel gecesi Sen Antuvan kilisesinde Yorgoleskonun muavini Bay Cavitle mum adarken görmüştüm. Sık sık Paviyonda rastladığım bu çiftleri nişanlanmışlar diye de duymuştum. Cavit Bey ise Gönül'ün kuzeni olduğunu söylediler. Dedikodu yapanlara iblağ ederim.[30]

4.3 Giyim

Taksim Belediye Gazinosu üzerine yazılmış hemen her metinde veya bir biçimde burayı tanıyan kimselerin anlatımlarında öne çıkan konuların başında giyim meselesi gelmektedir. Söz gelimi, genellikle o dönemin görgü anlayışına atıfta bulunularak Taksim Belediye Gazinosu'nun müşterileri ya da burada yapılan etkinliklere katılan davetlilerin giyimleri konusunda ne kadar özenli oldukları sık sık vurgulanmaktadır. Hâl böyle olunca, müşterilerden bahsedilen bu bölümde giyim konusuna değinmek kaçınılmaz olmaktadır.

Gece Kuşu müstear adlı yazar, Taksim Belediye Gazinosu üzerine *Her Hafta*'da yer alan bir yazısında, buraya gelen müşterilerin giriş kapısından başlayarak yerlerine oturuncaya dek aşamalı olarak çeşitli sınavlara maruz kaldıklarını ifade etmekte ve ünlü olmayan kimseler için bu sınavlardan başarıyla geçmenin başlıca koşulunun şık olmalarıyla ilgili olduğunu söylemektedir. Söz konusu yazıdaki bahsi geçen satırlar şu şekildedir:

30 Memo, "Paviyonlarda," 1008.

Taksim Paviyonunun önünde duran otomobilden iniyoruz. Büyük kapıda, bir Dış İşleri Bakanlığının kapısındaki üniformalı kavaslara benziyen, şapkaları, kolları ve yakaları sırma şerit işlemeli adamlar... Bunlar eğer sizi tanımıyorlarsa, bir saniye içinde sizi rontken gibi bakışlarile hemen muayeneden geçiriverirler; pek iki dirhem bir çekirdek değilseniz, hele üstelik yabancı iseniz, bu ilk imtihanda aldığınız not, en cömert bir tahminle, ya iki, ya üçtür. Fakat şıksanız, mesele değişir; yalnız en az dokuz almakla kalmaz, adamın kapıları ardına kadar açık ve önünüzde yerlere kadar eğilmek gibi iltifatlarına da erişirsiniz.
Mesele bir imtihanla bitse ne ise, ikinci imtihan tam bir kürsüye benziyen vestiyerin önünde, müşteriyi beklemektedir. Buradaki bayanlar, şık olmıyan yabancının paltosunu -yaz ise şapkasını- maşa ile iğrenç bir şeyler tutuyorlarmış gibi, arzusuz arzusuz parmaklarının ucu ile yakalarlar.
Bunların hepsine yazılı imtihan diyebiliriz. Asıl sözlü imtihan garsonların önünde olur.
- Şöyle buyurun!
Garson, bu sözlerle şık olmıyan ve tanınmayan müşteriyi kör bir masaya musallat etmeğe çalışmaktadır.
- Böyle teşrif edin! Böyle buyurun!
Müşterinin tanışıklığı, yahut şıklığı derecesine göre garson rüzgarları girdabı içine, onu en iyi yerdeki bir boş masadan, diğer iyi yerdeki bir başka masaya savurmaktadır:
- Zatıaliniz için... Fevkalade burası...[31]

Yukarıdaki alıntıda, gelen müşteriyi "rontken gibi bakışlarile" süzüp içeriye buyur eden kapıdaki görevli için "fizyonomist" nitelendirmesinde bulunan Vefa Zat, konu hakkında şunları söylemiştir:

Bir kere kravat takmadan giremezsin oraya. Sonra, eşle gitmek mecburiyetindesiniz. Yani, damsız almazlar. Ama kıyafetiniz müsaittir, bakıyor adam, karar veriyor. O da, psikanalistler vardır, psikanaliz miydi o, fizyonomistler vardır. Fizyonomistler. Fizyonomine bakar, hemen, Buyurun efendim, der, içeri.[32]

31 Gece Kuşu, "Taksim Gazinosunda Bir Dedikodu Gecesi," 13.
32 Vefa Zat ile 24 Mayıs 2013 tarihinde yapılan görüşme.

Zat, Taksim Belediye Gazinosu'nun müşterilerinin, giyimleri konusunda "korkunç özenli" olduklarını söylemekte ve bu durumu doğrudan dönemin görgü anlayışıyla ilişkilendirmenin yanı sıra, Taksim Belediye Gazinosu'nda salon adabının geçerli olduğunu; bunun da yalnızca garsonların servis bilgisiyle değil, gelen müşterinin de salon ve servis bilgisine vâkıf olmasıyla ilgili olduğunu söylemektedir. Ayrıca, Zat, Taksim Belediye Gazinosu müşterileri için, "Efendim, o dönemde, bir kere kravatsız ceketsiz hiçbir kimse oraya gelmezdi. Herkes takım elbiseli..."[33] diyen İlham Gencer'le ilgili bir anısını ise şöyle anlatmaktadır:

> Pavyon, hemen girişte sol tarafta. Mesela ben yalnız gidiyordum. Şeydi, hatta şöyle bir olayla karşılaştım: Ben yalnız gittim. Hilton'da çalışıyorum o zaman. Merak ettim çok, dediler ki servisi çok iyi filan, merak ettim, iki üç sefer gideyim dedim. Bir seferinde gittim. Kol düğmelerim var benim. Manşetler var burada. Kol düğmelerim içeride kalmış. Manşetler görünmüyor. Mesela İlham Gencer tuttu bana laf attı oradan, sahneden. İşte, buraya geliyorsunuz, manşetiniz bile görünmüyor, şeklinde. Ne bileyim ben, o, ceketin altında kalmış o, anlatabildim mi?[34]

Taksim Belediye Gazinosu müşterileriyle ilgili çok çarpıcı bir diğer örnek de *Cumhuriyet*'te yer almaktadır. Mehmed Kemal, köy enstitüleriyle ilgili bir yazısında Adnan Adıvar'dan bahsetmektedir. Söz gelimi, 1940'larda Adıvar, İsmail Hakkı Tonguç vesilesiyle Ege'de bir köy enstitüsüne gitmiş ve buradaki öğrencilerin hazırladığı, şarkı ve oyunların yanı sıra, öğrencilerin kendi şiirlerinden oluşan bir programı izleme olanağı bulmuştur. Kemal, yazısında, Adıvar'ın söz konusu program üzerine söylediklerinden, Taksim Belediye Gazinosu'yla da alakalı olarak şu satırlara yer vermektedir:

> Siyasette, bilimde, her türlü gezide neler görmüş olan Adnan Adıvar şöyle der:
>
> "Bu gösterileri seyrederken düşündüm, bu güzel kurumların başardığı işlerden ülkenin bir milyona aşkın nüfusu, yani İstanbul halkı

33 İlham Gencer ile 24 Temmuz 2013 tarihinde yapılan görüşme.
34 Vcfa Zat ile 24 Mayıs 2013 tarihinde yapılan görüşme.

haberli değildir. Sonra hayalimde bu gençlere, Taksim Belediye Gazinosu'nda Beyoğlu'nun, Şişli'nin smokinli, dekolteli, yaz-kış kürklü, incili-boncuklu zengin kalabalığı karşısında bol pantolonlu iş giysileri ile aynı programı gösterdim. Hayal bu ya, tam o sırada, kapı aralığından Batılı bir düşünürü bu gösteriyi görmeye çağırdım. Batılı düşünürün bana 'Burası ne tuhaf, operet aktörleri ve aktrisleri seyirci olmuş, gerçek hayat kişileri de oyun oynuyorlar!..' der gibi geldi."[35]

Önceki satırlarda, turistik ve lüks bir mekân olan Taksim Belediye Gazinosu'nun turistlere ve Batı tarzı yemek, servis ve eğlence arayan yerli müşteriye hitap ettiği belirtilmiştir. Gencer'in ifade ettiği üzere, kentin sanat, siyaset ve ekonomi alanında önde gelen isimlerinin buluşma mekânı hâline gelmiş olan Taksim Belediye Gazinosu, eğlenmek veya çeşitli etkinliklere davetli olarak katılmak suretiyle burada vakit geçiren kimselere, gösterişçi aylaklık bağlamında, sahip oldukları serveti çevresindekilere sergileyerek, onlardan görecekleri ilgi ve saygıya da talip olmalarına imkân tanımaktadır. Taksim Belediye Gazinosu gibi kendi döneminde benzerine çok az rastlanan bir mekânda bir biçimde vakit geçirmek, yalnızca sahip olunan servetin sergilenmesi suretiyle kazanılacak saygınlığın kişisel egoları tatmin etmesine yaramamakta, burada bulunan üst sınıfa mensup kesimler arasında eşgüdüm içerisinde karar alınmasını ve birtakım hiyerarşiler arasında aracılık edilmesini de sağlamaktadır. Buna ilaveten, bilhassa buradaki etkinliklerin tertipleyicilerine prestij sağlaması bakımından, söz konusu kimselerin veya kurumların iktidarlarını pekiştirici bir mahiyete de sahiptir.

35 Mehmed Kemal, "Bu Okulları Kapattık..." *Cumhuriyet*, 8 Şubat, 1988. Adıvar'ın Taksim Belediye Gazinosu müşterileri için yaptığı "yaz-kış kürklü" nitelendirmesi, Taksim Belediye Gazinosu'nda kutlanan bir yılbaşı gecesiyle ilgili *Milliyet*'te yer alan bir haberi anımsatmıştır. Zira, "Hemen hemen İstanbul'un bütün zengin ve meşhurları burada. Baylar, hanımlar ve bilhassa masalar birer harika." ifadelerinin yer aldığı haberin alt başlığı ise, "Bu ne kürk bolluğu böyle? Astraganlar, Vizorlar [Vizonlar], Kastorlar, ve daha nice, nice kablar ve mantolar" şeklindedir. Çınar, "Yılbaşı gecesini İstanbul halkı nerelerde geçirir?"

Modern kent yaşamında insanlar, gündelik hayatlarında iletişim içerisinde olmadıkları kişilerle bir arada bulunacakları etkinliklere sık sık katılmak durumunda kalırlar. Üstelik, iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte gözlem alanı içerisinde bulunulan çevre de giderek genişlemektedir. Veblen böyle durumlarda, servet sahibi kimselerin çevresindekilerin ilgi ve saygılarını kazanmak için yapacakları gösterişçi tüketimin, gösterişçi aylaklıktan çok daha işlevsel olacağını söylemektedir. Tam da burada, Taksim Belediye Gazinosu müşterileri veya buradaki etkinliklere davetli olarak katılan kimseler arasında adeta bir yasa gibi işleyen giyim meselesine değinilebilir. Veblen, Aylak Sınıf adlı kuramında bu meseleyle ilgili olarak temelde iki noktadan bahsetmektedir: Bunlardan ilki, güzellik algısıyla ilgilidir ki aynı zamanda şıklık veya kıyafete gösterilen özen bağlamında da anlaşılabilir. Veblen, tüketilen herhangi bir mala yönelik güzellik algısının, o malın estetik boyutunun yanı sıra, sahip olduğu pahalılık belirtileriyle de ilişkili olduğunu söyler. Bu durumun tersi de geçerlidir. Yani, pahalılık belirtisi göstermeyen herhangi bir mal, tüketici tarafından çirkin vs. olarak anlaşılmaya müsaittir ki Veblen de bununla ilgili olarak "ucuz ve nahoş" deyimini hatırlatmaktadır. Konuyla ilgili Veblen'in çalışmasında yer alan satırlar şu şekildedir:

> Bu noktaya kadarki tartışmamızın temel oluşturduğu genelleme, herhangi bir değerli nesnenin bizim güzellik duygumuza hitap edebilmesi için, hem güzellik hem de pahalılık kurallarına uyması gerektiğidir. Fakat, hepsi bu kadar değildir. Bunların ötesinde, pahalılık yasası beğenilerimizi öyle bir biçimde etkilemektedir ki, pahalılık işaretleri zihnimizde nesnenin güzel hatlarıyla birleşir ve ortaya çıkan kavrayış basit olarak "güzellik" diye nitelenir. Başka bir deyişle, pahalılık belirtileri, pahalı nesnenin güzellikleri olarak algılanır. Bu belirtiler, şerefli pahalılığa işaret ettikleri için haz verirler. Bu haz, nesnenin biçim ve renginden alınan hazla birleşir. Böylece, çoğu zaman, örneğin bir giysiyi "kusursuz denecek kadar hoş" diye tanımladığımızda, aslında bu tanımın temelinde giysinin estetik görüntüsü değil, maddi değeri yatar.[36]

36 Veblen, *Aylak Sınıf*, 104-105.

Veblen'in bahsettiği bir diğer nokta da insanlardaki yarışma eğilimi dolayısıyla tüketimin hasetçi bir karşılaştırma yöntemine dönüşmesiyle ilgilidir ve bu da yukarıda da bahsedildiği üzere, bir malın sahip olduğu pahalılık belirtileriyle doğrudan ilgilidir. Böylece, pahalılık belirtisi artan bir mal, tüketicisine de aynı oranda saygınlık sağlıyor demektir. Veblen'in bu konu hakkındaki ifadeleri ise şu şekildedir:

> (...) insanın yarışma eğilimi tüketimi hasetçi bir karşılaştırma yöntemine dönüştürmüş ve bu arada tüketim mallarına göreli ödeme gücünün göstergesi olmak gibi ikincil bir yarar izafe etmiştir. Tüketim mallarının bu dolaylı ya da ikincil kullanımı, tüketime ve tüketimin rekabetçi amacına şerefli bir nitelik kazandırmaktadır. Pahalı malların tüketimi bir erdem sayılmaktadır. Bir mala, görünürdeki mekanik amacına uymasını sağlayacak olan maliyetten daha fazla yatırım yapılmışsa, bu mal şerefli kabul edilmektedir. Mallardaki suni pahalılık belirtileri bu yüzden değer belirtileridir. Mallar, tüketimlerinin hizmet edeceği dolaylı hasetçi amaca uygun bir pahalılıkta oldukları için değerlidirler. Eğer çok tutumlu bir biçimde üretilmişlerse ve hasetçi karşılaştırmalara fırsat vermiyorlarsa, aşağılık, dolayısıyla da çekicilikten yoksun olarak algılanırlar. "Daha kaliteli" denilen çoğu malın değeri, bu dolaylı yarardan kaynaklanmıştır. Bir nesne, eğitilmiş yarar anlayışına hitap edebilmek için, uygun bir miktar dolaylı yarar içermelidir.[37]

Güzelliğin ve pahalılık belirtilerinin birbirine en iyi karıştığı mallardan biri olan kıyafetlerin, gündelik hayatta iletişim içerisinde olunmayan ve hatta bu çalışmada da bahsedildiği üzere, dedikodu yazıları vs. dolayısıyla sayıları çokça artan anonim gözlemciyi etkilemek için yapılacak olan gösterişçi tüketimin başlıca unsurlarından biri olduğu söylenebilir. Taksim Belediye Gazinosu ise kendi döneminde üst sınıftan birçok kesimin uğrak mekânı olması dolayısıyla, tüketimin hasetçi karşılaştırma yönü de göz önünde bulundurularak, insanların kıyafetleri ve hatta aksesuar, saç ve makyajları ile servetlerini sergiledikleri en popüler yerlerin başında gelmektedir. Fitne Fücur, Taksim Belediye Gazinosu'nun pavyon kısmında geçirdiği

37 Veblen, *Aylak Sınıf*, 118.

bir cumartesi gecesiyle ilgili yazısına, "Güzel ve şık kadınları bir arada görmek isterseniz Taksim gazinosunun paviyonuna gidin. Bütün iddialı kadınlarımızı orada görmek kabildir." diyerek başlamış ve "Şuna kanaat getirdim ki, Cumartesi akşamları böyle yerlere gidilmez, fakat ne yaparsınız ki bu akşamlarda sosyete birbirini çatlatıyormuş, bir daha sefere Parkotelinin paviyonuna gidelim sizinle, bakalım orası da bu kadar çok şık kadını sinesinde toplayabiliyor mu?" cümleleriyle de son vermiştir.[38] Buradaki alıntıda görülebileceği gibi, sosyetenin birbirini çatlattığı ifadesinin hemen ardından şık kadınlardan söz edilmesi, çatlatma eyleminin, hasetçi karşılaştırma unsurunu hatırlatır biçimde, kıyafetler üzerinden yapıldığını göstermektedir.

Dedikodu yazılarının başlıca konusunun Taksim Belediye Gazinosu'ndaki müşteri veya davetlilerin kıyafetleri, hatta daha çok da kadın kıyafetleri olduğu önceki satırlarda belirtilmiştir. Dedikodu yazarı, bulunduğu ortamdaki insanların kıyafetlerini, daha çok da dans pistinin sağladığı kolaylıkla detaylı bir şekilde incelemekte, hatta zaman zaman fotoğraflayarak okuyuculara aktarmaktadır. Öncelikle o akşamın en şık kadınının kim olduğunu mutlaka belirten yazar, daha sonra, okuyucu için her sayıda giderek tanıdık hâle gelen, ekonomik bakımdan üst sınıfa mensup kimi kadınların kıyafetlerinden bahsetmektedir. Kıyafetlerle ilgili olumlu veya olumsuz yorumlar yapmanın yanı sıra, mekândaki davetlilere birtakım tavsiyelerde de bulunan yazar, söz ettiği kıyafetin daha önce giyilip giyilmediği veya o kıyafetin kumaşı ya da hangi terzinin elinden çıktığıyla ilgili detaylara da yazısında yer vermektedir. Dedikodu yazarının kıyafetlerle ilgili bu detaylı anlatımı, gösterişçi tüketimin hasetçi karşılaştırma unsuru olarak kullanılması bahsiyle doğrudan ilişkilidir. Söz gelimi, çalışma boyunca incelenen dedikodu yazılarının hemen tümünde, yazıda bahsedilen kıyafetin kumaşının veya terzisinin yerli ya da yabancı oluşunun önemli bir karşılaştırma

38 Fitne Fücur, "Taksim Pavyonu," 56.

unsuru olduğu dikkat çekmiştir. Bir pahalılık belirtisi olarak, Avrupalı bir terzinin elinden çıktığı veya kumaşının Avrupa'dan getirtildiği ifade edilen bir kıyafet, genelde söz konusu ortamdaki en şık kıyafetlerden biri olarak nitelendirilmekte veya hiç olmazsa dedikodu yazısında bahsedilmek suretiyle çok sayıda anonim gözlemcinin bilgisine sunulmaktadır. Örneğin, 1948'deki Basın Balosu'nun davetlilerinden biri olan ve o yıllarda hemen her dedikodu yazısında ismi geçen Berrin Diktürk'ün, söz konusu balodaki kıyafeti için, "Rüştü Diktürk'ün eşi hayret edilecek şey.. Meslekdaşımız olmuş. Parisin en büyük moda mezonundan getirtilen elbisesile çok mağrur görünüyordu. Siyah organzası çok sade idi. Gerçi sadelik güzelliktir amma, bu da pek sade kahveye benziyordu." yazılmışken,[39] Çocuk Esirgeme Kurumu'nun 1950'de tertiplediği gecedeki davetlilerden biri için, "(...) Bayan Ferhunde, kumaşının burada bulunmayışı ve fasonunun eksantrikliği ile Avrupadan gelmiş olduğu muhakkak bir tuvalet giymiş. Elbisenin içerisi penbe saten düşes, üstü de gri saten düşes idi. Sarkan panoların arasında kalan penbeler aşağıda butonlarla bitiyordu." denilmiş ve aynı gece, salonun en güzel kadını olarak ilan edilen bir diğer davetliyle ilgili olarak da şunlar yazılmıştır:

> Şerbetçilerin masaları piste hakim ve yan merdiven başında seçilmiş. Cesaretle söyliyebilirim ki gecenin en güzel kadını her zaman olduğu gibi yine Mefkure hanımdı. Çok sade bir elbise giymişti. İvuar, saten düşes ve Avrupanın iyi bir terzihanesinden çıkmış olan bu elbisenin çok güzel kuplarla yapılmış muazzam bir eteği vardı. Zannedersem bu elbiseyi üzerlerinde bir kere daha gördüm.[40]

Magazin programlarının henüz var olmadığı o dönemde, dedikodu yazılarının etkili bir reklam aracı olduğundan önceki satırlarda söz edilmiştir. Tam da bu yüzden, kumaşı ve terzisi Avrupa'dan olan kıyafeti veya pahalı aksesuarlarıyla dedikodu yazılarında adından bahsettirenlerin başında dönemin ünlü veya ünlü olmak isteyen isimleri gelmektedir. Örneğin, gerek eğlenmek için gerekse çeşitli amaçlarla

39 Fitne Fücur, "Basın Balosu ve Bedri Rahmi Sergisi," 166.
40 Memo, "ÇEK nın Gece Eğlencesi Ve..." 964.

düzenlenen birçok etkinliğin davetlisi olarak Taksim Belediye Gazinosu'nda sık sık boy gösteren Müzeyyen Senar hakkında, 1950'deki Basın Balosu'yla ilgili dedikodu yazısında şu satırlar yer almaktadır:

> Müzeyyen Senar bu gece ilk defa giydiği beyaz lame hafif simli reye Paris kumaşından ve mezonundan çıkmış çok güzel bir tuvalet giymişti. Etek önde birleşip ayrıca bel aşağısında enteresan bir düğümle iki atkıya ayrılıp omuzlara atılıyordu. Boynu beş sıra inci dizilerinden yapılmış gerdanda mihrap şekli almış bir gerdanlık süslüyor. Asorti bir bilezik ve küpeler. İstanbul çiftetellisine çıkmasına zevci mani olmasaydı ne iyi olacaktı.[41]

Dedikodu yazarı buraya dek verilen, kişilerle ilgili örneklerin yanı sıra, bulunduğu salonun geneline yönelik benzer yorumlar da yapmaktadır. Mesela, Demokrat Parti'nin 1955'te Taksim Belediye Gazinosu'nda tertiplediği balo hakkında, "Hanımların üzerinde Balmain'den, Fath'dan, Dior'dan nefis tualetler vardı. Havası iyi, neş'esi bol, piyangoları güzel olan bu baloda geç saatlere kadar durup dinlenmeden eğlenildi." denmişken;[42] Ermeni Hastanesi Yardım Balosu için, "Zevk sahibi birkaç bayan müstesna, bu baloda umumiyetle acemi terzilerin, yahut terziye değil de kendi eline güvenenlerin ellerinde harap olmuş makas kaçmış, dikiş kaçırılmış, uzun dallarla, yersiz muazzam motiflerle berbat edilmiş elbiseler vardı." yazılmıştır.[43] Galatasaray Balosu'yla ilgili bir diğer yazıda ise "Şimdiye kadar yapılan balo ve gecelerle kabili mukayese olmıyacak kadar güzel, asil hele yüksek terzi eserlerinin adedi bakımından hayli enteresandı." denerek, balonun güzelliği doğrudan davetlilerin giyimiyle ilişkilendirilmiştir.[44]

---

41 Memo, "Basın Balosu," 1023.

42 "Berin Diyor ki: *Milliyet Haftalık İlave*, 24 Nisan, 1955.

43 Memo, "Ermeni Hastanesi Yardım Balosu," *Salon* 57 (1 Mart 1950): 986.

44 Memo, "Galatasaray Balosu," *Salon* 58 (15 Mart 1950): 1003.

Bu başlık altında bahsedilecek son husus, giyimle de ilgili olarak, kadınların dedikodu yazılarındaki konumu hakkındadır. Bu konu, müşteri veya davetli olarak Taksim Belediye Gazinosu'nun müdavimi olan ve gündelik yaşamdaki davranışları Veblen'in Aylak Sınıf kuramından yola çıkarak anlaşılmaya çalışılan topluluğa dair de önemli ipuçları vermektedir. Önceki satırlarda, dedikodu yazılarının başlıca konusunun, yazıda bahsi geçen gecedeki davetli veya müşterilerin kıyafetleri ve daha çok da kadın kıyafetleri olduğu sık sık belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, kıyafetleri veya bir başka konu üzerinden bahsedilen kimselerin kimliklerinin genelde açık bir şekilde belirtildiği de söylenmiştir. Daha önce verilen örneklerin bir kısmında da görülebileceği üzere, yayın ve yazar fark etmeksizin dedikodu yazılarına konu olan kadınlardan eşleri, babaları, erkek kardeşleri veya doğrudan soyadları verilerek mensubu oldukları aile üzerinden bahsedilmektedir. Daha sonra da kimliği bu şekilde belirtilen kadınların kıyafetleri, aksesuarları veya özel yaşamlarıyla ilgili gelişmelerden okurlar haberdar edilmektedir. Sanayi Devrimi sonrası geçilen maddiyatçı toplum düzeninde şeref ve saygınlık sahibi olmanın ön koşulunun servet sahibi olmak ve bu servetin, çevredeki diğer insanlara sergilenmesi olduğu belirtilmiştir. Servetin sergilenmesinin başlıca yöntemi ise gösterişçi aylaklık ve gösterişçi tüketimdir. Gözlemci sayısı ve farklılıkların arttığı durumlarda ise servetin sergilenmesi bağlamında gösterişçi tüketimin gösterişçi aylaklıktan çok daha işlevsel olduğu öne sürülebilir. Tüketimin hasetçi karşılaştırma unsuru olarak kullanıldığı ve hasetçi karşılaştırma bağlamında tüketilecek malın en önemli unsurunun, o malın sahip olduğu pahalılık belirtileri olduğu düşünüldüğünde, söz konusu ortamlarda kişinin şeref ve saygınlığını arttıracak tüketim mallarının başında kıyafetlerin geldiği söylenebilir. Neredeyse bütün bir yazı boyunca kıyafetlerinden, üstelik söz konusu kıyafetlerin sahip olduğu tüm pahalılık belirtilerinden detaylı bir biçimde bahsedilen kadınlardan, genel itibarıyla eşleri veya soyadları verilerek mensubu oldukları aile üzerinden bahsedilmesi, kadınları hasetçi karşılaştırmaya konu

olan gösterişçi tüketimin öznesi olmaktan çıkarmakta ve bir nevi dolaylı tüketici konumuna yerleştirmektedir. 1948'deki Akademi Balosu'yla ilgili yazısında Fitne Fücur şunları söylemektedir:

> Kadınların hepsi çok şık ve çok güzel. Meşhur erkeklerimizden bazıları şişmanladıkları için frakları daralmış. Fakat ne ziyanı var, onlar da gri elbiselerile gelmişler. Bu Demokratların balosu değil ki muhakkak frak giyilip rahatsız olunsun. Halbuki kadınlarımız baloları biraz da uzun elbise hatırı için seviyorlar. Balonun bütün heyecanı hazırlanma telaşındadır. Erkeklerin ise bu telaş hiç hoşlarına gitmiyor. Hele o katı gömleklerin yaka düğmeleri insanı çileden çıkartıyor. Bu gece, gece elbisesi giymemiş olan erkeklerin hemen ekserisi yaşını başını almış kodamanlardı.[45]

Sınıfsal bir karşılığı olmakla birlikte yukarıda da belirtildiği üzere, bu tür etkinliklerde erkeklerin çok da hoşlanmayarak giydikleri frak, smokin vs. gibi kıyafetler, hasetçi karşılaştırmaya imkân tanıyacak türde pahalılık belirtisi olabilecek farklılıklar taşımadığından olsa gerek ki dedikodu yazılarında çok az bahsedilmektedir. Oysa kadınların, hazırlanma telaşından dahi hoşlandıkları gecelerde giydikleri tuvaletlerin müsabakaları yapılmakta, dedikodu yazılarında ise söz konusu tuvaletlerden ayrıntılı bir biçimde bahsedilmektedir. Kadınların çeşitli karşılaştırmalara konu olan giyimleri üzerinden yaptıkları tüketimle, eşleri veya ailelerinin servetlerini sergilemek suretiyle onlara saygınlık ve şeref kazandırmalarıyla ilgili olarak Veblen'in aşağıdaki görüşlerine yer verilerek bu bölüm sonlandırılacaktır:

> Gösterişçi Aylaklık ve Gösterişçi Tüketim başlıkları altında, kadının statüsü tartışılırken belirtildiği gibi, iktisadi gelişme için kadın, hane reisi adına dolaylı tüketim yapmak konumuna gelmiştir. Giysileri de, bu konuma uygun olarak tasarlanmaktadır. Bariz bir biçimde üretken olan çalışma, saygın kadınlar için alçaltıcıdır. Bu nedenle, kadın giysileri üretilirken, giyenin yararlı işlerle uğraşamayacağı ve uğraşmadığı yolunda– çoğunlukla gerçeğe uymayan- bir izlenim vermek için büyük özen gösterilmesi gerekmektedir. Görgü

45 Fitne Fücur, "3 Mart Balosu," 152.

kuralları, kadınların, kendileriyle aynı sınıfa mensup erkeklerden daha bariz ve tutarlı bir biçimde yararlı çalışmadan uzak durmalarını ve aylaklıklarını teşhir etmelerini buyurmaktadır. İyi yetişmiş herhangi bir kadının yaşamını yararlı işlerle kazanması düşüncesi, sinirlerimizi bozar. Çalışmak "kadının alanı" değildir. Kadının alanı, "güzelleştirmek" ve "varlığıyla süslemek" durumunda olduğu yuvasıdır. Evin reisi olan erkekten "süs" diye söz edildiği pek görülmemiştir. Bu gerçekler, görgü kurallarının kadınların giyimleri ve diğer donanımlarında pahalı teşhire daha fazla yer verilmesi kuralı ile birlikte ele alındığında, daha önce ileri sürülen görüşlerin dayanakları oluşmaktadır. Patriyarkal bir geçmişten devralmış olduğumuz toplumsal yapımız, kadını, özel olarak, ailesinin ödeme gücünü kanıtlamakla görevlendirmektedir. Çağdaş uygar yaşam tarzına göre, kadın, ait olduğu evin şanını yükseltmekle zorunludur. Bu amaçla yapılacak şerefli harcamalar ve sürdürülecek gösterişçi aylaklık da, kadının ilgi alanı olarak kabul edilir. Çok varlıklı sınıfların yaşam tarzında izlenen ideal yaklaşım, gösterişçi mal ve emek israfının kadının tek olağan iktisadi işlevi sayılması yolundadır.[46]

46 Veblen, *Aylak Sınıf*, 132-133.

SONUÇ

İstanbul tarihi ve yeme-içme kültürü üzerine sayısız çalışması bulunan Jak Deleon'un *Eski İstanbul'un (Yaşayan) Tadı* adlı kitabında şu satırlar yer almaktadır:

> Park Otel'e gidiyordum. Bir taraftan da Beyoğlu'nda çevreme bakıp şimdi zaman tünelinde birer siluet olan annemden ve babamdan duyduğum isimleri arıyordum: Pygmalion ve Duron mağazaları, Beyaz Rusların Türkuaz lokantası, Strasbourg ve Nikoli birahaneleri, kapısının biri İstiklal Caddesi'ne, diğeri Tepebaşı'na açılan dev Bonmarşe, Lion mağazasının karşısında İstanbul kartpostalları satan Frühterman, namlı gömlekçi Strongilos... Yanlış anlaşılmasın, "maksat nostalji olsun" demiyorum ama çok da merak ediyorum, her biri tarihler barındıran bu yerler ne oldu, ne zaman ve ne için okkanın altına gitti, öykülerini yazacak bir sevdalı bulunmaz mı diye. Beyoğlu'nun her "keyif durağı" (otelleri, pavyonları, meyhaneleri, birahaneleri, pastaneleri) bir "monografi" yi hak etmedi mi?[1]

Deleon'un söz ettiği benzer bir meraktan yola çıkarak hazırlanan bu çalışma, İstanbul'da inşa edilen ilk belediye gazinosu olan, 1939 ile 1967 arasında kentin en popüler eğlence mekânlarından biri olmanın yanı sıra kültür, sanat, siyaset ve ekonomi alanında birçok

1 Jak Deleoon, *Eski İstanbul'un (Yaşayan) Tadı* (İstanbul: Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, 1989), 69.

etkinliğe ev sahipliği yapması dolayısıyla oldukça kabarık bir tarih barındıran Taksim Belediye Gazinosu üzerine bir monografi olarak da değerlendirilebilir. Çalışmanın ikinci bölümünde, yaklaşık iki yüzyıl öncesinden itibaren Taksim Belediye Gazinosu'nun bulunduğu alanın tarihine değinilmiştir. Ulaşılabilen en eski kaynaklardan görülebileceği üzere, 18. yüzyıl sonu itibarıyla Taksim ve çevresinin kırlık görünümünde olduğu ve bu alanda Müslüman ve birçok mezhepten Hristiyan mezarlıklarının bulunduğu bilinmektedir. Taksim Belediye Gazinosu'nun bulunduğu alanda ise o tarihlerde Katolik ve Protestan mezarlığı yer almaktadır. 1855'te Şehremaneti kurularak modern belediyecilik anlamında ilk adımın atıldığı söylenebilir. Şehremaneti tarafından on dört daireye ayrılan İstanbul'daki şehir hizmetlerine, örnek uygulama olması bağlamında altıncı daire olan Beyoğlu-Galata bölgesinden başlanmış ve 1857'de Altıncı Daire-i Belediye kurulmuştur. Altıncı Daire-i Belediye tarafından Taksim civarında da birçok imar faaliyetine başlanmış ve bu kapsamda kentin ilk Avrupai bahçesi olan Taksim Bahçesi de Katolik ve Protestan mezarlığı alanında yapılmıştır. 1870'te yaptırılan Taksim Bahçesi'nin sahibi Altıncı Daire-i Belediye'dir ve işletilmek suretiyle bir müstecire kiralanmaktadır. Herkese açık olan bahçeye giriş ancak duhuliye ödenerek mümkün olmaktadır. Bahçe içerisinde yürüyüş yolları, orkestraların bulunduğu ve çeşitli varyetelerin sergilendiği sahneler ile birden fazla gazino binası bulunmaktadır. İçerisinde yer aldığı bölgenin demografik koşullarının da etkisiyle, bilhassa Cumhuriyet öncesi dönemde Taksim Bahçesi azınlıkların ve levantenlerin uğrak mekânı olmuştur. Bahçenin ayırt edici özelliklerinin başında ise Haliç, Boğaz ve Marmara Denizi manzarasını görüyor olması gelmektedir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra başkent ilan edilen Ankara'nın yeniden imarına girişilmiş; İstanbul'un imarına ise çok daha sonra başlanmıştır. Önceki deneyimlerinden İstanbul'u tanıyan Fransız Mimar ve Şehir Plancı Henri Prost, Atatürk'ün kendisine yazdığı

mektup sonrasında 1935'te tekrar İstanbul'a gelmiş ve imar çalışmalarına başlamıştır. Her ne kadar İstanbul'un imarıyla ilgili hazırladığı erken raporlarda böyle düşünmediği anlaşılsa da, daha sonra kentin Cumhuriyet Meydanı'nın yer alacağı Taksim ve çevresinde de Prost'un İstanbul İmar Planı kapsamında birçok faaliyet gerçekleştirilmiştir. Bu faaliyetler kapsamında Taksim Bahçesi de yeniden tanzim edilmiş ve tamamen kamusallaştırılmıştır. Bunun yanı sıra, bahçenin kuzey batı köşesinde yer alan ahşap gazino binası yıktırılarak yerine Taksim Belediye Gazinosu inşa ettirilmiştir.

Taksim Belediye Gazinosu'nun yaptırılışında dönemin idarecileri tarafından temelde iki meselenin gözetildiği söylenebilir: Bunlardan ilki, İstanbul gibi yüzyıllar boyunca birçok medeniyetin başkenti olmuş ve bu yönüyle çok zengin bir tarihî birikime sahip olan böyle bir kentin, resmî veya özel kurumlar ile belli birtakım kişilerin düzenleyeceği, modern yaşamın adeta vazgeçilmez bir unsuru olan çeşitli türden etkinliklere ev sahipliği yapacak böyle bir mekâna ihtiyacı olduğu düşüncesidir; zira, söz konusu etkinliklerin en az askerî, idari ve iktisadi gelişmelerde olduğu gibi, ilerlemekte ve modernleşmekte olan Türkiye'nin menfaatine olduğu düşünülmektedir. Diğer mesele ise kentteki turistlere ve Batı tarzı eğlence, yemek ve servis talep eden yerli müşteriye yönelik hizmet verecek örnek bir müessesenin tesisine ilişkindir. Bu amaçlarla İstanbul Belediyesi tarafından kentte yaptırılan ilk belediye gazinosu olan Taksim Belediye Gazinosu, 29 Ekim 1939'da yapılan bir Cumhuriyet Balosu ile açılmıştır. Rumen Yorgulesku tarafından alafranga bir gazino olarak işletilmeye başlanması, yani, kapılarını müşterilere açtığı tarih ise 4 Ağustos 1940'tır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, yaptırılma amacıyla da doğrudan ilişkili olarak Taksim Belediye Gazinosu'nun nasıl bir mekân olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Yapımı çok kısa sürede tamamlanan Taksim Belediye Gazinosu, kendi döneminin en modern binalarından biridir. İçerisinde yer alan bir adet büyük salon ve küçük

salonların yanı sıra giriş katında kışlık pavyonu, bahçesi ve terası bulunmaktadır. Teras kısmı yaz aylarında pavyon olarak kullanılmaktadır. Taksim Belediye Gazinosu evvela içerisinde yemek yenilip içki içilen, müzik dinlenip dans edilen bir eğlence mekânıdır. Daha sonra İstanbul'daki belli başlı birtakım eğlence mekânlarının da işletmeciliğini yapacak olan Rumen Yorgulesku tarafından uzun yıllar alafranga bir gazino hüviyetiyle işletilmiştir. Gazinolar Batı kökenli eğlence mekânlarıdır ve ülkemizde de özellikle Tanzimat döneminde sayıları artmıştır. Cumhuriyet sonrasında, bilhassa resmî makamlarca çıkarılan kanun ve nizamnamelerin de etkisiyle gazino idarecileri ve çalışanları giderek yerlerini Türk ve Müslüman olanlarına bırakmıştır. Böylelikle ülkemizdeki gazino anlayışında yerli unsurlar giderek belirginleşmiştir. Tüm bunlara rağmen, Taksim Belediye Gazinosu uzun yıllar alafranga özelliğini korumuş ve alaturka gazino sahipleri Fahrettin Aslan ve Emin Yeyman tarafından işletilmeye başlandığı 1960 sonrasında dahi hiçbir zaman tam olarak alaturka gazino niteliği taşımamıştır. Alaturka gazinoların başlıca özelliği programa bir fasıl ekibiyle başlanmasıdır. Fasıl ekibinin ardından çeşitli türde şarkılar söyleyen birçok solist, belirli bir hiyerarşi içerisinde sahneye çıkmaktadır. Son olarak, Türk müziği söyleyen bir assolistin sahne almasıyla gazino programı da sona ermektedir. Taksim Belediye Gazinosu'nda ise bu durum söz konusu değildir. Yalnızca 1960'lardan itibaren, yaz sezonunun başlamasıyla büyük salondan bahçeye taşınan gazino programı içerisinde Zeki Müren, Behiye Aksoy gibi Türk müziği söyleyen assolistler yer almaktadır. Alaturka ya da alafranga olması fark etmeksizin tüm büyük gazinolarda görüldüğü gibi, Taksim Belediye Gazinosu programı da oldukça çeşitlilik göstermektedir. Söz gelimi, yalnızca yerli veya yabancı solistlerin yanı sıra bilhassa yurt dışından getirtilen birçok revü grubu, dansöz, komedyen vb. de programda yer almaktadır. Programı sıklıkla değiştirilen Taksim Belediye Gazinosu'nda ancak mekânın kullanımı bağlamında temel olarak yaz ve kış sezonundan bahsedilebilmektedir.

Yaptırılma amacıyla da doğrudan alakalı olarak, bir eğlence mekânı olmanın yanı sıra, Taksim Belediye Gazinosu kendi dönemindeki birçok etkinliğe de ev sahipliği yapmaktadır. Kadın erkek bir arada bulunulan çay, gece, balo vs. gibi etkinlikler için belediye tarafından böyle bir mekânın yaptırılmasının Cumhuriyet dönemi modernleşme politikalarının bir uzantısı olduğu söylenebilir. Unutulmamalıdır ki Taksim Belediye Gazinosu son derece sembolik bir tarih olan 29 Ekim 1939'da verilen bir Cumhuriyet Balosu ile açılmıştır. Daha sonra buradaki etkinliklerin büyük bir kısmı resmî kurumlar tarafından düzenlendiği gibi, özel kurumlar veya belli kişiler tarafından düzenlenen etkinliklerde de devlet erkânından kimselerin sıklıkla davetliler arasında yer aldığı görülmektedir. Sanat, siyaset, ekonomi gibi alanlarda belli başlı kimselerin gerek düzenleyici gerekse davetli olarak bu tür etkinliklerde yer alması ve bu etkinliklerin gazete, dergi ve radyolarda haberlerinin yayımlanması yoluyla toplum içerisinde yaygınlaştırılmasının hedeflendiği rahatlıkla öne sürülebilir. Bu tür etkinlikler dolayısıyla Taksim Belediye Gazinosu'nun devletin kültür politikalarının taşıyıcısı olduğu da söylenebilir. İstanbul Belediye Konservatuvarı'nın her pazar düzenlediği konserler için bir dönem Taksim Belediye Gazinosu'nun tahsis edilmesi bu konuda verilebilecek örneklerin başında gelmektedir. Ayrıca, söz konusu politikaları destekleyici bağlamda, resmî kurumlar tarafından düzenlenmese dahi bu türden etkinlikler için Taksim Belediye Gazinosu salonlarının belediye tarafından ücretsiz tahsis edildiği görülmektedir.

Taksim Belediye Gazinosu'nun başlıca yaptırılma amaçlarından birinin kentteki turistlere ve Batı tarzı eğlence, yemek ve servis talep eden yerli müşteriye hizmet verilmesi olduğu önceki satırlarda belirtilmiştir. Bu bağlamda, Taksim Belediye Gazinosu'nun nasıl bir mekân olduğunun tartışıldığı üçüncü bölümde bahsedilmesi kaçınılmaz olan konulardan biri de gazinonun mutfağı ve buradaki servis kuralları olmuştur. Alaturka gazinolarda olduğu gibi, Taksim

Belediye Gazinosu'nun mutfak ve servis personeli arasında da belirli bir hiyerarşi söz konusudur. Yerli ve yabancı personelden oluşan mutfak ekibinin başında, dönemin koşullarının da etkisiyle, yani uluslararası mutfağa hâkim olan yerli isimlerin azlığı dolayısıyla genel olarak yabancı şefler bulunmaktadır. Kombine olarak nitelendirilen Taksim Belediye Gazinosu mutfağında başta Fransız, İtalyan ve Rus olmak üzere tüm dünya mutfağından çeşitli yemekler yer almaktadır. Uluslararası servis kurallarının geçerli olduğu Taksim Belediye Gazinosu'nun servis amirliğini ise dönemin en ünlü metrdotellerinden biri olan Silvio Fontana yapmıştır. Fontana uzun yıllar Ankara'da bulunan Karpiç Lokantası ve Ankara Palas'ta çalıştıktan sonra, Atatürk'ün 1938'deki ölümüne dek Çankaya Köşkü'nün metrdotelliğini yapmıştır. İstanbul Belediyesi tarafından ilk mesleki eğitim kursu olarak 1947'de Taksim Belediye Gazinosu'nda düzenlenmeye başlayan Garson Yetiştirme ve Ehliyetlendirme Kursu'na da Fontana öncülük etmiştir. Bu kurslarda ücretsiz olarak ders veren Fontana ve diğer eğitmenler vesilesiyle ülkedeki servis koşullarının iyileştirilmesi ve daha donanımlı servis personelinin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Kurs müfredatı 1948'de Silvio Fontana ve dönemin İktisat Müdürlüğü Müstahdemin Şefi Rakım Ziyaoğlu tarafından *Sofra ve Salon Bilgileri* adıyla kitaplaştırılmış ve böylelikle derslere katılamayan ilgili kimselerin de bu bilgilerden faydalanması sağlanmıştır.

Çalışma boyunca Taksim Belediye Gazinosu'nun yaptırılışı dönemin koşullarıyla ilişkilendirilmeye çalışılmış, bir anlamda büyük resmin gözden kaçırılmamasına gayret edilmiştir. Yeni rejimle birlikte, her ne kadar gecikmeli de olsa, II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu tüm ekonomik güçlüklere rağmen İstanbul'da da geniş bir imar faaliyetine başlanmıştır. Kentin Cumhuriyet Meydanı'nın bulunduğu Taksim de bu faaliyetlerden fazlasıyla nasibini almıştır. Cumhuriyet Meydanı'nın yanı başına, üstelik belediye tarafından inşa ettirilen bir yapının mimari anlamda döneminin en modern yapılarından biri

olması kaçınılmazdır. Taksim Belediye Gazinosu'nun bir eğlence mekânı olarak alafranga bir gazino hüviyetiyle işletilmesi onun yukarıda da söz edilen resmî politikalardan bağımsız olduğu anlamına gelmemektedir; zira, Taksim Belediye Gazinosu açıldığı tarihten itibaren uzun yıllar boyunca Rumen Yorgulesku tarafından işletilmiştir ve Yorgulesku da dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar'ın bir Romanya gezisi sırasında kendisini davet etmesi üzerine İstanbul'a gelmiştir. Bu durumda, dönemin eğlence hayatında baskın olan alaturka eğlence anlayışından farklı olarak alafranga niteliği haiz böyle bir mekânın işletilmesinin resmî makamların gözetimi altında yapıldığı anlaşılmaktadır. Yukarıdaki satırlarda da yinelendiği üzere, bir eğlence mekânı olmasının yanı sıra ev sahipliği yaptığı diğer etkinliklerle de Taksim Belediye Gazinosu'nun kendi döneminde devletin sosyal, kültürel vs. birçok alandaki modernleşmeci politikalarının bir taşıyıcısı olduğu söylenebilir. Bunlara ek olarak, mutfağı ve servis kuralları hususunda da bilhassa kendinden sonraki birçok mekâna emsal teşkil etmesi amaçlanan Taksim Belediye Gazinosu, ev sahipliği yaptığı Garson Yetiştirme ve Ehliyetlendirme Kursu ile de kendi döneminde bir ilke imza atmıştır. Tüm bu anlatılanlar neticesinde, Taksim Belediye Gazinosu'nun devletin modernleşme projesinin somutlaştığı bir mekân olduğu öne sürülmüştür. Gazinonun yaptırılma amacıyla doğrudan alakalı olan böyle bir iddia, belediye tarafından inşa ettirilen bu mekânın birçok yeniliğin ilk kez uygulandığı bir yer olması ve ihtiva ettiği tüm diğer yönleriyle kendi döneminde ve kendinden sonra açılacak olan benzer tüm mekânlara emsal teşkil etmesinin hedeflenmesiyle ilgilidir.

Taksim Belediye Gazinosu'nun açıldığı yıllarda benzer şekilde faaliyet gösteren mekân sayısı oldukça azdır. Çalışma boyunca incelenen bazı kaynaklar göstermiştir ki gerek eğlenmek için gerekse burada düzenlenen etkinliklere düzenleyici veya davetli olarak katılım bağlamında Taksim Belediye Gazinosu'nda sık sık boy gösteren belli bir topluluktan rahatlıkla söz edilebilir. Müşteriler adlı

dördüncü bölümde ise genel olarak söz konusu topluluğun davranışları ve tüketim alışkanlıkları tartışılmaya çalışılmıştır. Bu konuda Amerikalı Sosyal Bilimci Thorstein Veblen'in Sanayi Devrimi sonrası maddiyatçı toplumun ekonomik olarak üst sınıflara ilişkin geliştirdiği Aylak Sınıf adlı kuramından ve aylak sınıfın çevresinin saygı ve ilgisini kazanmak amacıyla sergilediği gösterişçi aylaklık ve gösterişçi tüketim gibi kavramlardan yararlanılmıştır. Gündelik hayatta herhangi bir ilişki içerisinde olmayan kimselerin çeşitli etkinlikler vesilesiyle sık sık bir araya gelmesi söz konusudur. Dahası, iletişim araçlarının gelişimiyle birlikte bu etkinliklere katılan kimselerin gözlem alanı içerisinde oldukları kişi sayısı artmaktadır. Tam da bu noktada, sayıları gittikçe artan bu gözlemcilerin saygı ve ilgilerine sahip olabilmenin başlıca ön koşulu gösterişçi tüketim olmaktadır. Dördüncü bölümde incelenen Taksim Belediye Gazinosu'nda sıklıkla boy gösteren topluluğun bu yöndeki davranışlarını incelemek maksadıyla, o yıllarda çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanan dedikodu yazılarına başvurulmuştur. Çalışma süresince kendisiyle görüşülen kimselerin Taksim Belediye Gazinosu'yla ilgili en belirgin hatıralarının başında, buranın müşterilerinin giyimleri konusunda oldukça özenli olduğu gelmektedir. Dedikodu yazılarının da başlıca konusu, yazıya konu olan etkinlikte veya Taksim Belediye Gazinosu'ndaki herhangi bir akşamda yer alan kimselerin, özellikle de kadınların giyimleridir. Neredeyse yazının tümü kıyafetlere ayrıldığı gibi, yoğun bir moda terminolojisi kullanılarak söz konusu kıyafetlerin detaylı anlatımı da dikkati çekmektedir. Bu tür mekânlarda gösterişçi tüketimin başlıca unsurunu kıyafetler oluşturmaktadır. Kıyafetlere yönelik detaylar ve dolayısıyla o kıyafetin sahip olduğu veya olmadığı pahalılık belirtileri ise tüketimin hasetçi karşılaştırma yönüne ilişkindir. Pahalılık belirtisi taşıyan bir kıyafet, örneğin kumaşı Avrupa'dan getirtilmiş bir tuvalet, bu detayın dedikodu yazısında da belirtilmesiyle birlikte sayısız gözlemcinin bilgisine sunulmakta ve böylelikle söz konusu gözlemcilerin saygı ve ilgisine talip olunmaktadır. Elbette ki bu durumun tam tersi

de söz konusudur. Dedikodu yazılarının başlıca konusunun kadın giyimi olduğu söylenmiştir. Söz konusu yazılarda giyimleri üzerinden hasetçi bir karşılaştırmaya maruz bırakılan kadınlardan genel olarak kendi kimlikleriyle değil de eşi, kızı ya da kardeşi olduğu kişiler veya doğrudan soyadları belirtilerek mensup oldukları aile üzerinden bahsedilmesi dikkati çekmektedir. Bu da kadınların giyimleri dolayısıyla yaptıkları gösterişçi tüketimin doğrudan öznesi olmadıklarını göstermektedir. Tüm bunların yanı sıra, Taksim Belediye Gazinosu gibi bir mekân kendi döneminde sanat, siyaset, ekonomi vs. birçok alanın ileri gelen isimleri için adeta bir buluşma mekânı haline gelmiş ve bu yönüyle de belirli hiyerarşiler arasında aracılık edilmesine olanak sağlamıştır. Ayrıca, burada düzenlenen etkinlikler, düzenleyici kimselerin iktidarını pekiştirmekle birlikte, söz konusu etkinliklere katılan davetliler de bu duruma katkı sağlamaktadır.

Çalışma boyunca bulunduğu bölgenin tarihinden başlanarak yaptırılma amacı, açılışı, nasıl bir mekân olduğu, zaman içerisinde ne şekilde kullanıldığı ve müşterileri hakkında detaylı bir incelemesi sunulan Taksim Belediye Gazinosu, 1967 mayısında yıktırılmış ve yerine Sheraton Oteli yaptırılmıştır. Bugün aynı yerde Intercontinental Oteli bulunmaktadır. Kendi döneminde önemli birçok etkinliğe yıllar boyunca ev sahipliği yapmış, sahnesinde dünya çapında yerli ve yabancı birçok ismi ağırlamış, kültür, sanat, siyaset vs. alanlarında kentin en seçkin kimselerinin buluşma yeri haline gelmiş böyle bir mekânın yıkılacağı sırada en ufak bir itirazın yükselmemiş olması ve hatta çalışma süresince yapılan tüm araştırmalar neticesinde Taksim Belediye Gazinosu'nun kapatılması veya yıktırılmasıyla ilgili tam bir tarihe ulaşılamamış olması oldukça hayret vericidir. Son olarak, bu tezin daha önce hakkında hiçbir çalışma yapılmamış Taksim Belediye Gazinosu ve zaman tünelinde bir silüet olan, unutulmaya yüz tutmuş sayısız mekânla ilgili daha nice çalışmaya ufak da olsa bir katkı sağlaması umulmaktadır.

KAYNAKÇA

A'dan Z'ye Sabahattin Ali. Haz. Sevengül Sönmez. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.

Ahıska, Meltem. "Hayal edilemeyen toplum: Türkiye'de 'çevresiz merkez' ve Garbiyatçılık." *Toplum ve Bilim* 105 (2006): 11-29.

______________. *Radyonun Sihirli Kapısı: Garbiyatçılık ve Politik Öznellik.* İstanbul: Metis Yayınları, 2005.

Anter, Musa. *Hatıralarım.* Diyarbakır: Aram Yayınları, 2011.

Atatürk Devrimleri İdeolojisinin Türk Müzik Kültürüne Doğrudan ve Dolaylı Etkileri: Açık Oturum (8.11.1978). Yön. Aydın Oran. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Türk Müziği Kulübü Yayınları, 1980.

Ayvazoğlu, Beşir. *Defterimde 40 Suret.* İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1996.

Behar, Cem, vd. "Müzik ve Cumhuriyet." *Defter* 22 (Sonbahar 1994): 7-27.

Beken, Münir Nurettin. "İstanbul Müzik Piyasası ve Gazinolar." *İstanbul'da Eğlence.* Der. Volkan Aytar ve Kübra Parmaksızoğlu. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011. 85-93.

__________________. "Musicians, Audience and Power: The Changing Aesthetics in the Music at the Maksim Gazino of Istanbul." Doktora tezi, Maryland Üniversitesi, 1998.

Borak, Sadi. *Ata ve İstanbul.* İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, 1983.

Boran, Orhan. *Leyleğin Ömrü.* İstanbul: Milliyet Yayınları, 1978.

Bozdoğan, Sibel. *Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiyesi'nde Mimari Kültür.* Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları, 2008.

Cantek, Levent. *Cumhuriyetin Büluğ Çağı: Gündelik Yaşama Dair Tartışmalar (1945-1950).* İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Cebesoy, Ali Fuat. *Sınıf Arkadaşım Atatürk.* İstanbul: Temel Yayınları, 2000.

Cezar, Mustafa. *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu.* İstanbul: Ak Yayınları Kültür ve Sanat Kitapları, 1991.

Cumhuriyet'in Devraldığı İstanbul'dan Bugüne. Ed. ve Yay. Dan. Çelik Gülersoy. İstanbul: Creative Yayıncılık ve Tanıtım, 1999.

Daver, Abidin, Mazhar N. Resmor ve Safa Günay. *Güzelleşen İstanbul.* İstanbul: İstanbul Belediyesi, 1943.

Deleon, Jak. *Eski İstanbul'un (Yaşayan) Tadı.* İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.

Deringil, Selim. "19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Resmi Müzik." *Defter* 22 (Sonbahar 1994): 31-37.

Durudoğan, Seza. "Taksim Bahçesi." *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* 7. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1994: 196-197.

____________. "Taksim Belediye Gazinosu." *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* 7. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1994: 197.

Fontana, Silvio ve Rakım Ziyaoğlu. *Sofra ve Salon Bilgileri.* İstanbul: 1948.

"Gazinolar." *Rakı Ansiklopedisi.* İstanbul: Overteam Yayınları, 2011.

Gümüş, Korhan. "Dalan İstanbul'u nasıl görüyor?" *Defter* 6 (Ekim-Kasım 1988): 181-183.

Gülersoy, Çelik. *Taksim: Bir Meydanın Hikâyesi.* İstanbul: İstanbul Kitaplığı, 1986.

____________. *Tepebaşı: Bir Meydan Savaşı.* İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1993.

____________. *Beyoğlu'nda Gezerken.* İstanbul: İstanbul Kütüphanesi Yayınları.

Güney, Rükneddin. "Taksim Belediye Gazinosu." *Arkitekt* 7-8 (1943): 145-150.

Gürbilek, Nurdan. "Vitrinde Yaşamak." *Vitrinde Yaşamak: 1980'lerin Kültürel İklimi*. İstanbul: Metis Yayınları, 2011. 28-39.

Hayat, tatlı zehir: Aydın Boysan kitabı. Söyleşi. Ümit Bayazoğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.

Koçu, Reşad Ekrem. "Gazino." *İstanbul Ansiklopedisi* 11. İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat, 1958: 6042.

Miroğlu, Armaveni. "Tarihi 16. Yüzyıla Uzanan Pangaltı Ermeni Mezarlığı." *Toplumsal Tarih* 187 (Temmuz 2009): 34-38.

Murat, Ahmet. *Kayıt Dışı Anılar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.

O Pera'daki Hayalet Oğuz Haluk Alplaçin'in (Hayalet Oğuz) inanılmaz yaşam öyküsü, yapıtları, dostlarının yazdıkları ve anlattıkları... Haz. Sezer Duru ve Orhan Duru. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.

Özdamar, M. Ali. *Beyoğlu 1930: Selahattin Giz'in fotoğraflarıyla 1930'larda Beyoğlu*. İstanbul: Çağdaş Yayıncılık, 1992.

Özkan, Fulya. "1950'lerin iki magazin dergisinin kültürel ve tarihsel bir incelemesi: Bütün Dünya ve Hafta, 1948-1956." *Tarih ve Toplum* 11 (Güz 2009): 89-118.

Pervititch, Jacques. *Sigorta Haritalarında İstanbul*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2000.

Prost, Henri. "İstanbul Nazım Planını İzah Eden Rapor." *İstanbul Araştırmaları* 2 (Yaz 1997): 249-279.

____________. "İstanbul (Nazım Plan Raporu) Hakkında Notlar." *İstanbul Araştırmaları* 3 (Güz 1997): 205-264.

S., Semih Mümtaz. "Eski Tepebaşı ve Taksim Bahçeleri." *Tarih ve Edebiyat Mecmuası* 6 (Haziran 1982): 70-71.

Saf ve Bakir Anadolu Çocuğu: Güngör Uras Kitabı. Söy. Haşim Akman. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

Sakaoğlu, Necdet, ve Nuri Akbayar. *Binbir Gün Binbir Gece: Osmanlı'dan Günümüze İstanbul'da Eğlence Yaşamı*. İstanbul: Creative Yayıncılık, 1999.

Scognamillo, Giovanni. *Bir Levantenin Beyoğlu Anıları.* İstanbul: Metis Yayınları, 1990.

Sennett, Richard. *Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir.* Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.

Sevegil, Refik Ahmet. *İstanbul Nasıl Eğleniyordu? 1453'ten 1927'ye Kadar.* Yay. Haz. Sami Önal. İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.

Sperco, Willy. *Istanbul Indiscret: Ce Que les Guides ne Disent Pas.* İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.

Şenol, L. Funda. "İktidar mücadelesinin savaş meydanı: Mekân, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara'da eğlence mekânları." *Toplum ve Bilim* 76 (Bahar 1998): 86-103.

"Taksim Belediye Gazinosu." *Rakı Ansiklopedisi.* İstanbul: Overteam Yayınları, 2011.

Tekelioğlu, Orhan. "1940'lı Yıllardan İtibaren İstanbul'un Caz Mekânları." *İstanbul'da Eğlence.* Der. Volkan Aytar ve Kübra Parmaksızoğlu. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011. 105-120.

______________. "Modernizing Reforms and Turkish Music in the 1930s." *Turkish Studies* 2:1 (2001): 93-108.

______________. "The Rise of a Spontaneous Synthesis: The Historical Background of Turkish Popular Music." *Turkey: Identity, Democracy, Politics.* Der. Sylvia Kedourie. London: Frank Cass, 1998. 194-215.

Toprak, Zafer. "İstanbul'da Fuhuş ve Zührevi Hastalıklar 1914-1933." *Tarih ve Toplum* 39 (Mart 1987): 159-168.

Tufan, Aslan. "İstanbul'un Mukadderatını Ellerinde Tutanlar: Prost'la Konuşma." *İstanbul Araştırmaları* 6 (Yaz 1998): 265-269.

Üsdiken, Behzat. *Pera'dan Beyoğlu'na: 1840-1955.* İstanbul: Akbank, 1999.

Üstel, Füsun. "1920'li ve 30'lu Yıllarda 'Milli Musiki' ve 'Musiki İnkılabı'." *Defter* 22 (Sonbahar 1994): 41-53.

Veblen, Thorstein. *Aylak Sınıf.* Çev. İnci User. C. Wright Mills'in Önsözü ile. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1995.

Yaltırık, Faik. "Taksim Gezisi." *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* 7. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1994: 197-198.

Yener, Tevfik. *İstanbul Aşk Ekmek Hayal.* İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2010.

Yenileşen İstanbul: 1939 başından 1947 sonuna kadar İstanbul'da neler yapıldı? İstanbul: 1947.

Yıldırım, Nuran. "Taksim Topçular Hastanesi." *Toplumsal Tarih* 235 (Temmuz 2013): 44-49.

Zat, Vefa. *Eski İstanbul Barları.* İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.

_______. *Eski İstanbul Meyhaneleri.* İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

_______. *Eski İstanbul Otelleri.* İstanbul: Bilge Karınca, 2005.

_______. "Gazinolar." *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* 3. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1994: 379-380.

Süreli Yayınlar

Cumhuriyet

Hafta

Her Hafta

İstanbul Belediye

İstanbul Belediye Mecmuası

Milliyet

Radyo Haftası

Salon

Web Siteleri

http://bianet.org

http://etarih.com

http://global.britannica.com

http://haber.stargazete.com

http://www.agos.com.tr

http://www.arkitera.com

http://www.citechaillot.fr/en/

http://www.eskiistanbul.net/

http://www.istanbulermenivakiflari.org

http://www.mevzuat.gov.tr

http://www.milliyet.com.tr
https://www.nisanyansozluk.com
http://www.radikal.com.tr
http://www.taraf.com.tr
http://www.tdk.gov.tr
http://www.zaman.com.tr
http://yenisafak.com.tr
http://yesilgazete.org/

Görüşmeler

Vefa Zat, 24 Mayıs 2013

Ruhi Ayangil, 17 Haziran 2013

İlham Gencer, 24 Temmuz 2013

Necip Ertürk, 23 Ocak 2014-25 Şubat 2014 (e-posta ile)

DİZİN

B

C

K

L

M

Yeni bir ulus inşasına yönelik çabanın toplumsal yaşamın hemen her alanında kendini en yoğun bir biçimde hissettirdiği erken Cumhuriyet döneminde, 29 Ekim 1939'da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün bizzat katıldığı bir Cumhuriyet balosu ile açılışı yapılan Taksim Belediye Gazinosu, uzun yıllar pek çok yönden kentin en gözde mekânlarının başında gelme özelliğini korumuştur. Batılı manada eğlence, yemek ve servis arayan müşterilere hizmet veren mekân, alafranga bir gazino olmasının yanı sıra, İstanbul Belediyesi tarafından yaptırılan kentin ilk belediye gazinosu olması hüviyetiyle erken Cumhuriyet dönemi modernleşme faaliyetlerinin doğrudan bir uzantısı olarak, döneminin, birçok ilki de kapsayacak biçimde, pek çok üst kültürel etkinliğine de ev sahipliği yapmıştır. Bu yönüyle Taksim Belediye Gazinosu, sahip olduğu tarihî ve sosyolojik önemin yanı sıra, erken Cumhuriyet dönemi modernleşme çabasına ilişkin politik aklı sergilemesi bakımından son derece dikkate değer bir mekândır.

THG 0651063 SUZ
LiBRA
ISBN 978-605-2380-56-7
9 786052 380567